

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»
(ПУЕТ)**

В. А. Кулик

**РОЗВИТОК БУХГАЛТЕРСЬКОГО
ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ
ЕЛЕКТРОННОГО БІЗНЕСУ**

МОНОГРАФІЯ

**ПОЛТАВА
ПУЕТ
2017**

УДК 657:[658.6:004.738.5]

К90

Рекомендувала до видання, розміщення в електронній бібліотеці та використання в освітньому процесі вчена рада Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», протокол № 3 від 15 березня 2017 р.

Автор:

В. А. Кулик

Рецензенти:

В. О. Шевчук, д. е. н., професор, проректор з науково-педагогічної та наукової роботи Національної академії статистики, обліку та аудиту;

І. Д. Лазаришина, д. е. н., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Національного університету водного господарства та природокористування;

Р. В. Кузіна, д. е. н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту Одеського національного економічного університету.

Кулик В. А.

К90 Розвиток бухгалтерського обліку на підприємствах електронного бізнесу : монографія / В. А. Кулик. – Полтава : ПУЕТ, 2017. – 344 с.

ISBN 978-966-184-281-5

Монографію присвячено дослідженню теоретичних і практичних засад бухгалтерського обліку підприємств е-бізнесу. У дослідженні обґрунтовано напрями трансформації теорії й методології бухгалтерського обліку та тенденції його розвитку; визначено особливості організації й методики бухгалтерського обліку господарської діяльності онлайн-магазинів; висвітлено потенційні напрями розвитку професійних компетенцій бухгалтерів в інформаційній економіці та запропоновано шляхи вдосконалення вищої освіти.

УДК 657:[658.6:004.738.5]

© В. А. Кулик, 2017

© Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і
торгівлі», 2017

ISBN 978-966-184-281-5

ПОДЯКА

Автор щиро вдячна за підтримку наукового дослідження своєму, незмінному протягом багатьох років, Вчителю на науковій ниві – доктору економічних наук, професору Чижевській Людмилі Віталіївні.

Дослідження зарубіжного досвіду функціонування підприємств електронного бізнесу та особливостей бухгалтерського обліку на них було здійснено у межах міжнародної програми Вишеградського фонду в Університеті Південної Богемії (Чеська Республіка) за підтримки та участі PhD, доцента Шкодової-Пармової Дагмар (Dagmar Škodová Parnová).

Автор висловлює подяку рецензентам – доктору економічних наук, професору Кузіній Руслані Віліївні, доктору економічних наук, професору Лазаришиній Інні Дмитрівні, доктору економічних наук, професору Шевчуку Володимирі Олександровичу за корисні поради та слушні зауваження, які дозволили покращити зміст монографії.

Публікація монографії стала можливою завдяки підтримці ректорату Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі». Особлива атмосфера компетентності та наукової дискусії щодо результатів дослідження була створена колективом кафедри бухгалтерського обліку і аудиту, очолюваної кандидатом економічних наук, професором Карпенко Ольгою Василівною.

Окремо, автор висловлює щирі подяки, професору кафедри бухгалтерського обліку і аудиту, кандидату економічних наук, професору Веризі Юстині Андріївні за натхнення на роботу над цим дослідженням та корисні зауваження щодо змісту монографії.

ЗМІСТ

<i>Вступ</i>	8
РОЗДІЛ 1. Електронний бізнес і його вплив на систему бухгалтерського обліку: сучасний стан та перспективи	11
1.1. Е-бізнес – нова бізнес-модель в інформаційній економіці	11
1.2. Інформаційне забезпечення процесу управління на підприємствах е-бізнесу	28
1.3. Трансформація системи бухгалтерського обліку на підприємствах е-бізнесу	41
1.4. Визначення тенденцій бухгалтерського обліку як запорука його успішного функціонування в інформаційній економіці	54
Висновки до розділу 1	68
РОЗДІЛ 2. Еволюція та перспективи розвитку методології бухгалтерського обліку для підприємств е-бізнесу	71
2.1. Еволюція методів первинного спостереження в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій	71
2.2. Використання методів вартісного вимірювання та поточного групування облікової інформації на підприємствах е-бізнесу	91
2.3. Узагальнення облікової інформації у бухгалтерському обліку підприємств е-бізнесу та вимоги до неї	104
2.4. Міжнародні стандарти фінансової звітності: особливості застосування підприємствами е-бізнесу в Україні	114
Висновки до розділу 2	125
РОЗДІЛ 3. Організація та методика обліку окремих аспектів діяльності підприємств е-бізнесу в Україні	127
3.1. Нормативно-правове регулювання е-бізнесу в Україні	127
3.2. Створення онлайн-магазину: особливості обліку та оподаткування	132
3.3. Мультиканальність як визначальна риса діяльності онлайн-магазину	155
3.4. Багатоваріантність обліку та е-злочинність: спільні та відмінні аспекти для підприємств е-бізнесу	189
Висновки за розділом 3	200
РОЗДІЛ 4. Професія бухгалтер в інформаційній економіці	202
4.1. Професійні компетенції фахівців майбутнього	202
4.2. Трансформація вищої освіти з підготовки бухгалтерів в Україні під впливом інформаційної економіки	213
4.3. Е-освіта для майбутніх фахівців з бухгалтерського обліку	232
Висновки до розділу 4	242
<i>Висновки</i>	244
<i>Список використаних інформаційних джерел</i>	246
<i>Додатки</i>	284

Contents

- Introduction
- Chapter 1. E-business and its impact on the accounting system: current state and future prospects
  - 1.1. E-business as a new business model in information economy
  - 1.2. Management process at e-business enterprises and its information support
  - 1.3. Transformation of the accounting system at e-business enterprises
  - 1.4. Identification of accounting trends as a key to its successful functioning in information economy
- Conclusions for chapter 1
- Chapter 2. Evolution and prospects of accounting methodology at e-business enterprises
  - 2.1. Documentation and inventory evolution in terms of information and communication technologies
  - 2.2. Use of assessment, calculation, accounts and double entry at e-business enterprises
  - 2.3. Generalization of accounting information at e-business enterprises and requirements for it
  - 2.4. International financial reporting standards: peculiarities of application by Ukrainian e-business companies
- Conclusions for chapter 2
- Chapter 3. Accounting organization and procedures of certain aspects of e-business activities in Ukraine
  - 3.1. Legal and regulatory framework of e-business in Ukraine
  - 3.2. Accounting and taxation features at Ukrainian online stores
  - 3.3. Multichannel system as a defining feature of the online store activities
  - 3.4. Multivariance of accounting and e-crimes: similarities and differences for e-business enterprises
- Conclusions for chapter 3
- Chapter 4. Role of Accountancy profession in information economy
  - 4.1. Professional competences of future accountants
  - 4.2. Transformation of higher accounting education in Ukraine under the influence of information economy
  - 4.3. E-education for future accounting professionals
- Conclusions for chapter 4
- Conclusions
- References
- Appendices

Summary

E-business is a new type of business which is spreading rapidly in Ukraine and worldwide. E-business enterprises of developed and developing countries run in equal conditions, considering the fact that the information and communication technologies (ICT) negate geographical boundaries between countries and continents. In this case (situation), the improvement of service at domestic e-enterprises is a considerable advantage for Ukrainian customers.

Considering the historical background of the emergence of postindustrial society and information economy, it should be noted that a key factor in the transition from the previous economic system to the next one was the emergence and dissemination of the world wide web. ICT implementation in the managerial sphere has led to the transformation of key business processes which had to be adapted according to the requirements of the new social order.

To develop accounting as a major component of the information system of decision-making process the elements of the science forecasting were used. The main approaches of the prospective directions of accounting development were summarized according to the points of views of both Ukrainian and foreign scientists. As a result, the important aspects of accounting forecasting, which may transfer it to the new level, were highlighted. These are as follows: 1) correlation of the subjects of forecasting with public needs; 2) attraction of professionals from other sectors to conduct researches; 3) use of modern software for forecasting purposes.

The review of accounting method elements in accordance with the requirements of the users of accounting information at e-business enterprises has necessitated the use of evolutionary approach to consider their transformations. During the research it has been established that individual elements of the accounting method are changing due to the change in the ways business operations are written down (documentation, inventory, double entry, balance sheet, reporting), while the change of the other elements is connected with the evolution of economic theory (estimation, calculation) and accounting theoretical foundations (accounts, double entry). At the same time, each of the traditional elements of the accounting method remains relevant and has significant development prospects.

The most common type of e-businesses which are operated in Ukraine and worldwide is online-stores. There are many laws which regulate

e-business enterprises in Ukraine but most of them are limiting factors for the development of online-stores. Successful functioning of online-stores largely depends on the correctness of the chosen development strategy, because it is closely linked with the choice of the legal form of online-stores, taxation system and forms of accounting. The defining feature of the activities of online-stores is multichanneling, which is associated with different ways of providing information about goods and services to the customers; different ways of payment and goods delivery etc. The process of online-stores creation and functioning has its own characteristics regarding the accounting of specific objects (domain name, the cost of creating and maintaining the web site etc.).

Dramatic social transformations, ultra-fast development of various economic activities, and significant changes taking place in the theory and practice of accounting lead to the need to change approaches to the education of accounting professionals. During the study, the list of potential future jobs which can be made by accountants was investigated. The results of the study allowed to identify prospective approaches to the transformation of the higher accounting education system in Ukraine in the short and long term using a cluster approach.

ВСТУП

«Людство стоїть на порозі глобальних змін, що характеризуються конвергенцією цифрових, фізичних і біологічних технологій. У результаті трансформації змінюється не тільки світ навколо нас, а й наше уявлення про те, що означає бути людиною. Ці перетворення – результат Четвертої промислової революції, яка визначається не тільки набором нових технологій, а й переходом на нові системи, на яких базується інфраструктура цифрового суспільства».

К. Шваб «Четверта промислова революція», 2016.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій стало звичним і буденним за останні десятиліття, проте незвичним для людини є той факт, що поступово вони перейшли із категорії обслуговування певних процесів у ранг партнерів у ході здійснення різних видів діяльності. Згідно з прогнозами вчених, близький час винайдення та впровадження у суспільні процеси штучного інтелекту, який стане важливим елементом управління у глобальному масштабі. І хоча для багатьох із нас такі прогнози здаються досить фантастичними та далекими від буденного життя, насправді процес трансформації давно розпочато, а темпи змін є значно вищими, ніж ми уявляємо.

Метою даного дослідження є створення масиву інформації, яка б пов'язувала фантастичну роботизовану економіку майбутнього та сучасні економічні реалії в Україні. У процесі дослідження було здійснено спробу описати існуючі форми електронного бізнесу як прообразу виду підприємницької діяльності майбутнього за допомогою останніх наукових розробок у галузі економічної науки із використанням міжнародного та вітчизняного досвіду у зазначеній галузі.

Електронний бізнес у світі розвивається швидкими темпами, зокрема, доходи найбільших підприємств, які здійснюють свою діяльність у галузі електронного бізнесу за 2016 р. склали у Amazon.com – 135,99 млрд дол. США, Google – 89,46 млрд дол. США, Facebook – 27,62 млрд дол. США, Baidu, Inc – 10,16 млрд дол. США, e-Bay – 8,98 млрд дол. США. Валовий внутрішній продукт України 2016 р. склав 93,27 млрд дол. США.

За експертними оцінками оборот підприємств е-бізнесу за 2016 р. склав 975 млрд дол. США, що на 208,5 млрд дол. США або на 27,2 % більше, ніж у 2015 р. Найбільш розвинений ринок електронного бізне-

су є у Китаї, США, Японії та Канаді. До зрілих ринків електронного бізнесу, що розвиваються швидкими темпами відносяться ринки Великобританії, Німеччини та Франції.

В Україні темпи розвитку електронного бізнесу значно повільніші за світові. Негативним фактором, що вплинув на розвиток вітчизняного електронного бізнесу стала економічна криза 2014 р. У 2015 р. Україна відтворила показник 2011 р., а 2016 р. став першим роком виходу із кризових явищ на ринку електронного бізнесу. Водночас вітчизняні підприємці розуміють перспективність цього виду бізнесу та прагнуть його розвивати, незважаючи на внутрішні стримуючі фактори, які є в Україні та високий рівень конкуренції на міжнародному рівні.

Враховуючи, що новий вид бізнесу потребує нових підходів до системи управління було розглянуто можливі напрями трансформації системи бухгалтерського обліку як основної інформаційної бази для прийняття рішень. Оскільки нові методи управління передбачають нові вимоги до облікової інформації, доцільним було вивчення основних напрямів змін теоретичних аспектів бухгалтерського обліку, зокрема, його мети, предмету, елементів методу, принципів та вимог до облікової інформації.

Ознаки нового виду економіки, особливості її функціонування досліджуються у працях таких закордонних вчених, як: Д. Бел, П. Друкер, Р. Ентоні, Ю. Іджірі, А. Ч. Літлтон, Ф. Махлуп, Г. Г. Міллер, Т. Умесао, Дж. Г. Сортер. Проблемам теорії, методології, організації і методики бухгалтерського обліку в умовах використання інформаційно-комунікаційних технологій присвячено багато ґрунтовних досліджень провідних науковців України, зокрема, М. М. Бенька, С. Ф. Голова, С. В. Гушка, Т. В. Давидюк, В. В. Євдокимова, В. М. Жука, З-М. В. Задорожного, С. В. Івахненкова, Р. В. Кузіної, А. С. Крутової, І. Д. Лазаришиної, С. Ф. Легенчука, О. В. Мельниченка, В. О. Осмятченка, О. М. Петрука, Вал. В. Сопко, Л. В. Чижевської, В. О. Шевчука, В. А. Шпака, А. В. Янчева та інших.

Практичні аспекти впровадження видозмінених елементів бухгалтерського обліку розглядаються з точки зору їх застосування в онлайн-магазинах, оскільки саме ці види підприємств електронного бізнесу є найбільш поширеними в Україні та світі та представляють значний інтерес з точки зору розвитку економіки. Облікові аспекти діяльності онлайн-магазинів та вітчизняні підходи до їх оподаткування є актуальним питанням, що цікавить багатьох потенційних власників

та професійних бухгалтерів. Діяльність онлайн-магазинів направлена на розвиток у глобальному масштабі, тому вивчення міжнародного законодавства у цій сфері та міжнародного досвіду щодо розвитку підприємств електронного бізнесу в Україні є дієвим мотиватором їх діяльності.

Глобалізація бізнесу, перенесення значної частини бізнес-процесів в електронне середовище, використання електронного урядування для управління державою ставить перед майбутніми бухгалтерами нові вимоги щодо їх професійних компетенцій. Значна частина інформації, що є частиною підготовки бухгалтерів сьогодні буде неактуальною на момент завершення ними навчання, що значно зменшить їх конкурентні переваги на ринку праці. Така складна ситуація повинна бути вирішена на рівні навчальних закладів, що пропонують послуги із надання професійної бухгалтерської освіти, що є особливо складним в період реформування системи вищої освіти в Україні.

Підвищення уваги науковців до проблем трансформування бухгалтерського обліку відповідно до вимог інформаційної економіки, розвиток електронного бізнесу як нового виду господарської діяльності, перехід частини бухгалтерської спільноти до нових видів навчання свідчить про необхідність наукових пошуків у зазначених напрямках у вітчизняних наукових дослідженнях з бухгалтерського обліку.

Монографія присвячена дослідженню теоретичних, методологічних та організаційних засад бухгалтерського обліку на підприємствах електронного бізнесу та призначена для надання читачам уявлення про альтернативні напрями розвитку бухгалтерського обліку на підприємствах, що здійснюють свою діяльність в електронному середовищі. Важливим аспектом підготовки бухгалтерів до викликів майбутнього є ефективна система освіти та підготовки спеціалістів, що будуть працювати у зазначеній сфері наступні десятиліття.

РОЗДІЛ 1. ЕЛЕКТРОННИЙ БІЗНЕС І ЙОГО ВПЛИВ НА СИСТЕМУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

1.1. Е-бізнес – нова бізнес-модель в інформаційній економіці

Беззаперечним є той факт, що людство знаходиться у вирі трансформаційних перетворень, зумовлених надшвидкими темпами розвитку технологій у всьому світі. У зв'язку із цим учені вводять у науковий обіг нові поняття, що характеризують новий тип суспільства, яке виникає внаслідок цих перетворень. Найчастіше для позначення нового виду суспільства використовуються поняття «постіндустріальне суспільство (Post-Industrial Society)», «інформаційне суспільство (Information society)», «суспільство знань (Knowledgeable Society)», «суспільство мережного інтелекту (Net-Intellect Societ)», «глобальне суспільство (Global Society)», «цифрове суспільство (Digital Society)», «кремнієве суспільство (Silicon Society)», проте найбільш популярними у наукових працях із економіки є перші три назви [199].

Вивчення поняття «постіндустріальне суспільство» започатковане у праці Д. Бела, що була опублікована 1974 р. [330]. Проте спроби дослідити особливості суспільства, що мало прийти на зміну індустріальному, почалися на початку 70-х рр. ХХ ст. і продовжуються дотепер [418; 431; 308]. Основою постіндустріального суспільства вчені вважають перехід від виробництва товарів до надання послуг, унаслідок якого, знання, притаманні лише людям, стають цінністю, а основним видом капіталу, необхідним для зростання економіки, стає людський капітал. Основну частину вартості людського капіталу становлять працівники, здатні генерувати та втілювати в життя ідеї, а не робітники, які лише бездоганно виконують розпорядження керівництва та мають професійні навички у конкретній галузі діяльності. Результатом досліджень постіндустріального суспільства стало виникнення нових галузей знань, таких як поведінкова економіка, інформаційна архітектура, кібернетика, теорія ігор, теорія інформації тощо.

Поняття «суспільство знань» вперше використав 1966 р. американський політолог Р. Лейн для характеристики впливу наукового знання на політику та державне управління [370]. Використання та розширення сфери застосування поняття «суспільство знань» у соціальних і гуманітарних науках є здобутком іншого американського вченого – П. Друкера [335, 336]. Пізніше інші наукові підтримали ідею іншими

науковцями була підтримана ідея дослідження розвитку суспільства, що змінюється під впливом інформаційно-комунікаційних технологій і наростаючого обсягу знань, що накопичуються за допомогою цих технологій. Зазначені дослідження сприяли активному вжитку поняття «суспільство знань», у яке, загалом, дослідники вкладають такий зміст: «Суспільство знань – це суспільство, джерелом розвитку якого є власна багатоманітність та власні здібності».

Поняття «інформаційне суспільство» більше орієнтоване на здобутки, отримані внаслідок розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Воно з'явилося у працях японського (Т. Умесао) та американського (Ф. Махлупа) вчених у 60-х рр. ХХ ст. [374]. Пізніше теорію «інформаційного суспільства» розвинули інші вчені, які акцентували увагу не тільки на процесі розвитку інформаційних технологій, а й на створенні технологічного чи техногенного суспільства, а також порушили проблеми трансформації суспільства під впливом постійно зростаючого обсягу знань, що накопичується у ньому. Інформаційне суспільство – це теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза можливого розвитку цивілізації, у якій основними продуктами виробництва є інформація і знання. Головними рисами інформаційного суспільства є: 1) збільшення ролі інформації та знань; 2) зростання чисельності людей, зайнятих інформаційними комунікаціями та виробництвом інформаційних продуктів і послуг; 3) створення глобального інформаційного простору, що забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення потреб в інформаційних продуктах і послугах [47, с. 10]. Галузями науки, що потребують значного вдосконалення через постійне зростання обсягу згенерованих у суспільстві знань, є організація, методологія, системний аналіз тощо [75; 281, с. 131].

Отже, всі наведені вище поняття характеризують суспільство, що прийшло на зміну індустріальному. Основою нового суспільства є надзвичайно великий обсяг накопиченої інформації, що постійно зростає. Інформація у новому суспільстві генерується та поширюється за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій і здебільшого є загальнодоступною. У цьому дослідженні поняття («постіндустріальне суспільство (Post-Industrial Society)», «суспільство знань (Knowledgeable Society)», «інформаційне суспільство (Information society)») вживаються залежно від аспекту проблеми, що розглядається у кожному конкретному випадку, та характеризують тип суспільства, наступний за індустріальним.

Розглядаючи питання, пов'язані з виникненням нового типу економіки – інформаційної, доцільно, на нашу думку, вживати поняття «інформаційне суспільство», адже саме розвиток інформаційно-комунікаційних технологій найбільшою мірою вплинув на виникнення та розвиток нового виду економічної діяльності – електронного бізнесу (е-бізнесу). У ході дослідження тенденцій розвитку освіти більш доцільно, на нашу думку, використовувати поняття «суспільство знань», оскільки саме кількість накопичених у суспільстві знань і необхідність їх передачі зумовлюють якісні зміни у процесі навчання.

Основні тенденції розвитку сучасного суспільства неможливо дослідити без урахування впливу на нього сучасних інформаційних технологій. Інформатизація стосується усіх сфер людського буття, включаючи суспільство, науку, мистецтво, економіку. В економіці інформаційні технології набули найбільш стрімкого розвитку завдяки виникненню та освоєнню суб'єктами господарювання мережі Інтернет.

Наявність електронного середовища є однією із ознак інформаційного суспільства та інформаційної економіки. Поняття «середовище» багатогранне та широковживане, зокрема, природничі науки вивчають «навколишнє середовище», «середовище існування», «повітряне середовище», «водне середовище», «антропогенне середовище», «космічне середовище»; суспільні науки досліджують поняття «економічне середовище», «інформаційне середовище», «політичне середовище» тощо.

Враховуючи особливості інформаційного суспільства та інформаційної економіки, у тому числі широке розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій, зазначимо, що існування «електронного середовища» стає об'єктивним явищем сьогодення. Перелік ознак електронного середовища визначили вчені Д. Щеулов і Е. Гайле-Саркане (рис. 1.1).

Погоджуючись загалом із представленими ознаками електронного середовища і його складовими, зазначимо, що людину – одухотворену істоту не можна розглядати на одному рівні із іншими складовими електронного середовища – компонентами неживої природи (комп'ютерами, мережами, програмами). Оскільки, незважаючи на важливу роль інформаційно-комунікаційних технологій в інформаційному суспільстві, поки що ключовим елементом інформаційного суспільства та інформаційної економіки є людина, зокрема, її потреба та здатність створювати, передавати та отримувати інформацію.

Цю тезу підтверджує М. В. Макарова, яка зазначає, що «носієм основного ресурсу нової економіки – знань, є людина» [163, с. 26]. Людина є творцем електронного середовища, що складається із інформа-

ційного наповнення (раніше створені знання), технічної складової (пристрої), комунікаційної складової (мережі, зв'язок). Усі складові електронного середовища взаємопов'язані, постійно розвиваються, проте основою функціонування інформаційного суспільства є діяльність людини. Беззаперечним також є факт існування зворотного зв'язку «електронне середовище → людина», що виникає у процесі їх взаємодії.

Рисунок 1.1 – Ознаки електронного середовища [289]

Водночас, багато західних економістів ставлять під сумнів «центральне місце людини» у суспільстві майбутнього та, зокрема, у майбутній економічній системі. Такі дослідження базуються на прогнозах, пов'язаних зі створенням штучного інтелекту та повсюдною роботизацією господарських процесів. Для позначення нового суспільства та нової економіки, що зможуть функціонувати без участі людини, вчені

застосовують поняття «Posthuman Economy», «Man-machine Cyborgs», «Transhuman Technologies» і «Suprahuman Technologies» [382, 410, 420].

У сучасному глобальному електронному середовищі постійно зростають обсяги інформації та знань, посилюється роль інформаційної економіки та інформаційно-комунікаційних технологій, підвищується економічний статус сфери послуг, кардинально змінюється життя та діяльність людини. Людство невпинно просувається до інформаційної епохи, у якій велика частина економіки і бізнесу стають електронними та здійснюються в мережі Інтернет. Основою інформаційної економіки є електронна економічна діяльність.

Галузі економіки, що безпосередньо пов'язані з інформаційними та телекомунікаційними технологіями, порівняно з традиційною промисловістю, зростають більш швидкими темпами та набувають домінуючого значення. Інтернет поступово й органічно охоплює такі галузі економіки, як торгівля, зв'язок, засоби масової інформації, консультаційні послуги тощо. Перенесення значної кількості бізнес-процесів у віртуальний простір зумовило виникнення та подальший розвиток нового сектора економіки – е-бізнесу.

Електронну економічну діяльність умовно можна поділити на два види:

1) електронна економічна діяльність підприємств реального сектора економіки, що перенесли частину своєї діяльності в електронне середовище;

2) електронна економічна діяльність підприємств, що функціонують виключно в межах електронного середовища (е-комерція та е-бізнес).

Електронна комерція існує у світі приблизно із 1994 р. і характеризується наявністю бізнес-комунікацій та трансакцій, пов'язаних із купівлею та продажем товарів і послуг, що здійснюються за допомогою інформаційних систем і мереж, а також цифрового зв'язку. Електронна комерція також включає в себе операції із електронного переказу коштів, використання смарт-карт і електронних грошей. Першою компанією, що провадила свою діяльність у сфері електронної комерції вважається Amazon.com. Електронний бізнес упровадила 1997 р. компанія IBM [417].

Масштаби використання мережі Інтернет у економіці зростають із кожним роком. Зокрема, за даними Щорічної доповіді про обсяги е-бізнесу (B2C) [344], 2014 р. кількість клієнтів, які зробили покупки в мережі Інтернет, становила 1,139 млн осіб. Загальна вартість реалізованих товарів і послуг становила 1,943 трлн дол., що значно вище, ніж у попередньому році. За 2015 р. зростання вартості товарів і послуг,

реалізованих онлайн, становила 24 %. Частка товарів і послуг, реалізованих онлайн у загальносвітовому обсязі товарів і послуг 2014 р. становила 5,6 %. До 2020 р., за прогнозами економістів, обсяг онлайн-продажів збільшиться до 4,0 трлн дол. [430]. Десять світових країн-лідерів за обсягами онлайн продажів наведено у табл. А.1 (додаток А).

Найбільш зрілим ринком онлайн комерції є Європа, зокрема, 2015 р. 274 млн європейців зробили онлайн-покупки [344]. За даними дослідження ЮНКТАД, згідно із яким було визначено найбільш розвинені е-ринки різних країн світу за індексом В2С [424]. Шість європейських країн – у десятці лідерів за зазначеним показником, а саме: Люксембург (1-ше місце); Ісландія (2-ге місце), Норвегія (3-тє місце), Фінляндія (6-тє місце); Великобританія (займає 8-ме місце), Швейцарії (9-тє місце). Крім того, три країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону і одна з Північної Америки також увійшли у список топ-10 країн (табл. 1.1). Для розрахунку індексу В2С використовуються такі показники: 1) кількість інтернет-користувачів; 2) рівень захищеності серверів; 3) проникнення кредитних карт; 4) індекс надійності посилок.

Таблиця 1.1 – Країни-лідери за індексом В2С у 2016 році [424]

Країна	Місце у рейтингу у 2016 році	Місце у рейтингу у 2014 році
Люксембург	1	1
Ісландія	2	–
Норвегія	3	2
Канада	4	4
Японія	5	12
Фінляндія	6	3
Республіка Корея	7	8
Велика Британія	8	9
Швейцарія	9	14
Нова Зеландія	10	13

Європейські країни (табл. 1.1) є дуже ефективними у сфері розвитку е-бізнесу. Позитивні результати цих країн тісно пов'язані зі створенням і використанням конкурентних переваг. Наприклад, Люксембург пропонує суб'єктам господарювання та їх потенційним споживачам добре розвинений фінансовий сектор для ведення е-бізнесу. Незважаючи на відсутність виходу до моря, Люксембург має розвинену логістичну мережу, ця країна посідає друге місце у рейтингу В2С за показником надійності посилок. На другому місці у В2С рейтингу знаходиться Ісландія. Рівень проникнення Інтернету у цій країні є надзви-

чайно високим, її жителі можуть використовувати різні типи кредитних карт, що сприяє розвитку міжнародної онлайн-торгівлі; в Ісландії працює розповсюджена мережа поштових відділень. Норвегія та Фінляндія – це дві скандинавські країни, які входять у топ-10. Тут спостерігається високий рівень проникнення Інтернету та високий рівень поширення кредитних карт. Швейцарія, як і Люксембург, має сильний фінансовий сектор, у цій країні ефективною також є організація зв'язку та високий коефіцієнт покриття поштовими відділеннями. Сполучене Королівство Великої Британії має відносно високий рівень проникнення Інтернету, В2С показник рейтингу відображає добре розвинений ринок е-бізнесу (Велика Британія має найвищу частку в загальній вартості товарів і послуг, реалізованих онлайн у Європі). Онлайн-магазини Великої Британії є надзвичайно привабливими для зарубіжних покупців, 85 % обсягів продажу припадає саме на них.

Канада має високий рівень розповсюдження кредитних карт. Підприємства, що працюють у галузі е-бізнесу, отримують значні конкурентні переваги від близькості такого потужного ринку збуту як Сполучені Штати Америки. Дві із трьох країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону, що знаходяться у першій десятці рейтингу, – Республіка Корея та Японія – мають розповсюджену мережу надійних поштових відділень. Нова Зеландія має високі бали за усіма чотирьома показниками.

Україна 2016 р. посіла 54-ту сходинку вказаного рейтингу (2014 р. вона була 58-мою), між Румунією (46-те місце 2014 р.) і Коста-Рікою (49-тою 2014 р.). Згідно з цією інформацією, Україна поліпшила свої позиції на чотири пункти у порівнянні із 2014 р. Такі показники свідчать про неготовність України до входження до глобального е-у глобальний е-бізнес. Дослідження індикаторів розвитку інформаційного суспільства в Україні, свідчить про те що вона не входить до списку країн із високим рівнем готовності до впровадження інформаційного суспільства (табл. 1.2).

Аналіз наведеної інформації ілюструє, що в Україні недостатньо розвинуті технологічні можливості для впровадження мережових технологій (81-ше місце за індексом WEF Technological Readiness Index); значна частина населення не має можливості або необхідності використовувати Інтернет у повсякденному житті (лише 41,8 % українців використовують Інтернет за індексом Internet usage statistics); уряд не готовий упроваджувати інтернет-технології для роботи державних установ і організацій (87-ме місце за індексом E-Government Development Index).

Таблиця 1.2 – Основні індикатори розвитку інформаційного суспільства в Україні [269]

Назва індикатора	Значення	Період, роки
Глобальний індекс конкурентоспроможності (WEF Global Competitiveness Index)	76-те місце зі 144 держав, у тому числі 85-те із 144 за складовою «технологічна готовність»	2014–2015
Індекс мережної готовності (WEF Networked Readiness Index)	73-те місце зі 144 держав	2014–2015
Індекс технологічної готовності (WEF Technological Readiness Index)	81-ше місце зі 148 держав	2014
Індекс електронного уряду (E-Government Development Index)	87 місце із 193 держав	2014
Індекс використання Інтернету (Internet usage statistics)	41,8 % населення в Україні, 70,5 % – у Європі та 42,3 % – у світі	2014
Індекс інформаційного суспільства (IDC's Informational Society Index)	53 держави	Україна не входить до рейтингу
Глобальний індекс інновацій (The Global Innovation Index)	63-те місце зі 143 держав	2014

Крім того, Україна у багатьох аспектах відстала від передового досвіду розвитку ІТ-технологій. В Україні є велика кількість програмістів високого класу, проте більшість із них працює розрізнено, над різними проектами, без конкретних стратегічних напрямів, що ускладнює інноваційний прорив у цій галузі. В Україні немає історій успіху у цій сфері, які мають, наприклад, Білорусь (maps.me), Естонія (Skype), Ізраїль (ICQ) [160; 255]. Незважаючи на це, не можна стверджувати, що е-бізнес в Україні не розвивається.

Сім українських ІТ-компаній 2016 р. увійшли до сотні кращих ІТ-компаній світу за рейтингом Global Outsourcing 100 ranking [419]: «SoftServe» (Львів); «Eleks» (Львів); «Miratech» (Київ); «Sigma Software» (Харків); «N-IX» (Львів); «Softengi» (Київ, Харків); «Program-Ace» (Харків). До того ж, в Україні розміщені підрозділи таких компаній-лідерів у ІТ-індустрії як «EPAM» (майже 4 000 інженерів працює в Україні, штаб-квартира – у Сполучених Штатах Америки); «Luxoft» (майже 4 000 інженерів працює в Україні, штаб-квартира – у Швейцарії); «Ciklum» (майже 2 000 інженерів працює в Україні, штаб-кварту-

ра – у Данії); «Intetics» (майже 250 інженерів працює в Україні, штаб-квартира – у Сполучених Штатах Америки); «TEAM International Services» (майже 200 інженерів працює в Україні, штаб-квартира – у Сполучених Штатах Америки); «Softjour» (майже 100 інженерів працює в Україні, штаб-квартира – у Сполучених Штатах Америки) [2]. Те, що багато працівників із України працюють у зазначених компаніях підтверджує високий рівень професіоналізму українців у ІТ-сфері.

Поряд із зарубіжними компаніями, що працюють у всесвітній мережі, в Україні з'являються та розвиваються вітчизняні підприємства, що належать до е-бізнесу. В Україні е-бізнес розвивається у різних напрямках, найпопулярнішими з-поміж них є онлайн-магазини, сервіси замовлення квитків і бронювання готелів, прайс-агрегатори тощо. Російська компанія «Rambler.ru» на основі даних, отриманих від компанії «SimilarWeb», підготувала рейтинг сайтів у сегменті е-бізнесу, які відвідують українські інтернет-користувачі. Найпопулярнішим серед них є сайт Rozetka.ua, на другому місці – сервіс замовлення товарів із Китаю Aliexpress, замикає трійку лідерів торговий майданчик Prom.ua. [263].

За даними дослідження Factum Group за 2014 р., згідно з яким було визначено рейтинг українських підприємств е-бізнесу, безумовним лідером за кількістю відвідувачів залишається інтернет-магазин «Rozetka», у ньому здійснювали покупки 31 % онлайн-аудиторії України. У п'ятірку лідерів українських онлайн-магазинів також увійшли eldorado.com.ua, bonprix.ua, lamoda.ua і mobilluck.com.ua. [86]. За даними журналу «Forbes», 2014 р. трійка лідерів уанету виглядає так: на першому і другому місці «Rozetka» і «Allo», замикає трійку «Mobilluck» [297].

За даними E-Awards 2016 Україна переможцями у номінації «Вибір споживача» стали: 1) ModnaKasta – як «Кращий інтернет-магазин»; 2) Rozetka – як «Кращий інтернет-супермаркет»; 3) ПриватБанк – як «Кращий сервіс з продажу квитків онлайн (E-tickets)»; 4) OLX – як «E-services» (майданчики, які заробляють на комісії). У номінації «Краще B2B-рішення для e-commerce» переможцем стало підприємство «Нова пошта», набравши найбільшу кількість голосів від е-підприємств.

Наведені рейтинги свідчать про розвиток е-бізнесу в Україні у різних напрямках: від продажу товарів широкого вжитку за допомогою онлайн сервісів до надання торговельних майданчиків для продажу товарів і послуг за комісійну винагороду. Беручи до уваги представлені рейтинги, зауважимо, що в Україні у галузі е-бізнесу більш успішними є вітчизняні компанії, наприклад, Rozetka.ua, Prom.ua, водночас

особливості ведення е-бізнесу передбачають наявність високого рівня конкуренції із зарубіжними компаніями, такими як, наприклад, Aliexpress.

Варто також відзначити факт, що українські споживачі виявляють більше інтересу під час здійснення онлайн-шопінгу до товарів і послуг закордонних виробників та закордонних онлайн-магазинів. Перевагами закордонних онлайн-магазинів українські споживачі вважають: 1) більш привабливі пропозиції щодо товарів і послуг; 2) кращі умови здійснення покупок; 3) ширший асортимент товарів; 4) вища якість товарів і послуг; 5) позитивні рекомендації знайомих щодо здійснення покупок у конкретних онлайн-магазинах. 2014 р. українці придбали такі види товарів і послуг у закордонних онлайн-магазинах: а) одяг і взуття (46 % загальної кількості українських покупців, що здійснили свої онлайн покупки у закордонних магазинах); б) мобільні телефони (22 %); в) косметика (21 %); г) програмне забезпечення для комп'ютерів (18 %); д) товари для дому та побуту (16 %); е) побутова техніка (13 %).

Існують також і певні обмежувальні фактори, що впливають на зменшення кількості покупок, здійснюваних українцями у закордонних онлайн-магазинах, а саме: 1) задоволеність товарами, що пропонують вітчизняні онлайн-магазини (30 %); 2) значна тривалість терміну доставки (29 %); 3) незадовільні умови повернення товарів (27 %); 4) труднощі сприйняття інформації іноземною мовою (17 %); 5) частина вітчизняних покупців ніколи не користувалася послугами закордонних онлайн-магазинів (14 %).

Зазначені вище результати вказують на конкурентоспроможність вітчизняних підприємств е-бізнесу та можуть бути визначені як потенційні напрями розвитку підприємств е-бізнесу в Україні. Майже одна третина онлайн-покупців зазначила, що вітчизняні онлайн-магазини повністю задовольняють їхні потреби, що є достатньо високим показником у цій галузі, де рівень міжнародної конкуренції є надзвичайно високим. Крім того, враховуючи труднощі окремих покупців, що виникають під час доставки, оплати та повернення товарів, придбаних за кордоном, окремі вітчизняні онлайн-магазини відкривають нові напрями господарської діяльності. Наприклад, «ModnaKasta» – онлайн-магазин, що спеціалізується на продажу одягу, взуття, аксесуарів і товарів для побуту, відкрив новий напрям ведення бізнесу GlobalKasta, що передбачає надання послуг українським покупцям із доставки їхніх покупок, здійснених на території Сполучених Штатів Америки, в Україну. Цей напрям є надзвичайно прогресивним у діяльності вітчизня-

них онлайн-магазинів і забезпечує більш високий рівень задоволення потреб українських споживачів.

Отже, зауважимо, що електронний бізнес – це популярний вид господарської діяльності, який має швидкі темпи розвитку у всьому світі. Е-бізнес є одним із найбільш перспективних напрямів розвитку підприємницької діяльності, оскільки має значні переваги щодо продажу товарів і послуг для потенційних споживачів у порівнянні з іншими видами господарської діяльності.

Е-бізнес відіграє важливу роль у міжнародному бізнесі та впливає на усі без винятку світові ринки. Відповідно до останніх досліджень, розвиток е-бізнесу зумовить значне зростання якості життя людей у першому десятилітті XXI ст. порівняно із попередніми ста роками, що припадають на XX ст. Такі складові інформаційної економіки як е-уряд і е-банкінг відкривають нові можливості для підприємств е-бізнесу та значно покращують добробут громадян [366].

Основною ознакою е-бізнесу фахівці вважають використання інформаційно-комунікаційних і мережних технологій не лише для ведення бізнесу, а й для управління ним. Проте часто автори наукових і науково-практичних публікацій ототожнюють поняття «е-комерція» та «е-бізнес» або використовують їх як різні поняття. Наприклад: 1) підприємствами е-бізнесу у чистому вигляді вважаються Amazon.com і eBay.com, але якщо підприємство разом із сайтом має фізичні магазини, у яких продає свій товар (наприклад, nalli.com), то ці підприємства належать до е-комерції; 2) до е-бізнесу належать підприємства, що використовують мережні технології для удосконалення процесу управління або навчання співробітників, але якщо підприємства використовують мережні технології для взаємодії із постачальниками та споживачами – це е-комерція [299].

У цьому дослідженні автор підтримує думку про те, що зміст поняття «електронний бізнес» (е-бізнес) є ширшим за зміст поняття «електронна комерція» (е-комерція) та поширюється на підприємства, що мають і віртуальну, і фізичну форми представлення [372, 415]. Спільні та відмінні ознаки е-бізнесу та е-комерції наведено у табл. Б.1. (додаток Б).

Умовно підприємства, що належать до е-бізнесу, можна поділити на чотири групи (табл. 1.3).

Незалежно від того, до якої із груп належить підприємство е-бізнесу, у його структурі завжди наявні такі необхідні компоненти: технологія, знання, глобалізаційний та інноваційний аспекти, ведення бізнесу у електронному середовищі, ефективність господарської діяльності (рис. 1.2).

Таблиця 1.3 – Групи підприємств, що належать до е-бізнесу

Група підприємств	Вид діяльності підприємств	Приклади компаній
<p>Інтернет-інфраструктура:</p> <p>1) компанії, які забезпечують виробництво обладнання та підключення до мережі Інтернет;</p> <p>2) компанії, що займаються розробкою програмного забезпечення для функціонування обладнання, підключеного до мережі Інтернет</p>	<p>Виготовлення та встановлення мережного обладнання;</p> <p>Виготовлення обладнання для роботи у мережі Інтернет і його програмного забезпечення (наприклад, виробництво персональних комп'ютерів, серверів);</p> <p>Виробництво Інтернет-магістралей;</p> <p>Провайдерська діяльність;</p> <p>Постачання систем безпеки;</p> <p>Виробництво волоконної оптики</p>	<p>Cisco, AOL, AT&T, Qwest, MCI, TCS</p>
<p>Інфраструктура інтернет-додатків:</p> <p>1) компанії, що займаються розробкою програмних продуктів для користувачів, проводять навчання, забезпечують технічну підтримку користувачам, надають консультаційні послуги</p>	<p>Розробка програмного забезпечення, додатків, драйверів;</p> <p>Виробництво мультимедійного й іншого контенту;</p> <p>Онлайн-навчання у сфері мережних технологій, використання окремих програмних продуктів, баз даних тощо</p>	<p>Adobe, Microsoft, IBM, Oracle, NETSCAPE</p>
<p>Інтернет-посередники:</p> <p>1) компанії, що пов'язують потенційних покупців і продавців у мережі Інтернет (компанії, що акумулюють необхідний веб-контент для розвитку е-бізнесу, рекламодавці, фінансові посередники, туристичні агентства)</p>	<p>Організація маркетплейсів;</p> <p>Проведення онлайн-аукціонів;</p> <p>Туристичні послуги;</p> <p>Рекламні послуги в Інтернеті;</p> <p>Фінансова діяльність підприємств, що займаються доставкою товарів</p>	<p>e-STEEL, Travelocity, e-Trade, Yahoo!, ZDNet, e-Bay</p>
<p>Е-комерція:</p> <p>1) підприємства, що продають товари чи надають послуги кінцевим споживачам у мережі Інтернет</p>	<p>Онлайн-магазини;</p> <p>Онлайн-продаж професійних послуг, онлайн-ігр, квитків від авіакомпаній та інших транспортних компаній, власних послуг на умовах передплати або післяоплати;</p> <p>Продаж послуг туроператорів</p>	<p>Amazon.com, FLIPKART</p>

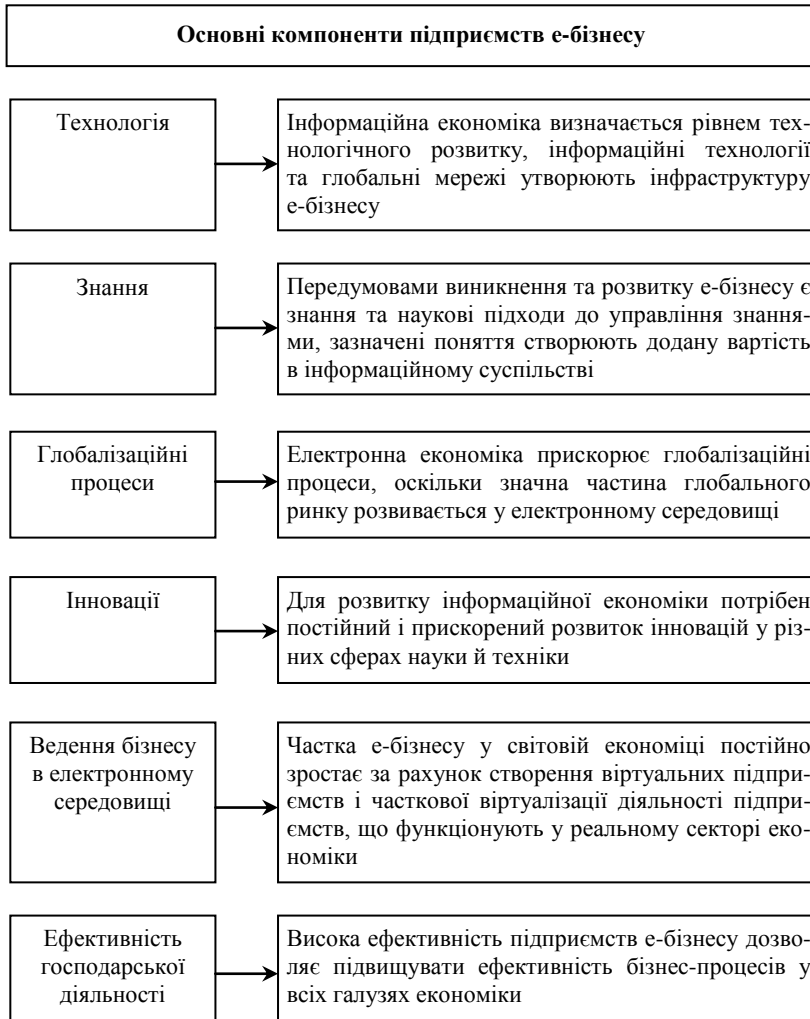

Рисунок 1.2 – Основні складові е-бізнесу

Враховуючи, швидкий розвиток підприємств е-бізнесу, можна із упевнено стверджувати про наявність великої кількості сильних сторін досліджуваної бізнес-моделі. Основні переваги е-бізнесу полягають у такому: 1) е-бізнес дозволяє потенційним споживачам обирати і

порівнювати товари та послуги самостійно, найзручнішим способом і у будь-який час; 2) можливості е-бізнесу дозволяють пропонувати клієнтам найширший перелік товарів і послуг із усіх можливих; 3) організаційні особливості функціонування підприємств е-бізнесу дозволяють оптимізувати процес ціноутворення. Проте, підприємства е-бізнесу мають не тільки сильні сторони діяльності, а й слабкі (табл. В.1, додаток В).

На підставі результатів дослідження особливостей розвитку е-бізнесу в Україні зробимо висновок, що е-бізнес є своєрідним «лакмусовим папірцем» для вітчизняної економіки загалом, бізнесу та споживачів, а також драйвером як позитивних, так і негативних зрушень у вітчизняній економіці.

Е-бізнес в Україні:

а) висвітлює низку економічних проблем, серед яких: 1) зuboжіння населення; 2) низький рівень інтернет-покриття та розвитку інфраструктури, особливо у районних центрах і селах; 3) комп'ютерна безграмотність значної частини населення України та відсутність елементарних знань англійської мови, необхідних для придбання товарів і послуг у зарубіжних онлайн-магазинах;

б) сприяє позитивним зрушенням в економіці, зокрема: 1) для населення – це потенційна можливість більш повного задоволення потреб у товарах та послугах, що виробляються та надаються як вітчизняними, так і закордонними підприємствами; більш швидкий розвиток інфраструктури (дороги, служби доставки, інтернет-провайдери, диверсифікація засобів платежу); 2) для бізнесу – це нові способи ведення бізнесу, що дозволяють значно мінімізувати витрати на здійснення господарської діяльності; можливість використання зарубіжного досвіду ведення бізнесу; можливість виходу на зарубіжні ринки; можливість виступати посередниками між іноземними виробниками та вітчизняними споживачами; зростання попиту на супутні щодо основного виду діяльності товари та послуги; 3) для держави – це надходження до бюджету у вигляді податкових платежів; нові робочі місця; вищий рівень задоволення потреб населення у товарах народного вжитку, а отже, більше задоволення життям у країні загалом та владою у ній, зокрема;

в) поглиблює негативні тенденції в економіці, наприклад: 1) розвиток е-бізнесу у міжнародному масштабі значно посилює конкуренцію у вітчизняному бізнес-середовищі, зменшує шанси вітчизняних підприємств на ведення прибуткової господарської діяльності у зазначеній галузі; 2) на державному рівні потребують детальної законодавчої регламентації питання, що регулюють особливості ведення госпо-

дарської діяльності в електронному середовищі, проблеми передачі та захисту конфіденційної інформації, розрахунків різними видами коштів; оподаткування.

Водночас, більшість негативних аспектів, можуть бути зараховані до потенційних напрямів розвитку або резервів е-бізнесу в Україні та споріднених із ним видів господарської діяльності.

У ході дослідження загальносвітових і вітчизняних тенденцій розвитку е-бізнесу ми окреслили основні етапи його розвитку, його визначальні риси та функції в економіці (рис. 1.3).

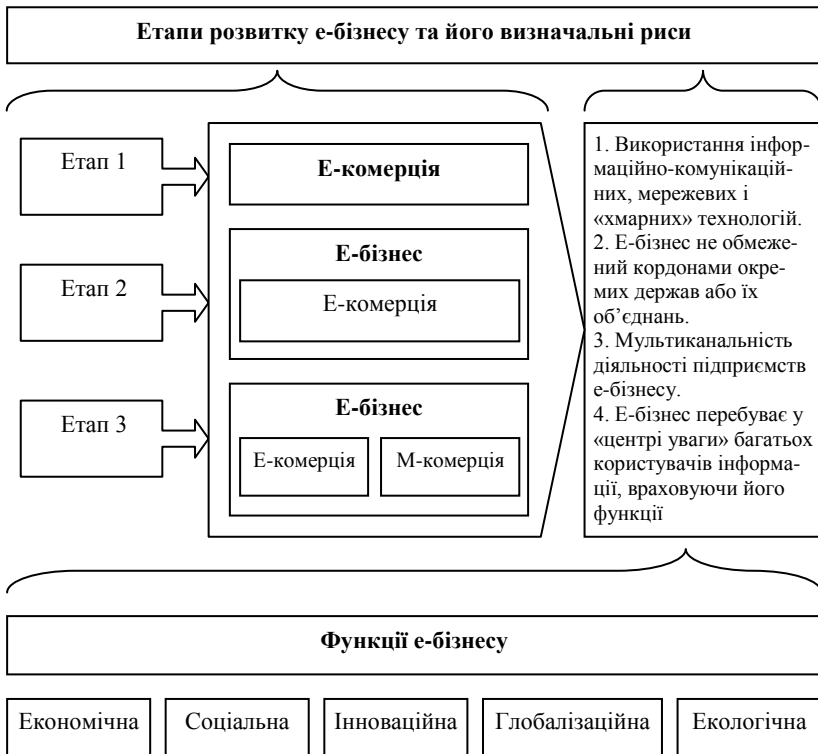

Рисунок 1.3 – Розвиток е-бізнесу, його визначальні риси та функції

Умовно розвиток е-бізнесу можна поділити на три етапи. На першому етапі було створено підприємства е-комерції, що почали стрімко розвиватися, що зумовило необхідність перенесення різних аспектів

господарської діяльності в електронне середовище та виникнення підприємств, що займаються створенням і обслуговуванням е-комерції на другому етапі (наприклад, підприємства, що створюють мережне обладнання або займаються розробкою програмного забезпечення для різних видів бізнесу). На третьому етапі з-поміж підприємств е-бізнесу, до яких належать і підприємства е-комерції, виокремилися підприємства, що займаються мобільною комерцією.

Для кожного із наведених етапів розвитку е-бізнесу характерним є набуття визначальних рис: 1) використання інформаційно-комунікаційних, мережних і «хмарних» технологій; 2) необмеженість е-бізнесу кордонами окремих держав або їх об'єднань; 3) мультиканальність діяльності підприємств е-бізнесу; 4) приділення значної уваги е-бізнесу багатьох користувачів інформації, враховуючи його функції.

Підприємства е-бізнесу у світовій економіці та економіках окремих держав виконують такі функції:

- 1) економічну:
  - 1.1) отримання, акумулювання та розподіл прибутку;
  - 1.2) задоволення потреб споживачів (як підприємств, так і окремих фізичних осіб) у певних видах товарів або послуг;
- 2) соціальну:
  - 2.1) збільшують кількість зайнятих осіб, у тому числі, самозайнятих, та тих, що працюють за системою фріланс;
  - 2.2) значна частина підприємств е-бізнесу фінансує соціальні проекти;
- 3) інноваційну – стимулюють впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в економіку та повсякденне життя;
- 4) глобалізаційну – сприяють розвитку міжнародного співробітництва;
- 5) екологічну – зазначена бізнес модель направлена на оптимізацію використання ресурсів: окремі підприємства е-бізнесу працюють за системою виробництво «під замовлення».

Представлений підхід до розвитку е-бізнесу дозволяє окреслити окремі напрями його розвитку та основні чинники, що будуть на них впливати. За даними досліджень, проведених представниками компанії «eMarketer», із 2017 р. почнеться скорочення темпів зростання онлайн-продажів у загальній вартості реалізованих товарів і послуг (рис. 1.4). Така тенденція, на думку дослідників, пов'язана з наслідками всесвітньої економічної кризи.

Прогнози розвитку е-бізнесу в Україні найближчими роками, за даними Української асоціації директ-маркетингу, достатньо оптимістичні (рис. 1.5).

Рисунок 1.4 – Темпи зростання онлайн-продажів у загальній вартості реалізованих товарів і послуг [430]

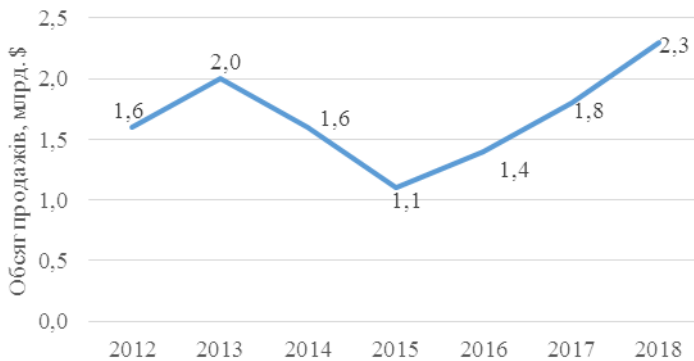

Рисунок 1.5 – Прогноз обсягів ринку підприємств е-бізнесу в Україні на 2017–2018 рр. [1]

Безсумнівно, е-бізнес в Україні розвивається швидкими темпами, і в майбутньому, зі значною вірогідністю, досягне середньосвітових показників. У межах цього дослідження визначено, що для подальшого розвитку е-бізнесу в Україні необхідно: 1) підвищити купівельну спроможність населення; 2) забезпечити доступ до у якомога більшій частині населення; 3) розбудувати інфраструктуру країни (канали зв'язку, дороги); 4) удосконалити чинне законодавство, спрямоване на

підтримку розвитку вітчизняного е-бізнесу (наприклад, щодо застосування електронних грошей, використання підприємствами е-бізнесу реєстраторів розрахункових операцій, надання онлайн-покупцям потенційної можливості розраховуватися кредитними коштами тощо).

Міжнародні тенденції розвитку е-бізнесу можна дослідити на підставі аналізу найбільш успішних, на думку експертів Business Insider, стартапів серед підприємств е-бізнесу 2017 р. (табл. Г.1, додаток Г).

Отже, поряд із урахуванням національних особливостей ведення е-бізнесу важливо також брати до уваги світові тенденції розвитку цієї галузі. У розвитку е-бізнесу є привабливими всесвітні тенденції, характерні для таких країн як Китай, Сполучені Штати Америки, Велика Британія. У найближчій перспективі вітчизняним підприємствам і органам державної влади, зацікавленим у розвитку е-бізнесу, варто звернути увагу на:

- 1) розробку мобільних версій сайтів е-комерції та надання покупцям можливості купувати товари за допомогою мобільних телефонів;
- 2) розробку швидких і надійних систем мобільних платежів;
- 3) безперервний розвиток багатоканального маркетингу;
- 4) розширення кількості та видів торговельних майданчиків;
- 5) автоматизацію маркетингових процесів (наприклад, автоматизований аналіз сторінок та публікацій);
- 6) розробку маркетингового контенту (статті, пости в блогах);
- 7) підвищення рівня персоналізації при взаємодії із клієнтами, у тому числі персоналізації інтерфейсу при використанні великої кількості даних;
- 8) створення та розширення мережі демонстраційних залів тощо.

При формуванні стратегії розвитку для підприємств е-бізнесу доцільно враховувати такі тренди бізнесу у всесвітній мережі: е-безпека, е-платежі, логістика, прогнозування діяльності, аналіз BigData, підвищення продуктивності праці, е-навчання, соціальна складова діяльності підприємств е-бізнесу [134, с. 169].

1.2. Інформаційне забезпечення процесу управління на підприємствах е-бізнесу

Е-бізнес стає все більш популярним в економіці та позиціонується його прихильниками як нова бізнес-модель, що поступово витіснить усі наразі існуючі. Інша група менеджерів вважає, що єдиною відмінністю е-бізнесу від офлайн-бізнесу є використання інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності підприємств, що суттєво не впливають на відносини між підприємством і споживачами. На нашу

думку, основною відмінністю е-бізнесу від бізнесу, що ведеться у фізичному світі, є використання нових форм взаємодії між учасниками господарських операцій, відмінних від тих, що превалювали у бізнесі у минулому столітті.

Нові форми взаємодії між підприємствами, споживачами та іншими контрагентами в електронному середовищі розглянемо на прикладі торговельних і виробничих підприємств. У офлайн-середовищі торговельні підприємства успішно виконують посередницькі функції між виробником і кінцевим споживачем шляхом перепродажу товарів, придбаних у постачальника, кінцевому споживачу із певним рівнем торгової націнки. В умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій усе менше виробників потребують послуг посередницьких торговельних організацій для реалізації товарів кінцевим споживачам, тому торговельні підприємства повинні змінювати підходи до здійснення посередницької торговельної діяльності (рис. 1.6).

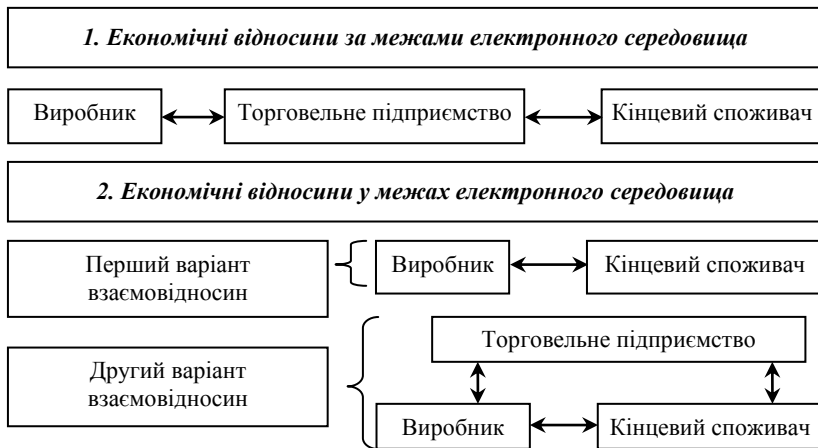

Рисунок 1.6 – Схема взаємовідносин між виробником і кінцевим споживачем у межах і поза межами електронного середовища

Е-бізнес потребує значної трансформації бізнес-процесів підприємства, його організаційної структури та, відповідно, підходів до управління підприємством. Розвиток е-бізнесу відбувається двома напрямками: 1) поступове перенесення частини бізнес-процесів діючих підприємств в електронне середовище; 2) створення нових підприємств у сфері е-бізнесу із самого початку.

Розглянемо перший спосіб, пов'язаний із поступовим перенесенням бізнес-процесів із офлайн- в онлайн-середовище. Наприклад, виробнича компанія може розпочати свою діяльність в електронному середовищі шляхом створення веб-сайта та організації системи продажу продукції через Інтернет. Готову продукцію можна реалізовувати через сайт як кінцевим споживачам, так і підприємствам-посередникам, що значно полегшує організацію збутової діяльності підприємства, а, отже, сприяє збільшенню обсягів діяльності. Перенесення частини господарської діяльності в електронне середовище дозволяє підприємствам використовувати новітні програмні продукти, що забезпечують ефективне управління окремими бізнес-процесами та господарською діяльністю в загалом. Зокрема, Використання інформаційно-комунікаційних технологій на виробничому підприємстві, зокрема, дозволяє ефективно планувати ресурси підприємства за допомогою ERP-систем. ERP (Enterprise Resource Planning) – це система планування ресурсів підприємства із використанням програмного забезпечення нового покоління. В окремих випадках виробничі компанії вважають за доцільне співпрацювати лише із дистрибуторськими компаніями та не витратити кошти на створення системи збуту, що буде працювати із окремими кінцевими споживачами. У такому разі усі витрати на організацію якісної системи збуту кінцевим споживачам бере на себе торговельне підприємство, проте в умовах використання електронного середовища остаточний зв'язок між виробником і кінцевим споживачем повністю не втрачається.

Якщо для перенесення своєї діяльності із офлайн- в онлайн-середовище підприємства реального бізнесу змушені трансформувати свої бізнес-моделі та налаштовувати їх відповідно до вимог інформаційної економіки, то новостворені підприємства е-бізнесу використовують нову бізнес-модель із самого початку своєї діяльності.

Бізнес-модель підприємства е-бізнесу розглядається як концептуальна, текстова або графічна схема представлення виробничих і фінансових механізмів його діяльності [302].

Для визначення основних компонентів моделі підприємства, що працює у сфері е-бізнесу, А. Остервальдер створив онтологічну модель е-бізнесу [394], яка пізніше була розвинута шляхом визначення впливу окремих її компонентів на бізнес-стратегію, організаційну структуру підприємства та наявні технологічні ресурси [395]. Ці фактори, у свою чергу, змінили технологічну складову е-бізнесу, вплинули на і користувачів інформації щодо основних аспектів діяльності е-бізнесу, конкурентні переваги підприємств е-бізнесу на ринку, а також, опосередковано, на законодавство, що чинне у місці розташування компанії.

Продовжуючи дослідження у напрямі створення моделей, що описують структуру й особливості діяльності підприємств е-бізнесу, вчені розробили причинно-наслідкову контурну модель підприємств е-бізнесу [365]. На відміну від попередньої моделі, що відображає компоненти підприємства е-бізнесу, причинно-наслідкова контурна модель ілюструє зв'язки між компонентами системи, що виникають у процесі її функціонування у прямому та зворотному напрямках. За допомогою причинно-наслідкової контурної моделі можна виміряти величину впливу одних складових на інші у процесі їх взаємодії. Зазначене дослідження проводилося на підставі аналізу даних підприємств-лідерів у сфері е-бізнесу, до яких належать «Dell», «Amazon.com» та «eBay».

Подальші дослідження бізнес-моделей підприємств е-бізнесу були спрямовані на створення моделей, метою яких є визначення вартості підприємств е-бізнесу, їх складових і підходів до оцінки окремих компонентів [306, 322, 323, 332, 376, 413]. Також було адаптовано онтологічну модель підприємств е-бізнесу для суб'єктів малого та середнього бізнесу [433].

Крім дослідження внутрішнього середовища підприємств е-бізнесу, вчені приділяють значну увагу зовнішнім факторам, що впливають на діяльність цих підприємств. Зокрема колектив учених зі Сполучених Штатів Америки [338] розглянув вплив таких чотирьох груп факторів на діяльність підприємств е-бізнесу, як: 1) особливі характеристики країни розташування підприємства, у тому числі рівень корупції та рівень розвитку людського капіталу; 2) рівень розвитку держави та її вплив на підприємства е-бізнесу; 3) розвиток бізнес-середовища; 4) рівень технологічного розвитку. Завдяки створеній моделі (Country-Business-Technological-Government (CBTG)), що включає вплив зовнішнього середовища на підприємства е-бізнесу, було визначено пріоритетні фактори впливу на розвиток підприємств е-бізнесу у різних країнах. За результатами дослідження, на розвиток е-бізнесу найбільше впливає технологічний рівень розвитку країни; на другому місці – вплив держави; майже однаковий ступінь впливу мають такі фактори, як особливі характеристики країни та розвиток бізнес-середовища у країні.

На підставі наведених моделей ми створили авторську модель підприємства е-бізнесу, що включає основні компоненти внутрішнього середовища, відображає вплив зовнішніх факторів на нього, і є характерною для підприємств е-бізнесу України. Використання міжнародного досвіду до Міжнародний досвід із побудови моделей підприємств е-бізнесу допоміг визначити більшу кількість компонентів внутріш-

нього середовища, характерних для таких підприємств, а також згрупувати зовнішні чинники за ознаками, які можна виміряти кількісно (рис. 1.7).

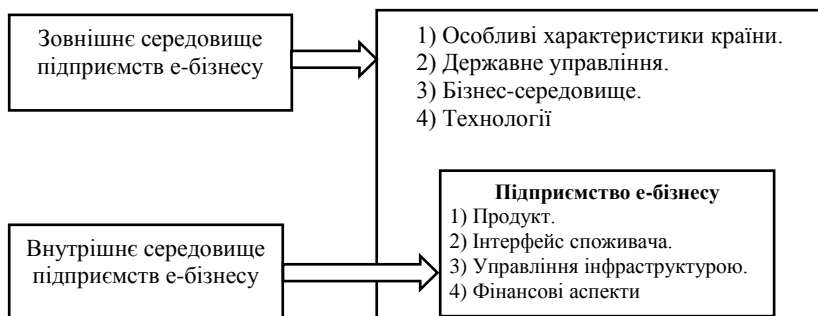

Рисунок 1.7 – Бізнес-модель підприємств е-бізнесу в Україні

У цій моделі перелічені компоненти внутрішнього та фактори зовнішнього середовища, які потрібно брати до уваги менеджерам підприємств е-бізнесу. Зовнішнє середовище впливає на них за рахунок таких факторів: 1) особливі характеристики країни (рівень корупції, рівень розвитку людського капіталу); 2) державне управління (рівень розвитку електронного уряду, електронної участі громадян в управлінні країною, стратегічні орієнтири національної політики); 3) бізнес-середовище (рівень конкурентоспроможності, рівень розвитку бізнес-середовища та способів взаємодії між його суб'єктами); 4) технології (рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, технологічних інновацій, технологічної готовності). Характеристику компонентів внутрішнього середовища наведено у табл. 1.4.

Таблиця 1.4 – Компоненти внутрішнього середовища підприємства е-бізнесу та їх характеристика [394]

Основні блоки	Компоненти	Характеристика
Продукт	Вартість товару	Вартість товару чи послуги, що пропонується кінцевому споживачу, яка включає усі елементи, що мають цінність для клієнта
Інтерфейс споживача	Цільова аудиторія	Кожне підприємство, що працює у сфері е-бізнесу повинно визначитись із цільовою аудиторією, на яку направлена діяльність компанії

Основні блоки	Компоненти	Характеристика
	Канали збуту	Способи взаємодії із клієнтом
	Відносини зі споживачами	Способи комунікації між підприємством і споживачами, що визначаються, створюються, організуються та управляються компанією
Управління інфраструктурою	Структура вартості	Визначення переліку та вартості ресурсів, необхідних для здійснення ефективної діяльності компанії
	Можливості	Здатність компанії дотримуватися визначеної стратегії та здійснювати щоденний перелік дій, направлених на створення цінності для кінцевого споживача
	Партнерство	Спосіб взаємодії між двома або більше підприємствами з метою створення більшої цінності для кінцевого споживача
Фінансові аспекти	Структура витрат	Перелік поточних і потенційних витрат, що можуть бути понесені підприємством у процесі здійснення господарської діяльності
	Модель доходів	Визначення різних джерел доходів компанії у загальній структурі доходів

Визначаючи вплив компонентів зовнішнього та внутрішнього середовища на ефективність діяльності підприємств е-бізнесу в Україні, варто відзначити, що менеджери е-бізнесу, які працюють в Україні, щодня стикаються із проблемами, характерними для підприємств е-бізнесу країн, що розвиваються (табл. 1, додаток Д).

Одним зі способів розв'язання проблем є створення законодавства, що регламентує ведення е-бізнесу. Держави-члени ЄС та інші розвинені країни мають величезний досвід у цьому; деякі аспекти можуть бути використані і в Україні.

Різноманітність галузей економіки, у яких функціонують підприємства е-бізнесу, є значною та передбачає різні підходи до управління цими підприємствами, що це, у свою чергу, зумовлює необхідність вироблення особливих підходів до управління такими підприємствами. Ефективне управління та взаємодія підприємства із іншими контрагентами відбуваються на підставі достовірної та своєчасної інформації для прийняття рішень.

Аби визначити користувачів інформації, необхідної для прийняття рішень, спочатку, слід з'ясувати види ринкових відносин, у яких ви-

користуються інформаційно-комунікаційні технології (рис. Е.1, додаток Е).

Кожний із представлених видів взаємодії, умовно, можна назвати бізнес-моделлю, оскільки вона має свою ефективність і здатна генерувати дохід. У цьому дослідженні, основним завданням якого є визначення можливостей використання бухгалтерського обліку на підприємствах е-бізнесу, зосередимося на моделях, до складу яких входить учасник «Підприємство».

Модель B2B (бізнес – бізнес) – це модель взаємодії між господарюючими суб'єктами в електронному середовищі, що передбачає обслуговування одних суб'єктів господарювання іншими. Принцип здійснення подібної взаємодії дуже простий: підприємство реалізує свої товари, виконує роботи, надає послуги іншому підприємству. B2B – один із найперспективніших напрямів розвитку е-бізнесу. Інтернет-платформи значно спрощують проведення операцій на всіх етапах, зробити господарську діяльність більш оперативною та прозорою. У випадках B2B взаємодії, представник сторони замовника має можливість інтерактивно контролювати процес виконання замовлення, працюючи з базами даних продавця. Йдеться про будь-які взаємодії, що включають в себе оптові поставки товару, надання послуг тощо із використанням електронних торговельних майданчиків. В Україні ринок електронних торговельних майданчиків активно розвивається з 2009 р. Спочатку на ринок вийшли деякі російські компанії – B2B-Center, Fabrikant, ТендерПро, пізніше почали розвиватися вітчизняні торговельні майданчики.

Зміст моделі B2C (бізнес-споживач) полягає в обслуговуванні господарюючими суб'єктами фізичних осіб. У цьому разі підприємство реалізує товари, виконує роботи, надає послуги вже безпосередньо кінцевому споживачеві. Зазвичай, мова йде про роздрібну торгівлю із використанням онлайн-магазинів. Клієнту такий спосіб здійснення комерційної операції дає можливість спростити та прискорити процедуру покупки: йому не доводиться йти в магазин, щоб вибрати потрібний товар, лише достатньо переглянути характеристики на сайті продавця, обрати потрібну конфігурацію і замовити його з доставкою. Господарюючому суб'єкту можливості Інтернету дозволяють оперативніше відстежувати попит кінцевих споживачів, їх переваги щодо різних товарних груп, популярні способи доставки та оплати товарів. Крім онлайн-магазинів, прикладами бізнесу, що ведеться за B2C моделлю є торгові ряди і торгові майданчики тощо.

Модель B2G (бізнес-влада) передбачає взаємодію бізнесу та адміністрації та включає ділові зв'язки комерційних структур із державними

організаціями – від місцевої влади до міжнародних організацій. В Україні модель B2G розвивається за рахунок розвитку електронних майданчиків, на яких державні установи можуть здійснювати закупівлі відповідно до законодавства про держзакупівлі, закупаючи всі товари, роботи і послуги для потреб держсектора. Сегмент B2G охоплює великий асортимент товарів і послуг – канцелярське приладдя, меблі, автомобілі, електронне обладнання, комп'ютери, будівельні, ремонтні роботи – все, що необхідно державі для забезпечення роботи урядових установ. Ринок B2G має свою специфіку: у ряді випадків отримати замовлення від держави можуть тільки великі підприємства, що мають відповідні виробничі потужності та ресурси (наприклад, підприємства військово-промислового комплексу), але це не означає, що малий бізнес не має доступ до B2G. Найчастіше замовлення міських органів влади отримують невеликі місцеві компанії. Прикладом використання B2G моделі в Україні є співпраця ТОВ «ОС Україна» із органами влади. Перше Українське видавництво психологічних тестів «ОС Україна» працює у сфері психологічної оцінки. Воно входить у міжнародну групу компаній Giunti O.S., із 2008 р. є асоційованим членом Європейської групи видавців тестів. У межах виграного тендеру ТОВ «ОС Україна» надає послуги із оцінки персоналу для державних органів влади у м. Київ та інших обласних центрах України.

Модель B2E (бізнес-працівник) є внутрішньо корпоративною системою е-бізнесу, що дозволяє організовувати роботу персоналу компанії та провадити спільну бізнес-діяльність співробітників, окремих структур або підрозділів. Такі системи призначені для забезпечення зручності та привабливості праці висококваліфікованого персоналу на е-підприємстві, його роботи за гнучким графіком, надання можливостей навчання, соціальних пільг, інформації про систему преміювання, корпоративні заходи тощо. Модель B2E включає:

1) створення віртуальних робочих місць (наприклад, у Cisco Systems менеджерам офіційно дозволено працювати вдома, що забезпечує зменшення витрат компанії, пов'язаних із орендою та обслуговуванням офісних приміщень, на 20–30 %);

2) застосування е-навчання для підвищення кваліфікації працівників, за рахунок цього компанії економлять значну частину коштів, необхідних для оплати відряджень, пов'язаних із навчанням. Використання е-навчання є економічно доцільним для великих компаній. Наприклад, для авіакомпаній актуальним є постійне підвищення кваліфікації співробітників call-центрів. Для цього компанія «BellSouth» створила «електронний тренажер» для підвищення якості спілкування з клієнтами співробітників call-центру. Звичайно такий досвід набу-

вається місяцями, курс «тренажера» розрахований на 24 години, і деякі «випускники» зуміли підвищити ефективність продажів на 200 % у результаті проходження занять за цим курсом;

3) створення системи управління та оптимізації трудових ресурсів (HR), зокрема, «інтелектуальні» HR-системи нового типу автоматизують рутинні функції відділу кадрів – працівники самі можуть зазначати в них зміни свого статусу, досвіду, кваліфікації.

Найчастіше модель С2В використовується на порталах із пошуку роботи, де потенційні працівники пропонують свої послуги потенційним роботодавцям (work.ua; rabota.ua; trud.gov.ua). Також за вказаною бізнес-моделлю працюють портали, де одні споживачі допомагають знайти товари чи послуги за найнижчими цінами іншим споживачам (це можуть бути як підприємства, так і фізичні особи), наприклад, ресурс www.priceline.com.

Модель G2B передбачає організацію електронних закупівель. В Україні вона представлена системою електронних тендерів ProZorro.gov.ua. ProZorro – електронна система публічних закупівель, яка прийшла на зміну паперовим державним тендерам.

Модель E2B використовується у разі, якщо окремі працівники можуть надавати послуги підприємствам е-бізнесу, наприклад, надання консалтингових послуг у дистанційному форматі.

Зазначені моделі взаємовідносин між учасниками економіки та функції, що виконують підприємства е-бізнесу, дозволяють сформувати перелік користувачів інформації щодо е-бізнесу, необхідної для прийняття рішень. До користувачів інформації зараховують: власників, менеджерів, працівників, споживачів, державні органи, інших контрагентів, суспільство, міжнародні урядові та неурядові організації. Такий перелік майже повністю узгоджується із переліком користувачів облікової інформації бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Проте зміст, обсяги, структура та якісні характеристики інформації, необхідної цим користувачам для прийняття рішень у сфері е-бізнесу, будуть відрізнятися.

Щоб прийняти виважені рішення у галузі е-бізнесу, користувачам потрібна своєчасна та суттєва інформація, що має відповідати їхнім запитам. Умовно їх розрізняють на внутрішніх та зовнішніх користувачів інформації. До першої групи належать власники та топ-менеджери підприємства, до другої – контрагенти, державні органи, представники міжнародних організацій і громадськості. Розглянемо інформаційні потреби користувачів першої групи. Власники е-бізнесу є творцями стратегії підприємств, тому інформація про стан і результати діяльності підприємства повинна бути достатньою для вирішення нас-

тупних завдань: 1) побудови ефективної взаємодії із споживачами; 2) впровадження інновацій для готовності е-підприємства до майбутніх викликів; 3) інтелектуалізації е-підприємства; 4) фінансового планування та бюджетування.

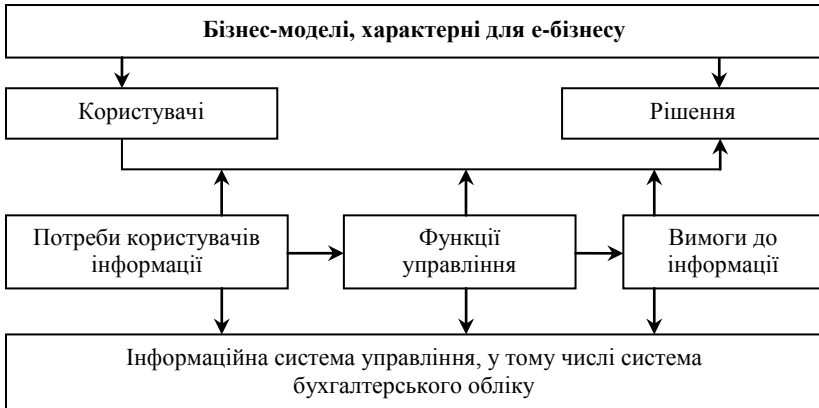

Рисунок 1.8 – Фактори, що впливають на систему інформаційного забезпечення підприємства у сфері е-бізнесу

Топ-менеджерам підприємств е-бізнесу, що втілюють стратегічні цілі власників у життя, потрібна інформація для управління за такими напрямками: 1) контроль за доступом до інформації та її безпека; 2) персоналізація споживачів і контроль за їх поведінкою; 3) управління пошуком інформації про підприємство; 4) контент-менеджмент; 5) управління каталогами підприємства; 6) управління системою платежів; 7) управління заходами, організованими підприємствами е-бізнесу; 8) співпраця із іншими підприємствами.

Виходячи із вищенаведених завдань, стає очевидним, що інформаційна система підприємств е-бізнесу повинна містити величезний обсяг інформації, включаючи інформацію бухгалтерського обліку.

Без облікової інформації значимість інформації, що може надати інформаційна система керівникам підприємства е-бізнесу, знижується у декілька разів та, здебільшого, втрачає свою релевантність. Беручи до уваги зазначене вище, наголосимо, що для прийняття виважених управлінських рішень необхідна є саме інформація бухгалтерського обліку, а не фінансової звітності, оскільки остання втрачає свою релевантність через форму та терміни її представлення. Основою інформаційної системи підприємства е-бізнесу повинна стати інформація різ-

них видів бухгалтерського обліку – фінансового, управлінського, стратегічного, а також інформація, сформована внутрішніми аудиторськими службами.

Потреби внутрішніх користувачів в інформації для прийняття управлінських рішень повинні узгоджуватися із функціями, виконуваними управлінським персоналом на підприємствах е-бізнесу. Традиційними підходами західних країн до процесу управління є: планування, організація, мотивація та контроль (рис. 1.9).

Отже, бухгалтерський облік є ядром інформаційної системи, що забезпечує більшу частину інформації, що циркулює в економічній інформаційній системі, а бухгалтери є авторами, надання якісної інформації, які становлять базу для обробки та аналізу інформації [251, с. 258]. Виходячи із зазначеного, вітчизняні вчені пропонують «розширити межі» бухгалтерського обліку та перетворити його на нову науку – інформологію, яка здатна забезпечувати інформаційні потреби користувачів більшою мірою [231, с. 108].

Рисунок 1.9 – Функції управління підприємством [353, 414]

І вітчизняні, і зарубіжні вчені наголошують на значимості облікової інформації при прийнятті рішень та її пріоритетній ролі у цьому процесі. Результати анкетування, проведеного серед топ-менеджерів підприємств, свідчать про підтвердження ними вказаної тези:

1) 62,63 % опитаних менеджерів вважають, що інформація, надана у фінансовій звітності, є дуже корисною у процесі прийняття рішень; а щодо управлінського обліку, то відсоток менеджерів, які визнають його надзвичайну важливість в управлінні становив 65,93;

2) 64 % керівників стверджують, що вони використовують бухгалтерську інформацію щодня, 21 % – щотижня, і лише 6 % – щомісяця [321].

З огляду на результати опитування, на нашу думку, необхідно, дослідити способи більш тісної співпраці менеджерів і бухгалтерів на підприємствах е-бізнесу для підвищення ефективності його діяльності, що мають будуватися на системі принципів (табл. Ж.1, додаток Ж).

Взаємодія топ-менеджменту та бухгалтерської служби підприємства е-бізнесу із урахуванням указаних принципів дозволить створити інформаційну систему, що продукує інформацію, яка відповідає запитам внутрішніх користувачів в вимогам, викладених на рис. 1.10.

Рисунок 1.10 – Вимоги до інформації інформаційної системи управління [392]

Дослідивши вимоги зовнішніх користувачів до інформації підприємства е-бізнесу, ми з'ясували, що лише для їхньої окремої частини

інформація фінансової звітності є достатньою. У всіх інших випадках бухгалтерська служба підприємства буде зобов'язана формувати окремі звіти, відповідно до запитів зовнішніх користувачів (рис. 1.11).

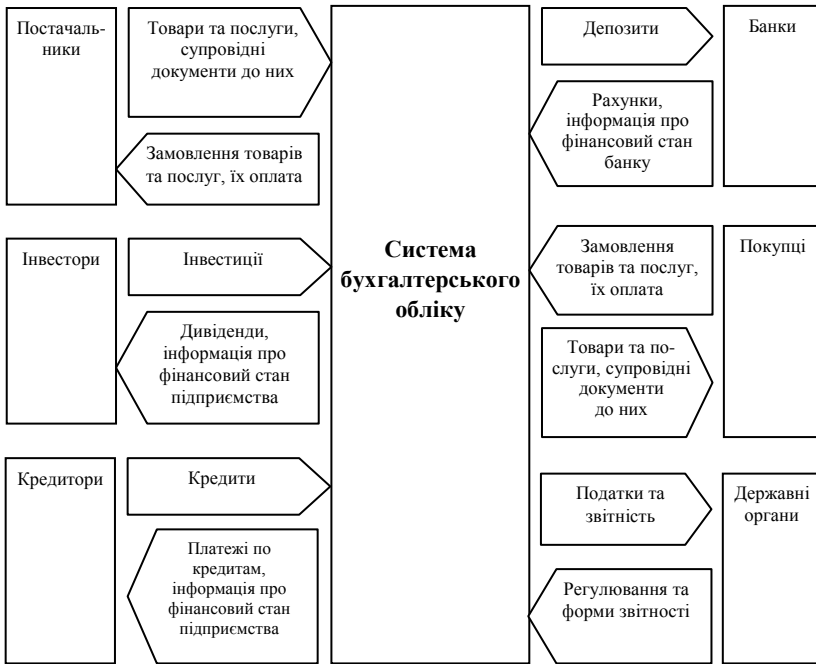

Рисунок 1.11 – Зовнішні користувачі інформації

Одним зі специфічних видів зовнішніх користувачів інформації, що набирають великої популярності, у західних країнах є організації, що займаються захистом довкілля. Саме на їх вимогу, у найближчому майбутньому, підприємства будуть змушені вести новий вид обліку – екологічний.

Отже, на підприємствах е-бізнесу інформаційна система управління залежить від запитів внутрішніх і зовнішніх користувачів інформації. Запити користувачів інформації мають як кількісні, так і якісні показники. Безумовно, система бухгалтерського обліку повинна стати ядром інформаційної системи управління підприємствами е-бізнесу. Проте, для цього її потрібно суттєво трансформувати.

1.3. Трансформація системи бухгалтерського обліку на підприємствах е-бізнесу

В епоху розвитку інформаційних технологій і їх наскрізного впливу на всі аспекти людського буття важко виявити, що є первинним при розгляді конкретного об'єкта дослідження – сам об'єкт і традиційні фактори впливу на нього чи інформаційні технології, що розвиваються надшвидкими темпами та коригують усі об'єкти, на які хоч у найменшій мірі опосередковано впливають.

Основною рушійною силою перетворень, що відбулися в усіх площинах соціального та економічного устрою, революційним стало широке запровадження інформаційно-комунікаційних технологій як інструменту інформаційного обслуговування світового простору. Інформатизація та комп'ютеризація вплинули на усі аспекти соціально-економічного життя світового співтовариства, за їх участю робиться спроба оптимізувати всі інформаційні потоки, у тому числі у масштабах національних і світової економік [115, с. 34; 118, с. 78; 128, с. 391; 139, с. 162].

«Інформатизація торкнулася всіх аспектів суспільно-економічного устрою світової спільноти, оптимізувавши інформаційні потоки та інформаційний обмін у національному та міжнародному масштабах. Не залишилась осторонь і система бухгалтерського обліку, яка справедливо визнана ефективним джерелом релевантної інформації для потреб управління. Сучасність зорієнтувала наукове товариство на переосмислення базових облікових концепцій, які б більше відповідали дійсності та вимогам інформатизованого економічного середовища» [17, с. 275].

Багато вчених поділяє думку, що «в останні роки відбувається формування нового типу суспільства, якому притаманні глибинні зміни концепції суспільного розвитку» [71, с. 163; 72, с. 44; 283, с. 82]. Набуває визначальних рис постіндустріальна економіка, що характеризується виникненням нових явищ у сферах технологій, комунікацій, фінансів, торгівлі, зовнішньоекономічних зв'язків і, відповідно, бухгалтерського обліку» [154, с. 124]. «Найважливіше завдання вчених-обліковців полягає в інтеграції поглядів та напрямів щодо створення спільної (чистої) теорії бухгалтерського обліку – науки майбутнього, оскільки історично в його теорію закладено необмежений потенціал для подальшого розвитку» [161, с. 94].

Необхідність розробки нової концепції бухгалтерського обліку підтримує І. В. Орлов, який зазначає: «...в умовах, що склалися, посилюється важливість адекватних змін у теорії, методології та практиці

вітчизняного бухгалтерського обліку. Невідповідність між теорією та практикою ведення обліку та науково не обґрунтована неузгодженість поглядів учених на ті чи інші проблеми породжують невизначеність і беззмістовні дискусії, ускладнюють роботу фахівців-практиків, стають поживним підґрунтям для псевдоноваторства у колах дослідників, які, замість розробки дієвої облікової концепції, займаються констатуванням хибних істин, що не витримують перевірку практикою. Користувачі облікової інформації ставлять перед системою бухгалтерського обліку нові ускладнені завдання, які ця система, на жаль, не завжди здатна виконати на належному рівні [191, с. 231].

Однак остаточної відповіді на питання, як саме необхідно змінити бухгалтерський облік в умовах постіндустріального суспільства та інформаційної економіки, вчені ще не знайшли. Інші дослідження спрямовані на пошук потенційних напрямів розвитку бухгалтерського обліку в умовах інформаційної економіки з метою визначення оптимальних способів трансформації системи бухгалтерського обліку та формування облікової інформації відповідно до запитів користувачів продовжуються дотепер.

Факторами, що найбільше впливають на облікову теорію в інформаційній економіці є:

1) глобалізація, що зумовлює розширення обсягів діяльності суб'єктів господарювання до світових масштабів; динамічний перерозподіл товарних, сировинних, грошових потоків усередині корпорацій і холдингових структур; появу міжнародних стандартів фінансової звітності;

2) лібералізація господарської діяльності, результатом якої є зростання зовнішньоторговельних операцій і розвиток міжнародної кооперації, що зумовлюють необхідність ведення бухгалтерського обліку в різних валютах;

3) розвиток міжнародних фінансових ринків, який зумовлює утворення нових фінансових інструментів, що часто не укладаються в традиційні національні правові рамки і потребують формування нових облікових практик, що відображають зміну вартості в часі цих фінансових інструментів;

4) виникнення нових інформаційних технологій, які б, з одного боку, збільшили можливості контролю як основної функції обліку, з іншого – дозволили організувати обробку великих обсягів інформації, підвищили точність і аналітичність даних облікових реєстрів, а також прискорили швидкість обробки даних [52, с. 21]

Еволюція бухгалтерського обліку відбувалася одночасно зі змінами різних облікових концепцій, оскільки різні види домінуючих еконо-

мічних відносин зумовлювали різні вимоги до економічної інформації, створюваної в облікових системах. Концепції бухгалтерського обліку, що виникли та розвинулися при переході від індустріального до пост-індустріального суспільства, узагальнені у дослідженні Т. В. Давидюк (табл. 1.5).

Таблиця 1.5 – Концепції бухгалтерського обліку, що виникли та розвинулися при переході від індустріального до постіндустріального суспільства, за Т. В. Давидюк [53, с. 72]

Концепції бухгалтерського обліку	Елементи
Мега-концепції бухгалтерського обліку	англо-американська, континентальна, південноамериканська
Основоположні концепції бухгалтерського обліку	статична, динамічна, каталактична, макроекономічна, мікроекономічна
Сучасні концепції бухгалтерського обліку	стратегічна, соціальна, етична, справедливої вартості, утворювальна концепція, ринково-орієнтованої звітності, інституційна

Три мега-концепції, зазначені у дослідженні Т. В. Давидюк, також зустрічаються у спеціальній обліковій літературі як «моделі бухгалтерського обліку», «моделі організації бухгалтерського обліку» або «моделі облікових систем». На нашу думку, зазначені поняття варто розглядати як «моделі регламентації бухгалтерського обліку», оскільки мова йде про спосіб нормативно-правової регламентації ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, характерний для конкретної країни чи групи країн.

У 1968 р. Г. Мюллер (Mueller G.), Г. Гернон (Gernon H.) та Г. Мік (Meek G.) виокремили англо-американську, континентальну та південноамериканську моделі бухгалтерського обліку. У зазначеній класифікації ураховані такі фактори впливу: рівень економічного розвитку країни, складність організації бізнесу, політичний і соціальний клімат, законодавча система. Пізніше, 1997 р. ця ж група вчених запропонувала більш розширений варіант класифікації, додавши до неї змішану та комуністичну моделі, а також модель, що ґрунтується на застосуванні міжнародних стандартів [384, с. 7–75]. М. О. Козлова вважає, що доцільно поповнити зазначений перелік концепцій ісламською (релігійною) моделлю та моделлю бухгалтерського обліку, що притаманна колишнім соціалістичним країнам і країнам Співдружності Незалеж-

них Держав (СНД). Водночас, науковець зазначає, що «майбутні результати реформ національних стандартів бухгалтерського обліку можуть поставити питання про перегляд необхідності виокремлення цих моделей та зведення цих моделей до континентальної, британо-американської або інтернаціональної моделі (МСФЗ)» [95, с. 116].

Характеристика моделей регламентації бухгалтерського обліку наведена в табл. К.1 (додаток К).

З огляду на вищезазначене, зауважимо, що найбільшого розповсюдження у світі зараз набули британо-американська та континентальна моделі регулювання бухгалтерського обліку, що суттєво відрізняються одна від одної (табл. 1.6).

Таблиця 1.6 – Відмінності між британо-американською та континентальною моделями регламентації бухгалтерського обліку [331, 411]

Британо-американська	Континентальна
Постачальники капіталу – інвестори (акціонери)	Джерело фінансування – банківські кредити
Прецедентна система права	Кодифікована система права
Сильний ринок капіталу	Слабкий ринок капіталу
Великі торговельні компанії мають високий ступінь незалежності	Великі та середні торговельні компанії залежать від державного регулювання
Прозорість інформації	Значна частина інформації є комерційною таємницею
Відмінності між фінансовим та податковим обліком	Превалювання вимог податкового законодавства в обліку
Основними вимогами до облікової інформації є правдивість і справедливність	Основними вимога до облікової інформації є законність і справедливність
Превалювання принципу справедливого представлення інформації	Превалювання принципу консерватизму
Нарахування амортизації здійснюється протягом строку корисного використання необоротних активів	Нарахування амортизації здійснюється на підставі вимог податкового законодавства
Відсутні легальні способи формування та використання забезпечень	Наявні легальні способи формування та використання забезпечень
Відсутність прихованих резервів	Наявні приховані резерви
Можлива капіталізація витрат на розробки	Витрати на розробку відносяться до витрат періоду

У жодній із країн світу практично не існує типу моделі регулювання бухгалтерського обліку у чистому вигляді. Наприклад, у біль-

шості досліджень Японія відображається у групі країн, для яких характерна континентальна модель регулювання бухгалтерського обліку. Японські дослідники висвітлюючи особливості ведення бухгалтерського обліку в Японії, підкреслюють обов'язковість надання японськими компаніями, що співпрацюють із американськими компаніями, фінансової звітності англійською мовою, побудованої за стандартами Generally Accepted Accounting Principles (GAAP) [402]. Крім того, спеціальна урядова комісія 2007 р. провела дослідження відповідності японських національних стандартів міжнародним стандартам фінансової звітності (IFRS). За результатами дослідження встановлено, відповідність національних стандартів міжнародним і рекомендовано Європейській комісії вважати японські національні стандарти еквівалентом Міжнародних стандартів фінансової звітності (IFRS) [391].

В умовах глобалізації перехід країн із перехідними моделями регулювання бухгалтерського обліку до використання інтернаціональної моделі можливий декількома способами, які повинні обирати країна, враховуючи конкретні економічні умови (рис. 1.12).

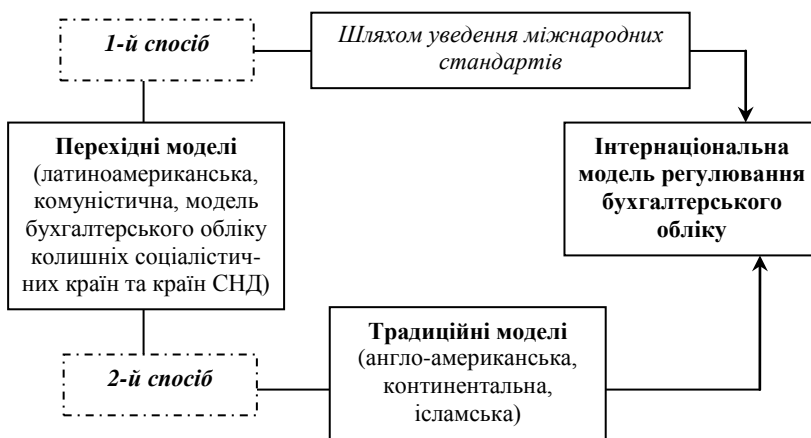

Рисунок 1.12 – Способи переходу країн до інтернаціональної моделі регламентації бухгалтерського обліку [авторська розробка]

Перелік основоположних концепцій другої групи можна розширити за рахунок таких концепцій: біхевіористичної, критичної, матеріалістичної, нейтральної, концепції номінального балансу, концепції органічного балансу, персоналістичної, концепції подвійного запису (мінусової), просторової, податкової, юридичної тощо. Кожна із наведених

основоположних концепцій була актуальною на конкретному етапі розвитку економічних відносин і зробила свій вклад у сучасну теорію бухгалтерського обліку.

На сучасному етапі розвитку теорії обліку вчені розробляють третю групу концепцій. Кожна із перелічених концепцій досліджує вплив на бухгалтерський облік окремого аспекту соціально-економічного життя, має своїх прихильників і опонентів і буде випробувана часом в умовах загальної інформатизації та глобалізації суспільства.

Отже, концепції бухгалтерського обліку виражають пріоритетні досягнення наукового співтовариства, характерні для певного історичного періоду. Зміна концепцій бухгалтерського обліку є історичною закономірністю та рушійною силою наукової думки. Кожна наукова концепція може частково включати у себе основні положення інших концепцій [4, с. 24].

У межах цього дослідження ми визначили напрями зміни теоретичних основ бухгалтерського обліку в контексті розвитку діяльності підприємств е-бізнесу. І хоча запропоновані положення не характерні наразі для підприємств усіх галузей економіки, значна частина із визначених аспектів будуть актуальні для значної кількості господарюючих суб'єктів у найближчому майбутньому (рис. 1.13).

Загальновідомо, що бухгалтерський облік існує з того часу, як тільки людина почала займатися усвідомленою діяльністю – полюванням, збиранням, наскельними написами. Вже тоді існували знаряддя праці, які людина зберігала та охороняла від інших і, відповідно, контролювала їхню наявність і кількість, фіксуючи це у пам'яті. На основі цього зауважимо, що вже в той час зародилися протооснови обліку як сфери людської діяльності [17, с. 35]. Близько п'ятисот років тому, коли вийшла відома в усьому світі праця Луки Пачолі «Сума арифметики, геометрії, вчення про пропорції та відношення» (1494), почалося письмове обґрунтування практики ведення бухгалтерського обліку, а близько ста років тому з'явилися його перші теоретичні розробки [29, с. 11].

На різних етапах розвитку бухгалтерського обліку бухгалтери по-різному визначали його та значення в інформаційній системі підприємства.

Лука Пачолі обґрунтував необхідність ведення бухгалтерського обліку так: «Бухгалтерський облік – це ведення своїх справ належним чином і як слід, аби можна було без затримок одержати будь-які відомості, як стосовно боргів, так і вимог» [205, с. 18]. Тобто метою ведення бухгалтерського обліку була фіксація фактів господарських операцій, пов'язаних із виникненням і погашенням боргових зобов'язань.

Рисунок 1.13 – Трансформація теоретичних основ бухгалтерського обліку для підприємств е-бізнесу

Значно пізніше, у XIX ст., Ф. Вілла вважав, що мета бухгалтерського обліку полягає у тому, щоб контролювати рух господарських цінностей, що знаходяться в господарстві до початку звітного періоду,

визначати передбачувані доходи і витрати. І. Шротт вказував, що облік є наукою про систематичний запис господарських операцій і про контролювання цих операцій [37, с. 36].

Учені радянської доби зазначали, що бухгалтерський облік призначений для:

- охорони суспільної власності, нагляду за її рухом і доцільним раціональним її використанням («...охороняти суспільну власність означає, перш за все, обліковувати її»);
- складання народногосподарського плану та перевірки його виконання;
- управління підприємствами на основі планового госпрозрахунку;
- обов'язкового контролювання процесу виконання плану, процесу виробництва та розподілу продуктів;
- соціалістичного перетворення, сприяння розвитку самоорганізації та дисципліни.

На відміну від «народногосподарської» мети радянського обліку, західні вчені пропонують зосередити увагу на ефективності діяльності окремого суб'єкта господарювання.

1941 р. Американський інститут присяжних бухгалтерів (AICPA) охарактеризував бухгалтерський облік так: «Облік є мистецтвом запису, класифікації та узагальнення рахунків шляхом реєстрації в грошових одиницях угод і подій, які, хоча б у якійсь частині мають фінансовий характер, а також інтерпретації отриманих результатів». Сучасний американський бухгалтерський облік – основна інформаційна система підприємства, призначена для формування фінансової звітності та управлінського обліку. Американський інститут присяжних бухгалтерів 1970 р. заявив, що функція обліку – «забезпечити накопичення та систематизацію кількісної інформації, головним чином фінансового характеру, про господарюючі суб'єкти, щоб використовувати її для прийняття рішень» [249, с. 371–373].

Сучасні підходи вчених до трактування мети бухгалтерського обліку в англо-американській літературі наведено у табл. 1.7.

Отже, західні вчені зосереджують увагу на:

- 1) поведінці бухгалтерів при створенні облікової інформації та їхніх взаємовідносинах із управлінцями різних рівнів (біхевіористичний і психологічний підходи);
- 2) контрольній функції обліку, необхідній для підвищення ефективності діяльності підприємства (економічний підхід);
- 3) розкритті облікової інформації для забезпечення соціальної справедливості між різними групами учасників господарського процесу (соціологічний підхід).

Таблиця 1.7 – Трагування мети бухгалтерського обліку в англо-американській літературі ХХ століття

Назва підходу, представники	Мета обліку	Окремі положення підходу
Біхевіористичний (Ю. Іджірі) [357]	Мета обліку – вироблення способів впливу на поведінку бухгалтерів	Обліковий процес – процес поведінки бухгалтерів у різних ситуаціях. Методи бухгалтерського обліку слід вибирати залежно від цілей і поведінки людей
Економічний (Г. Г. Міллер) [381]	Мета обліку – контроль і оцінка економічних показників, забезпечення умов для досягнення максимальної ефективності виробництва	Недолік парадигми: не розглядався вплив методології обліку на фінансові результати
Інформаційний (Дж. Г. Сортер) [378]	Головна перевага звітної інформації – її корисність. Значимість релевантності – доречність, можливість її використання для прийняття рішень	Основа предмета бухгалтерського обліку – інформаційна подія (елементарна інформаційна одиниця про факт господарського життя)
Психологічний (Р. Ентоні) [409]	Мета може бути тільки у людей, тому організація бухгалтерського обліку повинна починатися з бачення бухгалтером ролі фірми та свого місця в ній. Розуміння бухгалтерії тож саме розумінню і контролю з боку бухгалтера	Система обліку – механізм розподілу цілей. Кожен показник обліку відіграє стимулюючу роль. Мета бухгалтера – розуміння інтересів власників
Соціологічний (А. Ч. Літлтон) [373]	Мета обліку – забезпечення справедливості по відношенню до всіх учасників господарського процесу	Кожне теоретичне положення обліку впливає на суспільство і залежить від інтересів суспільних груп і соціального ефекту. Предмет бухгалтерського обліку – певний соціум. Мета бухгалтера – фіксація фінансового становища форми

Назва підходу, представники	Мета обліку	Окремі положення підходу
Концепція Хендріксона - Ван Бреди [351]	Мета теорії обліку – узгодження принципів, що лежать в основі оцінки і та розвитку практики обліку	Теорія обліку – набір принципів, що складають загальну систему еталонів, які дозволяють оцінити різні господарські ситуації і створюють нові практичні методики та процедури. Теорія обліку – база для пояснення практики
Концепція Д. Л. Макдональда [363]	Будь-яка теорія містить такі елементи як, символізація реалій світу шляхом кодування, обробка та комбінація отриманих символів за правилами	У теорії бухгалтерського обліку є зворотний зв'язок – переведення сформованих конструкцій у феномени реального світу

В нашій країні із 1999 р. мета бухгалтерського обліку визначена Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (ст. 3, п. 1) [220]. Згідно із зазначеним нормативно-правовим актом, метою бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності визначено надання користувачам для прийняття рішень повної правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства. У п. 2 ст. 3 вказано, що на підставі даних бухгалтерського обліку складаються фінансова, податкова, статистична та інші види звітності, у яких використовується грошовий вимірник.

Водночас у межах наукової дискусії, багато вітчизняних учених обґрунтовують альтернативні підходи до визначення мети бухгалтерського обліку (табл. 1.8).

Наведені дані ілюструють пріоритетність підходу до бухгалтерського обліку як інформаційної бази для прийняття рішень, тоді як види та способи прийняття рішень залишаються поза увагою вчених. Також недостатньо уваги приділяється визначенню місця бухгалтера у системі обробки та подання інформації, та впливу результативної інформації на загальноекономічну ситуацію. Крім того, дослідження підходів вітчизняних учених до визначення мети бухгалтерського обліку показало таке:

Таблиця 1.8 – Визначення мети бухгалтерського обліку українськими вченими за період 2000–2016 рр. (авторське групування)

Вчений	Визначення мети бухгалтерського обліку
В. М. Жук [69, с. 18]	Бухгалтерський облік – інститут із соціально-економічного середовища, котрий забезпечує порозуміння та керованість у ньому, опрацьовуючи та інтерпретуючи для користувачів інформацію про факти та явища життєдіяльності організацій (підприємств). Трансформація фактів і явищ життєдіяльності підприємств здійснюється за допомогою специфічних правових норм, методів, принципів і професійних суджень бухгалтерів. Бухгалтерський облік – чи не найголовніший інститут, який знижує невизначеність економічного середовища через формування певного інформаційного поля
М. В. Кужельний [110, с. 16]	Бухгалтерський облік є основою інформаційного забезпечення, тому не випадково в усьому світі він є не просто одним із видів людської діяльності, а й важливою функцією управління, засобом виконання завдань економічного та соціального розвитку, наукою
Н. М. Малюга [165, с. 27]	Облік є складовою процесу управління, яка забезпечує впорядкований збір, класифікацію, реєстрацію і узагальнення інформації у грошовому вираженні про стан та рух майна, капіталу та зобов'язань підприємства
В. О. Осмятченко [193, с. 136]	Бухгалтерський облік за умов застосування інформаційних технологій із погляду системи управління є частиною інформаційної системи прямого та зворотного зв'язку. Він покликаний забезпечувати всі рівні управління підприємства інформацією про фактичний стан керованого об'єкта, а також про всі суттєві відхилення від заданих параметрів
М. С. Пушкар [232, с. 11]	Нові тенденції економічного життя, посилення зв'язків між країнами світу активізують соціальну мету обліку, вимагають гармонізації національних систем на основі уніфікації та стандартизації правил і процедур облікового процесу й підготовки фінансової звітності
В. В. Сопко [251, с. 11] Вал. В. Сопко [253, с. 206]	За умов розвитку ринкових відносин і автоматизації облікових робіт найважливішими завданнями бухгалтерського обліку є збирання, обробка та відображення первинних даних про стан господарської діяльності; систематизація, групування і зведення даних для отримання підсумкової інформації про стан господарської діяльності, забезпечення необхідними даними для контролю за виконанням господарських завдань і режимом економії та забезпечення збереження власності підприємств

Вчений	Визначення мети бухгалтерського обліку
В. Г. Швець [280, с. 16]	Метою бухгалтерського обліку є надання користувачам для прийняття рішень повної правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан і діяльність підприємства

1) багато вчених розглядають мету бухгалтерського обліку відповідно до ст. 3 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» і не піддають її сумніву та критичній оцінці;

2) окремі науковці ототожнюють поняття «мета», «ціль», «завдання», «призначення» бухгалтерського обліку, проте, на нашу думку, вони є різними, тому потребують окремого визначення;

3) окремі вчені не розмежують мету обліку на макро- та мікро-рівні (В. М. Жук [69], М. С. Пушкар [232]);

4) чимало вчених не враховують вплив інформатизації та глобалізації економіки, на систему бухгалтерського обліку як головну інформаційну систему управління підприємством.

Отже, щоб побудувати облікову систему на підприємствах е-бізнесу необхідно доповнити мету бухгалтерського обліку, урахувавши нові види користувачів облікової інформації та їхні потреби у ній.

Використання комплексного підходу до формулювання мети бухгалтерського обліку на підприємствах е-бізнесу зумовлює необхідність перегляду теоретичних основ створення облікової інформації.

Результатами впливу інформатизації економіки на систему бухгалтерського обліку стали:

1) виникнення нових об'єктів бухгалтерського обліку, насамперед інтелектуальних, таких як знання, інформація та інтелектуальна власність, які породжують нові форми товару;

2) нові можливості документування фактів господарської діяльності, їх реєстрації та архівування;

3) подальший розвиток засобів зв'язку, передачі даних і обчислювальної техніки [201, с. 5–6].

Одним із аспектів, який розглядають вчені у процесі побудови оновленої концепції бухгалтерського обліку, є визначення нових об'єктів бухгалтерського обліку, що виникають в інформаційній економіці. У своїх дослідженнях учені визначають і класифікують зазначені об'єкти бухгалтерського обліку, обґрунтовують підходи до їх оцінки, розробляють порядок відображення інформації про них на рахунках бухгалтерського обліку.

С. Ф. Легенчук зазначає, що для забезпечення ефективного управління в сучасних умовах система бухгалтерського обліку створює недостатньо інформації про внутрішнє середовище суб'єкта господарювання. Крім того, у системі бухгалтерського обліку необхідно акумулювати інформацію про зовнішнє середовище підприємства. У процесі обліку повинна бути створена інформація, яка б дозволяла максимально об'єктивно оцінити умови, що зумовлюють зміни зовнішнього середовища та визначити характер і рівень конкурентної боротьби в галузі. Ця інформація повинна бути базою для розробки стратегії розвитку підприємства залежно від ситуації, що склалась у зовнішньому середовищі. Особливо важливим, на думку С. Ф. Легенчука, є створення в інформаційній системі підприємства інформації про нецінову складову господарської діяльності [154, с. 170].

С. М. Деньга та В. А. Деньга пропонують розширити перелік об'єктів бухгалтерського обліку за рахунок включення до активу балансу неречового капіталу. Неречовий капітал пропонується обліковувати за такими видами: 1) структурний; 2) ринковий (клієнтський); 3) організаційний, у тому числі процесний, ідеологічний (інформаційний, культурний, моральний, капітал відносин); 4) інтелектуальний; 5) інноваційний; 6) нормативно-правовий. До пасиву балансу вчені пропонують включити такі статті: зобов'язань перед менеджерами, зобов'язань перед персоналом, зобов'язань перед клієнтами, зобов'язань перед державою, зобов'язань перед суспільством, зобов'язань перед конкурентами [55, с. 36].

Досліджуючи співвідношення нових об'єктів бухгалтерського обліку, що виникають у новій моделі господарювання – екологічно та соціально орієнтованій ринковій економіці (ЕСОРЕ), у межах балансового рівняння, В. О. Шевчук пропонує оновлену структуру бухгалтерського балансу [282, с. 128]. Модифікована схема балансу, побудована виходячи із хронології суспільно-господарського розвитку, дозволяє дати принципово нову, адекватну вимогам екологічно та соціально орієнтованої економіки (ЕСОРЕ) інтерпретацію об'єктів обліку, що відображаються в активі та пасиві балансу. В активі балансу вчений поділяє активи на групи за новим принципом і зараховує до них: 1) джерела відтворюваних і невідтворюваних ресурсів; 2) акумульовані, нагромаджені та створені людьми блага; 3) видобуті з надр копальні та заподіяна природі і людям шкода. В пасиві балансу об'єкти обліку відображаються за такими групами: 1) загальнолюдська власність (власність усіх поколінь); 2) власність сучасних поколінь; 3) позики, взяті минулими та сучасними поколіннями у прийдешніх поколінь.

Отже, у вітчизняній економічній літературі і на практиці намічається тенденція доповнення і трансформації окремих об'єктів бухгалтерського обліку: людський капітал трансформується в активи підприємств; зобов'язання підприємства розширюються за рахунок якісно нових груп кредиторів (наприклад, «менеджери», «суспільство», «минулі та сучасні покоління»). Активи підприємства розширюються за рахунок отримання можливості формування, використання і відтворення унікальних активів інтелектуально-інформаційного характеру, таких як знання і досвід співробітників, корпоративна культура та репутація підприємства. Більше того, унікальність співробітників – це єдиний фактор конкурентоспроможності підприємства, який неможливо придбати на ресурсному ринку, оскільки він є продуктом інтелектуальної, творчої діяльності працівників підприємства.

Інформатизація та комп'ютеризація економіки і суспільства, поява нових об'єктів бухгалтерського обліку ставлять перед сучасним бухгалтерським обліком завдання, які неможливо виконати у повному обсязі за допомогою традиційного інструментарію, тому необхідно його трансформувати. Щоб відобразити в інформаційній системі підприємства нові види господарської діяльності, нові та старі об'єкти обліку, необхідно використати оновлену методологію бухгалтерського обліку, оновити та трансформувати існуючі облікові процедури.

1.4. Визначення тенденцій бухгалтерського обліку як запорука його успішного функціонування в інформаційній економіці

Перехід індустріального суспільства до інформаційного, трансформація організаційних форм підприємницької діяльності, новий щабель еволюції, на який переходить бухгалтерський облік як суспільно-економічна наука, – усе це ілюструє розвиток усіх категорій буття та зумовлює необхідність передбачення і прогнозування нових форм існування суспільно-економічних явищ або об'єктів.

Передбачення майбутніх подій і їх наслідків є неодмінним атрибутом людського мислення, оскільки воно пов'язане із постійним прагненням людини «зазирнути в майбутнє» та у теперішньому часі обрати найоптимальніше рішення, що принесе найбільш вигоди у перспективі. Зрозуміло, що зробити найбільш правильний вибір можна лише врахувавши усі ймовірні фактори, що будуть впливати на конкретний об'єкт, передбачивши всі потенційні бажані та небажані наслідки, зіставивши очікуване з інформацією, що змінюється [135, с. 344].

Передбачення – це широке поняття, що об'єднує різновиди отримання інформації про майбутнє. Передбачення поділяється на наукове, що ґрунтується на знанні закономірностей розвитку природи, суспільства, та мислення, і ненаукове (інтуїтивне, побутове, релігійне) [46, с. 9]. Передбачення майбутнього – це міждисциплінарне комплексне дослідження перспектив людства, що може бути плідним лише у процесі інтеграції гуманітарного, природо-наукового, технічного й економічного знання [59, с. 33].

Одним із видів наукового передбачення є прогнозування. Прогноз – це ймовірне аргументоване судження про стан об'єктів (процесів) у майбутньому або альтернативні напрями і строки досягнення певних результатів [46, с. 8].

Науковий прогноз бухгалтерського обліку слід розуміти як систему науково обґрунтованих оцінок можливих напрямів і результатів розвитку бухгалтерського обліку, а також ресурсних і організаційних заходів, необхідних для їх досягнення (рис. 1.14).

Вчені умовно виокремлюють три стадії на яких здійснюється прогноз: ретроспекція, діагноз, проспекція. Щоб досягти бажаного результату – отримати прогноз, що має найвищу вірогідність, застосовують різноманітні методи прогнозування.

Методи прогнозування – це сукупність операцій і прийомів, які на основі ретроспективних даних, екзогенних (зовнішніх) і ендегенних (внутрішніх) зв'язків об'єкта прогнозування, а також їхніх змін дають можливість передбачати його майбутній розвиток. Учені виокремлюють до двохсот методів прогнозування, хоча у практичній діяльності найчастіше використовуються 15 – 20 методів [7, с. 33; 46, с. 11].

За ступенем формалізації методи прогнозування поділяють на:

– інтуїтивні, або експертні (індивідуальні (самопрогнозування, інтерв'ю, анкетування) та групові (комітети (комісії), «мозковий штурм», фокус-групи, побудова сценаріїв, «дерево цілей», матричний метод);

– формалізовані, або математичні (методи екстраполяції тенденції, у тому числі проста екстраполяція, часовий тренд, метод авто-регресії; адаптивні методи, у тому числі метод експоненціального згладжування та метод гармонійної ваги; метод інтерполяції; економетричні методи; моделювання (математичне, комп'ютерне, структурне, матричне, сіткове та імітаційне);

– комплексні, або змішані (метод генерування ідей або «метод Дельфі», метод аналізу ієрархій, факторно-результативний, барометричний, Fuzzy-технології).

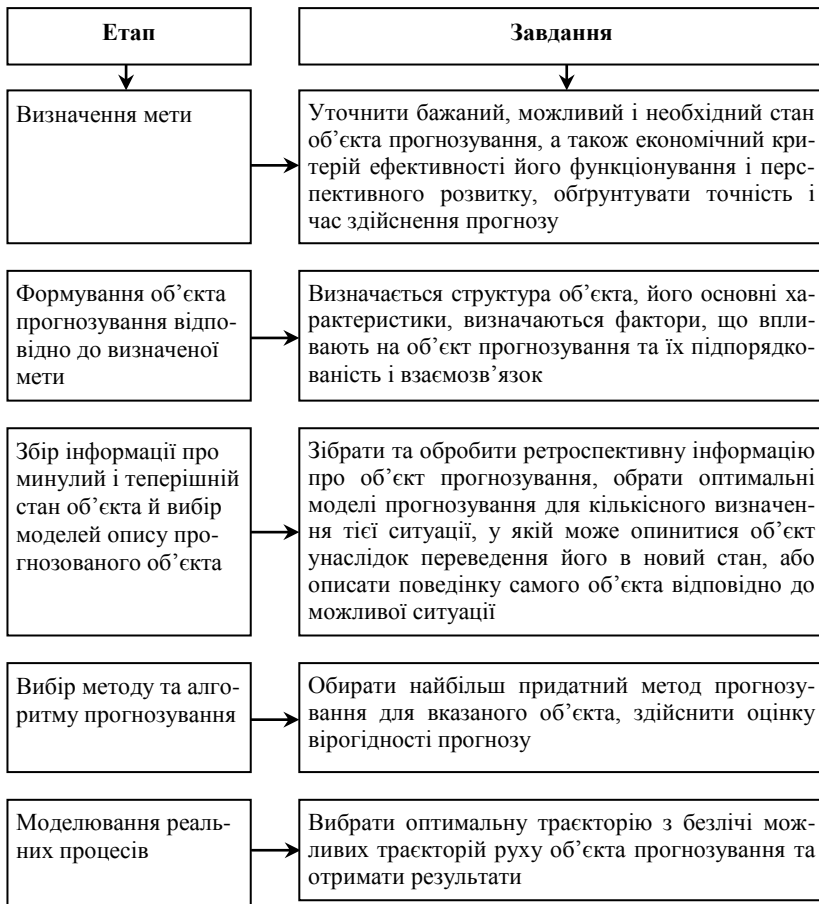

Рисунок 1.14 – Етапи та завдання прогнозування

За способом отримання прогнозованої інформації методи прогнозування поділяють на:

- 1) фактографічні: а) методи аналогій (математичний, історичний); б) статистичні (екстраполяції, моделювання, кореляційні, регресивні); в) випереджувальні;
- 2) експертні (експертні оцінки зі зворотним зв'язком і прями експертні оцінки);
- 3) комбіновані.

Альтернативами науковому прогнозуванню, що використовуються в окремих випадках для передбачення майбутнього є інтуїтивні методи, вольовий підхід або відмова від прогнозування, пов'язана з тим, що жоден із наукових прогнозів не має стовідсоткової вірогідності (табл. Л.1, додаток Л). Проте, коли неможливо застосувати прогнозування через брак інформації або часу для розробки та реалізації рішень, зазначені вище альтернативи прогнозуванню можуть бути використані.

Безумовно, жоден із прогнозів, здійснених за допомогою методів прогнозування, не є абсолютно достовірним; значна частина прогнозів не справджується, інша частина – справджується частково або із суттєвими відмінностями від створеної прогнозної моделі. Проте відмова від прогнозування може мати набагато гірші наслідки та значно знижує можливості суб'єкта, який бажає вплинути на об'єкт прогнозування.

Отже, основна мета прогнозування – створити наукові передумови для прийняття оптимальних господарських або інших рішень. Який би метод прогнозування не був обраний, вирішальним чинником сучасних досліджень і розробок є їхня орієнтація на перспективні потреби суспільства. Найперспективнішою є та наукова проблема, яка органічно пов'язана із потребами економіки країни та здобутками вітчизняної і світової науки.

Досвід провідних країн показує, що прогнозування є важливим резервом підвищення ефективності будь-яких економічних систем і необхідною складовою покращення якості управлінських рішень, які приймаються на підставі прогнозних показників. Не є винятком у цьому контексті і наукова діяльність, основною метою якої є відкриття, доведення та обґрунтування законів про об'єктивну дійсність із метою їх практичного застосування.

Обсяг наукової інформації у сфері бухгалтерського обліку постійно збільшується, при цьому акумулюються нові наукові знання. Вивчаючи та розвиваючи досвід учених-попередників, сьогодні, бухгалтерський облік як наука, наразі, відображає погляди на вирішення проблем сьогодення, а також містить міркування та ідеї, які є основою для майбутніх відкриттів. Складність у передбаченні напрямів подальшого розвитку бухгалтерського обліку полягає у відсутності переліку конкретних методів прогнозування, за допомогою яких можна було б визначати майбутні тенденції із високим ступенем вірогідності. У зв'язку із цим виникає необхідність розробити теоретичні основи прогнозування розвитку бухгалтерського обліку.

У сучасних дослідженнях питання наукового прогнозування висвітлені у працях вітчизняних вчених В. М. Гейця [38, с. 5], В. П. Горбатенко [45, с. 12], Л. І. Федулової [264, с. 125], що значно збагатило вітчизняну науку новими розробками теоретичними та прикладними розробками у цій сфері. У бухгалтерському обліку окремі елементи передбачень містяться майже в усіх дисертаційних дослідженнях на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, проте більшість наявних прогнозів перебувають на стадії гіпотез і не розвиваються. Л. В. Чижевська розробила теоретичні основи прогнозування розвитку бухгалтерського обліку [272]. Авторка у вказаному дослідженні висвітила зміст наукових прогнозів, їх значення, види, методи прогнозування, апробувала представлені методи прогнозування для визначення тенденцій розвитку бухгалтерського обліку у конкретних напрямках. Але, враховуючи важливість цієї проблематики, вважаємо, що доцільно продовжити дослідження у цьому напрямі та визначити тенденції розвитку бухгалтерського обліку у XXI ст., ураховуючи реалії сьогодення.

Підтримуючи тезу про те, що бухгалтерський облік є однією із функцій управління, галуззю знань і практичною діяльністю, і його основною метою є надання користувачам повної достовірної та неупередженої інформації для прийняття обґрунтованих рішень, на нашу думку, доцільно спершу обґрунтувати необхідність прогнозування у системі бухгалтерському обліку.

Цілями прогнозування бухгалтерського обліку є:

- визначення можливих напрямів розвитку світової науки;
- виявлення основних досягнень науки, придатних для використання в майбутніх дослідженнях;
- відбір найбільш перспективних напрямів дослідження і визначення їх можливих результатів.

У процесі прогнозування бухгалтерського обліку доцільно дотримуватися такої послідовності дій: 1) вибір конкретного об'єкта прогнозування; 2) формулювання генеральної мети прогнозу; 3) передпрогнознє орієнтування; 4) аналіз тенденцій і оцінка рівня науково-технічного прогресу; 5) виявлення і аналіз можливостей науково-технічного розвитку; 6) оцінка ресурсів; 7) документальне оформлення результатів досліджень.

Для проведення прогнозних досліджень необхідно володіти конкретною методикою їх здійснення. Попри всю різноманітність методів прогнозування для дослідження тенденцій бухгалтерського обліку варто виокремити три основні:

- метод екстраполяції – розповсюдження висновків, одержаних унаслідок нагляду над однією частиною явища на іншу його частину;
- метод експертних оцінок – прогнозування фахівцем (або групою фахівців), що володіє достатніми знаннями, керується ними у процесі наукової діяльності та може вважатися експертом;
- метод моделювання – прогнозування шляхом побудови складної, логічно пов'язаної моделі об'єкта та ряду допоміжних моделей, що є його компонентами.

Умовно усі прогнози можна поділити на три групи:

- дослідницькі – базуються на пізнаних тенденціях і закономірностях, покликані виявити та сформулювати нові можливості та перспективи розвитку;
- програмні – базуються на суспільних потребах, тенденціях і закономірностях науково-технічного прогресу, а також на даних, одержаних із дослідницьких прогнозів. Такі прогнози покликані сформулювати програму можливих напрямів розвитку, заходів і умов для досягнення цілей і виконання завдань розвитку науки і техніки;
- організаційні – базуються на загальних знаннях і закономірностях розвитку, а також на результатах дослідницьких і програмних прогнозів; призначені для формування гіпотези розвитку комплексу організаційних аспектів науки, надання оцінки ресурсам і перспективам зростання наукового потенціалу країни за прогнозований період.

Разом визначені групи прогнозів доповнюють одна одну та формують особливо цінну систему даних.

Процес планування досліджень у бухгалтерському обліку (або іншій науці) повинен підпорядковуватися певним стратегічним орієнтирам, для визначення яких необхідно навчитися передбачати майбутні тенденції розвитку бухгалтерського обліку. Яким би не був бухгалтерський облік майбутнього, його подальший розвиток необхідно органічно пов'язувати із потребами економіки країни та здобутками вітчизняної або світової науки.

Розробка стратегії розвитку бухгалтерського обліку на підставі науково обґрунтованих прогнозів створює можливості для мобілізації сил у необхідному напрямі, визначає орієнтири для подальших наукових досліджень, сприяє раціональному використанню ресурсів. У кінцевому підсумку застосування прогнозування в економічних дослідженнях сприятиме загальному економічному зростанню. Прогнозування відкриває шлях до перспективного аналізу, який дає можливість трансформувати теоретичні гіпотези у практичні рекомендації.

Прогнозування розвитку бухгалтерського обліку в Україні провадять окремі дослідники, так і колективи вчених. Як правило, неоліком

індивідуальних прогнозів є те, що вчений робить висновки на основі інтуїтивних уявлень про подолання проблеми. Одним із дієвих способів підвищення вірогідності індивідуальних прогнозів є залучення до їх створення інших фахівців і формування прогнозів на підставі колективних експертних оцінок.

Передбачення вченими-обліковцями майбутніх змін у бухгалтерському обліку розпочалось у кінці XIX ст. Зокрема Л. В. Чижевська ґрунтовно проаналізувала прогнози розвитку бухгалтерського обліку, зроблені вченими кінця XIX – початку XX ст. [272, с. 446–448]. Авторка вказаного дослідження визначила, які із зроблених прогнозів справдилися повністю, які частково, які були помилковими, а також проаналізувала фактори, що вплинули на ймовірність справдження зроблених прогнозів.

На сучасному етапі бухгалтерського обліку як науки спостерігається накопичення досвіду прогнозування. Наука не один раз робила спроби спрогнозувати подальший розвиток бухгалтерського обліку, проте більшість наявних прогнозів так і залишилися гіпотезами. Крім того, немає оцінки реальності вказаних прогнозів, не розроблена класифікація, не визначена їхня відповідність загальним тенденціям розвитку економіки.

Для встановлення існуючих тенденцій бухгалтерського обліку ми було дослідили дисертаційні роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук вітчизняних учених-обліковців, починаючи від 2000 року. Умовно період дослідження було поділено на два етапи: 1) із 2000 до 2009 р.; 2) із 2010 до 2015 р.

Вивчивши тенденції бухгалтерського обліку, наведені у дисертаційних роботах до 2009 р. ми виокремили певні напрями розвитку обліку та визначили, які прогнози справдилися протягом останніх 5–10 років (табл. М.1, додаток М). Частина тенденцій, визначених ученими, ще досі розвивається, оскільки, у дисертаціях на здобуття ступеня доктора економічних наук прогнозування переважно робиться на середньо- та довгострокову перспективу.

За наведеними у табл. 1.9 даними про тенденції бухгалтерського обліку, аналізу та контролю, що спостерігалися упродовж 2000–2009 рр., зробимо такі висновки:

– майбутні тенденції бухгалтерського обліку, аналізу та контролю досліджувалися вченими у межах конкретних галузей економіки; у 28,6 % вивчених дисертацій дослідження здійснювалися на прикладі промислових, будівельних та гірничорудних підприємств, підприємств агропромислового комплексу, банківських установ, бюджетних і не-підприємницьких організацій;

– тенденції розвитку окремих аспектів бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту вивчалися у розрізі підприємств, що мають конкретну організаційно-правову форму, зокрема, науковці зосереджували увагу на корпораціях, фінансово-промислових групах, юридичних особах та їх дочірніх підприємствах (8,6 %);

– вчені обґрунтовували виникнення та розвиток «нових» (на конкретний момент часу) об'єктів бухгалтерського обліку, серед яких: інфляційні процеси, пасиви підприємства, інвестиції, міжнародні фінансово-господарські операції, виробництво та реалізація сільськогосподарської продукції; зазначеним питанням присвячено 20,0 % вивчених робіт;

– вчені також висвітлили окремі аспекти розвитку методології бухгалтерського обліку, зокрема трансформації елементів методу бухгалтерського обліку, таким як оцінка та звітність, присвячено 8,6 % вивчених робіт.

Усі вивчені дисертації містять прогнози розвитку основних видів бухгалтерського обліку, передумов і принципів бухгалтерського обліку, аналізу, контролю та аудиту, містять пропозиції щодо вдосконалення чинної нормативної бази відповідно до вимог міжнародних стандартів фінансової звітності. У роботах обґрунтовується необхідність використання у найближчому майбутньому комп'ютерних технологій для автоматизації облікового процесу в межах окремого підприємства чи груп підприємств, а також їх використання для здійснення аналітичних процедур і проведення контрольних перевірок.

Тенденції бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в Україні, визначені вченими протягом 2010–2015 рр., наведені у табл. М.2. (додаток М).

Слід відзначити, що спільною рисою для всіх досліджених нами вітчизняних дисертацій є вивчення тенденцій обліку під впливом глобалізаційних процесів і суцільної інформатизації суспільства. Також вітчизняні вчені протягом 2010–2015 рр. передбачали «лавиноподібний» ріст економічної інформації, у тому числі облікової, інтеграцію вітчизняної облікової системи у міжнародну, повну автоматизацію облікового процесу та процесу надання інформації користувачам у цифровому суспільстві.

Разом із вивченням передового вітчизняного досвіду ми оглянули тематику досліджень у галузі бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту, які наведені у відомих світових облікових періодичних виданнях за 2015 р., зокрема «Business Finance Accounting» (Великобританія), «Accounting Review» (США), «Accounting Horizons» (США), (табл. 1.9).

Таблиця 1.9 – Тенденції бухгалтерського обліку, аналізу та контролю у світі «Accounting Horizons» (США) [300], «Accounting Review» (США) [301], «Business Finance Accounting» (Великобританія) [317] (N = 111)*

Тенденції	Кількість статей, од.	Питома вага у загальній кількості, %
Розширення переліку аудиторських процедур, особливо в контексті нових об'єктів обліку	22	19,8
Використання міжнародних стандартів фінансової звітності для розкриття інформації про «нові» об'єкти обліку	22	19,8
Підвищення ролі облікових інструментів у процесі управління доходами	12	10,8
Поява «нових» об'єктів обліку	11	9,9
Розширення переліку аналітичних процедур, що використовуються для оцінки ризикованості бізнесу	9	8,1
Посилення уваги до процесу організації роботи облікового персоналу	7	6,3
Посилення значимості якості облікових даних при визначенні кредитного рейтингу підприємства та вартості його капіталу	7	6,3
Поява нових видів економічних злочинів і необхідність їх попередження	6	5,4
Посилення ролі та значення внутрішнього контролю в системі управління	5	4,5
Трансформація принципу консерватизму в контексті глобалізаційних змін	3	2,7
Розробка методик обліку для використання некомерційними організаціями	3	2,7
Реформування системи професійної освіти у світлі підвищення вимог роботодавців до фахівців, які працюють у сфері обліку та аудиту	2	1,8
Подальша стандартизація бухгалтерського обліку та аудиту	1	0,9
Посилення впливу фінансових корпорацій на державне регулювання обліку (корпоративне лобювання)	1	0,9

*Кількість досліджених робіт.

Аналіз зарубіжних публікацій показав, що здебільшого вчені зосереджують увагу на дослідженні конкретних аудиторських процедур

при підтвердженні достовірності фінансової звітності, методиках застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в умовах економічних перетворень, використанні облікових інструментів у процесі управління доходами підприємства, обґрунтуванні методик обліку для «нових» об'єктів – зазначеним темам присвячено 42,5 % досліджуваних праць. Роботи, присвячені розробці інших напрямів розвитку бухгалтерського обліку та контролю, таких як розширення переліку аналітичних процедур, що використовуються для оцінки ризиковості бізнесу, посилення уваги до процесу організації роботи облікового персоналу, посилення значимості якості облікових даних при визначенні кредитного рейтингу підприємства та вартості його капіталу, поява нових видів економічних злочинів і необхідність їх попередження становлять 26,1 % досліджених дисертацій.

Порівнявши тенденції, наведені у вітчизняних і зарубіжних наукових дослідженнях з бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту, слід відзначити такі тенденції (рис. 1.15).

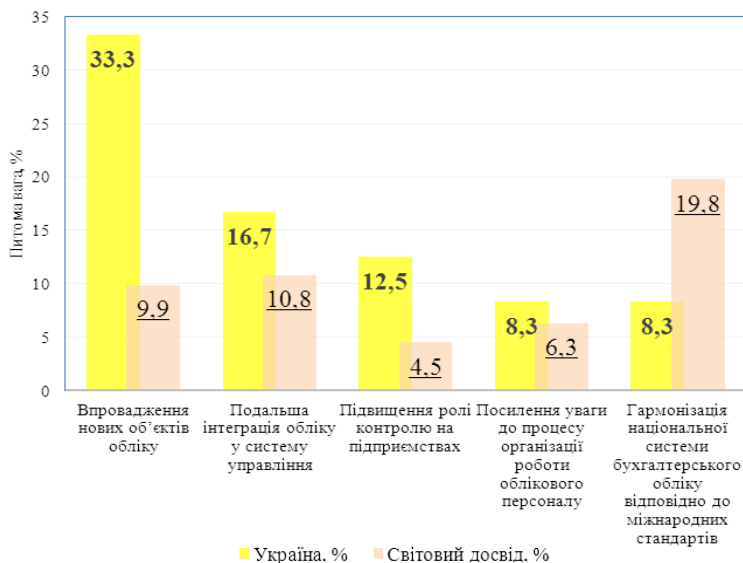

Рисунок 1.15 – Тенденції бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в Україні та світі (2010–2015 рр.)

Спільна проблематика цих досліджень була пов'язана із впровадженням «нових» об'єктів обліку, подальшою інтеграцією обліку у

систему управління, підвищенням ролі контролю на підприємствах, посиленням уваги до процесу організації роботи облікового персоналу, застосуванням міжнародних стандартів.

У той же час, у англійській літературі простежується тематика досліджень, яка не притаманна вітчизняній науці, зокрема, трансформація принципу консерватизму в контексті глобалізаційних змін, посилення впливу фінансових корпорацій на державне регулювання обліку (корпоративне лобювання), розширення переліку аналітичних процедур, що використовуються для оцінки ризикованості бізнесу, посилення значимості якості облікових даних при визначенні кредитного рейтингу підприємства та вартості його капіталу, непритаманна вітчизняній науці.

Вітчизняні вчені також висвітлювали проблеми, що менш актуальні для економічно розвинутих країн, проте потребують вивчення наразі в Україні, а саме: використання е-бізнесу як способу диверсифікації діяльності господарюючих об'єктів, подальше вдосконалення методики обліку на підприємствах електронної торгівлі, використання системи електронного документообігу усіма суб'єктами економіки.

Визначені тенденції інформаційного забезпечення системи управління на підприємствах е-бізнесу, трансформаційні перетворення у системі бухгалтерського обліку та напрями розвитку бухгалтерського обліку в Україні та західних країнах, дозволили сформулювати прогнози щодо розвитку системи бухгалтерського обліку на вітчизняних підприємствах та за кордоном (рис. 1.16 та рис. 1.17).

Наведені прогнози свідчать про можливість втрати бухгалтерським обліком на вітчизняних підприємствах своєї ключової ролі – інформаційної бази для прийняття рішень. Тоді як на зарубіжних підприємствах система бухгалтерського обліку трансформується відповідно до запитів користувачів, інтегрується із іншими компонентами системи управління та продовжує розвиватися у новому вигляді.

Враховуючи визначені тенденції бухгалтерського обліку, варто зазначити, що вирішальним чинником ефективності сучасних досліджень і розробок є їх орієнтація на перспективні потреби користувачів облікової інформації та суспільства. Доцільно, на нашу думку, узгодити тематику наукових досліджень та розробку практичних рекомендацій щодо ведення бухгалтерського обліку зі стратегією розвитку держави (зокрема Стратегією сталого розвитку «Україна–2020» [227]) та використати результати досліджень при розробці загальнодержавних програм розвитку, удосконаленні чинної нормативної бази щодо бухгалтерського обліку.

1. Системи стратегічного та управлінського обліку є добре розвиненими, успішно взаємодіють із системами управління окремими бізнес-процесами та поступово інтегруються у єдину інформаційну систему управління підприємством.
2. Дані фінансового обліку є основним джерелом інформації для управління у єдиній інформаційній системі управління підприємством.
3. Питома вага інформації про податкові розрахунки у єдиній інформаційній системі управління не значна; значення цього блока інформації буде поступово нівелюватися у єдиній системі управління у зв'язку із поступовим переходом на систему оподаткування «за кожною господарською операцією».
4. Допоміжні системи, направлені на ефективне використання електронних документів, стрімко розвиваються та інтегруються в інформаційну систему управління підприємством

Рисунок 1.16 – Розвиток системи бухгалтерського обліку у світі (прогноз)

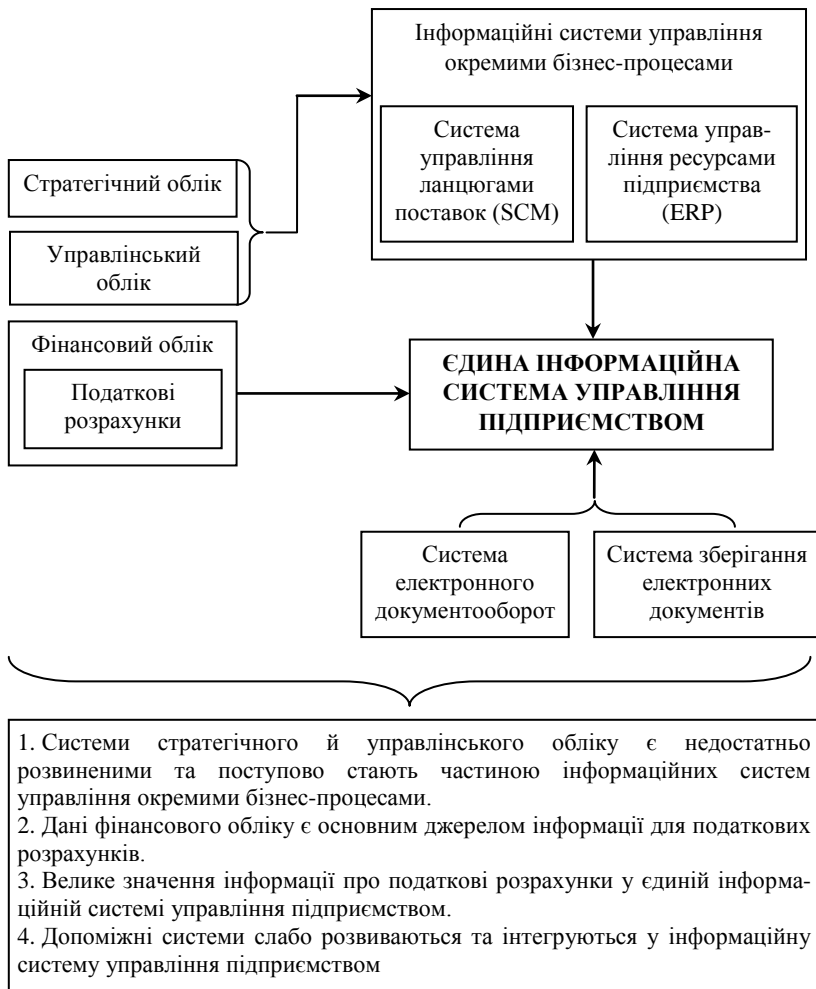

Рисунок 1.17 – Розвиток системи бухгалтерського обліку в Україні (прогноз)

Стратегією сталого розвитку передбачається, що поступальний рух здійснюватиметься за такими векторами:

– вектор розвитку – забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ, а отже, підвищення стандартів життя.

Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями. Для цього передусім необхідно відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності та прозору податкову систему;

– вектор безпеки – забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності. Україна має стати державою, що здатна захистити свої кордони та забезпечити мир не тільки на своїй території, а й у європейському регіоні;

– вектор відповідальності – забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг у державному та приватному секторах;

– вектор гордості.

Організація прогнозування бухгалтерського обліку в Україні, на нашу думку, має ґрунтуватися на вказаній стратегії.

На нашу думку, доцільно визначити напрями розвитку обліку та подальших досліджень у межах представлених векторів, відповідно до зазначеної стратегії (рис. 1.18).

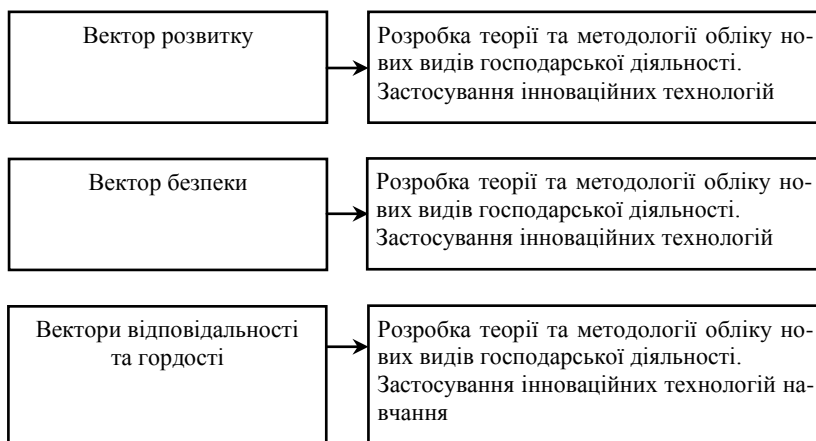

Рисунок 1.18 – Напрями розвитку бухгалтерського обліку із урахуванням Стратегії сталого розвитку «Україна–2020»

Щоб підвищити якість прогнозування, також необхідно залучити фахівців суміжних галузей та використовувати методологію інших наук. У межах цього дослідження, зокрема, були використані статистичні дані, отримані у ході вивчення глобального ринку е-бізнесу, проведеного Ecommerce Foundation та іншими некомерційними організаціями під час аналізу стану галузі та визначенні категоріального апарату для підприємств е-бізнесу.

Використання міжпредметних зв'язків може здійснюватися наступним чином. Наприклад, використання результатів маркетингових досліджень дає змогу простежити майбутні тенденції розвитку підприємств е-бізнесу в Україні та світі, встановити, які види підприємств е-бізнесу розвиваються більш швидкими темпами, визначити, що у межах кола е-підприємств швидко зростає частка підприємств, що займаються міжнародною торгівлею, значна частина яких є транснаціональними компаніями.

Використання теорії організації допомагає у процесі дослідження організаційної структури підприємств е-бізнесу. Оскільки більшість працівників цього виду підприємств працюють у дистанційному режимі, на нашу думку, вартим уваги, є дослідження ефективності роботи цих працівників.

Використання різних видів платіжних систем і електронних грошей, тісно пов'язане із фінансами підприємств. У світлі майбутніх змін вітчизняного законодавства щодо впровадження реєстраторів розрахункових операцій, нових платіжних систем і криптовалют для підприємств е-бізнесу питання обліку та контролю розрахунків на підприємствах е-бізнесу набуває особливої актуальності.

Наразі найпоширенішим видом підприємств е-бізнесу є онлайн-магазини. Створення ефективних ланцюгів поставок товарів від постачальників до кінцевих споживачів є головною метою діяльності онлайн-магазинів, а для цього потрібні глибокі знання із логістики.

Програмні продукти, робота із мережними технологіями, вміння створювати цікавий і корисний контент, робота із соціальними мережами – усе це потребує достатніх знань зі сфери комп'ютерних технологій і частково програмування.

Висновки до розділу 1

Новим видом бізнесу, що активно поширюється і набуває нових рис та ознак у межах свого постійного розвитку, є е-бізнес. Компанії, що працюють в електронному середовищі, змушені постійно вдоскона-

лювати свою діяльність, оскільки вони конкурують не лише з компаніями, що реалізують аналогічні товари та послуги у межах певних територій, а й зі світовими лідерами. Безумовно, позитивним фактом у розвитку е-бізнесу є підвищення якості обслуговування споживачів і задоволення їхніх потреб найбільш економічно вигідними способами. Зазначені світові тенденції е-бізнесу повинні враховувати вітчизняні підприємства для формування стратегії подальшого розвитку.

Ми переконані, що вдосконалення будь-якого явища можливе, виключно, але виключно шляхом створення та впровадження у практичну діяльність нового, а не шляхом руйнації старого. Нове, що довело свою життєздатність на практиці та стало корисним для суспільства поступово витіснить старе та зумовить загальний прогрес. Яскравим прикладом такого підходу стало виникнення мережі Інтернет. Вона не замінювала щось, а її виникнення не вимагало руйнування попередніх способів комунікацій. Але безсумнівним є те, що весвітня мережа змінила світ і сприяла його еволюцію у чітко визначеному нею напрямі.

Використовуючи зазначений підхід до еволюції теорії бухгалтерського обліку, ми упевнені, що більшість складових теорії бухгалтерського обліку не потребують заміни. Проте, щоб забезпечувати її існування та довести свою корисність в умовах інформаційної економіки необхідно цю теорію розширити, а окремі її елементи переглянути відповідно до вимог сучасності.

Прогнозування є невід'ємною частиною процесу пізнання та управління об'єктом, оскільки завдяки баченню перспективи можна своєчасно виявити ризики і вжити заходи для запобігання негативних результатів, розкрити невизначеність у системі, обґрунтувати фактори, за допомогою яких можливо досягнути мети. Прогнозування є необхідною методологічною складовою при формуванні стратегічних орієнтирів розвитку будь-якої науки, у тому числі, бухгалтерського обліку. У ході дослідження тенденцій розвитку бухгалтерського обліку, обґрунтованих ученими протягом 2000–2009 рр., нам вдалося умовно поділити їх на чотири групи: тенденції щодо подальшої регламентації обліку, аналізу, контролю; тенденції щодо розвитку теорії та методології обліку, аналізу та контролю; тенденції щодо особливостей обліку, аналізу та контролю у межах суб'єкта господарювання; тенденції щодо розвитку бухгалтерської професії та професійної освіти. У межах кожної групи визначено прогнози, що наразі справдилися, та ті, результати яких ще невідомі.

У процесі вивчення прогнозів вітчизняних і зарубіжних учених за 2010–2015 рр. ми виявили спільні тенденції розвитку вітчизняного та зарубіжного обліку, а також виокремили ряд тенденцій, які наразі актуальні для України. На підставі визначених тенденцій, на нашу думку, доцільно спланувати подальші дослідження бухгалтерського обліку, аналізу та контролю, а також передбачити потенційні проблеми, що можуть виникнути в майбутньому, та способи їх розв'язання або запобігання. Важливими напрямками вдосконалення прогнозування бухгалтерського обліку, які здатні перевести його на якісно новий рівень, є: координування тематики прогнозування із суспільними потребами; залучення фахівців інших галузей до проведення досліджень; використання сучасних програмних продуктів для прогнозування.

РОЗДІЛ 2. ЕВОЛЮЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕТОДОЛОГІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ Е-БІЗНЕСУ

2.1. Еволюція методів первинного спостереження в умовах застосування інформаційно- комунікаційних технологій

Загально визнана в Україні концепція методу бухгалтерського обліку та його восьми елементів (документування, інвентаризація, оцінка, калькуляція, рахунки, подвійний запис, балансове узагальнення, звітність), з огляду на зміст його складових, не розвивається із радянських часів – зазначені елементи теорії бухгалтерського обліку «плавно перейшли» із підручників радянської доби у сучасні підручники з бухгалтерського обліку без суттєвих змін їх змісту.

У світовій економіці, частиною якої, безсумнівно, є Україна, відбулися значні трансформаційні зміни. Перехід України від індустріального до інформаційного суспільства, соціальний і економічний аспект якого досліджують учені, зумовлює необхідність дослідження методології як основи бухгалтерського обліку, що виступає основою бухгалтерського обліку – інформаційної бази управління суб'єктами господарської діяльності в інформаційній економіці.

Значним недоліком наявних підходів до вдосконалення існуючої системи бухгалтерського обліку є, насамперед, відсутність комплексного системного підходу до теоретичних і методологічних проблем його ведення. Прерогатива сьогодення – чітке формулювання теоретичних основ облікової системи задля забезпечення її подальшого розвитку та вдосконалення на сучасному етапі поступу вітчизняної економіки.

Заснований на принципах п'ятсотрічної давнини, метод бухгалтерського обліку суперечить новій інформаційній економіці, у якій провідне місце належить комп'ютерним мережним технологіям. Ми поділяємо думку І. Й. Яремка про те, що «цілісна облікова система, що ґрунтується на традиційній методологічній основі, не може достатньо ефективно обслуговувати сучасну постіндустріальну (інтелектуальну) економіку, – методологія обліку суперечить реаліям економічного життя» [296, с. 178]. Це стосується як бухгалтерського обліку традиційних об'єктів (майна, зобов'язань, прибутків), так і вимог сучасних реалій щодо відображення у фінансовій звітності, на перший погляд, незвичних для бухгалтерського обліку об'єктів, що не мають

матеріальної форми, – ділової репутації підприємства, різних видів інтелектуального капіталу, прихованих і потенційних резервів тощо.

Критикуючи традиційну методологію бухгалтерського обліку Я. В. Соколов зазначає, що «метод бухгалтерського обліку багато вчених обґрунтовували та продовжують обґрунтовувати як набір певних інструментів, кожен із яких розглядається як ізольований елемент (маються на увазі вісім традиційних елементів методу бухгалтерського обліку – авт.). Насправді, метод – це те, що допомагає конкретній науці у пізнанні її предмета». Пізнання предмету бухгалтерського обліку, на думку Я. В. Соколова, можливе за допомогою методу моделювання [249, с. 25].

У разі побудови бухгалтерського обліку за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій важливо переглянути існуючі елементи методу бухгалтерського обліку з метою оцінки доцільності їх застосування в сучасних умовах. Крім того, вчені наголошують на необхідності ґрунтового теоретичного підходу до зміни елементів методу бухгалтерського обліку, перевіреного на практиці. Якщо ж не врахувати зазначене, то це може призвести, по-перше, до втрати частини необхідної для управління інформації; по-друге, погіршить оперативність її опрацювання та використання у процесі підготовки проектів управлінських рішень; по-третє, в кінцевому підсумку спричинить розбалансування усієї інформаційної системи бухгалтерського обліку [216, с. 151].

К. М. Лебедев обґрунтовує невідповідність традиційного методу бухгалтерського обліку вимогам сучасної економіки такими причинами:

1) традиційна концепція методу бухгалтерського обліку ототожнює облікову діяльність із бухгалтерською процедурою, що починається зі створення первинного документа та закінчується складанням звітності. Облікові процедури є основною частиною ведення обліку, проте він містить і інші складові. Невід'ємною частиною бухгалтерського обліку є процеси отримання первинних документів від підрозділів підприємств і передача інформації бухгалтерського обліку користувачам, отримання та передача відповідних повідомлень, не оформлених документально;

2) у складі традиційних елементів методу бухгалтерського обліку немає контрольного елемента. Проте облікова діяльність органічно включає і контрольний елемент, зокрема щодо відхилень господарських операцій і процесів від стандартів та планів, і управлінські функції, направлені на запобігання перевитратам. Отже, облікова інформація повинна містити не лише фактичну інформацію, а й планову (нормативну), що потрібно для здійснення контрольних функцій;

3) обґрунтування змісту методу бухгалтерського обліку за традиційним підходом полягає в тому, що робота бухгалтерії зводиться лише до виконання облікових завдань. Тоді як на практиці працівники бухгалтерії виконують багато інших функцій, зокрема беруть участь у процесах руху та зберігання грошових коштів підприємства та придбання окремих бухгалтерських програм для підприємства тощо. З огляду на такий підхід у бухгалтерському обліку необхідно використовувати методи економічного дослідження, пов'язані із виявленням чинників, що впливають на діяльність підприємства, розробляти план діяльності підприємства, враховуючи ці чинники; розробляти заходи щодо його виконання. Таке дослідження можуть проводити як працівники бухгалтерії самостійно, так, і у разі потреби обґрунтування рішень, що приймаються, і вище керівництво. У процесі розробки внутрішніх регламентів працівники бухгалтерії також повинні використовувати методи економічного дослідження.

У висновку К. М. Лебедев зазначає, що не існує окремих методів бухгалтерської діяльності та організації цієї діяльності, та наголошує на необхідності розширення переліку елементів методу бухгалтерського обліку [149, с. 20–21; 150, с. 59]. Учений зауважує, що метод бухгалтерського обліку може бути виведений із методу практичного економічного дослідження або методу менеджменту – практики (управління підприємством) (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Метод бухгалтерського обліку за К. М. Лебедевим [149, с. 20–21]

Групи методів менеджменту – практики (управління підприємством)	Групи та підгрупи методів бухгалтерського обліку
1. Методи збору, обробки та подання інформації	1) Методи отримання і передачі інформації, в тому числі методи визначення її джерел і одержувачів, і забезпечення виходу інформації із джерел, включаючи методи впливів із відповідними цілями на елементи фірми та об'єкти її зовнішнього середовища (зокрема методи організації експерименту, опитування, методи відбору інформації з потоку та її сприйняття); 2) методи обробки інформації, включаючи здійснення попередніх висновків на основі зібраних даних вимірювання, групування, порівняння, розрахунку показників, узагальнення якісної інформації, статистичні методи, неповна аналогія тощо;

Групи методів менеджменту – практики (управління підприємством)	Групи та підгрупи методів бухгалтерського обліку
1. Методи збору, обробки та подання інформації	3) методи відображення інформації, тобто її подання у зручній для дослідження і сприйняття формі (здійснення окремих записів, складання різних таблиць, графіків, діаграм, матриць тощо); 4) методи зберігання інформації
2. Методи виведення залежностей	1) Індукція; 2) дедукція; 3) математичний підхід; 4) вибір; 5) оцінка
3. Комплексні методи	1) Експериментальні методи, що охоплюють увесь хід дослідження процесів на основі експерименту, включаючи хід розробки процесів, які є їхніми об'єктами; 2) експертні методи, що включають методи організації спільної роботи експертів і обробки отриманих від них даних (наприклад: «мозковий штурм», метод Дельфі, метод експертних оцінок); 3) інші комплексні методи, зокрема методики виконання великих дослідних робіт, наприклад методики фінансового та функціонально-вартісного аналізу, які розробляє наука аналіз господарської діяльності; SWOT-аналіз, матриця БКГ, «5 сил Портера» – методики, що використовуються у менеджменті
4. Методи керуючих організаційно-мотиваційних і координаційних дій, що здійснюються з метою змін і подачі сигналів до вже запланованих дій відповідно	1) Методи впливу на складові підприємства та на об'єкти його внутрішнього середовища; 2) методи економічного впливу; 3) методи адміністративного впливу; 4) методи психологічного впливу

Погоджуючись із думкою К. М. Лебедева про невідповідність традиційного методу бухгалтерського обліку вимогам сьогодення, зазначимо, що права й обов'язки бухгалтерії прописані у внутрішньому регламенті – Положенні про структурний підрозділ і можуть варіюватися залежно від розмірів підприємства та його організаційної структури. Працівники бухгалтерії можуть виконувати господарські опера-

ції, пов'язані із придбанням окремих активів, та інші господарські операції, наведені у дослідженні [150, с. 19–33], проте це не є основною метою створення бухгалтерії як окремого підрозділу, і може відрізнятись на кожному підприємстві. Крім того, не варто забувати, про таку форму організації бухгалтерського обліку як ведення обліку сторонньою організацією, що набуває усе більшого поширення в умовах розвитку «хмарних» технологій, коли виконання зазначених господарських операцій може не відбуватися взагалі. Тому, на нашу думку, не варто розширювати перелік елементів бухгалтерського обліку, керуючись лише тим, що на окремих підприємствах до обов'язків працівників бухгалтерії включені й ті, які не належать безпосередньо до ведення бухгалтерського обліку. Включення до елементів методу бухгалтерського обліку елементів методу інших наук (контролю, аналізу, менеджменту, наукового дослідження), на нашу думку, не зможе внести ясності у роботу бухгалтера та призведе до плутанини у теорії обліку, оскільки неможливо (та і не потрібно) створювати власний метод бухгалтерського обліку для кожного суб'єкта господарювання у конкретний проміжок часу.

Поділяючи думку про виражений підхід до трансформації елементів методу бухгалтерського обліку, вважаємо що доцільно розглянути особливості застосування елементів методу бухгалтерського обліку на підприємствах е-бізнесу, які у найближчому майбутньому стануть провідною галуззю інформаційної економіки.

Трансформацію елементів методу бухгалтерського обліку проілюструємо на прикладах підприємств, що працюють у сфері е-бізнесу України – «Make Up», «ModnaKasta», «Нова пошта». Перші два із вказаних є підприємствами е-бізнесу у чистому вигляді, оскільки їх основним видом діяльності є торговельна діяльність товарами широкого вжитку через Інтернет. «Нова пошта» є одним із системоутворюючих підприємств у галузі е-бізнесу, оскільки його розвиток стимулював поступ е-бізнесу загалом в Україні. На кожному із зазначених підприємств використовується автоматизована інформаційна система управління, що включає у себе модуль бухгалтерського обліку. Підприємства використовують у своїй діяльності усі наразі доступні засоби комунікації як усередині підприємства, так і для зв'язку із зовнішніми контрагентами. Пріоритетними напрямками розвитку зазначених підприємств є збільшення частки ринку України та розширення діяльності за межами країни [117, с. 325; 120, с. 56; 129, с. 25; 131, с. 45; 132, с. 89].

Традиційно до елементів методу бухгалтерського обліку належать такі способи обробки даних: 1) первинне спостереження (документування та інвентаризація); 2) вартісне вимірювання (оцінка і калькуля-

ція); 3) поточне групування (рахунки бухгалтерського обліку та подвійний запис); 4) підсумкове узагальнення (баланс і звітність).

Визначені у першому розділі цього дослідження особливості е-бізнесу, що впливають на систему бухгалтерського обліку загалом, впливають також і на елементи методу бухгалтерського обліку (рис. 2.1).

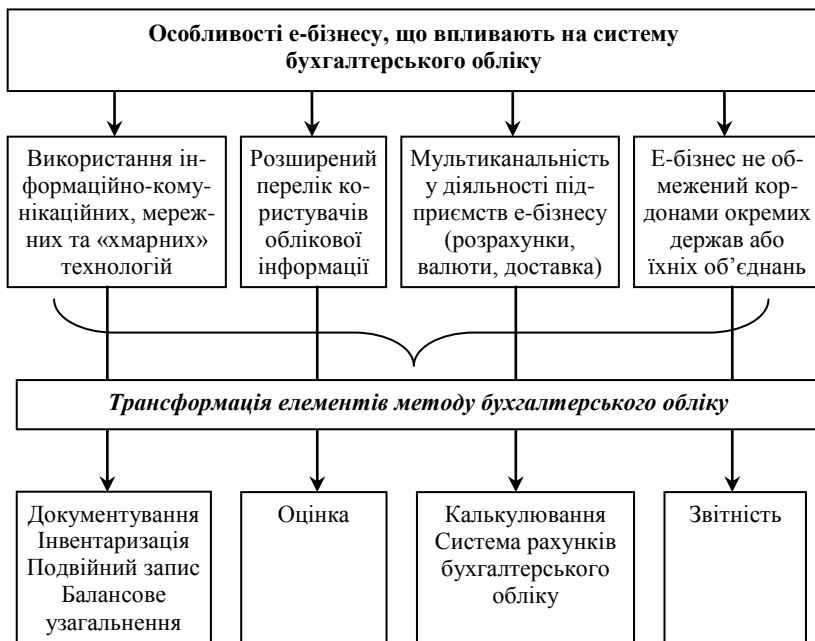

Рисунок 2.1 – Трансформація елементів методу бухгалтерського обліку для підприємств е-бізнесу

Представлена інформація є умовною, адже не можна стверджувати, що лише окремі особливості господарської діяльності підприємств е-бізнесу впливають на конкретні елементи методу бухгалтерського обліку. Трансформація методу бухгалтерського обліку відбувається під впливом комплексу цих факторів, проте вплив окремих із них є більш пріоритетним.

Елементом бухгалтерського обліку, що зазнав найбільшого впливу у зв'язку із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, є документування. Досліджуючи еволюцію документування як елементу методу бухгалтерського обліку під впливом електронного середовища,

доцільно обґрунтувати його зміст і значення в обліковому процесі. Наприклад, Т. А. Бутинець зазначає, що документування є основним із восьми елементів методу бухгалтерського обліку, який слід розуміти як процес оформлення операцій документами, що складається з чотирьох послідовних стадій: спостереження, сприйняття фактів господарського життя, вимірювання його вартісних і натуральних параметрів і фіксація даних на носії [27, с. 69].

Документування є початковим етапом у системі облікового перетворення інформації, а документ – носієм цієї інформації. Документування відіграє велику роль в управлінні діяльністю підприємством, а саме: 1) дає уявлення про фактичний стан господарських засобів і їхні зміни в процесі кругообороту засобів; 2) забезпечує прозорість у роботі підприємства та контроль за наявністю руху майна і коштів; 3) створює документ, що стає юридичним свідченням виконуваних господарських операцій та важливим джерелом контролю для зовнішніх і внутрішніх користувачів під час проведення ревізії, аудиту, аналізу господарської діяльності [279, с. 45].

Характеризуючи поняття «первинний документ», М. Т. Білуха зазначає, що первинний документ – це письмова фіксація достовірності виконання господарської операції, складений у момент її здійснення; він має обов'язкові реквізити, встановлені нормативними актами, що надають їм юридичної сили та підписаний особами, які дали дозвіл на її виконання, та безпосередніми виконавцями [11, с. 15].

Такий підхід до визначення змісту поняття «первинний документ» є актуальним за умови використання «ручного» способу обробки облікових даних, оскільки у цьому разі первинні документи мають матеріальну природу, виконують інформаційну, доказову та в окремих випадках розпорядчу функції.

В інформаційній економіці поняття «первинний документ» розповсюдилося і на нематеріальні носії інформації – електронні документи, тому в умовах комплексної автоматизації бухгалтерського обліку, який охоплює процеси від формування первинного документа до складання звітності, недоцільно використовувати поняття «письмове свідоцтво» [105, с. 32].

Крім зміни носія інформації із паперового на цифровий, у діяльності підприємств е-бізнесу, первинні документи набувають нових характеристик.

А. С. Крутова, зокрема, пропонує розглядати зміст електронного документа у чотирьох аспектах. Електронний документ – це, по-перше, інформація, зафіксована на матеріальному носії у вигляді набору символів, звукозапису або зображення і призначена для передачі в часі та

просторі за допомогою засобів автоматизації та електров'язку з метою зберігання і спільного використання. По-друге, це форма представлення інформації з метою її підготовки, відправлення, отримання або зберігання за допомогою електронних технічних засобів, яка зафіксована на магнітному диску, магнітній стрічці, лазерному диску чи іншому електронному матеріальному носіїві. По-третє, електронний документ – це власне документ, у якому інформація представлена в електронно-цифровій формі. Нарешті, по-четверте, електронний документ – це електронне повідомлення із електронним цифровим підписом або іншим аналогом власноручного підпису [108, с. 33].

Розглянемо представлені аспекти електронних документів у поєднаннями із їх функціями. На нашу думку, перший і другий із зазначених аспектів характеризують інформаційну функцію первинного документа; третій і четвертий аспекти – доказову.

Документальне оформлення господарських операцій на законодавчому рівні в Україні регламентується: 1) Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»; 2) Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг»; 3) Законом України «Про інформацію»; 4) Положенням про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», первинний документ – це документ, що містить відомості про господарську операцію та підтверджує її здійснення. У зазначеному нормативно-правовому акті не конкретизовані види носіїв облікової інформації для первинних документів, а зосереджена увага на їхній інформаційній наповненості.

Більш конкретно визначення первинних документів наведено у п. 2.1. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку у якому зазначається, що первинні документи – це документи, створені у письмовій або електронній формі, що фіксують і підтверджують господарські операції, включаючи розпорядження та дозволи адміністрації (власника) на їхнє проведення. Отже, відповідно до чинних нормативно-правових актів, первинні документи можуть бути складені як у паперовій, так і в електронній формі.

Ознаки електронного документа наведено у ст. 1 Закону України «Про електронні документи й електронний документообіг», згідно з яким електронний документ – це документ, інформація у якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Обов'язковими реквізитами є обов'язкові дані в електронному документі, без яких він не може бути підставою для його обліку і не матиме юридичної сили. У Законі України «Про електронну торгів-

лю (комерцію)» також використовується поняття «електронний документ», проте варто відзначити, що, крім зазначеного поняття, у цьому документі використовується і його синонімічне поняття – «електронне повідомлення». У п. 7.1 зазначеного нормативно-правового акта передбачено, що електронний документ (повідомлення) є простою письмовою формою правочину, що фіксує дії й відносини сторін у процесі оформлення, укладання й реалізації електронних договорів. Отже, на законодавчому рівні закріплено інформаційну та доказову функції документів, які можна скласти як у паперовому, так і в електронному вигляді.

У міжнародному законодавстві, зокрема у Правилах Комісії ООН із прав міжнародної торгівлі (United Nations Commission on International Trade Law), електронний документ визначається як інформація, утворена, надіслана, отримана або збережена електронними, оптичними чи подібними засобами, включаючи електронний обмін даними, електронну пошту, телеграми чи телекопіювання. На думку С. В. Івахненкова, всі екрани, екранні форми та дані, представлені на комп'ютері, можна вважати документами [79, с. 154–155; 246, с. 78]. Виходячи із вищезазначеного, прерогативою первинного, у тому числі й електронного документа, є виконання лише його інформаційної функції. Розширюючи наведену тезу, В. В. Муравський зазначає, що традиційне поняття «документ» у первинному обліку варто замінити на поняття «інформаційний потік», оскільки документування як фізичне створення документа у будь-якій (паперовій або електронній) формі припиняє існувати. На думку вченого, прийом документування необхідно замінити прийомом реєстрації інформації, що більшою мірою відповідатиме технологічному ланцюжку перетворення (збору, реєстрації, обробки, передавання) облікової інформації без участі людини [177, с. 50].

Ми не поділяємо В. В. Муравського, тому зазначимо, що чинними нормативно-правовими актами визначено поняття, якими можна оперувати, фіксуючи факт створення, передачі та (або) використання даних, а саме: «документ», «інформація», «дані» та «запис» (табл. 2.2).

Отже, на законодавчому рівні визначено достатню кількість понять, які можна використовувати для позначення відомостей про факти господарського життя, що виконують лише інформаційну функцію та не мають юридичної сили. Тому, на нашу думку, виключення документування зі складу елементів бухгалтерського обліку є дещо передчасним, оскільки первинні документи, незалежно від виду носія інформації, що використовуються для їх створення, використання та зберігання, продовжують виконувати не тільки інформаційну, а й доказову функцію, тому повинні містити всі необхідні реквізити. Обов'язковим реквізи-

том електронного документа є обов'язкові дані в ньому, без яких він не може бути підставою для його обліку і не матиме юридичної сили. До основних реквізитів електронного документа належить електронний підпис автора або підпис, прирівняний до власноручного підпису, відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис» [222].

Таблиця 2.2 – Визначені чинним законодавством поняття, що характеризують створену та передану інформацію

Поняття	Визначення	Нормативно-правовий акт
Документ	Матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі	Закон України «Про інформацію» (ст. 1)
Інформація	Будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді	
Дані	Інформація, яка подана у формі, придатній для її оброблення електронними засобами	Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» (ст. 1)
Електронне повідомлення	Інформація, представлена в електронній формі, надана учасником відносин у сфері електронної комерції за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем	Закон України «Про електронну торгівлю (комерцію)» (ст. 3)
Комерційне електронне повідомлення	Електронне повідомлення у будь-якій формі, метою якого є пряме чи опосередковане просування товарів, робіт, чи послуг або ділової репутації особи, яка провадить господарську або незалежну професійну діяльність	

Закон України «Про електронний цифровий підпис» розроблений відповідно до вимог Європейського Союзу та максимально наближений до європейського законодавства, зокрема Директиви Європейського парламенту та Ради Міністрів Європейського Союзу 1999/93/ЄС від 13 грудня 1999 р. «Про політику Європейського Союзу щодо електронних підписів». Так, згідно зі ст. 24 Закону України «Про електронний цифровий підпис», центри сертифікації ключів несуть відповідальність

за заповідяну шкоду перед користувачами та третіми особами; таким чином підтверджена вимога ст. 6 Директиви 1999/93/ЄС щодо обов'язків центрів сертифікації ключів відшкодувати збитки, заповідяні іншим особам унаслідок використання цифрового підпису. Відповідно до вимог ст. 6 Закону України «Про електронний цифровий підпис» щодо визнання іноземних сертифікатів, взаємне визнання сертифікатів ключів, виданих центрами їх сертифікації, розташованими в Україні та за кордоном, здійснюється згідно з міжнародними договорами за участю України (ст. 26, 27 Закону України «Про електронний цифровий підпис»). У багатьох державах законодавство щодо електронних підписів уже діє. Крім того, розповсюдження забороненої інформації через мережу призвело до того, що в Австралії прийняті закони, що спрямовані на врегулювання змісту інформації в Інтернеті, а в Німеччині діє закон щодо відповідальності провайдера.

Отже, на законодавчому рівні надані можливості для створення та використання на підприємствах електронних документів і електронного документообігу. Наприклад, у Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначені суб'єкти електронного документообігу (ст. 1), законодавчі акти, що регулюють здійснення електронного документообігу в Україні (ст. 3), особливості державного регулювання електронного документообігу в Україні (ст. 4), засади електронного документообігу присвячений розділ III, а особливостям організації електронного документообігу – розділ IV.

Положення окремих нормативно-правових актів свідчать про відсутність абсолютної довіри державних органів до «безпаперових» носіїв інформації. Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (п. 9.6), зокрема, передбачено, що у разі складання та зберігання первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку на машинних носіях інформації підприємство зобов'язане за свій рахунок виготовити їхні копії на паперових носіях на вимогу інших учасників господарських операцій, а також правоохоронних органів і відповідних органів у межах їхніх повноважень, передбачених законодавством.

Податковим кодексом України (п. 85.4) передбачено, що під час перевірок посадові особи контролюючого органу мають право вимагати у платників податків належним чином завірені копії первинних фінансово-господарських, бухгалтерських та інших документів, що свідчать про приховування (зниження вартості) об'єктів оподаткування, несплату податків, зборів і платежів, порушення вимог іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи. Такі копії повинні бути засвідчені підписом платника по-

датків або його посадової особи та скріплені печаткою (у разі наявності). Крім того, у п. 85.8 Податкового кодексу України визначено, що посадова (службова) особа контролюючого органу, яка проводить перевірку, у випадках, передбачених Податковим кодексом України, має право отримувати від платника податків або його законних представників копії документів, що є предметом перевірки. Такі копії повинні бути засвідчені підписом платника податків або його посадової особи та скріплені печаткою (у разі наявності).

Незважаючи на рівнозначні умови створення, використання та передачі паперових і електронних документів, передбачених чинним законодавством, та свободу вибору підприємствами способу документування, переваги електронних документів і електронного документообігу наразі залишаються поза сумнівом. Найбільш важливими з них є: швидкий пошук документів, легкість відстеження руху документів на всіх етапах їх «життєвого циклу», скорочення строків підготовки та погодження документів, спрощення організації документообігу, якщо з тими самими документами одночасно працює кілька користувачів, можливість швидкого одержання зведених звітів і журналів; оперативність передавання документів необхідному адресатові тощо [102, с. 9].

Т. Г. Мельник основною перевагою електронної технології обробки облікових даних вбачає не стільки у підвищенні продуктивності праці обліковців і якості документів, скільки у формуванні на машинних носіях облікових даних, що описують фактичний стан господарювання у реальному часі [169, с. 49].

Отже, беззаперечним є факт, що в електронному середовищі документування як елемент бухгалтерського обліку змінює форму свого існування. Наприклад, первинні документи створюються на «безпаперових» носіях інформації; змінюються форми первинних документів і перелік їх обов'язкових реквізитів; окремі обов'язкові реквізити бухгалтерських документів видозмінюються під впливом способу представлення та обробки облікової інформації (наприклад, підпис і електронний цифровий підпис); частина бухгалтерської документації, зокрема, деякі первинні документи, облікові реєстри та звітність, в умовах автоматизованої форми обробки облікових даних взагалі формується автоматично. Проте основні функції документування (інформаційна та доказова), залишаються актуальними, що доводить необхідність існування документування як елементу методу бухгалтерського обліку.

Тоді як вітчизняні учені зосереджують увагу на визначенні поняття «електронний документ», його ознак і відображенні у чинному законодавстві, наші зарубіжні колеги вважають нормативно-правове регулю-

вання електронного обліку у країнах Європейського Союзу достатнім (Директива ЄС 2006/112/ЄС) та вивчають іншу проблематику. Директива Європейського Союзу 2006/112/ЄС заохочує використання електронних документів у бізнес-середовищі завдяки їхній унікальній можливості швидко виконувати постійний моніторинг бізнес-процесів і забезпечувати високий рівень безпеки у бізнес-просторі. Використання електронного документообігу дозволяє оптимізувати витрати підприємства, а також витрати урядових установ із якими воно контактує, сприяючи таким чином втіленню в життя концепції електронного уряду [379].

Зарубіжних дослідників цікавить питання про те, як керувати електронним документообігом на підприємстві, яким чином можна підвищити ефективність компанії, використовуючи новітні програмні продукти, що дозволяють управляти документооборотом? як зробити процес зберігання електронних документів ефективним і не перетворити їх на так званій «баласт» для підприємства.

Для цього наші зарубіжні колеги використовують такі інструменти, як системи управління електронними документами та системи зберігання електронних документів («Electronic content management systems», «Electronic document-managemen systems», «Electronic document-storage systems», «Document and file management systems»).

Дослідження зарубіжних учених допомагають зрозуміти, що поняття «управління документообігом на підприємстві» означає процес створення, використання та зберігання документів, що стосуються не лише бухгалтерського обліку. «Це можуть бути податкові декларації різних типів; електронні листи та цифрові факси; переписка із клієнтами, податковою службою та іншими установами із використанням паперових носіїв інформації; документи створені, наприклад, у додатках Microsoft Office, таких як Word, Excel і PowerPoint» [386]. Тому управління електронним документообігом є, швидше за все, підсистемою менеджменту, ніж бухгалтерського обліку. З іншого боку, всі документи, створені у системі бухгалтерського обліку, необхідно включати у процес електронного документообігу.

Підприємства, які використовують спеціальне програмне забезпечення для управління документообігом, можуть використовувати аутсорсинг для ведення бухгалтерського обліку, а також швидше та якісніше проводити аудит аудиторським фірмам. Переведенню все більшої частини підприємств на аутсорсинг сприяє поширення «хмарних» технологій, що забезпечують ведення бухгалтерського обліку у режимі «реального часу» працівником аутсорсингової компанії, який може перебувати за кілька тисяч кілометрів від підприємства.

Основними проблемами, які намагаються розв'язати розробники програмного забезпечення для управління електронним документообігом, є: мобільність, спільна праця та безпека (mobility, collaboration and security). Проте, на відміну від паперового документообігу, електронний документообіг має у кілька разів більше переваг, незалежно від обраного програмного продукту (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Переваги електронного документообігу [348, 386]

Перевага	Коментар
Більш ефективно використання робочого часу співробітників	За умови використання документів у паперовому вигляді, понад 20 % часу співробітники підприємства витрачають на передачу, копіювання та подачу документів. Електронний документообіг дозволяє збільшити кількість часу, який співробітники витрачають на клієнтів або виконання своїх безпосередніх обов'язків
Оптимізація роботи офісу	Працівник витрачає багато часу на підбір документів за вимогою клієнта, якщо документообіг здійснюється із використанням паперових документів. Використання електронного документообігу дає змогу згрупувати первинні документи за різними ознаками автоматично, за декілька секунд, що значно економить час на обслуговування клієнта
Оптимізація документообігу між окремими співробітниками та окремими підрозділами	У ході досліджень виявлено, що у середньому один документ копіюється близько 20 разів під час його використання. При використанні електронної копії документа відбувається значна економія часу співробітників і витратних матеріалів
Підвищення рівня безпеки даних	Зберігання конфіденційної інформації в електронному вигляді є більш зручним, надійним та економічним, ніж зберігання інформації, що міститься на паперових носіях
Більш ефективно управління версіями документа	Спільний доступ до однієї версії документа – зручний спосіб внесення змін у нього у реальному часі. Такий підхід дозволяє не «заплутатися» у копіях документа
Доступ до документу у будь-якій точці планети	«Хмарний» документообіг дозволяє віддаленим співробітникам швидко отримувати доступ до документів із будь-якого місця планети; завдяки використанню клієнт-порталів працівники мають змогу легко безпечно і надійно працювати із документами

Найбільш популярними є такі програмні продукти та компанії у цій галузі: CloudCabinet/AccountantsWorld (www.accountantsworld.com); CabinetSAFE,CabinetSAFECloud/CabinetDocumentMgmt.Solutions (www.cabinetpaperless.com); Doc.itSuite/Doc.it (www.doc-it.com); PaperPortProfessional14/Nuance (www.nuance.com); eFileCabinet/eFileCabinetOnline (www.efilecabinet.net); FileCenterPro/LucionTechnologies (www.lucion.com); LaserFicheAvante,LaserficheRio/Laserfiche (www.laserfiche.com); LedgerDocs/LedgerOnlineInc. (<http://www.ledgerdocs.com>); Sharepoint/MicrosoftCorp. (www.microsoft.com); FileCabinetCS/ThomsonReuters (<https://cs.thomsonreuters.com/filecabinetcs/>); ProSystemfxDocument/WoltersKluwer,CCH (www.cchgroup.com) [352].

Варто зазначити, що деякі програмні продукти призначені для управління електронним документообігом, а інші – для підвищення ефективності зберігання електронних документів; є також програмні продукти, що виконують і управління, і зберігання електронних документів одночасно (наприклад, Personable ScanWriter). Кожен програмний продукт має свої переваги, тому його потрібно обирати, залежно від потреб конкретного господарюючого суб'єкта. У табл. 2.4 зроблено огляд програмних продуктів, призначених для управління електронним документообігом і зберіганням електронних документів.

Таблиця 2.4 – Перелік програмних продуктів для управління та зберігання електронних документів [348]

Програмні продукти для зберігання електронних документів	Програмні продукти для управління електронним документообігом
Cloud Cabinet by AccountantsWorld	Cabinet SAFE CLOUD
Drake Documents	Axcess Document/ProSystem fx Document by Wolters Kluwer, CCH
Office Tools Practice Management Workspace	iChannel by Conarc
SmartVault Document Storage	eFileCabinet
FileCabinet CS by Thomson Reuters	Doc-It Suite
	GoFileRoom by Thomson Reuters

Досліджуючи особливості використання вітчизняними підприємствами електронного документообігу, варто відзначити, що цей процес стає невідворотним в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій у бухгалтерському обліку. На сучасному етапі багато підприємствами використовують інформаційні системи управління для

планування діяльності, управління процесами виробництва та реалізації, управління трудовими ресурсами тощо. Робота інформаційних систем побудована таким чином, що вони використовують для аналізу інформації дані первинних документів, створених у конкретній інформаційній системі. Тому використання електронних документів є об'єктивною необхідністю для ефективної роботи інформаційної системи управління, оскільки вони є інформаційним джерелом для накопичення та узагальнення інформації, що використовується для обґрунтування рішень усередині підприємства (наприклад, «І С: Підприємство»). Також компанія «І С» випустила програмний продукт для управління документообігом на підприємстві – «І С: Документообіг КОРП для України».

Розглядаючи можливість використання лише електронних документів при оформленні господарських операцій із покупцями та замовниками, слід мати на увазі, що наразі така практика суперечить чинному законодавству.

Дослідження господарської діяльності підприємств е-бізнесу дозволяє проілюструвати способи одночасного використання паперових і електронних первинних документів. З огляду на значну вартість паперових документів підприємства е-бізнесу, намагаючись оптимізувати свої витрати, використовують паперові первинні документи лише у тих випадках, якщо їхня необхідність передбачена чинним законодавством.

Наприклад, підприємство «Make Up», що реалізує косметичні товари, які не підлягають поверненню згідно із чинним законодавством, використовує такий підхід до документування операцій із продажу товарів: на сайті компанії передбачено можливість розрахунку за товар як у готівковій, так і безготівковій формі. Якщо покупець обирає безготівкову форму та здійснює розрахунки банківською картою, то документ, що підтверджує оплату товарів формується автоматично в електронному вигляді, і клієнт може роздрукувати його за власним бажанням. Якщо покупець обирає готівкову форму оплати товару, то разом із товаром кур'єр, який здійснює доставку, видає покупцеві товарний чек під час отримання готівки.

Підприємство «ModnaKasta», реалізує товари широкого вжитку, переважно одяг і взуття, що підлягають обміну та поверненню за бажанням клієнта протягом 14 днів із моменту отримання. Процес оформлення замовлення і його подальша обробка до моменту надходження у поштове відділення або кур'єру здійснюється в електронному середовищі. Покупцеві у посилці разом із товаром надходить паперова копія «Бланка-замовлення покупця» на реалізований підпри-

емством товар. Цей документ можна використати для повернення товару або коштів, сплачених за товар, оскільки містить частину «Заява про повернення» у якій подано відомості про бажання клієнта щодо способів повернення грошових коштів: а) на картковий рахунок; б) на персональний рахунок ModnaKasta; в) повернути кошти грошовим переказом.

Оформлення процесу надання послуг підприємством «Нова пошта» має ряд особливостей. Паперова копія товарно-транспортної накладної видається клієнту під час видачі чи отримання посилки. При сплаті коштів за надані послуги у відділенні «Нової пошти» готівкою або банківською картою, клієнту видається касовий чек. Якщо при розрахунку за послуги між «Новою поштою» та юридичними особами використовується безготівкова форма розрахунків, то оформлення операцій здійснюється на підставі електронних документів, і в кінці місяця паперові копії відправляються клієнту – юридичній особі.

Отже, використання електронного документообігу має значні переваги як для підприємства, що реалізує товари та послуги, так і для покупця. Проте законодавча база поки що не дозволяє підприємствам повною мірою відмовитися від паперових документів. На нашу думку, заміна паперових документів електронними та паперового документообігу – електронним є лише питанням часу. Тому вітчизняним дослідникам, на нашу думку, варто зосередити увагу на тому, як підвищити ефективність електронного документообігу та як за його допомогою підвищити ефективність е-бізнесу. Питання нормативного регулювання рано чи пізно будуть вирішені на законодавчому рівні, проте у випадках надшвидких темпів змін в умовах функціонування е-бізнесу питання зміни законодавства тісно пов'язане із тим, коли будуть внесені зміни у законодавство.

Наступним елементом методу бухгалтерського обліку, який забезпечує первинне спостереження фактів господарського життя є інвентаризація. Згідно зі ст. 10 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», підприємства зобов'язані проводити інвентаризацію активів і зобов'язань, аби забезпечити достовірність даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності [220]. Під час інвентаризації перевіряються і документально підтверджуються наявність, стан і оцінка активів і зобов'язань підприємства. Інвентаризації підлягають усі активи та зобов'язання підприємства, проте у п. 2 ст. 10 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» вказано, що об'єкти проведення інвентаризації у необов'язкових, згідно із чинним законодавством, випадках, визначаються власником (керівником) підприємства. Більш детальна регламентація

порядку проведення інвентаризації зазначена у Положенні про інвентаризацію активів та зобов'язань [223].

У Положенні про інвентаризацію активів та зобов'язань, зазначено, що інвентаризація проводиться з метою забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства. Під час інвентаризації перевіряються і документально підтверджуються наявність активів і зобов'язань, їх стан, відповідність критеріям визнання, проводиться їхня оцінка. При цьому забезпечується:

1) фактичної наявності активів; перевіряється повнота відображення зобов'язань, коштів цільового фінансування, витрат майбутніх періодів;

2) лишку або нестачі активів шляхом зіставлення фактичної їх наявності з даними бухгалтерського обліку;

3) активів, які частково втратили свою первісну якість і споживчу властивість, застарілих, а також матеріальних і нематеріальних активів, що не використовуються, невикористаних сум забезпечення;

4) активів і зобов'язань, які не відповідають критеріям визнання.

Отже, у представленому документі здійснюється розширення переліку об'єктів інвентаризації, зокрема такими, що не мають матеріальної форми, а отже, більшою мірою відповідають вимогам інформаційної економіки та реаліям господарювання підприємств е-бізнесу.

Беззаперечно, що вартість окремих нематеріальних активів є значною, а у найближчому майбутньому спостерігається тенденція до їх зростання. Можливо, у перспективі у структурі активів підприємства найбільшу частку будуть становити нематеріальні активи.

Наприклад, рейтинг найдорожчих брендів, за версією Forbes (The World's Most Valuable Brands), у 2016 р. в черговий раз очолила компанія «Apple», набагато випередивши «Google», «Microsoft», «Coca-Cola» і «Facebook». Вартість бренду «Apple» виросла за рік на 6 % і становила 154,1 млрд дол., що на 87 % перевищує номінальну вартість бренду «Google», який посів другий рядок списку. Компанія «Apple» очолює рейтинг уже шостий рік поспіль. Вартість бренду компанії «Google», що посіла друге місце в рейтингу, становила 82,5 млрд дол. При цьому за рік ця сума зросла на 26 %. У першу п'ятірку найдорожчих світових брендів потрапили ще три американські компанії: «Microsoft», вартість бренду якої виросла за рік на 9 % і становила 75,2 млрд дол., «Coca-Cola» – вартість бренду 58,5 млрд дол. (зростання – 4 %), «Facebook» – вартість бренду якої зросла за рік на 44 % і становила 52,6 млрд дол. У десятку рейтингу Forbes також потрапили японська «Toyota» (вартість бренду – 42,1 млрд дол.) і американські «IBM» (41,4 млрд дол.), «Disney» (39,5 млрд дол.), «McDonald's» (39,1 млрд дол.) і «GE» (36,7 млрд дол.). У топ-25 найдорожчих брен-

дів світу увійшли корейський «Samsung» (вартість бренду – 36,1 млрд дол.). Ще 10 компаній із Сполучених Штатів Америки: «Amazon» (35,2 млрд дол.), «AT&T» (32,6 млрд дол.), «Cisco» (28,4 млрд дол.), «Oracle» (28 млрд дол.), «Intel» (27,7 млрд дол.), «Nike» (27,5 млрд дол.), «Verizon» (25,8 млрд дол.), «Walmart» (25,4 млрд дол.), «American Express» (24,3 млрд дол.) і «Budweiser» (23,4 млрд дол.). Два автовиробники з Німеччини: «BMW» (28,8 млрд дол.) і «Mercedes-Benz» (26 млрд дол.). Французька «Louis Vuitton (Christian Dior)», вартість бренду якої 27,3 млрд дол. І ще один автовиробник із Японії – «Honda» (25,2 млрд дол.). При складанні рейтингу найдорожчих брендів світу редакція журналу «Forbes» враховувала прибуток компаній за останні три роки і коефіцієнт впливу бренду на прибуток у різних галузях [239].

Отже, досліджуючи особливості проведення інвентаризації на підприємствах е-бізнесу, варто відзначити, що наразі не створено жодного програмного продукту, який був би здатен без участі людини визначити стан і якісні характеристики об'єкта, що перевіряється. Ефективність проведення інвентаризації в електронному середовищі більшою мірою залежить від виду об'єктів обліку, що підлягають інвентаризації, та особливостей їх визнання і оцінки.

В умовах застосування комп'ютерних технологій інвентаризацію доцільно проводити стосовно об'єктів бухгалтерського обліку які мають:

1) матеріальну природу та регламентовані чинним законодавством: основні засоби та інші необоротні матеріальні активи, незавершені капітальні інвестиції, запаси та незавершене виробництво, біологічні активи, готівка, грошові кошти та їх еквіваленти, бланки документів суворої звітності;

2) нематеріальну природу та регламентовані чинним законодавством: кошти на рахунках, фінансові інвестиції, дебіторську та кредиторську заборгованість, цільове фінансування, витрати та доходи майбутніх періодів, забезпечення, резерви, нематеріальні активи;

3) нематеріальну природу та нерегламентовані чинним законодавством, проте мають бути включені у нормативно-правові акти у найближчому майбутньому: інші види активів і зобов'язань, характерні для інформаційної економіки; елементи власного капіталу для віртуальних підприємств тощо.

Досліджувані підприємства е-бізнесу мають ряд особливостей використання інвентаризації як елементу методу бухгалтерського обліку. Наприклад, підприємство «Make Up» використовує традиційні підходи до інвентаризації для забезпечення відповідності даних бухгалтерсько-

го обліку даним про фактичні залишки товарів на складах, оскільки у процесі організації діяльності цей інтернет-магазин використовує власні складські приміщення для зберігання товарних запасів і власну службу доставки. Інформація про фактичні залишки запасів, отримана у результаті інвентаризації, може бути використана для прийняття управлінських рішень щодо подальшої співпраці з окремими постачальниками та підвищення якості послуг із формування замовлень.

Компанія «ModnaKasta» у логістичних схемах доставки товарів покупцям не використовує власні складські приміщення, тому на цьому етапі руху товарів інвентаризація не проводиться. У той же час, підприємство має єдиний склад, куди надходять товари, повернені покупцями, де перевіряються стан і якість цих товарів, а також здійснюються операції з повернення коштів покупцям за ці товари. Періодичне проведення інвентаризації на цьому складі є необхідною умовою перевірки достовірності облікової інформації.

Наприклад підприємство мінімізує витрати, пов'язані із матеріальним забезпеченням поштових відділень. Об'єктами інвентаризації цього підприємства можуть бути меблі, оргтехніка, пакувальні матеріали. Перевірка наявності окремих відправлень здійснюється на вимогу користувачів інформації та не є плановою і періодичною. Проте, крім відділень, отримати поштові відправлення на «Новій пошті!» можна за допомогою поштоматів, які обов'язково підлягають інвентаризації. При проведенні інвентаризації поштоматів актуальним є не лише перевірка їх наявності та фізичного стану, а й стану їх програмного забезпечення, що потребує спеціальних навиків у працівників, що їх контролюють.

Також, варто зазначити, що в разі зміни способів організації бізнес-процесів актуальність проведення інвентаризації матеріальних активів буде зменшуватися. По-перше, що стосується товарів, все більшого розвитку набуває позамовний метод виробництва товарів. Якщо раніше зазначена бізнес-модель була характерна для кошовних товарів (літаки, кораблі, ювелірні вироби), то зараз ця бізнес-модель розповсюджується на товари широкого вжитку (наприклад, «Indochino» – підприємство, що займається виготовленням чоловічого офісного одягу [359]) або послуги (наприклад, видавництво «Lambert Academic Publishing»). Із поширенням технології 3 D принтерів такий підхід буде розповсюджений майже для всіх товарів серійного виробництва. По-друге, існує обмеження щодо майбутнього використання матеріальних необоротних активів у господарській діяльності, зокрема, для ведення е-бізнесу за програмою Fulfilment by Amazon [304] продавцю товару не обов'язково мати складські приміщення для його виготов-

лення та зберігання. Тому володіння та використання необоротних матеріальних активів стане прерогативою для транснаціональних корпорацій та інших «надвеликих» учасників ринку.

Наступною проблемою, що характеризує необхідність еволюції інвентаризації, є переведення більшості активів підприємств е-бізнесу у нематеріальну форму. Значну частину активів підприємства будуть становити нематеріальні активи у вигляді програмного забезпечення, бренда, вартості персоналу, репутації компанії на ринку. Усі розрахункові операції будуть перенесені в електронне середовище. Отже, у майбутньому актуальною для проведення інвентаризації стане розробка програмних продуктів, які здатні оцінити ефективність використання наявних нематеріальних активів і зміни їхньої вартості у майбутньому.

Отже, інвентаризація як елемент методу бухгалтерського обліку не втрачає своєї актуальності у зв'язку зі змінами бізнес-моделей. З іншого боку, у найближчому майбутньому найбільш затребуваними стануть методики й алгоритми проведення інвентаризації нематеріальних активів.

2.2. Використання методів вартісного вимірювання та поточного групування облікової інформації на підприємствах е-бізнесу

Розробка тієї методології системи вартісного вимірювання в бухгалтерському обліку, яка б відповідала вимогам усіх користувачів облікової інформації, є найбільш актуальним завданням, яке намагаються останнім часом виконати вчені у галузі бухгалтерського обліку. Це завдання набуло ще більшої актуальності через необхідність здійснювати облікову оцінку нових об'єктів бухгалтерського обліку, що вже з'явилися в інформаційній економіці. У сучасних умовах розвитку вітчизняної системи обліку пріоритетність наукових досліджень, що стосуються облікової оцінки, обґрунтовується її надзвичайною значимістю у функціонуванні системи обліку.

Важливість оцінки у бухгалтерському обліку підтверджується численними дослідженнями вчених, зокрема, М. В. Корягіним з'ясував, що: 1) оцінювання є достатньо складним процесом, бо є ймовірність вуалювання та маніпулювання його результатами; 2) оцінка є іманентною складовою системи бухгалтерського обліку; 3) оцінка сприяє узгодженню цілей підприємства, держави та бізнесу; 4) оцінка в системі обліку орієнтована на задоволення практичних потреб; 5) оцінка сприяє

реалізації цілей бухгалтерського обліку; 6) оцінка є передумовою проведення економічного аналізу [96, с. 311].

Поділяючи думку Л. Г. Ловінської, зауважимо, що в сучасному бухгалтерському обліку оцінку варто розглядати як структурний елемент методу бухгалтерського обліку, що забезпечує:

- вимірювання вартості об'єктів обліку;
- визначення критеріїв визнання активів, капіталу, зобов'язань, доходів і витрат підприємства;
- створення якісних характеристик облікової інформації;
- інформаційне обґрунтування оцінки ефективності менеджменту, фінансового стану та фінансового результату діяльності підприємств [158, с. 53].

Упродовж усієї історії розвитку теорії бухгалтерського обліку дослідники приділяли оцінці значну увагу, розуміючи її важливість. Загально визнано, що оцінка – складова методу бухгалтерського обліку. При цьому головний акцент вчені-обліковці роблять на тому, що оцінка є грошовим вираженням майна підприємства з метою узагальнення даних у бухгалтерському обліку та звітності.

Аналіз нормативно-правової бази, якою регламентується ведення бухгалтерського обліку в Україні, показав, що поняття «оцінка» використовується у різних аспектах, зокрема, у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», національних положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актах.

У Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» поняття «оцінка» використовується при визначенні:

1) змісту окремих принципів бухгалтерського обліку, а саме: принцип обачності передбачає, застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства; принцип історичної (фактичної) собівартості визначає пріоритет оцінки активів, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання; принцип безперервності передбачає, що оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати далі (ст. 4);

2) обов'язків головного бухгалтера або особи на яку покладено ведення бухгалтерського обліку на підприємстві, яка несе відповідальність за бухгалтерський облік господарських операцій, пов'язаних з ліквідацією підприємства, включаючи оцінку майна і зобов'язань підприємства та складання ліквідаційного балансу і фінансової звітності, покладається на ліквідаційну комісію, яка утворюється відповідно до законодавства (п. 8 ст. 8);

3) необхідності проведення інвентаризації активів і зобов'язань, призначеної для забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства; під час перевіряються і документально підтверджуються наявність, стан і оцінка активів і зобов'язань підприємства (п. 1 ст. 10).

Процедура оцінки пов'язана із наданням об'єктам бухгалтерського обліку певних грошових величин, що можуть бути використані для підсумкової оцінки активів. У практиці господарської діяльності застосовуються різноманітні методи оцінювання та види оцінок, сформовані у зв'язку з різноманітністю відносин у межах господарської діяльності. Західні вчені Е. С. Хендріксен, М. Ф. Ван Бреда зазначають, що оскільки активи можуть бути оцінені з різних позицій, то інвесторам та іншим користувачам фінансової звітності необхідно передбачати варіанти оцінки за декількома показниками. У багатьох випадках одна оцінка може замінюватися іншою [267, с. 308].

Нормативно-правовими актами України передбачений широкий перелік видів оцінки, що можуть бути застосовані до об'єктів бухгалтерського обліку: 1) балансова вартість; 2) вартість використання; 3) вартість, яка амортизується; 4) вартість на дату балансу; 5) залишкова вартість; 6) історична (фактична) собівартість; 7) ліквідаційна вартість; 8) первісна вартість; 9) переоцінена вартість; 10) ринкова вартість; 11) справедлива вартість; 12) теперішня вартість.

Базовою оцінкою у бухгалтерському обліку підприємств України, визначеною Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», є історична (фактична) собівартість. Проте історична собівартість, поряд із такими перевагами, як документальна обґрунтованість, точність, логічність і простота обчислення, має й істотні недоліки – необхідність постійного проведення переоцінок, недосконалі методики обчислення, необ'єктивність фінансового результату тощо. Однією з глобальних тенденцій розвитку фінансової звітності є поступовий перехід до оцінки її статей за справедливою вартістю.

Результатом гармонізації вітчизняної системи бухгалтерського обліку з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та фінансової звітності є впровадження і застосування справедливої (ринкової) вартості в національних положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку в окремих випадках. На думку В. В. Лангазової, така тенденція зумовлена тим, що справедлива вартість має певні переваги над історичною собівартістю, оскільки не залежить від дати і витрат, пов'язаних із виникненням зобов'язання і придбанням активів, конкретного підприємства та намірів підприємства відносно розміщення активів і зобов'язань [148, с. 5].

Відповідно понять «ринкова вартість» і «справедлива вартість» точиться наукова дискусія. В окремих нормативно-правових актах і наукових дослідженнях ці поняття ототожнюються, в інших – розрізняються. Поділяючи із думку Т. С. Кіневої, зазначимо, що ці поняття досить близькі за змістом, але різниця полягає в тому, що ринкова вартість – це та вартість об'єкта, яка сформувалася на ринку між покупцем і продавцем унаслідок обмінної операції, а справедлива вартість – це категорія бізнесу, в основу якої покладені ринкові відносини, але за своїм змістом вона має відображати вартість об'єкта на конкретну дату з урахуванням діючих на той момент технічних характеристик об'єкта та загальної економічної ситуації в країні. Тобто, щоб відобразити справедливу вартість об'єктів бухгалтерського обліку, в основу методики її визначення мають бути покладені такі показники: сума зносу, витрати на місці продажу, рівень інфляції тощо [89, с. 62–64].

І. В. Супрунова вказує на обмежене застосування оцінки за справедливою вартістю у бухгалтерському обліку (рис. 2.2).

Розглядаючи процес формування первісної вартості товарів і послуг на досліджуваних підприємствах е-бізнесу, варто відмітити ряд його особливостей.

Оцінка запасів на підприємстві «Make Up» передбачає включення до продажної вартості товарів таких наступних складових, як вартість товарів, сплачена постачальникам і торгова націнка підприємства. Конкурентні переваги підприємство отримує за рахунок укладання договорів із постачальниками на вигідних умовах, оскільки обсяги продажів підприємства значні; а також відсутності витрат на утримання мережі магазинів, які могли б реалізовувати товари та використання власної служби доставки тощо.

Підприємство «ModnaKasta» реалізує товари різних продавців за визначеними ними цінами, узгодженими із ним на підставі договору. Реалізація товарів конкретного продавця за допомогою торговельного майданчика «ModnaKasta» відбувається у чітко визначений проміжок часу, протягом якого продавець не має права реалізовувати аналогічні товари іншими способами за цінами нижчими, ніж визначеними для ModnaKasta. Після реалізації товару та закінчення можливих термінів повернення товарів покупцями (14 днів) підприємство-продавець перераховує ModnaKasta певний відсоток від обсягу реалізованих товарів.

Підприємство «Нова пошта» вартість послуг формує самостійно, орієнтуючись на вартість послуг, які надають підприємства-конкуренти, та витрат самого підприємства.

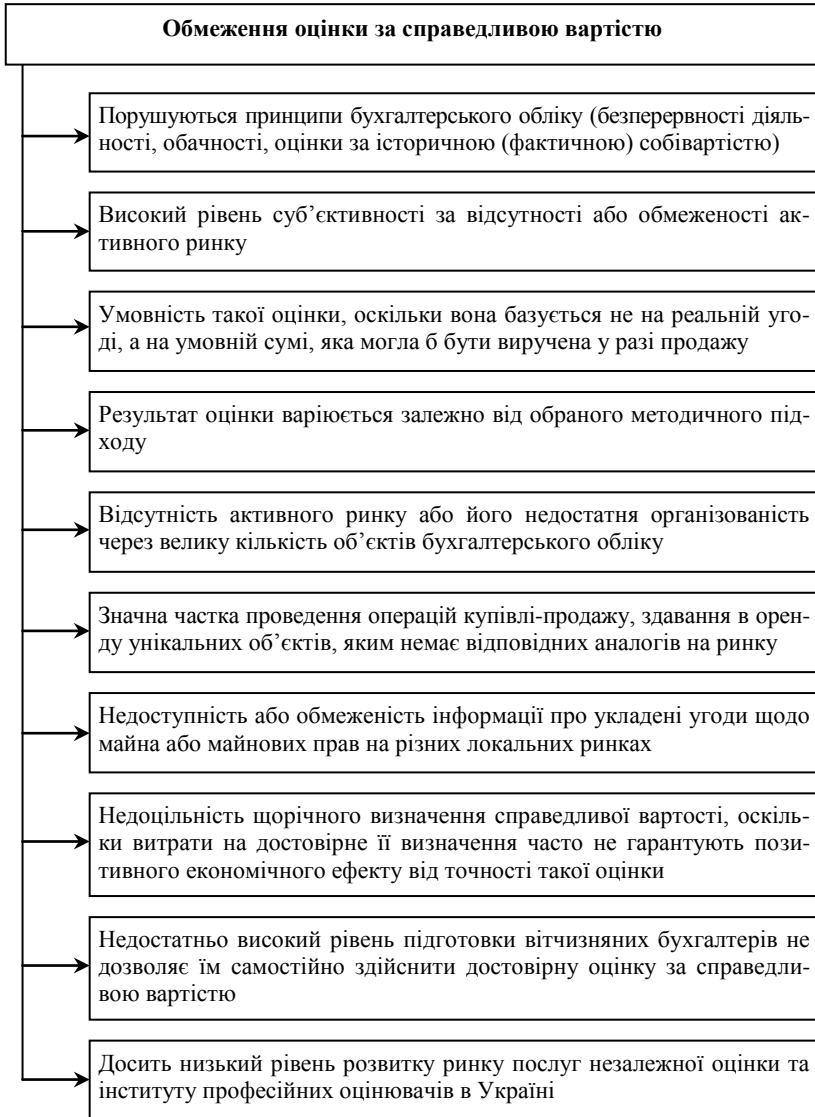

Рисунок 2.2 – Обмеження щодо застосування оцінки за справедливою вартістю [261, с. 182]

Варто також відзначити особливі види витрат, що включаються у собівартість (послуг) підприємств е-бізнесу, а саме:

1) витрати на розробку (вдосконалення) програмного забезпечення, що використовується для організації роботи підприємства;

2) витрати на навчання персоналу (особлива увага приділяється підвищенню якості спілкування персоналу call-центрів);

3) витрати на маркетингові дослідження;

4) витрати на впровадження нових технологій обслуговування клієнтів (для підприємств, що працюють із кінцевим споживачем, актуальним у найближчому майбутньому буде запровадження доставки за допомогою безпілотних літальних апаратів (дронів));

5) витрати на залучення міжнародних експертів для оцінки ємності закордонних ринків і особливостей регламентації діяльності підприємств законодавством інших країн тощо.

Отже, підприємства е-бізнесу мають особливі види витрат, що входять, у тому числі, до первісної вартості товарів і послуг та потребують оцінки за альтернативними методиками. Завдяки повній автоматизації облікових процедур на підприємствах е-бізнесу таку вимогу користувачів облікової інформації можна виконати. За допомогою відповідного програмного забезпечення користувачі можуть отримати інформацію про окремі об'єкти бухгалтерського обліку та вартість підприємства в цілому за різними видами оцінок. Результатом застосування оцінки є калькулювання.

Використовуючи традиційну методику ведення бухгалтерського обліку, після формування вартісної оцінки об'єктів обліку бухгалтер переходить до групування однорідної інформації на рахунках бухгалтерського обліку. «Бухгалтерський рахунок є інструментом поточного відображення руху вартості об'єктів (активів) та зміни власності суб'єктів права власності (пасивів). Рахунок бухгалтерського обліку є центральною категорією у побудові системи бухгалтерського обліку» [251, с. 95].

Призначенням рахунків бухгалтерського обліку є реєстрація, групування, накопичення, узагальнення, зберігання, контроль і передача інформації про зміну вартості об'єктів бухгалтерського обліку та господарських процесів, що відбуваються на підприємстві. Використання рахунків як одного із елементів методу бухгалтерського обліку дозволяє у спрощеній формі екстраполювати усі факти господарського життя та представляти дані про них у зручному для користувача вигляді. Цю тезу підтверджують дослідження В. Ф. Максимової, яка зазначає, що «на рахунку накопичується інформація, яка потім уза-

гальнюється та використовується для складання різних зведених показників та звітності. На рахунках постійно накопичується інформація для прийняття управлінських рішень. Тобто рахунки – це система збереження цієї інформації в бухгалтерському обліку» [30, с. 197–198].

У 70-х рр. ХХ ст. П. П. Німчинов, досліджуючи функції рахунків бухгалтерського обліку, зазначав, що «за допомогою рахунків, по-перше, здійснюється систематизація господарських операцій за економічно однорідним змістом у якісно однорідні групи; по-друге, обліковуються за цими ж групами наявність і рух засобів, джерел їх утворення; по-третє, здійснюється поточний контроль за господарськими операціями, станом засобів і їх джерел і таким чином забезпечується контроль за збереженням соціалістичної власності» [180, с. 71].

У 90-х рр. ХХ ст. Г. Г. Кірейцев, розглядаючи розширення функцій бухгалтерського обліку, підкреслював, що «підгрунтям для посилення пізнавальної і контрольної функцій, що відповідало новому рівню соціально-економічних відносин і поширювало інформаційні можливості управління господарською діяльністю було застосування бухгалтерських рахунків і подвійного запису» [90, с. 14]. 2000 р. вчений наголошував на значимості рахунків бухгалтерського обліку при реалізації науково-пізнавальної та прогностичної функцій бухгалтерського обліку [91, с. 70].

У першому десятилітті ХХІ ст. М. М. Шигун і К. П. Боримська зазначали, що «в сучасних умовах, не заперечуючи значення рахунків в реалізації контролю за станом і рухом майна, цей елемент методу бухгалтерського обліку поглиблюється, виконує ще цілу низку функцій, що є об'єктивним результатом трансформаційних перетворень відносин власності. За умов, коли домінуючим об'єктом власності стає інформація, яка втілює у собі переважно витрати інтелектуальної робочої сили, власність на матеріальні засоби виробництва перестає бути основною умовою високого достатку; запорукою життєвого успіху стає не власність, а організація, не володіння, а користування, не здатність присвоїти, а здатність застосувати ті чи інші засоби в умовах виробництва. Через реалізацію контрольної функції рахунків бухгалтерського обліку, насамперед у розв'язанні конфліктів між управлінцями та власниками, поглиблюється соціальна функція рахунків» [284, с. 5].

Процес господарювання пов'язаний із постійною зміною активів, власного капіталу, зобов'язань, доходів, витрат і фінансових результатів. Для отримання інформації про початковий стан об'єктів обліку, їх зміну та кінцевий стан необхідна та інформація, яка створюється за допомогою спеціального прийому – доказу здійснення господарської

операції. Таким специфічним прийомом бухгалтерського обліку є бухгалтерський рахунок. На кожний факт господарського життя (явище або процес) відкривається окремий рахунок бухгалтерського обліку, а інформація за однорідними господарськими операціями групується та узагальнюється. Так виникає ієрархічна побудова рахунків: на аналітичних рахунках відображається деталізована інформація про факти господарського життя за конкретними ознаками, яка узагальнюється на субрахунках, і, в найбільш узагальненому вигляді відображається на рахунках синтетичного обліку.

В узагальненому вигляді ієрархічна підпорядкованість між рахунками бухгалтерського обліку може бути відображена у такій схемі: аналітичний рахунок → субрахунок → синтетичний рахунок.

Проте в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій до такого підходу до побудови системи рахунків бухгалтерського обліку науковці ставляться критично. Російський учений М. Ю. Медведєв вважає, що:

1) по-перше, визначення переліку бухгалтерських рахунків до початку облікового процесу на підприємстві та закріплення їх на законодавчому рівні є анахронізмом бухгалтерського обліку, який зменшує релевантність даних бухгалтерського обліку у процесі прийняття рішень. Недоліком діючої облікової методології є те, що вона оперує рахунками не на підсумковому етапі облікового процесу – етапі побудови звітів, а на початковому – етапі реєстрації інформації. Тому виникають численні помилки, пов'язані зі спробами класифікувати об'єкти ще до їх реєстрації, тоді як це необхідно робити після їх реєстрації, у процесі побудови звітних форм;

2) по-друге, якщо вважати інформаційні технології пріоритетним чинником, що впливає на систему бухгалтерського обліку, то доцільно побудувати системи синтетичного і аналітичного обліку, ґрунтуючись на сучасному погляді на інформацію: ідентифікатор (скажімо, порядковий номер) позначає об'єкт, а ознаки як його окремі властивості характеризують цей об'єкт. Отже, є сам об'єкт і властивості, що його характеризують, а групувати об'єкти можна за будь-яким критерієм. З огляду на це, потрібен не План рахунків, а повний перелік рівнозначних аналітичних ознак, які однозначно визначають усі характеристики зареєстрованих об'єктів. Такий підхід не потребує рахунків і субрахунків для ведення бухгалтерського обліку, а тим паче закріплення їх переліку на законодавчому рівні у Плані рахунків. Групувати об'єкти бухгалтерського обліку доцільно на етапі формування звітної інформації, а не на етапі її реєстрації.

Унаслідок використання такого підходу для побудови системи бухгалтерського обліку «через деякий час про рахунки бухгалтерського обліку забудуть усі, крім професійних істориків бухгалтерського обліку» [168, с. 32].

Проте не всі вчені розглядають рахунки бухгалтерського обліку як рудимент облікової системи. Багато вітчизняних науковців у своїх дослідженнях обґрунтовують важливість цього поняття у системі бухгалтерського обліку та рекомендують удосконалювати рахунки бухгалтерського обліку відповідно до вимог інформаційної економіки.

С. Ф. Легенчук і К. П. Боримська зазначають, що в умовах функціонування підприємств в інформаційній економіці доцільно розширювати перелік об'єктів бухгалтерського обліку, що відображаються на його рахунках. Доводячи вплив на діяльність підприємства як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, учені обґрунтували необхідність відображення на рахунках бухгалтерського обліку складових внутрішнього та зовнішнього середовища. Вчені наголошують, що «до перспектив розвитку системи рахунків бухгалтерського обліку в контексті економічних змін (інформатизації суспільства, зростання значення соціального, клієнтського та екологічного капіталів) належить необхідність поглиблення предметного наповнення рахунків бухгалтерського обліку, передбачаючи важливість облікового відображення на них об'єктів частин зовнішнього середовища» [18, с. 23; 155, с. 215].

Отже, беззаперечно, що на рахунках бухгалтерського обліку слід відображати його об'єкти, що «віддзеркалюють» факти господарського життя суб'єкта господарювання в умовах функціонування інформаційної економіки, проте, щоб отримати інформацію про стан і зміни зазначених об'єктів, необхідно дослідити форми запису інформації про них.

У процесі еволюції бухгалтерського обліку використовувалися різні форми запису облікової інформації на його рахунках: проста (уніграфічна), диграфічна (подвійна), потрійна, матрична. Кожна із представлених форм запису бухгалтерського обліку була сформована під дією об'єктивних і суб'єктивних чинників, використовувалася для досягнення конкретної мети та довела свою «життєздатність» (або «нежиттєздатність») на певний історичний момент.

На думку вчених, уніграфічна форма запису облікових даних була поширена у Стародавньому світі [196, с. 24]. Облікова практика Стародавнього Єгипту знаходилася на високому рівні, порівняно із іншими країнами того часу, оскільки основним її призначенням було збереження державного майна та контроль за його використанням.

Ще одним із центрів розвитку бухгалтерського обліку у Стародавньому світі був Стародавній Вавилон. У законах Хамурапі вчені-обліковці вбачають початок нормативного регулювання обліку, адже саме ці правила зобов'язували купців самостійно обліковувати наявне майно, храми – дотримуватися державної системи рахівництва, проводити видачу грошей із складанням боргової розписки.

Розвиток грошово-кредитних відносин зумовив особливості розвитку облікової думки у Стародавній Греції. Найбільшою на той час кредитною установою був Дельфійський храм, у якому детально обліковувалися та порівнювалися доходи й витрати за певний період, таким чином визначався «фінансовий результат».

Отже, у найдавніші часи облік використовувався як система показників, що відображала кількісне співвідношення двох елементів або сторін будь-якої діяльності (доходів і видатків держави, вхідних і вихідних грошових потоків), при цьому подвійний запис у бухгалтерському обліку ще не використовувався.

На думку К. Ю. Циганкова, подвійний запис у практиці ведення обліку виник у Римській імперії. Вчений обґрунтовує, що у Стародавньому Римі були наявні всі чинники, що зумовлюють появу подвійного запису у бухгалтерському обліку. У своїх дослідженнях К. Ю. Циганков зазначає, що «подвійний запис виник не у сфері підприємницької діяльності господарюючих суб'єктів, а через державну необхідність формування обліку для розрахунку капіталу та прибутку у фіскальних цілях. Така ситуація могла виникнути лише за умови сильної держави, якою був Стародавній Рим» [278, с. 53–62].

Вважаючи вагомими аргументи К. Ю. Циганкова щодо передумов виникнення подвійного запису та досліджуючи розвиток економіки Китаю, С. М. Поленова висловлює припущення про можливість виникнення подвійного запису у Стародавньому Китаї. На підтвердження цієї тези автор дослідження представляє такі аргументи: 1) існування сильної держави; 2) використання балансового методу для фіскальних потреб; 3) наявність методики, за допомогою якої у грошовому виразі відображувалися податки населення; 4) відображення доходів і видатків бюджету за балансовим методом [214, с. 92].

Традиційно автором подвійної бухгалтерії вважають італійця Луку Пачолі, який виклав основні підходи до ведення подвійної бухгалтерії у «Трактаті про рахунки та записи» (1494 р.). Луку Пачолі називають «батьком бухгалтерії», оскільки він уперше теоретично обґрунтував подвійний запис та визначив суть понять «дебет» і «кредит», хоча сам він цими термінами не користувався; створив персоналізовану модель обліку і таким чином створив можливість його правового забезпечен-

ня; сформулював головні засади бухгалтерського обліку як самостійної галузі науки; поширив систему бухгалтерського обліку на все господарське життя, не обмежуючись, як його попередники, діяльністю окремого підприємства; запровадив у бухгалтерський облік головні принципи моделювання; об'єднав у одне ціле подвійний запис і окремі поточні рахунки [30, с. 23].

Після оприлюднення праці «Трактат про рахунки та записи» відбувся інтенсивний розвиток подвійної бухгалтерії у межах різних облікових шкіл та теорій. Результатом праці вчених-обліковців і обліковців-практиків попередніх століть стало використання подвійного запису у бухгалтерському обліку до початку ХХІ ст. як, у минулому так і нині продовжуються спроби науковців знайти більш досконалий спосіб запису облікових даних, який має прийти на зміну диграфічній бухгалтерії.

У ХІХ ст. розробкою «потрійної» бухгалтерії займався Ф. В. Єзерський, свою концепцію він виклав у праці «Теорія торгового рахівництва за новою схемою» [182, с. 10]. «Потрійною» ця форма називається тому, що: 1) передбачає три паралелі – запис (хронологічний), облік (систематичний), звіт (зведений); 2) реєстрація фактів господарської діяльності здійснюється за трьома групувальними сукупностями – надходження, видаток, залишок; 3) для реєстрації використовуються три види документів – первинні, Журнал (Книга обліку), Звіт; 4) в обліку використовуються три рахунки – «Цінності», «Каса» та «Капітал». Проте така форма рахівництва не витримала перевірку часом та не набула широкого розповсюдження.

1962 р. Ховард П. Джонсон запропонував власний варіант «потрійної» бухгалтерії, призначений для розмежування даних фінансового та податкового обліку. Вчений запропонував додати третю графу в журнал обліку господарських операцій для обчислення оподаткованого доходу.

1972 р. японський вчений Ю. Іджірі запропонував інтегрувати бухгалтерський облік та фінансовий аналіз і для цього розробив власну систему додаткових рахунків, і розширив форму подвійного бухгалтерського запису до потрійної. При створенні цієї системи вчений представив бухгалтерський баланс за допомогою системи записів із додатними та від'ємними числами таким чином: (+) гроші → (+) запаси → (+) обладнання → (-) кредиторська заборгованість → (-) капітал → (-) початкові внески власників, їх сума становить чистий прибуток [357, 358].

Система потрійного відображення фактів господарського життя висвітлена у працях вітчизняних учених, зокрема С. Ф. Легенчука і

К. П. Боримської [155, с. 215]. Вони пропонують виділяти статичну, динамічну та каталактичну моделі рахунків бухгалтерського обліку, на підставі яких складається баланс, що включає розширений перелік об'єктів. Такий підхід, на думку вчених, дозволяє зробити баланс більш інформативним для прийняття рішень.

Аналіз європейсько-японського досвіду розвитку матричної системи обліку показав, що останніми здобутками учених у цьому напрямі є напрацювання О. І. Колваха, який запропонував новаторський підхід ситуаційного матричного моделювання бухгалтерського обліку, що компактно описує обліковий процес, згідно з яким: 1) первинним обліковим записам, проводкам і журналу операцій, який формується на їхній основі, відповідають їх еквівалентні образи у вигляді матриць; 2) операціям з перетворення первинних даних у балансові звіти відповідають їхні еквіваленти в системі операцій матричної алгебри; 3) зв'язок вхідних і вихідних сальдо встановлюється за допомогою основного рівняння бухгалтерського обліку в матричній формі; 4) перетворення основного рівняння за допомогою операцій матричної алгебри дають змогу знайти формули для вирішення завдання формування балансових звітів у системі матричної алгебри; 5) ці матричні формули і є еквівалентами зв'язків показників, представлених у відповідних таблицях балансових звітів, у будь-якій системі фінансового обліку, що ґрунтується на методі подвійного запису [274, с. 38].

Математична інтерпретація подвійного запису викладена у працях Д. Елєрман (D. Ellerman) [339, 340, 341], який зазначає, що в основі системи подвійної бухгалтерії, що використовується в бізнесі протягом понад п'яти століть, лежать точні математичні схеми. Базова математична конструкція, що використовується при відображенні господарських операцій за допомогою подвійного запису, була розвинена у математиці ще в ХІХ ст. Сьогодні математична обробка бухгалтерської інформації за допомогою системи подвійного запису маловідома і в математиці, і в бухгалтерському обліку, що наочно демонструє ізоляцію цих наук одна від одної. Точна математична обробка господарських операцій, зафіксованих за допомогою подвійного запису дозволяє прояснити окремі «білі плями» бухгалтерського обліку. Використання математичної обробки бухгалтерської інформації показує, що подвійність бухгалтерії базується на наявності дебету та кредиту, тоді як теза про те, що кожна господарська операція повинна бути відображена тільки на двох бухгалтерських рахунках (а не на одному чи більше) та ще і у грошовому вимірнику, піддається сумніву.

Використання системи одноразових рахунків обґрунтовує Г. Хайден (G. Hayden), такий підхід, на думку вченого, є необхідним для інте-

графії інформації бухгалтерського обліку у систему макрообліку з метою контролю за розмірами викидів двоокису вуглецю в атмосферу. У вітчизняній науці, соціальну функцію бухгалтерського обліку також досліджують багато вчених [13, 144, 152, 273], проте доцільність використання чи невикористання подвійного запису у даному контексті українські науковці не досліджували. Для розв'язання глобальної проблеми – зменшення викидів двоокису вуглецю в атмосферу – Г. Хайденом [350] запропонував матричний підхід до побудови системи обліку, що генерує інформацію про поставки від підприємств, які спричиняють глобальне потепління, і з'єднує ці поставки з інвестиціями та витратами на виробництво підприємств, на яких вони виникли. Далі ці інвестиції та виробництво поєднуються із видатками фінансово-кредитної системи, яка зумовлює завдання шкоди навколишньому середовищу. І нарешті, здійснюється взаємозв'язок між фінансово-кредитною системою та державним казначейством, що регулює видачу таких кредитів. Представлена матриця може бути використана органами державного управління для регулювання викидів діоксиду вуглецю у атмосферу лише шляхом зміни системи обліку на систему одно-разових рахунків, які реєструють екологічні наслідки діяльності підприємства.

Наразі використовується диграфічна форма запису облікової інформації, проте використання підприємствами е-бізнесу автоматизованих систем бухгалтерського обліку дає можливість деталізувати облікову інформацію у будь-яких розрізах і на різних ієрархічних рівнях.

Наприклад, використання деталізованої інформації на підприємстві «ModnaKasta» дозволяє удосконалити взаємовідносини «підприємство-клієнт» за допомогою спеціального програмного забезпечення. У разі входу на сайт під своїм логіном покупець отримує інформацію про період його співпраці з ModnaKasta, кількість активних замовлень, які він очікує, майбутні та поточні акції тощо. Таким чином потенційний покупець «відчуває» персональну увагу підприємства саме до нього, що підвищує його лояльність до компанії.

Детальна інформація про реалізацію товарів і послуг конкретному покупцю на підприємствах «Make Up» та «Нова пошта» використовується також для нарахування бонусів, що покращує взаємодію підприємств із клієнтами. Використання підприємствами е-бізнесу об'єктів бухгалтерського обліку, що не включені у План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, відбувається у межах управлінського обліку, який є комерційною таємницею.

Отже, рахунки та подвійний запис як елементи методу бухгалтерського обліку розвивалися одночасно із поступом соціально-економічних відносин. Протягом еволюції бухгалтерського обліку змінювалися зміст і функціональне наповнення бухгалтерських рахунків, способи запису облікової інформації на них. На цьому етапі розвитку суспільства, особливо у світлі широкого розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій, необхідно вдосконалити систему рахунків бухгалтерського обліку, враховуючи інформаційні потреби користувачів облікових даних. Щодо форми запису на бухгалтерських рахунках, то використання подвійного запису для відображення фактів господарського життя на рахунках бухгалтерського обліку є наразі найбільш доцільним і широко використовуваним.

У вітчизняному обліковому законодавстві підтримується традиційний підхід до побудови системи рахунків бухгалтерського обліку, про що свідчить закріплення на законодавчому рівні Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Перелік альтернативних рахунків, у тому числі тих, що призначені для «нетрадиційних» об'єктів обліку (інтелектуального капіталу, трансакційних витрат тощо) може бути затверджений на рівні конкретного підприємства в системі управлінського обліку. І проста, і подвійна форми запису у практиці бухгалтерському обліку не втратили своєї актуальності дотепер; першу – використовують фізичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, другу – підприємства та організації. Застосування інших форм запису на рахунках бухгалтерського обліку поки ще не впроваджено у практичну діяльність. Окремі дослідники пропонують використовувати «систему одного ряду рахунків» для відображення окремих господарських операцій, пов'язаних із операціями підприємства та державними органами [350], яка, можливо, буде впроваджуватися у практичну діяльність у майбутньому.

2.3. Узагальнення облікової інформації у бухгалтерському обліку підприємств е-бізнесу та вимоги до неї

Постійне ускладнення суспільно-господарського буття зумовлює збільшення обсягу інформації, що обробляється системою обліку. Потреби менеджменту підприємств та інших користувачів в обліковій інформації змушують бухгалтерів постійно оптимізувати процес її обробки.

Проте з огляду на використання інформаційних технологій при побудові автоматизованої системи бухгалтерського обліку конкретного підприємства необхідно вирішити питання, що стосуються методології бухгалтерського обліку загалом, та в подальшому дослідити:

- механізм реалізації балансового методу,
- систему інформаційного відображення господарської діяльності об'єкта відповідно до принципу інтеграції видів обліку,
- послідовність стадій облікового процесу,
- систему облікових реєстрів і спосіб запису в них,
- умови збереження подвійного запису,
- способи посилення аналітичної та контрольної функцій бухгалтерського обліку [35, с. 145].

Отже, обґрунтування механізму реалізації балансового методу – як основоположного методу бухгалтерському обліку є важливим завданням у процесі адаптації концепції бухгалтерського обліку до вимог сьогодення.

Метод бухгалтерського обліку характеризується одночасним взаємопов'язаним відображенням в цілому і в складових частинах процесів господарського життя підприємства. Одним із елементів методу бухгалтерського обліку є балансове узагальнення, яке за змістом є універсальною категорією, що урівноважує кількісне співвідношення двох сторін одного поняття, виокремлених за двома ознаками.

До основних характеристик балансового узагальнення належать:

- подвійний характер відображення об'єктів в обліку;
- рівність двох сукупностей показників;
- узагальнений характер наведеної інформації.

Враховуючи основні характеристики балансового узагальнення, варто зазначити, що балансове узагальнення як елемент методу бухгалтерського обліку – це спосіб подвійного відображення сукупностей об'єктів обліку, які характеризують явище чи процес у двох різних аспектах, є рівнозначними або урівноважуються за допомогою балансуєчого показника.

Дослідження балансового узагальнення в умовах застосування інформаційних технологій, на нашу думку, доцільно проводити у таких аспектах, як:

- визначення сукупностей об'єктів обліку, що врівноважуються (їх економічний зміст, назва, склад та ієрархічна підпорядкованість, взаємозв'язок між ними та їх частинами);

- вивчення особливостей застосування контрольної функції балансового узагальнення як результату використання подвійного запису та методи проведення контрольних дій на підставі реєстрів обліку

та форм звітності, сформованих за допомогою балансового методу та спеціалізованих програмних продуктів.

Отже, питання щодо використання балансового узагальнення та його місця в системі бухгалтерського обліку в умовах застосування комп'ютерних технологій залишаються дискусійними та наразі не вирішені у повному обсязі, проте об'єктивність існування та значимість цього поняття залишається поза сумнівом.

Особливістю балансового узагальнення як елементу методу бухгалтерського обліку для підприємств е-бізнесу є збільшення видів активів і зобов'язань, що включаються в основне балансове рівняння.

Використання подвійного запису та балансового узагальнення в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій набуває усе більш технологічного характеру, оскільки відбувається у процесі господарської діяльності автоматично. Під час налаштування системи бухгалтерського обліку програмуються типові кореспонденції рахунків, визначені чинним законодавством, таким чином контрольна функція балансового узагальнення втрачається. З іншого боку, перспектива використання інтегрованої системи рахунків бухгалтерського обліку, в основі якої покладено і подвійний запис, і просту форму реєстрації господарських операцій, може спричинити необхідність еволюції балансового узагальнення як елементу методу бухгалтерського обліку та зростання його актуальності у системі бухгалтерського обліку.

Звітність господарюючого суб'єкта є кінцевим продуктом бухгалтерського обліку, а також узагальнюючим обліковим інструментом, який використовують як зовнішні, так і внутрішні користувачі облікової інформації. Пріоритетна роль бухгалтерської звітності як основного засобу комунікації виявляється в тому, що її мета і вимоги, які висуваються до неї, є пріоритетними при розробці концептуальних основ теорії бухгалтерського обліку.

Досліджуючи звітність із позицій науки, практики та дидактики, В.О. Іваненко дає такі визначення поняттю «звітність»:

1) звітність із погляду науки – це елемент методу бухгалтерського обліку, який забезпечує узагальнення облікової інформації щодо стану та результатів всіх напрямів діяльності підприємства за звітний період у системі підсумкових показників для її надання зацікавленим користувачам;

2) звітність із погляду практики – це процес систематизації, узагальнення та підрахунку підсумкових показників щодо стану та результатів усіх видів діяльності суб'єкта господарювання за звітний

період та їх надання у зрозумілому вигляді заінтересованим користувачам;

3) звітність із погляду дидактики – це порядок формування системи узагальнених, підсумкових показників, які адекватно відображають стан і результати всіх видів діяльності суб'єкта господарювання за звітний період та їх надання заінтересованим користувачам [76, с. 105].

Поділяючи запропонований вченим підхід до визначення змісту звітності, вважаємо, що доцільно дослідити трансформацію зазначеного поняття в умовах розвитку сучасних інформаційних технологій. Оскільки в умовах загальної інформаційної і економічної глобалізації відбуваються зміни в обліковому процесі, що охоплюють як технологічну, так і методологічну його складові. Ці зміни відбуваються непомітно, шляхом трансформації окремих облікових практик, появи нових об'єктів обліку та коригування звітних форм [53, с. 74; 111, с. 10; 112, с. 126].

Розвиток інноваційних інформаційних технологій суттєво впливає на зміст і перелік форм бухгалтерської звітності, методику їх складання та подання. Одним із видів прояву впливу інформаційних технологій на процес подачі звітності є отримання бухгалтерами можливості її подання в електронній формі.

Впровадження подання та оприлюднення фінансової звітності за допомогою мережі Інтернет повинно сприяти розвиткові економічних процесів, що дає деякі переваги:

- 1) електронне звітування є простим;
- 2) електронне звітування дозволяє економити час на подання звітності;
- 3) при електронному звітуванні підприємство зменшує витрати, пов'язані із використанням паперу;
- 4) підвищується аналітичність інформації та збільшується кількість способів її обробки;
- 5) при складанні електронної звітності унеможливується виникнення арифметичних помилок і переключень;
- 6) користувачі використовують менше часу на обробку інформації, наведеної у звітності;
- 7) посилюється зв'язки підприємства із контрагентами, підвищується їх якісний рівень [298, с. 285].

Проте впровадження електронного звітування в Україні стикається із певними перешкодами. Наприклад, С. В. Івахненко виокремлює такі групи факторів, які уповільнюють упровадження електронного звітування в широку практику в Україні:

1) нормативні (вимоги подавати паперову звітність на додачу до електронної, неузгодженість форматів звітності для різних державних користувачів);

2) ринкові (незацікавленість інвесторів у електронному звітуванні; незначне використання Інтернету в бізнесі, неузгодженість українських форматів звітності зі світовими);

3) технічні (велика вартість і низька якість інтернет-послуг, низька якість програмного забезпечення для складання звітів) [77, с. 67].

Отже, еволюція інформаційних технологій змінює вектор розвитку звітності як одного із головних понять бухгалтерського обліку. Одним із сучасних напрямів розвитку звітності є удосконалення методичного та технічного забезпечення процесу електронного звітування.

Використання зарубіжного досвіду при формуванні інформації фінансових звітів у деяких випадках може передбачати застосування XBRL (Extensible Business Reporting Language) – розширеної мови ділової звітності, що базується на міжнародних стандартах бухгалтерського обліку.

XBRL – це комп'ютерна мова стандартизованого обміну діловою інформацією і фінансовими даними. У цій мові використовуються теги (tags – терміни) для всіх внесених у документи одиниць інформації, наприклад, таких, як прибуток або товарооборот підприємства. XBRL дозволяє провести масштабну уніфікацію фінансової звітності, створеної різними компаніями, різними галузями тощо, оскільки була спеціально розроблена для ділової звітності і є досить гнучкою (розширюваною). Але в першу чергу її перевага полягає в тому, що вона оптимізує створення і передачу безпосередньо фінансової звітності, її подальшу обробку й аналіз.

Історично у світі сформувалися різні стандарти фінансової звітності, що використовують підприємства різних країн: у Сполучених Штатах Америки – GAAP (Generally Accepted Accounting Principles), в основу яких покладені правила пайової участі інвесторів у діяльності компаній; у Європі – IFRS (International Financial Reporting Standards), в основу яких – правила взаємодії позичальників з фінансовими інститутами. Отже, спочатку в Сполучених Штатах Америки, а потім в Європі (в Азії – ще трохи пізніше) почала виникати система відносин між компаніями та широким колом їх власників (акціонерів), що вимагала передачі акціонерам адекватної фінансової інформації.

Сучасний етап подання фінансової звітності, пов'язаний із глобальним розвитком Інтернету, дозволяє індивідуальним і професійним інвесторам бути максимально близькими до компанії. Розвиток глобальної мережі дозволяє інвесторам здійснювати купівлю-продаж ак-

цій компанії або контролювати їхню діяльність у режимі онлайн, знаходячись у будь-якому місці земної кулі. Результатом цього процесу стало підвищення вимог інвесторів до зрозумілості, порівнянності, швидкості отримання основної фінансової інформації про компанію. Відповіддю на запити інвесторів стала розробка XBRL – розширеної мови ділової звітності.

Головна відмінність XBRL від інших мов програмування полягає у створенні так званих таксономій – своєрідних таблиць тегів, які б могли однозначно розуміти всі користувачі та програми. Таксономії дозволяють реалізувати три переваги XBRL: можливість звичайного перекладу з рідної мови на англійську, яка лежить в основі стандарту; можливість адаптації; можливість трансформації звітності. Таксономії можна створювати як на рівні національних стандартів фінансової звітності (наприклад, GAAP або IFRS), так і на рівні фінансових стандартів, що застосовуються в конкретних сегментах ринку (наприклад, у банківському секторі або сфері нерухомості, а також усередині окремої компанії на рівні різних підрозділів). Все залежить від поставленого завдання, тому стандарт і називається «extensible», тобто розширений. У рамках XBRL-спільноти на сьогодні існує ряд завершених національних класифікацій, що описують звітність згідно зі стандартами бухгалтерського обліку, прийнятими в тій чи іншій країні – за IFRS, англійськими чи японськими GAAP тощо. Причому в цих країнах стандарти відрізняються (тобто конкретну операцію можна в обліку різних країн трактувати по-різному), але загалом опис господарських операцій буде подібним. Для усунення цих розбіжностей постає необхідність створити різні таксономії для обліку відмінностей у нормативній облікової базі. Наприклад, для US GAAP у Сполучених Штатах Америки і для IFRS в Європі вже створені галузеві таксономії, що враховують вимоги фінансових стандартів у тій чи іншій галузі.

Основні технічні переваги XBRL: 1) автоматичний ввід-вивід даних системи без повторної трансформації; 2) зменшення вартості через автоматизацію стандартних бізнес-задач; 3) швидкість і автоматична ідентифікація завдання заповнення звіту; 4) швидкий, ефективний і надійний аналіз і зіставлення даних; 5) відстеження даних і дії для скорочення часу прийняття рішень; 6) зосередження зусиль на аналізі, прийнятті рішень і контактах із контрагентами, а не на маніпулюванні даними; 7) швидка і конкретна відповідь контрагентам; 8) ефективність і економічність регуляторного процесу [425].

Піонерами у використанні нового формату ділових даних є китайці, які 2004 р. першими у світі впровадили XBRL як офіційний стандарт фінансової звітності. В недалекому майбутньому, як стверджують ки-

тайські представники фінансових відомств, XBRL буде використовуватись для податкової звітності, статистики, IPO, неофіційних звітів і складання внутрішньої фінансової звітності невеликих компаній континентального Китаю [423].

У Сполучених Штатах Америки XBRL-проект розпочато із 2008 р., її впровадження у практичну діяльність відбувається декількома етапами, на першому з них звітність у форматі XBRL почали надавати найбільші компанії, а пізніше – іноземні компанії, що використовують міжнародні стандарти фінансової звітності. У Великій Британії із 2013 р. Управління Її Величності за податками та митними зборами та Реєстраційна палата використовують формат XBRL для передачі даних. XBRL був прийнятий Міністерством з корпоративних питань Індії для обміну фінансовою інформацією з центральним урядом.

У континентальній Європі XBRL використовується уже декілька років. Для компаній у країнах Європейського Союзу застосування XBRL не є обов'язковим, але у все більшій чисельності країн Європейського Союзу державні органи активно її впроваджують, роблячи подачу звітності цією мовою обов'язковою для локальних компаній. Наприклад, у Голландії завдяки впровадженню стандарту XBRL кількість фінансових елементів даних, необхідних від компаній різними держорганами, було скорочено із 200 тис. до 4,5 тис. Спочатку це дозволяло зекономити 350 млн євро в рік, але далі економія зростає до 750 млн євро на рік. З 1 квітня 2011 р. усі компанії у Великій Британії, подаючи податковий звіт про прибуток організації, зобов'язані надавати плани рахунків та податкові розрахунки в режимі онлайн, використовуючи стандарт XBRL [213].

У західних країнах проблеми впровадження XBRL є актуальною темою для обговорення на конференціях та семінарах. Було створено XBRL Europe – неприбуткову організацію, до якої входять наступні такі члени: XBRL Belgium, XBRL Denmark, XBRL Germany, XBRL Finland, XBRL France, XBRL Italy, XBRL Luxembourg, XBRL Netherlands, XBRL Spain, XBRL Sweden, XBRL United Kingdom, що займається проблемами впровадження XBRL у Європі, а також реалізацією спільних проектів, пов'язаних із взаємодією між її членами та європейськими органами влади й урядовими організаціями [432].

За результатами проведення конференції «XBRL Week in Frankfurt, 2016» було визначено такі особливості у процесі впровадження XBRL у країнах Європи та світу (табл. 2.5).

Отже, впровадження XBRL у світі набуло широкого розповсюдження. Більшість вітчизняних експертів впевнена, що переваги звітних технологій (оперативність, точність і простота у використанні)

швидко і сповна компенсують витрати на впровадження та установку, а також можливі на початку технічні неполадки, що зумовлюють необхідність найкнайшвидшого впровадження XBRL в Україні для усіх учасників ринку [54].

Таблиця 2.5 – Впровадження XBRL у країнах Європи та світу за результатами конференції «XBRL Week in Frankfurt, 2016»

Країна	Особливості впровадження XBRL
Велика Британія	Банк Англії відвітував про завершення проекту впровадження XBRL і підкреслив необхідність документування і підготовки ринку до переходу на формат XBRL у повному обсязі
Німеччина	<p>Звітність, складана за міжнародними стандартами фінансової звітності є обов'язковою тільки для компаній, орієнтованих на ринок капіталу, і тільки у разі складання ними консолідованої фінансової звітності.</p> <p>За результатами дослідження, проведеного 2014 р., визначено, що частка консолідованої звітності компаній, складеної у форматі XBRL, становить 11 %, а в XML – 89 %. Це пояснюється тим, що перехід на звітність в XBRL є досить витратним для компаній, а обов'язкова вимога державних органів щодо надання звітності у форматі XBRL відсутня. Тому компанії звітують у більш звичному форматі XML.</p> <p>Щодо індивідуальної (неконсолідованої) фінансової звітності спостерігається інша тенденція: частка компаній, що використала формат XBRL, – 70 %, а XML – 30 %.</p> <p>На разі вступив у дію проект «Єдиний європейський електронний формат», який передбачає закріплення вимоги складання консолідованої фінансової звітності у форматі XBRL з 2020 р.</p> <p>Результати дослідження також підтвердили непопулярність формату XBRL для внутрішніх потреб підприємства. Це пояснюється тим, що наразі компанії не бачать вигоди від його впровадження на рівні операційного обліку. Така ситуація свідчить про необхідність популяризації використання формату XBRL для потреб внутрішнього обліку</p>
Нідерланди	Шлях програми із впровадження XBRL в Нідерландах висвітлено у науковій праці «Challenging the chain». У дослідженні мова йде про те, що держави всього світу повинні знайти можливості для створення прозорої та зрозумілої звітності без додаткових, у тому числі фінансових, навантажень. Автори дослідження дають детальний опис проблем, із якими вони стикалися при впровадженні XBRL у Нідерландах, і способи, які вони використали у ході їх розв'язання

Країна	Особливості впровадження XBRL
Іспанія	У цій країні розроблено та впроваджено DPM Architect – інструмент, що дозволяє формувати і модифікувати концептуальну модель даних як опис бізнес-областей на рівні бізнес-користувачів і аналітиків із подальшим автоматичним перетворенням в таксономію, фізичну модель даних та аналітичну звітність
Країни Азії	В Індії почали використовувати XBRL для управління даними про злочинність. У Японії формат XBRL використовується для звітів з екології, урядові організації застосовують текстову аналітику (text mining) для аналізу інформації в текстових повідомленнях, атакож упроваджують інструменти, що дозволяють зв'язати вхідну звітність у XBRL форматі з аудиторським висновком у форматі pdf
Загальносвітові тенденції	Передбачається створення зразків для зведеної звітності із переліком можливих вхідних даних у форматі XBRL. Індикатори рівня валідації, кількості попереджень і відмов дозволяють відстежувати в режимі онлайн, як змінюється якість звітності залежно від вхідної інформації. Активно розробляються методологічна складова та програмні засоби для формування єдиного бізнес-процесу, який би пов'язував завдання управління з класифікаціями даних (Data Governance)

В Україні майже будь-яка компанія, що має складну корпоративну структуру, використовує для створення фінансових звітів кілька видів програмного забезпечення. Формати цих звітів у кожній дочірній структурі власні: одні відправляють дані в текстовому редакторі, інші – в електронних таблицях, треті – просто скановані документи або передають паперові носії. Перехід компанії (холдингу) на єдину мову формування фінансової звітності може розв'язати всі перелічені проблеми та зробити звітність зрозумілою будь-якому користувачеві.

Використання XBRL полегшить роботу українським компаніям, які вийшли на публічні ринки, адже все більше число міжнародних бірж настійно рекомендують компаніям подавати фінансову звітність саме у форматі XBRL. Більша відкритість фінансової інформації про діяльність українських підприємств-емітентів, безумовно, позитивно впливає на загальний фінансовий клімат у країні. Адже інвестор не буде цікавитися компанією, фінансові результати якої йому не відомі.

Робота з мовою XBRL додатково вимагає уніфікації облікових статей і понять для різних видів бізнесу, введення загальних облікових принципів при формуванні корпоративної облікової політики. З розвитком мережних технологій переваги від використання компанією мови XBRL отримують і керівники бізнесу, оскільки вони будуть мати доступ до фінансових баз підприємства в реальному часі.

Впровадження XBRL, яку часто називають електронною мовою звітності за міжнародними стандартами в Україні, є не тільки об'єктивною необхідністю, а ще й вимогою Європейського Союзу. Наприклад, у межах програми Eu-FinStar (Проект технічної допомоги за пріоритетними напрямками фінансового сектора в Україні) проводяться консультації працівників українського фінансового сектору із зарубіжними колегами з метою впровадження в Україні міжнародних стандартів фінансової звітності та XBRL найближчим часом [343].

Отже, впровадження XBRL для формування звітності підприємств в Україні є надзвичайно актуальним. Основні переваги використання XBRL для вітчизняних підприємств полягають у такому: більш оперативне отримання фінансової інформації; спрощення процедури підготовки документів у разі відсутності необхідності постійно вводити інформацію вручну, а також вносити одні і ті ж дані в різні звітні документи; спрощення процесу отримання фінансових даних і приведення їх у відповідність із визначеними нормами; зниження ризику пошкодження або втрати даних, оскільки уся звітність формується не приймаючою стороною, а в єдиному інформаційному ресурсі із детектором помилок, який вбудований на рівні XBRL.

Використання підприємствами е-бізнесу звітності як елементу методу бухгалтерського обліку у традиційному сенсі для управління втрачає свою актуальність. Оскільки підприємства е-бізнесу можуть отримати інформацію про будь-які аспекти діяльності у будь-якому розрізі і в будь-який момент часу. Тому звітність для внутрішнього використання стає швидше додатковим джерелом обґрунтування рішень, що потребує внесення змін змісту мети бухгалтерського обліку та фінансової звітності, передбаченої чинним законодавством.

Ця теза підтверджується результатами Щорічного опитування виконавчих директорів (СЕО) в Україні. За результатами дослідження 85 % топ-менеджерів погоджуються із твердженням, що успіх бізнесу у майбутньому буде визначатися далеко не фінансовим прибутком. Таку саму думку поділяють і 76 % виконавчих директорів у всьому світі. Переважна більшість топ-менеджерів у всіх регіонах, де проводилося опитування, повідомили, що їхня компанія звітує власникам як про фінансову, так і про нефінансову інформацію. При цьому вони

прогнозують, що у найближчі п'ять років ця тенденція набуватиме дедалі більшого поширення [400].

Що стосується використання звітності зовнішніми користувачами, то вона залишається актуальною для багатьох із них. Досліджувані підприємства організовані у формі товариств з обмеженою відповідальністю, що дозволяє їм використовувати національні стандарти бухгалтерського обліку для складання фінансової звітності та не оприлюднювати річну фінансову звітність. Досліджувані підприємства подають фінансову, податкову та статистичну звітність у автоматичному режимі. Інформація вказаних видів звітності більшою мірою цікава для податкових органів із погляду перевірки правильності нарахування та сплати податків і обов'язкових платежів, а також для органів державного управління, які повинні на підставі узагальнених даних визначати напрями розвитку підприємств цієї галузі та приймати рішення щодо регламентації їхньої діяльності.

2.4. Міжнародні стандарти фінансової звітності: особливості застосування підприємствами е-бізнесу в Україні

Еволюція бухгалтерського обліку є цілком логічним продовженням процесу розвитку інформаційної економіки, оскільки в основі еволюції лежить ідея адаптації під сучасні внутрішні та зовнішні умови існування інформаційного економічного простору.

Метою ведення бухгалтерського обліку в інформаційній економіці, зокрема, є надання користувачам релевантної інформації для прийняття рішень. Щоб інформація бухгалтерського обліку та фінансової звітності була релевантною, її слід формувати відповідно до певних правил, а також вона повинна відповідати певним вимогам. В українському законодавстві перелік вимог до облікової інформації та принципів ведення бухгалтерського обліку наведено у чинних законах. У міжнародних стандартах бухгалтерського обліку також конкретизуються вимоги до облікової інформації і необхідні умови, яких слід дотримуватися при веденні бухгалтерського обліку та складанні фінансової звітності (рис. 2.3).

В умовах функціонування інформаційної економіки проблема ефективності бухгалтерського обліку полягає не в економії часу на виконання облікових завдань, а в наданні адміністрації максимально можливої інформації із задовільною точністю та в мінімально стислі терміни. Якісні характеристики є атрибутами, що роблять подану у фінансовій звітності інформацію корисною для користувачів.

Рисунок 2.3 – Концептуальні підходи до інформації бухгалтерського обліку за Міжнародними стандартами фінансової звітності [326]

На макроекономічному рівні, більший обсяг економічної інформації означає більшу економічну могутність, а мікроекономічному рівні, більш якісна та повна інформація може забезпечити:

- 1) визначення напрямків розвитку технологій і нових методів, які можуть бути негайно застосовані;
- 2) сигналізацію про сегменти ринку та виявлення кращих сегментів для інвестицій;
- 3) знання про еволюцію зайнятості загалом, зокрема, потреби в персоналі;
- 4) зниження витрат виробництва та зниження витрат на реалізацію товарів і послуг.

Нагальною проблемою сучасного бухгалтерського обліку є певна шаблонність його підсумкового інформаційного продукту без врахування особливостей цільової аудиторії. Облікова інформація як результат ведення бухгалтерського обліку має певний трафаретний харак-

тер – не виконує свого головного завдання, тобто не задовольняє інтереси різних груп її споживачів. Облікова інформація в інформаційній економіці не втрачає своєї цінності, проте до неї висуваються нові вимоги, задовольнити які, вона наразі не здатна з об'єктивних причин [113, с. 8].

Тому важливо не лише формувати бухгалтерський продукт, але й окреслювати об'єктивні вимоги до інформації, яка буде аргументом на користь прийняття конкретного управлінського рішення. Тому, «ті, хто визначає обсяг і структуру потрібної інформації, повинні сформувати ще одну систему – систему відбору інформації» [88]. На законодавчому рівні регламентовано, що інформація бухгалтерського обліку повинна бути повною, правдивою та неупередженою, проте цей перелік постійно розширюється (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Вимоги до облікової інформації, наведені у працях науковців за 2000–2010 рр.

Автори	Вимоги до облікової інформації
М. І. Бондар [16, с. 13]	Інформація повинна відзначитися своєчасністю, ємністю, простотою форми і сприйняття. Інформація повинна відповідати таким характеристикам: репрезентативність, змістовність, повнота, доступність, своєчасність, стійкість, точність, достовірність, цінність
В. В. Сопко, Вал. В. Сопко, О. В. Сопко [251, с. 89]	Вимоги до облікової інформації: порівнянність показників обліку з показниками бізнес-плану, своєчасність, точність, об'єктивність, ясність, доступність, економічність обліку
Н. А. Каморджанова [84, с. 25]	Якісні характеристики облікової інформації: адресність, оперативність, доступність, аналітичність, корисність, економічність
Ю. А. Мішин [173]	Якість бухгалтерської інформації доцільно оцінювати за такими аспектами: економічна обґрунтованість показників, достовірність і об'єктивність, оперативність і надійність, повнота і ясність, збалансованість

Аналогічні підходи до якісних характеристик інформації бухгалтерського обліку притаманні обліковій практиці в інших країнах. Загальноприйнята наукова практика розглядає такі якісні характеристики як повнота, об'єктивність, послідовність, порівнянність, суттєвість, достовірність, корисність, доречність, надійність, зрозумілість [5, 60, 243, 329].

Використання бухгалтерських програмних продуктів посилює змістовність облікової інформації через зростання її повноти, зменшує вплив людського фактора на обліково-контрольні процеси, забезпечує об'єктивність відображення господарських операцій і спрощує обробку даних завдяки її автоматизації. Найбільш суттєвою перевагою застосування комп'ютерних програм для автоматизації обліково-контрольних процесів є досягнення максимально корисної аналітичності обліку. Надмірна аналітика може бути бар'єром своєчасності обліку внаслідок його складності та інформаційної перенасиченості, однак це дещо нівелюється в умовах зменшення трудомісткості автоматизованого обліку. Тому максимальна аналітика в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій зменшує ентропію інформації у прийнятті ефективних управлінських рішень [178].

Основною проблемою при формуванні системи вимог до облікової інформації є відсутність міцного зв'язку і взаємодії облікових служб із системою управління, що призводить до невідповідності функцій обліково-інформаційної системи підприємства цілям управління. Основний недолік у формуванні облікової інформації полягає у відсутності системного підходу до створення системи критеріїв та показників оцінки її якості, а також до формування системи регулювання її якості. Способами поліпшення якості облікової інформації в умовах інформаційної економіки є:

- розвиток принципів формування облікової інформації, що відповідають ринковій економіці та безпосередньо сформульовані відповідно до міжнародних стандартів (IAS / IFRS);
- вдосконалення механізму регулювання якості облікової інформації;
- забезпечення адекватної системи показників якості облікової інформації та методики їх розрахунку [250].

Отже, одним із важливих важелів підвищення ефективності економічних і управлінських процесів у інформаційній економіці є подальше вдосконалення системи вимог до неї у процесі її відбору, реєстрації, обробки та використання, що означає більш повну реалізацію цього найважливішого економічного ресурсу. Для формування інформації бухгалтерського обліку слід застосовувати систему принципів, що забезпечать її використання на належному рівні.

Варто відмітити, що закріплені на законодавчому рівні принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності не забезпечують, на думку багатьох учених, процес створення релевантної інформації для прийняття рішень. Розглянемо принципи бухгалтерського обліку, наведені у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звіт-

ність в Україні», що неодноразово підпадали під критику вчених (табл. 1, додаток Н).

На підставі інформації табл. 1, зазначмо, що система принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності поступово втрачає свою актуальність у нинішніх умовах господарювання та має бути реформована. Ми підтримуємо тезу О. М. Петрука про те, що «методологічна помилка полягає у тому, що ефективним може бути тільки комплексне застосування принципів ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Розробка та прийняття вітчизняних стандартів відбувається з орієнтацією на Міжнародні стандарти фінансової звітності, що ґрунтуються на шістнадцятьох принципах (чотири ще окремо не названі). Отже, десять принципів в українських стандартах не забезпечують якості бухгалтерської інформації» [208, с. 15].

Критично оцінивши систему принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності відповідно до вимог інформаційної економіки, закріпленої на законодавчому рівні, зазначимо, що у багатьох дослідженнях українських учених є пропозиції доповнити перелік принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності (табл. 1, додаток П).

Напрями вдосконалення існуючої системи принципів бухгалтерського обліку, що пропонують вітчизняні вчені, умовно можна поділити на чотири групи: 1) розширення переліку існуючих принципів; 2) заміна одних принципів на інші; 3) групування принципів бухгалтерського обліку за різними категоріями; 4) наближення вітчизняних принципів бухгалтерського обліку до понять, визначених міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. В окремих випадках учені використовують декілька із названих підходів до трансформації системи принципів бухгалтерського обліку.

Зважаючи на трансформаційні перетворення, що відбуваються в економіці України, беззаперечним є факт переходу на Міжнародні стандарти фінансової звітності у найближчому майбутньому, тому проблема вдосконалення вітчизняних принципів бухгалтерського обліку в інших напрямках втратить актуальність.

Доцільність уведення Міжнародних стандартів фінансової звітності часто пов'язується із покращенням інвестиційного клімату в Україні, розширенням діяльності міжнародних корпорацій, виходом вітчизняних компаній на міжнародні ринки. Проте останні дослідження підтверджують, що введення міжнародних стандартів не може суттєво покращити економічну ситуацію в країні без ефективної боротьби з корупцією та виваженої економічної політики уряду [303]. Також існує

ряд факторів, що зумовлюють виважений підхід країн до повного впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності, а саме: політика націоналізму та протекціонізму, що проводиться урядом, слабкий розвиток системи професійних бухгалтерських організацій.

Для того щоб зрозуміти, які проблеми можуть виникнути у вітчизняній бухгалтерській спільноті після введення Міжнародних стандартів фінансової звітності, пропонуємо дослідити досвід зарубіжних країн, що наразі зіткнулись із проблемою переходу на міжнародні стандарти (Угорщина, Румунія, Хорватія). Перелічені країни є членами Європейського Союзу, що передбачає певну уніфікацію систем бухгалтерського обліку для цих країн, проте кожна країна-член Європейського Союзу зберігає свої національні особливості (18 країн-членів Європейського Союзу використовують національні стандарти бухгалтерського обліку). З іншого боку, Регламентом ЄС № 1606/2002 (Regulation EC № 1606/2002) передбачено обов'язкове використання Міжнародних стандартів фінансової звітності для подання консолідованої звітності компаніями, чії цінні папери допущені до торгів на ринку будь-якої держави-члена Європейського Союзу. На розвиток бухгалтерського законодавства більшості країн-членів Європейського Союзу впливають державні органи та урядові організації, тоді як у 10 країнах-членах Європейського Союзу уніфікацією та гармонізацією бухгалтерського законодавства займаються професійні організації [375].

У фокусі уваги вчених знаходяться такі проблеми:

1) неузгодженість фінансового обліку та податкових розрахунків, а також відмінності між національними та міжнародними стандартами обліку;

2) складність використання бухгалтерського судження;

3) доцільність використання Міжнародних стандартів фінансової звітності для підприємств малого та середнього бізнесу.

Шлях Угорщини до гармонізації національних стандартів бухгалтерського обліку із міжнародними тісно переплітається із ситуацією в Україні. Угорщина належить до країн із континентальною моделлю регулювання бухгалтерського обліку та має соціалістичне минуле. При розробці угорських національних стандартів у 90-х рр. ХХ ст. пріоритетними користувачами облікової інформації вважалися фіскальні органи, у той же час роль бухгалтерського обліку як інформаційної бази для прийняття рішень та виконання ним соціальної функції применшувалася. Дотепер існують відмінності між фінансовим і податковим обліком, а в суспільстві – пріоритетна контрольна роль держави. Покращення ситуації із реформування бухгалтерського обліку та наближення його до вимог міжнародних стандартів можливе у

разі зростання професійної та фінансової незалежності професійних організацій з обліку та оподаткування, а також розширення меж використання професійного судження у бухгалтерській практиці [305].

Серед учених-обліковців Румунії ставлення до професійного судження є більш виваженим. Практика використання професійного судження, що передбачається Міжнародними стандартами фінансової звітності у багатьох випадках, є досить складною для румунських бухгалтерів, оскільки для них більш звичним є дотримання чітко встановлених правил і процедур. Така ситуація пов'язана із приналежністю Румунії до країн із кодифікованою системою права та багаторічного досвіду ведення бухгалтерського обліку в умовах чіткої регламентації. Тому для Румунії актуальними є проблеми розробки етичних і моральних норм бухгалтерів, а також контроль за їх дотриманням; значна увага у даному контексті приділяється необхідності створення та функціонування професійних бухгалтерських організацій. Прийнятним, на думку вчених, є втручання держави у процес еволюції бухгалтерського обліку шляхом організації програм професійної підготовки для бухгалтерів [311, 333].

Головним завданням фінансової звітності відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності є її орієнтація на кінцевого користувача облікової інформації. Те, що користувачі фінансової звітності підприємств, які належать до малого та середнього бізнесу, відрізняються від користувачів звітності корпорацій, зумовлює необхідність переглянути окремі вимоги Міжнародних стандартів фінансової звітності до підприємств зазначеної категорії. Малі та середні підприємства в умовах обліку за Міжнародними стандартами фінансової звітності застосовують із 2009 р. «Міжнародні стандарти фінансової звітності для малих та середніх підприємств (IFRS for SMEs)». Незважаючи на «крок на зустріч», зроблений Комітетом із міжнародних стандартів бухгалтерського обліку підприємствам малого та середнього бізнесу, та з огляду на вимоги доцільності та економічного формування облікової інформації, використання міжнародних стандартів фінансової звітності для цих підприємств є неефективним. Введення міжнародних стандартів фінансової звітності для підприємств малого та середнього бізнесу негативно впливає на їхню діяльність, оскільки: передбачає надмірне навантаження на систему бухгалтерського обліку підприємств; інформація, підготовлена за вимогами міжнародних стандартів фінансової звітності для підприємства малого та середнього бізнесу, часто не відображає «правдиву та об'єктивну картину» бізнесу; впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності зумовлює виникнення додаткових витрат на підприємствах, пов'язаних

із перепідготовкою персоналу, використанням «нових» програмних продуктів, послуг консалтингових фірм; міжнародні стандарти фінансової звітності не враховують «скромні» потреби користувачів інформації мікропідприємств і можуть стати причиною їх закриття [397].

Учені-обліковці, для яких використання системи прецедентного права у їхніх країнах є звичним, актуальними проблемами застосування міжнародних стандартів фінансової звітності вважають їх непристосованість до усіх існуючих на практиці господарських ситуацій, особливо тих, що будуть виникати у майбутньому у зв'язку із розширенням використання у бізнес-процесах інформаційно-комунікаційних технологій. Основні тенденції міжнародної системи бухгалтерського обліку наведено на рис. 2.4. Зазначені тенденції бухгалтерського обліку широко обговорюються у наукових і науково-практичних публікаціях.

Рисунок 2.4 – Основні тенденції міжнародної системи бухгалтерського обліку [узагальнено автором на підставі 310, 312, 314, 315, 377]

Враховуючи те, що національні стандарти бухгалтерського обліку наближені до міжнародних стандартів, принципи обліку та вимоги до облікової інформації схожі. У той же час в умовах надшвидких темпів зміни явищ економічного життя ні національні, ні міжнародні стан-

дарті не справляються із роллю регулятора облікових процедур на підприємствах е-бізнесу. Тому серед західних учених є актуальною дискусія про те, що має бути первинним при реєстрації фактів господарських операцій, які виникають у нових умовах господарювання та не регламентовані міжнародними стандартами фінансової звітності, – стандарти чи принципи?

Між зарубіжними бухгалтерами-практиками точиться дискусія про доцільність використання того бухгалтерського обліку, який ґрунтується на міжнародних стандартах, або того, в основі якого лежать правила (принципи). Наприклад, Г. Кабурек (G. Kabureck) доводить, що бухгалтерський облік має здійснюватися на підставі стандартів, в основу яких покладені основні принципи бухгалтерського обліку. Розробка стандартів щодо окремих об'єктів обліку та видів господарських операцій має здійснюватися за такою схемою: 1) вимірювання, 2) визнання, 3) представлення; 4) розкриття. Проте, з огляду на те, що неможливо мати готові рішення для усіх можливих господарських ситуацій, бухгалтери не повинні боятися приймати та захищати свої обґрунтовані рішення [364].

Досліджуючи конкретні випадки застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності, науковці зазначають [389], що не всі фактичні доходи та витрати підприємства включаються у звітність, оскільки окремі стандарти вимагають, щоб деякі прибутки та збитки (наприклад, дохід від переоцінки і певні курсові різниці, прибутки і збитки від доступних для продажу фінансових активів, а також пов'язаних із сумою поточного податку та відстроченого податку на прибуток) повинні бути визнані безпосередньо як зміни в капіталі. У цьому контексті фінансова звітність буде неповною, оскільки буде надавати інформацію тільки про прибутки акціонерів за рік, та не буде надавати інформацію про інші зміни у власному капіталі. Щоб відобразити вказану інформацію у звітності, доцільним у Звіт про зміни власного капіталу включити інформацію про прибутки або збитки, що не відображуються у Звіті про прибутки та збитки [316].

Проте ні визначення єдиного підходу до вимог до облікової інформації, ні впровадження та застосування міжнародних стандартів фінансової звітності не можуть повністю вберегти користувачів від її недобросовісного представлення. Одним із прикладів представлення недостовірної інформації є висновок міжнародної компанії «PricewaterhouseCoopers» (PwC) про фінансовий стан і результативності ПриватБанку. Міністерство фінансів України, що провело перевірку Приватбанку після аудиту PricewaterhouseCoopers (PwC), виявило численні недостовірні дані, представлені у аудиторському зві-

ті. Зараз розглядається питання про закриття філіалу цієї компанії в Україні.

Враховуючи особливості функціонування підприємств електронного бізнесу, пов'язані із використанням різних способів придбання, оплати та доставки товарів, що не обмежуються кордонами однієї країни, варто відмітити необхідність використання на підприємствах електронного бізнесу Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Дослідження специфіки застосування міжнародних стандартів дозволило виявити ряд особливостей для підприємств електронного бізнесу (табл. 1, додаток Р).

Зазначені особливості більшою мірою стосуються великих компаній, акції яких знаходяться у лістингу. Для малих і середніх підприємств е-бізнесу, які використовують міжнародні стандарти, регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності здійснюється на підставі «Міжнародних стандартів фінансової звітності для малих та середніх підприємств» (IFRS for SMEs).

Бухгалтерський облік на підприємствах е-бізнесу здійснюється за допомогою різноманітних програмних продуктів. Враховуючи, що на підприємствах електронного бізнесу використовуються інформаційно-комунікаційні технології для управління усіма бізнес-процесами, доцільно застосовувати програмні продукти у які інтегровано найбільш поширені та використовувані блоки, такі як система управління ресурсами підприємства (ERP).

Прикладом такого програмного продукту є Oracle E-Business Suite – це комплекс прикладного програмного забезпечення для підприємств е-бізнесу, що призначений для автоматизації основних напрямів діяльності підприємства, у тому числі: фінансів, виробництва, управління персоналом, логістики, маркетингу, збуту та продажу, обслуговування замовників, взаємовідносин із постачальниками та клієнтами, тощо. До модулів і підсистем Oracle E-Business Suite належать: управління ефективністю бізнесу (CPM), управління матеріальними потоками, управління взаємовідносинами із клієнтами, фінанси, управління активами підприємства (EAM), управління технічним обслуговуванням та ремонтами, система управління персоналом (HR), управління виробництвом, управління проектами організації, фінансовий сервіс, управління життєвим циклом; управління логістикою.

Можливості звітування підприємств за міжнародними стандартами також враховано у Oracle E-Business Suite, починаючи із версії 10.7, крім того, користувачі зазначеного програмного продукту можуть використовувати спеціальні функції Oracle E-Business Suite для полегшення переходу на міжнародні стандарти (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Можливості Oracle E-Business Suite при використанні Міжнародних стандартів фінансової звітності (IFRS)

Сфера застосування	Можливості програмного продукту
Окремі особливості використання Міжнародних стандартів фінансової звітності (IFRS)	Існує перелік сфер застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності, щодо яких розроблено спеціальні функції програмного продукту. Наприклад: 1) порядок відображення знецінення активів: передбачено повний перелік можливих методів амортизації як для нематеріальних, так і матеріальних необоротних активів; 2) компонентизація активів: відображення господарських операцій, пов'язаних із переходом активів від материнської до дочірньої компанії, і навпаки
Паралельне використання стандартів (IFRS/ GAAP)	Залежно від господарських операцій, що будуть відображатись у системі бухгалтерського обліку, для різних клієнтів передбачений різний рівень відмінностей між операціями, що відображені на підставі IFRS та GAAP: 1) низький рівень відмінностей передбачає використання однієї Головної книги для відображення усіх господарських операцій і подальше їх коригування за вимогами IFRS та GAAP; 2) середній рівень відмінностей передбачає наявність суттєвих відмінностей даних бухгалтерського обліку за окремими сферами; у такому разі слід застосовувати паралельні реєстри обліку та спеціальні таблиці, у яких будуть наводитися різниці за вказаними сферами; 3) високий рівень відмінностей передбачає паралельне ведення усіх реєстрів за IFRS і GAAP
Перехід на Міжнародні стандарти фінансової звітності (IFRS)	Після закінчення перехідного періоду подвійного застосування IFRS та GAAP користувачі програмного продукту матимуть усі необхідні програмні можливості для ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності за Міжнародними стандартами фінансової звітності (IFRS)

Розглядаючи питання, що стосуються правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, а також їхньої стандартизації. Варто зазначити, що впровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності у господарську діяльність вітчизняних підприємств є невідворотним.

Глобалізація економіки з кожним днем усе більше і більше впливає на діяльність навіть найменших господарюючих суб'єктів. І хоча перехід на міжнародні стандарти, що не є ідеальними, зумовить певні труднощі у вітчизняній системі обліку, на нашу думку, цей процес повинен бути завершений найближчим часом.

Висновки до розділу 2

Багато вітчизняних учених однак не погоджуються у тому, що сучасний метод бухгалтерського обліку не відповідає вимогам інформаційної думки, тому його необхідно удосконалити. У численних наукових працях точаться дискусії щодо кількості елементів методу бухгалтерського обліку та їхніх назв, переліку принципів бухгалтерського обліку та можливості перейменувати їх на вимоги чи концептуальні засади тощо. Безумовно, кожен учений-обліковець має право на власну думку та право зробити внесок у вітчизняну науку бухгалтерського обліку, адже сила науки саме у плюралізмі думок і тверджень.

Ми не підтримуємо «революційні» підходи до трансформації методу бухгалтерського обліку, проте розуміємо нагальну необхідність його еволюції з метою приведення його у відповідність із вимогами сьогодення. Ми визначили напрями розвитку елементів методу бухгалтерського обліку у межах традиційних восьми елементів методу бухгалтерського обліку, ґрунтуючись на досвіді вітчизняних і зарубіжних учених.

Досліджуючи елементи методу бухгалтерського обліку, вітчизняні вчені концентрують свою увагу на їх використанні у межах одного підприємства, тоді як західні вчені, враховуючи досвід функціонування е-бізнесу та е-урядування із використанням «хмарних» технологій, досліджують способи узгодження елементів методу бухгалтерського обліку на макrorівні. Тоді як вітчизняні науковці обговорюють структуру електронного документа та його реквізити, наші західні колеги досліджують переваги та недоліки існуючих програмних продуктів, призначених для зберігання великої кількості електронних документів та управління електронним документообігом. Традиційна вітчизняна дискусія про призначення фінансової звітності як для зовнішніх, так і для внутрішніх користувачів, у західних колег перетворюється на обговорення можливостей складання прозорої та зрозумілої фінансової звітності у загальносвітовому масштабі у форматі XBRL і способів організації цього процесу. Доцільно, на нашу думку, змінити акценти вітчизняних вчених у ході досліджень елементів методу бухгалтерського обліку та використати досвід країн із більш розвиненою економікою для впровадження їхнього позитивного досвіду в економіку України загалом і бухгалтерський облік, зокрема. Ми у жодному разі не хочемо применшити вклад українських колег у бухгалтерський облік як науку або ідеалізувати західну облікову науку. У цьому дослідженні ми ілюструємо суттєві відмінності між завданнями, що ставлять перед собою вітчизняні та західні науковці. На нашу думку, ці

відмінності більше пов'язані із відривом сучасної української науки про бухгалтерський облік від діяльності великих підприємств, що функціонують на міжнародному ринку, та недостатньою увагою українських учених до результатів досліджень у галузі бухгалтерського обліку зарубіжних колег.

Метод бухгалтерського обліку потребує трансформації відповідно до вимог інформаційної економіки. Окремі його елементи змінюються у зв'язку зі зміною форми фіксації господарських операцій (документування, інвентаризація, подвійний запис, баланс, звітність), зміна інших пов'язані із еволюцією економічної теорії (оцінка, калькулювання) та теоретичних основ бухгалтерського обліку (рахунки, подвійний запис). Цікаво те, що для реалізації більшості із вказаних елементів бухгалтерського обліку вже не актуальна участь людини. З іншого боку, для розробки та створення мережних програмних продуктів, що забезпечують автоматичне ведення бухгалтерського обліку, потрібні фахівці, які мають високий рівень знань у галузі бухгалтерського обліку, економіки, права, інформаційних технологій. Отже, кожен із існуючих елементів методу бухгалтерського обліку, на нашу думку, не втратив своєї актуальності та є необхідним для ефективного функціонування системи бухгалтерського обліку зараз і в майбутньому.

Поступовий перехід України на Міжнародні стандарти фінансової звітності є необхідною умовою успішного функціонування різних галузей економіки, в тому числі електронного бізнесу. Цей процес змінить перелік вітчизняних принципів бухгалтерського обліку й обумовить необхідність більш виваженого та розширеного підходу до бухгалтерських принципів, правил і бухгалтерського судження. Головними перевагами запровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні є додаткові можливості для вітчизняних підприємств розширити свою діяльність за межі України, залучити іноземних інвесторів, а для вітчизняних бухгалтерів – стати частиною міжнародної професійної спільноти.

Підприємства електронного бізнесу націлені на здійснення діяльності, до якої залучені постачальники та покупці з різних країн. Тому використання Міжнародних стандартів фінансової звітності для підприємств електронного бізнесу є доцільне та економічно обгрунтоване. Бухгалтерський облік на підприємствах електронного бізнесу може здійснюватися за допомогою різних програмних продуктів, наприклад у Oracle E-Business Suite, що передбачає наявність зручного функціоналу для підприємств електронного бізнесу, які використовують Міжнародні стандарти фінансової звітності, а також планують перейти на них найближчим часом.

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ Е-БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

3.1. Нормативно-правове регулювання е-бізнесу в Україні

Необхідною умовою розвитку нових галузей економіки будь-якої країни та стрімкого зростання їхніх показників є нормативно-правове регулювання діяльності підприємств, що працюють у цих галузях. Це також стосується е-бізнесу в Україні, який розвивається надшвидкими темпами, а його нормативно-правове регулювання значно відстає та уповільнює ці темпи.

Сьогодні у чинному законодавстві регламентовані лише основні етапи діяльності підприємств, що займаються е-комерцією. Основні положення щодо регламентації господарської діяльності підприємств е-комерції в Україні викладені у Законі України «Про електронну комерцію». Інші види підприємств е-бізнесу повинні керуватися вимогами чинного законодавства на загальних засадах. Така проблемна ситуація ускладнює процес функціонування підприємств е-бізнесу, тому її необхідно терміново розв'язати (рис. 3.1).

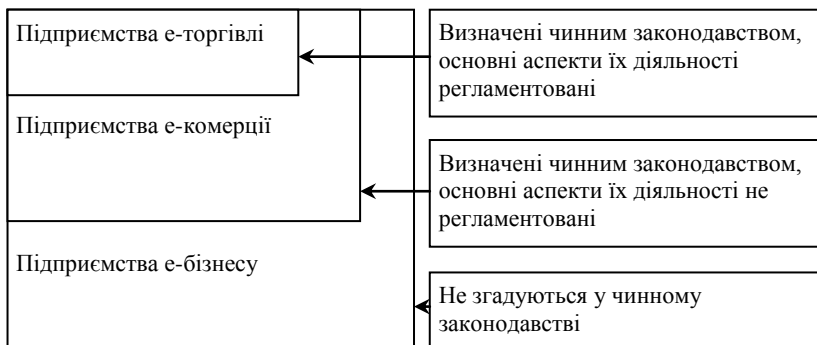

Рисунок 3.1 – Види підприємств е-бізнесу та регламентація їхньої діяльності у чинному законодавстві

У Законі України «Про електронну комерцію» визначено, що:

1) електронна комерція – це відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистан-

ційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру;

2) електронна торгівля – це господарська діяльність у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом покупцю шляхом вчинення електронних правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем;

3) суб'єкт електронної комерції – це суб'єкт господарювання будь-якої організаційно-правової форми, що реалізує товари, виконує роботи, надає послуги з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, або особа, яка придбаває, замовляє, використовує зазначені товари, роботи, послуги шляхом вчинення електронного правочину.

Відповідно до зазначених визначень поняття «електронна комерція» ширше, ніж поняття «електронна торгівля», проте інші види електронної комерції у зазначеному нормативно-правовому акті не визначені. Поняття «е-бізнес» у чинному законодавстві також не відображено.

Щодо е-комерції, то Законом України «Про електронну комерцію» регламентовані:

- 1) загальні засади функціонування електронної комерції в Україні;
- 2) перелік учасників відносин у сфері електронної комерції;
- 3) порядок вчинення електронних правочинів;
- 4) порядок вирішення спорів відповідальності у сфері електронної комерції (табл. С.1, додаток С).

До набуття чинності Закону України «Про електронну комерцію» діяльність підприємств е-бізнесу регламентувалася на підставі низки нормативно-правових актів (табл. Т.1, додаток Т), що продовжують регламентувати окремі аспекти діяльності підприємств е-комерції та е-бізнесу, не охоплені цим законом.

Зазначений перелік нормативно-правових актів є неповним, оскільки діяльність підприємств е-бізнесу є різноманітною та включає різні аспекти господарської діяльності. Головними проблемами вказаних нормативно-правових актів є їх часткова непристосованість до регламентації діяльності підприємств е-бізнесу та суперечність окремих пунктів положенням Закону України «Про електронну комерцію».

Отже, прийняття Закону України «Про електронну комерцію» слід оцінити позитивно, оскільки цей факт вказує на увагу держави до цього виду господарської діяльності та ілюструє спроби ввести вказаний вид бізнесу до правового поля. З іншого боку, багато експертів звертає увагу на недосконалість цього нормативно-правового акта та наявність у ньому численних «білих плям» (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Особливості діяльності підприємств е-бізнесу, що не повною мірою врегульовані Законом України «Про електронну комерцію» та іншими нормативно-правовими актами [узагальнено автором на підставі 57]

Неврегульовані питання	Коментар
<i>Щодо організації діяльності онлайн-магазину</i>	
<p>Законом України «Про електронну комерцію» визначено склад інформації про онлайн-магазин, яка повинна міститися у електронному повідомленні (назва, місцезнаходження, спосіб зв'язку, адреса онлайн-магазину, реєстраційні дані суб'єкта господарювання, відомості про ліцензії, включення податків до вартості товару, вартість доставки тощо). У той же час у законодавстві немає вимоги щодо розміщення аналогічної інформації на сайті</p>	<p>Вимоги до змісту та оформлення сайту онлайн-магазину на законодавчому рівні не сформовані</p>
<p>Покупцем інтернет-магазину може бути виключно фізична особа, яка не є суб'єктом господарювання</p>	<p>Інтернет-магазини можуть функціонувати лише у форматі B2C, що значно звужує коло потенційних споживачів. Звичайно, підприємства використовують всевітню мережу для отримання інформації про потенційних партнерів або споживачів-підприємств. Проте укладання договорів між ними здійснюється традиційним способом</p>
<p>Не визначені сфери відповідальності учасників е-бізнесу у разі потрапляння персональних даних у «треті руки»</p>	<p>Законодавством визначено необхідність захисту персональних даних, проте сфери відповідальності між споживачами, продавцями та операторами платіжних систем не окреслені</p>
<p>Не визначений правовий статус доменного імені</p>	<p>Законодавством визначено поняття «домен» і «доменне ім'я», проте зазначені визначення не дають змогу встановити правовий статус доменного імені. Згідно з положеннями чинного законодавства, «доменне ім'я» є аналогом товарного знаку, у той же час дещо відрізняється від цього поняття; доменне ім'я сайту та товарний знак компанії не завжди збігаються</p>

Неврегульовані питання	Коментар
<i>Щодо переліку товарів, які реалізуються через онлайн-магазини</i>	
Необхідність перегляду ліцензійних умов провадження окремих видів господарської діяльності щодо реалізації товарів, виконання робіт або надання послуг, що підлягають ліцензуванню, з урахуванням особливостей, пов'язаних із дистанційною формою ведення господарської діяльності підприємствами е-бізнесу	Особливості реалізації дистанційним способом спеціальних груп товарів, до яких належать: тютюнові та алкогольні вироби, вогнепальна зброя невійськового призначення та боєприпаси до неї, тощо, повинні бути визначені законодавством, аналогічно до того, як визначені особливості продажу цих товарів традиційним способом
Обмеження прав продавців окремих груп товарів, продаж яких заборонений в електронному середовищі без наявності стаціонарного пункту продажу (алкоголь, медичні препарати). Невизнання веб-сайту зазначених суб'єктів господарювання онлайн-магазином	Такий господарюючий суб'єкт утримує та розробляє сайт для реклами товару або його онлайн-бронювання. За допомогою такого веб-сайту електронні правочини не можуть бути здійснені, а товари оплачені
Невисвітлена низка питань щодо продажу електронних товарів (бухгалтерських програм, комп'ютерних ігор тощо), захисту прав інтелектуальної власності на них і форм оплати за їх використання (роялті, паушальний платіж, придбання ліцензії)	На законодавчому рівні з метою визначення способу оподаткування необхідно конкретизувати можливі способи оплати електронних товарів. Це можуть бути роялті, паушальні платежі, участь у прибутку, придбання ліцензії тощо
<i>Щодо укладання електронних договорів</i>	
Неконкретизоване поняття «одноразовий ідентифікатор», який є аналогом цифрового підпису для споживачів-фізичних осіб, які не є суб'єктами підприємницької діяльності, що може викликати суперечності під час оформлення господарської операції, особливо, її анулювання	Одним із етапів укладання електронного договору є акцептування оферти. Чинним законодавством передбачено можливість акцептування за допомогою електронного цифрового підпису, а також те, що покупцями онлайн-магазинів можуть бути виключно фізичні особи, які зазвичай не мають електронного цифрового підпису
Механізм укладання електронного договору, за умови здійснення покупцем попередньої оплати, не врегульований повністю	Одним із способів акцептування електронного договору є здійснення попередньої оплати. Питання, чи потрібно після цього укладати електронний договір чи ні, законодавством не врегульоване

Неврегульовані питання	Коментар
<i>Щодо господарських операцій, пов'язаних із продажем товарів та їх поверненням</i>	
Законодавством передбачено різні способи оплати за товар, зокрема, за допомогою платіжних інструментів, електронними грошима, шляхом переказу коштів, готівкою тощо. А також діє вимога до продавця – повернути кошти покупцю, у разі якщо він не надав усі необхідні відомості про себе	Якщо покупець використовує такий спосіб оплати (дозволений законодавством) як оплата товару через платіжний термінал, то продавець технічно не має можливості отримати усі необхідні дані про покупця. Цю досить розповсюджену на практиці ситуацію потрібно додатково врегулювати
Якщо поштове підприємство передає онлайн-магазину готівку, переказану кінцевим споживачем, то працівник онлайн-магазину у момент її оприбуткування зобов'язаний роздрукувати фіскальний касовий чек	Механізм передачі фіскального касового чека кінцевому споживачу на практиці не відпрацьований, а законодавчого регулювання цієї операції немає

Недосконалість законодавства щодо регулювання е-бізнесу, зокрема укладання е-договорів, характерна для багатьох країн світу, у тому числі Сполучених Штатів Америки та країн-членів Європейського Союзу. Це пов'язано із тим, що е-бізнес розвивається дуже швидкими темпами як і інформаційно-комунікаційні технології, тому законодавчі органи не завжди можуть «встигнути» за цими змінами. У країнах Європейського Союзу особливості укладання е-договорів регламентуються вимогами ЮНСІТРАЛ і Конвенцією про договори міжнародної купівлі-продажу товарів [368, 426]. Директива Європейського Союзу про захист недоторканності приватного життя також відображає прагнення Європейського Союзу забезпечити захист персональних даних. Відповідно до цієї директиви, кожна організація, що має у своєму розпорядженні персональні дані, зобов'язана надати їх людині на її прохання [368, 406]. Отже, громадяни Європейського Союзу мають значно більше контролю над їхніми персональними даними, ніж громадяни Сполучених Штатів Америки, де законодавство, пов'язане із регулюванням е-бізнесу обмежується «Основами глобальної електронної торгівлі», прийнятими 1997 р. у межах плану уряду Сполучених Штатів Америки для заохочення ініціатив приватного сектора. На підставі цього документа був розроблений та прийнятий Закон про уніфікацію торгівлі у Сполучених Штатах Америки, згідно з яким,

е-торгівля є доступною для усіх учасників ринку, якщо продавець зареєстрований у країні, де відбувається продаж. У той же час підходи до захисту персональних даних є недостатньо врегульованими законодавством Сполучених Штатів Америки, оскільки публічність бізнес-інформації є одним із принципів ринкової економіки, що охороняється у цій країні на законодавчому рівні [366].

Отже, нормативно-правове регулювання діяльності підприємств е-бізнесу постійно удосконалюється на міжнародному та національному рівнях. В Україні регламентація е-бізнесу здійснюється різними нормативно-правовими актами, що прийняті у різний час, мають різну юридичну силу, не завжди відповідають реаліям сучасності та іноді суперечать один одному. Основним завданням економічної спільноти, зацікавленої у розвитку електронної комерції в Україні, є створення координаційного органу для перегляду існуючої нормативної бази та внесення пропозицій щодо її удосконалення до відповідних органів.

Результати нашого дослідження показали, що найбільш висвітленим у чинному законодавстві аспектом щодо діяльності підприємств е-бізнесу в Україні є регламентація діяльності онлайн-магазинів, хоча окремі аспекти потрібно доопрацювати на законодавчому рівні. Це пов'язано із тим, що наразі онлайн-магазини є найбільш популярним і розвиненим видом е-бізнесу в Україні.

У цьому дослідженні проблемні питання, пов'язані із організацією та методикою бухгалтерського обліку на підприємствах е-бізнесу, розглянемо на прикладі онлайн-магазинів, що працюють за бізнес-моделлю B2C (Business-to-consumer) [125, с. 14; 127, с. 406].

3.2. Створення онлайн-магазину: особливості обліку та оподаткування

Зважаючи на нинішній рівень розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, будь-яка особа, що володіє навиками користувача персонального комп'ютера та має бажання займатися підприємницькою діяльністю, може створити онлайн-магазин. Проте для початку необхідно визначитися для початку із видами товарів або послуг, які будуть пропонуватися споживачеві, масштабом діяльності на початковому етапі роботи магазину, потребами залучення найманих працівників і діяльності за межами України [137, с. 326]. Зазначені аспекти будуть впливати на організаційно-правову форму онлайн-магазину, обрану схему оподаткування, підходи до створення та обслуговування веб-сайту магазину тощо. Перелік основних аспектів

господарської діяльності онлайн-магазину, що мають бути визначені на етапі його створення, наведено у табл. 3.2.

Таблиця 3.2 – Основні аспекти господарської діяльності, що повинні бути визначені на етапі створення онлайн-магазину

Аспект діяльності	Коментар
Вибір товару чи послуги, що буде реалізовуватися через онлайн-магазин	Стандартами Gomsec, які розповсюджуються і на Україну, передбачені основні види товарів і послуг, що можуть бути реалізовані онлайн. Згідно з чинним законодавством, окремі види товарів і послуг не можуть бути реалізовані онлайн, або існують певні особливі умови їх реалізації (тютюн, алкоголь, лікарські препарати тощо). Отже, види товарів або послуг, що реалізуються, впливають на спосіб організації та ведення бізнесу онлайн-магазину. Крім того, необхідно врахувати той факт, що в Україні онлайн-магазини можуть працювати лише за принципом B2C
Визначення подальшої стратегії діяльності онлайн-магазину	Якщо власник онлайн-магазину не планує значного розширення обсягів діяльності бізнесу, то онлайн-магазин можна реєструвати як форму господарської діяльності, яка здійснює фізична особа – суб'єктом господарської діяльності із відповідною формою бухгалтерського обліку та способом оподаткування діяльності. Якщо планується збільшувати масштаби бізнесу у майбутньому або співзасновниками є декілька осіб, то необхідна реєстрація юридичної особи
Визначення способів створення, роботи та обслуговування веб-сайту онлайн-магазину	У цьому випадку необхідно враховувати кількість працівників онлайн-магазину та їх кваліфікацію, проте доцільно визначити вказані аспекти початку реєстрації
Визначення способів оплати товарів або послуг, а також їх доставки кінцевим споживачам, у тому числі за межі України	Основною конкурентною перевагою онлайн-магазинів є різноманітність способів оплати та доставки товарів, що пропонуються кінцевим споживачам. У той же час державні органи щороку вносять зміни щодо особливостей регулювання розрахункових операцій. Цей аспект діяльності онлайн-магазину потребує особливої уваги

Види товарів і послуг, що можуть бути реалізовані у галузі е-бізнесу, а також обмеження щодо окремих видів товарів і послуг

регламентовані Стандартами GOMSEC (Global Online Measurement Standard for E-commerce) (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Товари та послуги, що реалізують та надають підприємства е-комерції (B2C) відповідно до стандартів GOMSEC

Вид товару/послуги	Компоненти
<i>Товари, що реалізуються у сфері е-бізнесу (B2C)</i>	
Одяг, взуття, аксесуари	Одяг (верхній одяг, нижня білизна, купальники, одяг для сну, панчішні вироби). Взуття та аксесуари
Товари для спорту	Спортивний одяг, аксесуари, тренажери тощо
Іграшки	Іграшки для розваг та розвитку
Продукти харчування	Продукти харчування. Алкогольні та безалкогольні напої
Тютюнові вироби	Сигарети, сигари тощо
Косметика та засоби догляду	Косметика, засоби особистої гігієни, миючі засоби та побутова хімія
Електроніка	Фото-, аудіо-, відеоапаратура. Електронні пристрої для автомобіля (наприклад, навігатори, аудіосистеми). ІТ-обладнання (ПК, ноутбуки, планшети). Програмне забезпечення. Музичні інструменти. Мультифункціональні пристрої . USB-накопичувачі, картриджі, аксесуари
Мобільні телефони та аксесуари до них	Смартфони. Телефакси. Телефонні пристрої. Автовідповідачі. Аксесуари для мобільних телефонів
Товари для дому та саду	Меблі, штори, коврове покриття, товари для догляду за садом тощо
Медіа та розваги	Музичні та відеофайли. Комп'ютерні ігри
Інше	Книги, електронні книги
<i>Послуги, що надаються у сфері е-бізнесу (B2C)</i>	
Квитки на масові заходи	Квитки на масові заходи, у тому числі спортивні ігри, концерти (крім авіаквитків)
Подорожі	Авіаквитки. Бронювання готелю. Пакети туристичних послуг

Вид товару/послуги	Компоненти
Товари та послуги, що не включені до е-бізнесу (B2C)	
Угоди між приватними особами/споживачам (C2C) (аукціони, ринки). Операції між підприємствами (B2B). Азартні ігри та гральний бізнес онлайн. Будинки та нерухомість. Комунальні послуги (наприклад, водопостачання, опалення, електропостачання). Іпотека, кредити, кредитні карти, овердрафти. Ощадні рахунки, фонди, акції, облігації, страхування життя, пенсії. Індустрія розваг для дорослих	

Після того, як власник потенційного онлайн-магазину визначився із видом товарів і послуг, які він буде реалізовувати за допомогою мережі Інтернет, йому необхідно визначитися із організаційно-правовою формою та системою оподаткування майбутнього бізнесу. Згідно з чинним законодавством, суб'єкти е-бізнесу можуть використовувати різні організаційно-правові форми та відповідні системи оподаткування (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Організаційно-правові форми та системи оподаткування для онлайн-магазинів

Організаційно-правова форма	Переваги	Недоліки
Фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності	Можливість для підприємця вести бізнес самостійно. Вільне використання коштів, отриманих у результаті ведення господарської діяльності. Можливість використання спрощеної системи оподаткування та мінімальні вимоги до звітності. Можливість самостійного ведення бухгалтерського обліку. Адреса суб'єкта господарювання збігається із адресою фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності, тому діяльність можна здійснювати в орендованих приміщеннях	Необхідність перереєстрації організаційно-правової форми суб'єкта господарювання при значному збільшенні обсягів діяльності. Неможливість співпрацювати із зарубіжними партнерами у більшості випадків. Обмеження кількості найманих працівників в разі використання спрощеної системи оподаткування Неможливість залучення сторонніх інвестицій

Організаційно-правова форма	Переваги	Недоліки
Товариство із обмеженою відповідальністю	Можливість зафіксувати внески кожного власника у капітал підприємства. Внески до статутного капіталу можуть здійснювати різні види активів. Можливість залучення інвестицій третіх осіб. Можливість продажу частки бізнесу	Більші суми податків. Більший інтерес контролюючих органів. Ведення «повноцінного» бухгалтерського обліку та подання значного переліку звітності, що потребує додаткових витрат на оплату праці бухгалтера або послуг консалтингової фірми. Обов'язковою умовою реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю є місцезнаходження такого суб'єкта господарювання, тобто його юридична адреса, яка безпосередньо зазначається в установчих документах і в Єдиному державному реєстрі
Акціонерне товариство	«Зростання рейтингів» підприємства перед зарубіжними партнерами. Лістинг акцій компанії	Звітність складається відповідно до вимог міжнародних стандартів фінансової звітності. Звітність підприємства підпадає під обов'язковий аудит. Крім уваги контролюючих органів, діяльність компанії є цікавою для державних органів влади, Антимонопольного комітету тощо

В окремих випадках діяльність онлайн-магазину потрібно патентувати. Тобто торговельне підприємство, яке продає товари через онлайн-магазин, зобов'язане придбавати торговий патент, за умови, що:

– покупці оплачують товари готівкою чи за допомогою банківських платіжних карток у приміщенні підприємства. У цьому разі торговий патент придбавається за місцезнаходженням пункту продажу товарів (приміщення підприємства) та розміщується на фронтальній вітрині магазину (реального, а не онлайн-магазину), а у разі її відсутності – біля касового апарата;

– покупці оплачують товари готівкою кур'єру. В цьому разі торговий патент підприємство має придбавати за місцем реєстрації. Він дійсний на всій території України, його слід розміщувати на табличці в транспортному засобі, що перевозить товар, або він має знаходитися безпосередньо у кур'єра;

– товари оплачують готівкою як у приміщенні підприємства, так і кур'єру. В цьому разі підприємству слід придбати два патенти – один для приміщення магазину, а другий – для окремих пересувної торговельної мережі [80, 81, 82].

У разі здійснення окремих видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, суб'єкт господарювання зобов'язаний отримати відповідну ліцензію згідно з вимогами Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності». До них належать: роздрібна торгівля алкоголем, лікарськими засобами, будь-яка підприємницька діяльність як на території, так і за межами території України. Відповідальність за підприємницьку діяльність без отримання ліцензії така сама, як і за діяльність без держаної реєстрації [219].

Обрана підприємством організаційно-правова форма впливає на систему оподаткування, що також повинна бути у фокусі уваги власника або власників. Фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності оподатковуються згідно із загальною або спрощеною системою оподаткування. Товариства із обмеженою відповідальністю зазвичай є платниками єдиного податку, а в окремих випадках до них застосовують загальну систему оподаткування. Акціонерні товариства є платниками податку на прибуток, а також інших податків, об'єктами оподаткування яких є господарські операції компанії (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 – Системи оподаткування, які можуть використовувати онлайн-магазини

Система оподаткування	Коментар
<i>Для фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності</i>	
Загальна система оподаткування	Підприємці сплачують 18 % суми, що дорівнює різниці між доходом та витратами, визначеними відповідно до вимог Податкового кодексу України. Податок сплачується за наявності прибутку. Якщо діяльність патентується, то суми, сплачені за отримання патенту, вираховуються із суми податку, нарахованої до сплати

Система оподаткування	Коментар
Спрощена система оподаткування	<p>Фізичні та юридичні особи, які перебувають на спрощеній системі оподаткування, мають деякі обмеження щодо видів діяльності, чисельності працівників і доходів таких суб'єктів.</p> <p>Спрощена система оподаткування для фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності передбачає їх поділ на три групи. Для першої та другої груп встановлена чітка сума податку в місяць (10 % мінімального прожиткового мінімуму для першої групи і 20 % мінімальної заробітної плати для другої) незалежно від розміру доходу, а в третьої податок встановлений у розмірі 5 % від доходу.</p> <p>Для платників першої та другої груп розмір податку є фіксованим. Підприємці, що належать до третьої групи, сплачують податок, за наявності доходу.</p> <p>До першої групи платників єдиного податку належать фізичні особи-підприємці, які здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та/або проводять господарську діяльність із надання послуг населенню. У такому випадку покупець для отримання товару повинен прийти на ринок, оскільки видати товар зі складу чи забезпечити доставку за допомогою сторонніх організацій господарюючий суб'єкт не має права. Підприємці, що належать до першої групи не можуть використовувати найману працю підприємці, що належать до першої групи не можуть.</p> <p>Теоретично така система оподаткування є можливою для організації онлайн-магазину, проте на практиці майже не використовується. Максимальна сума доходу за рік не має перевищувати 300 тис. грн.</p> <p>До другої групи, належать підприємці, що отримують сукупний річний дохід до 1,5 млн грн і використовують працю не більше 10 найманих працівників.</p> <p>До третьої групи платників належать підприємці, річний максимальний дохід яких становить до 5 млн грн, кількість їхніх найманих працівників не обмежена.</p> <p>Зазвичай фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, що працюють у сфері онлайн-продажів, належать до платників податку другої та третьої групи</p>

Система оподаткування	Коментар
<i>Для юридичних осіб</i>	
Загальна система оподаткування	<p>Позитивною стороною загальної системи оподаткування є те, що податок сплачується з різниці між отриманими доходами і понесеними витратами протягом звітного періоду. Недоліками цієї системи оподаткування є громіздкість ведення податкового та бухгалтерського обліку, необхідність скрупульозного відстеження первинної документації та утримання бухгалтера, який стежитиме за дотриманням правильності ведення первинної документації.</p> <p>Підприємства, що здійснюють господарську діяльність за КВЕД 47.91 та реалізують предмети мистецтва, предмети колекціонування та антикваріат, не можуть застосовувати спрощену систему оподаткування та повинні працювати на загальній системі</p>
Спрощена система оподаткування	<p>Юридичні особи, які здійснюють діяльність за КВЕД 47.91 «Роздрібна торгівля, здійснювана фірмами поштового замовлення або через мережу Інтернет», можуть застосовувати спрощену систему оподаткування. Переваги спрощеної системи оподаткування для юридичних осіб:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) простота нарахування єдиного податку; 2) спрощене ведення обліку і відносна простота заповнення звітності; 3) звільнення від сплати деяких податків; 4) можливість бути платником податку на додану вартість за власним бажанням (за умови дотримання вимог законодавства). <p>Недоліки спрощеної системи оподаткування для юридичних осіб:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) обмеження за видами діяльності; 2) обмеження з отриманого прибутку. <p>Єдиний податок для юридичних осіб 2017 р. можна сплачувати так:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) 5 % доходу; <p>або</p> <ol style="list-style-type: none"> 2) 3 % доходу та податок на додану вартість

Крім того, онлайн-магазини можуть бути платниками податку на додану вартість, податку із доходів фізичних осіб, військового збору, а також платниками Єдиного соціального внеску (табл. 3.6).

Таблиця 3.6 – Податки, платниками яких можуть бути онлайн-магазини

Податок	Коментар
Податок на прибуток	Юридичні особи, що знаходяться на звичайній системі оподаткування, є платниками податку на прибуток у розмірі 18 %
	Якщо за останній рік дохід платника податку на прибуток перевищив 20 млн грн, то він змушений коригувати фінансовий результат на «кодексні» різниці. При цьому сайт, відображений у бухгалтерському обліку як нематеріальний актив, згідно з пп. 138.3.4 ст. 138 Податкового кодексу України, включається до групи 6 нематеріальних активів. Коригування, пов'язані з амортизацією нематеріальних активів, передбачені п. 138.1, 138.2 ст. 138 Податкового кодексу України
	При використанні банерної реклами, за умови капіталізації витрат на створення банера, виникають податкові різниці (ст. 138 Податкового кодексу України) та проводиться коригування фінансового результату
	Підприємства-резиденти, що здійснюють оплату послуг із створення та розповсюдження реклами підприємствам-нерезидентам повинні сплатити податок у розмірі 20 % суми такої господарської операції (ст. 141 Податкового кодексу України)
Платники податку на додану вартість	Відповідно до ст. 181 Податкового кодексу України необхідність обов'язкової реєстрації платника податку на додану вартість виникає у разі, якщо загальна сума від здійснення операцій з постачання товарів/послуг, що підлягають оподаткуванню, у тому числі з використанням локальної або глобальної комп'ютерної мережі, нарахована (сплачена) платнику податку протягом останніх 12 календарних місяців, сукупно перевищує 300 тис. грн (без урахування податку на додану вартість).
	Підприємці на загальній системі оподаткування є платниками податку на додану вартість у разі час дотримання умов, визначених ст. 180 Податкового кодексу України. Обов'язкової реєстрації платниками податку на додану вартість підлягають підприємці, які за останні 12 календарних місяців досягли обсягу оподатковуваних операцій у розмірі 1 млн грн (ст. 181 Податкового кодексу України)
	Пунктом 261 підрозділом 2 розділу XX Податкового кодексу України передбачена ІТ-пільгу з податку на додану вартість, згідно з якою постачання програмної продукції, у тому числі інтернет-сайтів, звільняється від сплати податку на додану вартість

Податок	Коментар
Платники податку на додану вартість	<p>Послуги, пов'язані з розробкою сайту, оподатковуються податком на додану вартість у загальному порядку, і його сума може бути зарахована до складу податкового кредиту замовника</p> <p>Суми податку на додану вартість, пов'язані із витратами на рекламу онлайн-магазину, можуть бути зараховані до податкового кредиту з податку на додану вартість (ст. 198 Податкового кодексу України). Датою відображення в обліку податкового кредиту є дата першої події: перерахування коштів або отримання послуг. Сума податкового кредиту з податку на додану вартість має підтверджуватися податковою накладною, внесеною до Єдиного реєстру податкових накладних</p>
Податок на доходи фізичних осіб, військовий збір, єдиний соціальний внесок	<p>Юридичні особи сплачують податок на доходи фізичних осіб та військовий збір із сум нарахованої найманим працівникам заробітної плати, а також сплачують єдиний соціальний внесок за рахунок підприємства</p> <p>З 1 січня 2017 р. фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності зобов'язані сплачувати єдиний соціальний внесок незалежно від наявності доходу за відповідний місяць. Для підприємців на загальній системі, а також на спрощеній 2-ї і 3-ї груп розмір єдиного соціального внеску становить суму не меншу за мінімальний страховий внесок (22 % розміру мінімальної заробітної плати), тобто 704 грн на місяць із 1 січня 2017 р. Для фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності на спрощеній системі 1-ї групи розмір повинен бути не менший половини мінімального страхового внеску, тобто 352 грн на місяць</p> <p>Якщо онлайн-магазин замовляє виконання певного виду робіт (наприклад, пов'язаних із копірайтингом або рерайтингом) фізичній особі, що не зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності, то із загальної суми винагороди утримується податок на доходи фізичних осіб (18 %) та військовий збір (1,5 %), які потім онлайн-магазин перераховує до бюджету. Єдиний соціальний внесок, нарахований на цю суму, зараховується до витрат онлайн-магазину (22 %) та перераховується у кінці місяця до бюджету</p>

В Україні, крім підприємств е-бізнесу, зареєстрованих на території України, функціонують онлайн-магазини, зареєстровані у інших країнах. Вітчизняне законодавство досі не врегулювало необхідність сплати податків зарубіжними компаніями, зареєстрованими за межами

України, що працюють у сфері е-бізнесу в Україні. Адже ці компанії здійснюють свою діяльність, «фізично» не перетинаючи кордони. Сучасні платіжні засоби дозволяють сплачувати вартість товарів або послуг, придбаних за кордоном у безготівковій формі або за допомогою електронних грошей. Доставку, у таких випадках здійснює третя стороння організація.

Проблеми бухгалтерського обліку на підприємствах е-бізнесу широко досліджують учені, зокрема, у сучасній обліковій літературі порушуються питання щодо особливостей обліку під час створення та функціонування онлайн-магазинів (О. Л. Біляченко, Т. В. Бочуля, Т. В. Дубовик, Ю. О. Паламаренко, М. А. Радченко); проблеми визнання та оцінки доходів і витрат, що виникають у ході онлайн-торгівлі (М. В. Корягін, І. Б. Плотніченко; Н. М. Левченко, В. Г. Биковський; Ю. О. Оліфірова, К. А. Ягмур); проблеми обліку електронних грошей (В. В. Євдокимов, О. О. Нестеренко, І. М. Пліско, Т. Лісіца, С. Шимон).

Важливим аспектом, притаманним лише підприємствам е-бізнесу, є веб-сайт, функціонування якого можливе за умови підключення до Інтернету. Розглядаючи організаційні аспекти створення та функціонування онлайн-магазину, зупинимося на вимогах до веб-сайту онлайн-магазину та особливостях бухгалтерського обліку його створення та функціонування.

Веб-сайт – це сукупність програмних і апаратних засобів з унікальною адресою у мережі Інтернет разом із інформаційними ресурсами, що перебувають у розпорядженні певного суб'єкта та забезпечують доступ юридичних і фізичних осіб до цих інформаційних ресурсів та інші інформаційні послуги через мережу Інтернет [217].

Сайт – це набір комп'ютерних програм, скриптів, баз даних і елементів дизайну й інших видів творів, які сукупно утворюють нематеріальний актив (аналог складеного твору), а окремо кожен – об'єкт авторського права і права інтелектуальної власності [291].

Зміст інформації на сайті регламентується:

1) Законом України «Про електронну комерцію», згідно з яким на сайті має бути вказана інформація про продавця товару:

- повне найменування юридичної особи або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи-підприємця;
- місцезнаходження юридичної особи або місце реєстрації та місце фактичного проживання фізичної особи-підприємця;
- адреса електронної пошти та/або адреса онлайн-магазину;
- ідентифікаційний код для юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків для фізичної особи-підприємця, або серія та номер паспорта для фізичної особи-підприємця,

яка через свої релігійні переконання відмовилася від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомила про це у відповідний орган ДФС і має відмітку у паспорті;

- відомості про ліцензію (серія, номер, строк дії та дата видачі), якщо господарська діяльність підлягає ліцензуванню;

- інформація про включення податків до розрахунку вартості товару, роботи, послуги та, у разі доставки товару, інформація про вартість доставки;

- інші відомості, які відповідно до законодавства підлягають оприлюдненню;

2) Законом України «Про захист персональних даних»:

- інформація, про те, які дані повинен надавати покупець;

- цілі використання зазначеної інформації;

- окремі аспекти надання та передачі інформації, яку отримує продавець від покупця.

При відображенні створення веб-сайту у системі бухгалтерського обліку необхідно визначити, чи капіталізувати ці витрати, чи зарахувати їх до витрат періоду. Щоб отримати відповідь на ці питання, необхідно врахувати таке:

1) спосіб створення сайту (створення сайту власними силами онлайн-магазину, оренда сайту, придбання конструктора сайту, замовлення розробки сайту стороннім організаціям);

2) перехід права власності на елементи сайту, у тому числі об'єкти інтелектуальної власності;

3) мета використання сайту.

Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» та Тлумачення ПКТ-32, власний сайт є нематеріальним активом.

Орендований сайт не є активом підприємства, платежі за його користування відображаються в обліку як роялті (п. 4 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку «Дохід»; ст. 14 Податкового кодексу України) та зараховуються до витрат періоду.

Способи відображення у бухгалтерському обліку витрат на створення сайту власними силами чи за допомогою сторонньої організації наведено у табл. 3.7.

Особливим об'єктом обліку, характерним для підприємств, що мають власний веб-сайт, є «доменне ім'я». Доменне ім'я (або домен) є частиною адресного простору мережі Інтернет, яка на конкретний відрізок часу закріплена за конкретним підприємством на платній основі та яку воно може використовувати у процесі господарської діяльності. З юридичного погляду на вказаний об'єкт обліку, доменне

ім'я сайту є аналогом товарного знака. Відображення в обліку доменного знаку складається із двох етапів: 1) відображення вартості реєстрації доменного імені та його капіталізація; 2) відображення сплати періодичних платежів за пролонгацію доменного імені (табл. 3.8).

Таблиця 3.7 – Кореспонденції рахунків з обліку витрат на створення веб-сайту онлайн-магазину

Зміст господарської операції	Кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку	
	Дебет	Кредит
<i>Сайт створюється власними силами</i>		
Списано витрати на оплату праці	154 «Придбання (створення) нематеріальних активів»	661 «Розрахунки за заробітною платою» 651 «За розрахунками із загальнообов'язкового державного соціального страхування»
Нараховано амортизацію основних засобів	154 «Придбання (створення) нематеріальних активів»	131 «Знос основних засобів»
Списано матеріальні витрати	154 «Придбання (створення) нематеріальних активів»	20 «Виробничі запаси» 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети»
Сайт введено в експлуатацію	125 «Авторське право та суміжні з ним права»	154 «Придбання (створення) нематеріальних активів»
Нараховано амортизацію сайту	93 «Витрати на збут»	133 «Накопичена амортизація нематеріальних активів»
<i>Розробка сайту замовляється сторонній організації</i>		
Перераховано передоплату в рахунок оплати послуг з розробки сайту	371 «Розрахунки за виданими авансами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
Відображено розрахунки за податковим кредитом (податкову накладну на дату першої події не отримано)	6441 «Податковий кредит. ПДВ»	644 «Податковий кредит»
Отримано податкову накладну, зареєстровану в Єдиному реєстрі податкових накладних	641 «Розрахунки з вітчизняними поставачальниками»	6441 «Податковий кредит. ПДВ»
Підписано акт наданих послуг	154 «Придбання (створення) нематеріальних активів»	631 «Розрахунки з вітчизняними поставачальниками»

Зміст господарської операції	Кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку	
	Дебет	Кредит
Відображено суму податку на додану вартість у складі вартості послуг	644 «Податковий кредит»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
Здійснено зарахування заборгованостей	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	371 «Розрахунки за виданими авансами»
Сайт введено в експлуатацію	125 «Авторське право та суміжні з ним права»	154 «Придбання (створення) нематеріальних активів»
Нараховано амортизацію сайту	93 «Витрати на збут»	133 «Накопичена амортизація нематеріальних активів»

Таблиця 3.8 – Кореспонденції рахунків з обліку створення та використання доменного імені

Зміст господарської операції	Кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку	
	Дебет	Кредит
Сплачено вартість реєстрації доменного імені в зоні .UA	371 «Розрахунки за виданими авансами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
Відображено податковий кредит з податку на додану вартість (податкову накладну не отримано)	6441 «Податковий кредит. ПДВ»	644 «Податковий кредит»
Отримано податкову накладну, зареєстровану в Єдиному реєстрі податкових накладних	641 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	6441 «Податковий кредит. ПДВ»
Капіталізовано витрати на створення доменного імені	154 «Придбання (створення) нематеріальних активів»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
Відображено суму податку на додану вартість у складі вартості реєстрації доменного імені	644 «Податковий кредит»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»

Зміст господарської операції	Кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку	
	Дебет	Кредит
Проведено взаємозалік заборгованостей	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	371 «Розрахунки за виданими авансами»
Оплачено пролонгацію домена на один рік після підтвердження заявки	371 «Розрахунки за виданими авансами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
Відображено податковий кредит з податку на додану вартість (податкову накладну не отримано)	6441 «Податковий кредит. ПДВ»	644 «Податковий кредит»
Отримано податкову накладну, зареєстровану в Єдиному реєстрі податкових накладних	641 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	6441 «Податковий кредит. ПДВ»
Отримано сертифікат від реєстратора про пролонгацію доменного імені на один рік	39 «Витрати майбутніх періодів»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
Відображено суму податку на додану вартість у складі вартості реєстрації доменного імені	644 «Податковий кредит»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
Проведено взаємозалік заборгованостей	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	371 «Розрахунки за виданими авансами»
Відображено витрати на продовження домена у витратах періоду	93 «Витрати на збут»	39 «Витрати майбутніх періодів»

Після створення сайту важливим моментом є підтримання його функціонування у віртуальному середовищі. Для позначення послуг із зберігання інформації, обслуговування та підтримки веб-сайтів використовується поняття «хостинг». За ознакою платності зазначених послуг розрізняють безплатний хостинг і платний хостинг; залежно від

типу надання хостингу розрізняють: віртуальний хостинг, віртуальний виділений сервер, виділений сервер, колокацію (табл. 3.9).

Таблиця 3.9 – Види хостингу та їх характеристика [293]

Вид	Характеристика
<i>Залежно від платності послуг</i>	
Безкоштовний	<ol style="list-style-type: none"> 1. Низька швидкість; безкоштовні хостинги працюють набагато повільніше, ніж платні. 2. На сайті клієнта в обов'язковому порядку розміщується реклама цього хостингу. 3. Цей вид хостингу не може гарантувати повну безпеку і стабільність роботи. Безкоштовні хостинги не надійні. 4. У більшості випадків на безкоштовних хостингах немає багатьох потрібних функцій
Платний	<p>Платний хостинг передбачає виплату певної суми за надані хостинг-провайдером послуги. Сума залежить, звичайно ж, від якості хостингу. Отже, чим дешевший хостинг, тим меншою буде швидкість операцій, більш обмежені функції, нижчий рівень безпеки. Але тільки на ціну орієнтуватися не потрібно. Адже часто за неякісний товар або послугу намагаються отримати високу оплату. Тому при виборі хостингу краще перш за все почитати відгуки людей на форумах і у блогах, які уже користувалися ним раніше</p>
<i>Залежно від типу хостингу</i>	
Віртуальний хостинг	<p>Передбачає розміщення великої кількості сайтів на одному сервері. Цей вид хостингу є найбільш економічним і найкраще підходить для невеликих сайтів</p>
Віртуальний виділений сервер	<p>Цей хостинг надає місце на диску, процесорний час сервера і частину загальної пам'яті. Цей вид хостингу виглядає для користувача як виділений сервер, але між ними є велика різниця – на одному реальному сервері в цьому разі розташовується відразу декілька віртуальних серверів</p>
Виділений сервер	<p>При замовленні цього виду сервера, він надається повністю одному клієнту. Цей вид хостингу відмінно підходить для великих інтернет-сайтів, оскільки хостинг-провайдер несе повну відповідальність за обслуговування ресурсу клієнта</p>
Колокація	<p>У цьому разі хостингова компанія розміщує устаткування клієнта у своєму дата-центрі та підключає його до мережі Інтернет. Використання колокації передбачає, що власник сервера орендує у хостингової компанії простір для його розміщення, оскільки не всі онлайн-магазини мають можливість утримувати власний дата-центр</p>

Якщо розглядати особливості відображення хостингу на рахунках бухгалтерського обліку, то основною вимогою облікового законодавства для такого типу господарських операцій є їх документальне підтвердження. Бухгалтерський облік господарських операцій із відображення витрат на послуги хостингу наведено у табл. 3.10.

Таблиця 3.10 – Кореспонденції рахунків з обліку господарських операцій із отримання послуг хостингу

Зміст господарської операції	Кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку	
	Дебет	Кредит
Сплачено вартість хостингу за місяць	371 «Розрахунки за виданими авансами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
Відображено податковий кредит з податку на додану вартість (податкову накладну не отримано)	6441 «Податковий кредит. ПДВ»	644 «Податковий кредит»
Отримано податкову накладну, зареєстровану у Єдиному реєстрі податкових накладних	641 «Розрахунки з вітчизняними поставальниками»	6441 «Податковий кредит. ПДВ»
Отримано акт виконаних робіт від хостинг-компанії	93 «Витрати на збут»	631 «Розрахунки з вітчизняними поставальниками»
Відображено суму податку на додану вартість у вартості хостингу	644 «Податковий кредит»	631 «Розрахунки з вітчизняними поставальниками»
Проведено взаємозалік заборгованостей	631 «Розрахунки з вітчизняними поставальниками»	371 «Розрахунки за виданими авансами»

Для безперебійної роботи сайту онлайн-магазину, потрібен постійний доступ до нього клієнтів і працівників у мережі Інтернет. Тому облік витрат на підключення та оплату інтернет-послуг є необхідною складовою бухгалтерського обліку онлайн-магазину (табл. 3.11).

Після того як онлайн-магазин зареєстрований, а веб-сайт магазину має усі необхідні функції, онлайн-магазин починає функціонувати та розповсюджувати інформацію про наявний асортимент товарів між постійними клієнтами за допомогою різних способів.

Найчастіше онлайн-магазини застосовують такі види реклами, як: контекстна реклама, банерна реклама, оптимізація сайту (SEO – Search Engine Optimization), реклама у соціальних мережах (SMM – Social Media Marketing), електронні розсилки на електронні адреси потенційних покупців [57, с. 93].

Таблиця 3.11 – Кореспонденції рахунків з обліку підключення до мережі Інтернет

Зміст господарської операції	Кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку	
	Дебет	Кредит
<i>Підключення до мережі Інтернет</i>		
Оплачено інтернет-периферію (точка доступу, модем, мережева карта)	371 «Розрахунки за виданими авансами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
Відображено розрахунки за податковим кредитом (податкову накладну на дату першої події не отримано)	6441 «Податковий кредит. ПДВ»	644 «Податковий кредит»
Отримано податкову накладну, зареєстровану в Єдиному реєстрі податкових накладних	641 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	6441 «Податковий кредит. ПДВ»
Оприбутковано інтернет-периферію	152 «Придбання (виготовлення) основних засобів» 153 «Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
Відображено суму податку на додану вартість у складі вартості придбаної інтернет-периферії	644 «Податковий кредит»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
Здійснено зарахування заборгованостей	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	371 «Розрахунки за виданими авансами»
Інтернет-периферію введено в експлуатацію	104 «Машини та обладнання» 112 «Малоцінні необоротні матеріальні активи»	152 «Придбання (виготовлення) основних засобів» 153 «Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів»
Нараховано амортизацію периферії	92 «Адміністративні витрати»	131 «Знос основних засобів» 132 «Знос інших необоротних матеріальних активів»

Зміст господарської операції	Кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку	
	Дебет	Кредит
<i>Користування Інтернетом</i>		
Отримано рахунок від провайдера	92 «Адміністративні витрати»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
Відображено розрахунки за податковим кредитом (податкову накладну на дату першої події не отримано)	6441 «Податковий кредит. ПДВ»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
Отримано податкову накладну, зареєстровану в Єдиному реєстрі податкових накладних	641 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	6441 «Податковий кредит. ПДВ»
Перераховано вартість інтернет-послуг згідно із рахунком	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»

Після того як інформація стала відома широкому колу потенційних споживачів, вони переходять на сайт, де і відбувається безпосереднє укладання електронних договорів (рис. 3.2).

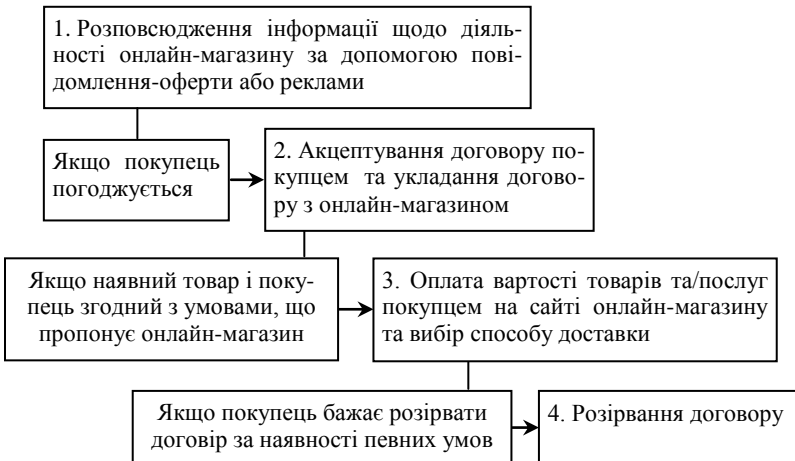

Рисунок 3.2 – Порядок укладання господарських договорів між онлайн-магазином та покупцем

Оферта – це спосіб поширення договору, що потенційно може бути укладений між онлайн-магазином і покупцем. Звичайно, у повідомленні-оферті міститься публічний договір або договір приєднання (ст. 633, 634 Цивільного кодексу України).

Згідно з вимогами Господарського кодексу України, під час поширення повідомлення-оферти продавець зобов'язаний повідомити потенційним покупцем назву, місцезнаходження, спосіб зв'язку, адресу онлайн-магазину, реєстраційні дані суб'єкта господарської діяльності, відомості про ліцензії, включення податків до вартості товару, вартість доставки тощо.

Закон України «Про захист прав споживачів» (ч. 2 ст. 13) розширює перелік вимог до інформації, що має бути зазначений у повідомленні-оферті. У цьому акті зазначено, що продавець перед укладенням договору на відстані (виконавець) повинен надати споживачеві наступну інформацію про:

- найменування продавця (виконавця), його місцезнаходження та порядок прийняття претензії;
- основні характеристики продукції;
- ціну, включаючи плату за доставку, та умови оплати;
- гарантійні зобов'язання та інші послуги, пов'язані з утриманням або ремонтом продукції;
- інші умови поставки або виконання договору;
- мінімальну тривалість договору, якщо він передбачає періодичні поставки продукції або послуг;
- вартість телекомунікаційних послуг, якщо вона відрізняється від граничного тарифу;
- період прийняття пропозицій;
- порядок розірвання договору.

Надання споживачеві недоступної, недостовірної, неповної або не своєчасної інформації про продукцію та про виробника (виконавця, продавця), відповідно до ч. 7 ст. 15 Закону України «Про захист прав споживачів», має для онлайн-магазину такі наслідки:

- у разі придбання продукції, яка не має потрібних споживачеві властивостей, він має право розірвати договір і вимагати відшкодування завданих йому збитків;
- у разі, якщо неможливо використати придбану продукцію за призначенням, він має право вимагати надання у прийняттю короткий, але не більше місяця, строк належної інформації. Якщо інформацію в обумовлений строк не буде надано, споживач має право розірвати договір і вимагати відшкодування збитків;

– у разі заподіяння шкоди життю, здоров'ю або майну споживача, він має право висунути продавцю (виробнику, виконавцю) вимоги, передбачені законом, а також вимагати відшкодування збитків, завданих природним об'єктам, що перебувають у його володінні на праві власності або на інших підставах, установлених законом або договором.

Крім того, відсутність необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про продукцію або продавця (у випадках, визначених Законом про електронну комерцію) загрожує штрафом у розмірі 30 % вартості одержаної для реалізації партії товару, виконаної роботи, наданої послуги, але не менше п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а у разі, якщо відповідно до закону суб'єкт господарювання не веде обов'язкового обліку доходів і витрат – у розмірі п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Це передбачено п. 7 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про захист прав споживачів».

Акцептування покупцем оферти здійснюється такими способами: 1) покупець надсилає онлайн-магазину, належним чином оформлене повідомлення; 2) покупець заповнює та надсилає формуляр заяви про прийняття пропозиції; 3) покупець виконує інші дії, які можна чітко ідентифікувати як акцепт. Підписання е-договору може здійснюватися трьома способами: 1) за допомогою електронного цифрового підпису; 2) за допомогою аналогу власноручного підпису; 3) за допомогою електронного підпису одноразовим ідентифікатором.

Використання електронного цифрового підпису регламентується Законом України «Про електронний цифровий підпис» і передбачає використання посиленого сертифіката ключа та відкритого особистого ключа, зазначеного у сертифікаті. Аналогічний підхід до використання електронного цифрового підпису при укладанні е-договорів використовується у країнах Європейського Союзу, що значно полегшує міжнародну співпрацю у сфері е-бізнесу [366]. Але враховуючи, що кінцевими споживачами е-бізнесу, що здійснюється за схемою B2C, є фізичні особи, мало хто має ці цифрові ключі для повсякденного використання. Цю проблему можна розв'язати у разі введення в дію Постанови Кабміну від 30.11.2016 р. № 869 «Про затвердження Порядку внесення засобів електронного цифрового підпису в безконтактний електронний носій, що міститься в паспорті громадянина України, і надання послуг електронного цифрового підпису...» [224]. Цим нормативним документом передбачається можливість використання безконтактного електронного носія, що міститься у біометричному паспорті, як носія електронного цифрового підпису. Зазначені послуги буде надавати акредитований центр сертифікації ключів Міністерства внутрішніх справ України.

Це дає можливість власнику біометричного паспорта підписувати особисті електронні документи. Що ж стосується використання біометричного паспорта для підпису документів від імені суб'єкта господарювання, то для таких цілей використовувати його навряд чи вдасться. Адже для підписання, наприклад, податкової звітності, використовують електронні цифрові підписи посадових осіб (директора і бухгалтера), а не фізичної особи – громадянина [101, 290].

За Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», який гармонізований зі змістом Закону України «Про електронний цифровий підпис», – аналог власноручного підпису порівняний до електронного цифрового підпису.

Що стосується електронного підпису із одноразовим ідентифікатором, то на сьогодні це найбільш використовуваний спосіб укладання е-договорів онлайн-магазинами. Одноразовий ідентифікатор – це набір алфавітно-цифрових символів в електронній формі, що генерується в електронному вигляді онлайн-магазином для покупця. Для цього фізична особа – покупець повинна надати про себе необхідну інформацію. Під час кожного входження до особистого кабінету в онлайн-магазині покупець повинен ідентифікуватися. Отже, присвоєння одноразового ідентифікатора, який дозволяє укласти договір, у цьому разі є технічним завданням для онлайн-магазину. Положення, що мають бути висвітлені у е-договорі купівлі-продажу, наведені у табл. 3.12.

Таблиця 3.12 – Перелік основних положень, що мають бути наведені у е-договорі купівлі-продажу [181]

Обов'язкові положення	Факультативні положення
1) Гарантійні зобов'язання та інформація про інші послуги, пов'язані з утриманням або ремонтом товару чи з виконанням роботи (послуги); 2) умови і порядок обміну (повернення) товару або відмови від виконання роботи (послуги); 3) порядок прийняття претензій від покупця щодо товару (роботи/послуги); 4) порядок розірвання договору; 5) період прийняття пропозицій від покупця для укладення договору; 6) перелік інформації, яку споживач повинен надати інтернет-магазину, для того, щоб договір вважався укладеним;	1) Технологія укладення договору; 2) порядок створення та накладання електронних підписів сторонами договору; 3) можливість і порядок внесення змін до умов договору; 4) спосіб і порядок прийняття від покупця пропозиції укласти електронний договір; 5) порядок обміну електронними повідомленнями та інформацією між сторонами під час виконання ними своїх зобов'язань; 6) технічні засоби ідентифікації сторони;

Обов'язкові положення	Факультативні положення
<p>7) спосіб, у який договір буде підписувати споживач: електронним підписом одноразовим ідентифікатором, одержаним під час реєстрації споживача на сайті, чи електронним цифровим підписом (яким підприємства підписують свою звітність у ДПП), чи факсимільним відтворенням підпису із зразками аналогів власноручних підписів;</p> <p>8) цілі, для яких будуть використовуватися відомості, надані споживачем;</p> <p>9) з якого моменту послуги/роботи/товари вважаються наданими споживачу;</p> <p>10) способи, строки та порядок розрахунків;</p> <p>11) порядок надання покупцеві комерційної пропозиції укласти договір та самого договору у такій формі, яка унеможливує зміну змісту (роздрук, як на сайті Укрзалізниці, чи надсилання на електронну пошту тексту договору, чи інший спосіб);</p> <p>12) порядок надання покупцеві документа, що підтверджує факт оплати (надання електронного документа чи квитанції, чи товарного чека, чи касового чека тощо);</p> <p>13) відповідальність за порушення договору споживачем і онлайн-магазином</p>	<p>7) порядок внесення змін до помилково відправленого прийняття пропозиції укласти електронний договір;</p> <p>8) посилання на умови, що включаються до договору, шляхом перенаправлення (відсилання) до іншого електронного документа і порядок доступу до такого документа;</p> <p>9) спосіб зберігання та пред'явлення електронних документів, повідомлень, іншої інформації в електронній формі та умови доступу до них;</p> <p>10) умови виготовлення та отримання паперових копій електронних документів;</p> <p>11) можливість вибору мови, що використовується під час укладення та виконання договору</p>

Споживач у сфері електронної комерції має право на загальних підставах розірвати договір і відмовитися від продукції, замовленої в онлайн-магазині, у разі дотримання строків, указаних у ч. 4 ст. 13 Закону України «Про захист прав споживачів». Споживач має право розірвати укладений на відстані договір, повідомивши продавцю (виронавцю) про це протягом 14 днів із моменту підтвердження інформації або з моменту одержання товару чи першої поставки товару. Якщо підтвердження інформації, вказаної у попередньому розділі статті, не потрібне, споживач може розірвати договір протягом 14 днів з моменту його укладення. У разі продажу матеріальних речей їх повернення також свідчить про розірвання договору.

Якщо необхідна інформація не підтверджена письмово або за допомогою електронного повідомлення, то зазначений строк збільшується до 90 днів з моменту отримання такої інформації, а у разі продажу матеріальних речей – з моменту одержання товару або першої поставки товару. Якщо протягом цього строку підтвердження інформації було виправлене, то споживач має право розірвати договір протягом 14 днів з моменту одержання виправленого підтвердження. Разом з тим таке право на розірвання електронної угоди зберігається за споживачем не завжди. Зокрема, згідно і ч. 5 ст. 13 Закону України «Про захист прав споживачів», якщо інше не передбачено договором, споживач не має права розірвати договір, укладений на відстані, якщо:

- надання послуги або поставка товару електронними засобами зв'язку за згодою споживача відбулися до закінчення строку розірвання договору, зазначеного вище, про що споживачеві було повідомлено у підтвердженні інформації;

- ціна товару або послуги залежить від котирувань на фінансовому ринку, тобто є поза контролем продавця;

- договір стосується виготовлення або переробки товару на замовлення споживача, тобто якщо товар не може бути проданий іншим особам або може бути проданий лише з істотними фінансовими втратами для продавця (виконавця);

- споживач відкрив аудіо-, відеокасету або носій комп'ютерного забезпечення, які постачаються запечатаними;

- договір стосується доставки періодичних видань;

- договір стосується лотерей чи інших азартних ігор.

Після укладення договору споживач обирає спосіб оплати товару та спосіб його доставки. Різноманітність способів оплати та доставки товарів є конкурентною перевагою онлайн-магазинів. Враховуючи, що найчастіше покупці звертаються до послуг онлайн-магазинів із метою економії коштів, витрати на доставку та розрахункове обслуговування для кінцевого споживача повинні бути мінімальними.

3.3. Мультиканальність як визначальна риса діяльності онлайн-магазину

Однією із основних конкурентних переваг підприємств е-бізнесу є мультиканальність. Оскільки саме мультиканальний підхід при реалізації товарів і наданні послуг забезпечує онлайн-магазинам більшу лояльність клієнтів, порівняно із фізичними магазинами. Для того щоб ефективно функціонувати на ринку, онлайн-магазини повинні перетво-

рити шопінг на «релаксуючу шопінг-терапію», що передбачає найменші зусилля від потенційного покупця під час вибору, замовлення, доставки та оплати товару. Мультиканальний підхід онлайн-магазинів, що використовується при обслуговуванні клієнта, показує здатність менеджерів магазину сфокусувати увагу на потребах покупця та якнайповніше задовольнити їх.

Покупці молодшого віку (до 21 %) все більше надають перевагу онлайн-шопінгу; частка таких покупців перевищує 65 % у Великій Британії та Німеччині; 40 % опитаних зазначили, що постійно порівнюють переваги онлайн- і офлайн-магазинів перед здійсненням покупки; 46 % потенційних споживачів очікують на покращення умов оплати та доставки товарів саме в онлайн-магазинах [344]. Отже, для забезпечення ефективності діяльності онлайн-магазинів різноманітність способів оплати товарів і їх доставки повинна постійно збільшуватися, а якість обслуговування – постійно зростати.

Мультиканальність – це інструмент, за допомогою якого здійснюється торговельна діяльність в електронному середовищі. Вона передбачає надання потенційному покупцю декількох способів отримання інформації про товар або послугу, можливостей її оплати та доставки, із яких він обирає найзручніший для себе спосіб придбання, оплати та доставки товару чи послуги у конкретній ситуації.

Розглядаючи окремі аспекти обліку різних варіантів доставки та оплати товарів і послуг, які надають онлайн-магазини, варто почати із переліку потенційних можливостей, для кінцевого споживача (рис. 3.3).

Способи доставки товарів і послуг умовно можна поділити на дві групи: 1) для товарів, що не мають матеріальної форми та послуг (безконтактна передача); 2) для товарів, що мають матеріальну форму (самовивіз зі складу чи офісу продавця; доставка товару власною кур'єрською службою; доставка сторонньою організацією – у цьому випадку разі можлива доставка товару у пункт видачі (наприклад, поштове відділення), до поштомагу, доставка додому кур'єром сторонньої організації). Кожен із передбачених способів доставки товарів має свої особливості документального оформлення та відображення в обліку онлайн-магазину.

Крім переліку різноманітних способів доставки товарів, що пропонуються на вибір споживачу, онлайн-магазини також пропонують декілька способів їх оплати із використанням готівкових та безготівкових розрахунків.

Користуючись послугами онлайн-магазину, споживач може обрати будь-який із наведених способів доставки та оплати товару, якщо вони зазначені на його сайті. Під час використання різних способів доставки

та оплати товарів онлайн-магазин по-різному відображає їх у бухгалтерському обліку. Значно відрізняються вимоги законодавства, що регламентують зазначені господарські операції, порядок їх документального оформлення та відображення на рахунках бухгалтерського обліку.

Рисунок 3.3 – Мультиканальність у діяльності онлайн-магазину: процеси доставки та оплати товарів і послуг

У разі безконтактного способу передачі товарів і самовивозу товару з офісу або складу онлайн-магазину можна оплатити товари чи послуги усіма переліченими способами.

Бухгалтерський облік готівкових розрахунків у онлайн-магазинах має свої особливості, порівняно із обліком готівки на підприємствах, що функціонують в інших секторах економіки [24, с. 32]. У разі вико-

ристання готівкових розрахунків обов'язковою є видача покупцеві розрахункового документа. Розрахунковий документ – це документ встановленої форми та змісту (касовий чек, товарний чек, розрахункова квитанція, проїзний документ тощо), що підтверджує факт продажу (повернення) товарів, надання послуг, отримання (повернення) коштів, купівлі-продажу іноземної валюти, надрукований у випадках, передбачених чинним законодавством, і зареєстрований у встановленому порядку реєстратором розрахункових операцій або заповнений уручну.

Найчастіше онлайн-магазини видають покупцям фіскальний касовий чек, що друкується за допомогою реєстратора розрахункових операцій [225].

Реєстратор розрахункових операцій – пристрій або програмно-технічний комплекс, у якому реалізовані фіскальні функції і який призначений для реєстрації розрахункових операцій при продажу товарів (наданні послуг), операцій з купівлі-продажу іноземної валюти та/або реєстрації кількості проданих товарів (наданих послуг), операцій з приймання готівки для подальшого переказу. До реєстраторів розрахункових операцій належать: електронний контрольний-касовий апарат, електронний контрольний-касовий реєстратор, вбудований електронний контрольний-касовий реєстратор, комп'ютерно-касова система, електронний таксометр, автомат із продажу товарів (послуг).

Згідно із вказаним нормативно-правовим актом (ст. 9), підприємствам дозволяється не застосовувати реєстратор розрахункових операцій у таких випадках:

1) у разі здійснення торгівлі продукцією власного виробництва підприємствами, установами й організаціями усіх форм власності, крім підприємств торгівлі та громадського харчування, у разі проведення розрахунків у касах цих підприємств, установ і організацій з оформленням прибуткових і видаткових касових ордерів і видачею відповідних квитанцій, підписаних і завірених печаткою у встановленому порядку;

2) у разі виконання банківських операцій, крім:

а) операцій з купівлі-продажу іноземної валюти, якщо такі операції виконуються не в касах уповноважених банків;

б) операцій комерційних агентів банків і небанківських фінансових установ з приймання готівки для подальшого її переказу за допомогою програмно-технічних комплексів самообслуговування, крім тих, що дають змогу користувачеві здійснювати виключно операції з отримання коштів;

3) у разі продажу проїзних і перевізних документів на залізничний (крім приміського) та авіаційний транспорт з оформленням розрахун-

кових і звітних документів та на автомобільному транспорті з видачою талонів, квитанцій, квитків із нанесеними друкарським способом серією, номером, номінальною вартістю, а також у разі продажу білетів державних лотерей через електронну систему приймання ставок, яку контролює у режимі реального часу центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, і квитків на відвідування культурно-спортивних і видовищних закладів;

4) у разі продажу товарів (надання послуг) фізичними особами – підприємцями, які, відповідно до Податкового кодексу України, належать до груп платників єдиного податку, що не застосовують реєстратори розрахункових операцій;

5) у разі продажу товарів (крім підакцизних) (надання послуг) особами, які отримали пільговий торговий патент для продажу товарів (надання послуг), відповідно до Податкового кодексу України;

6) у разі здійсненні фізичними особами торгівлі продуктовими або промисловими товарами за готівкові кошти на ринках;

7) у разі продажу у кіосках, з лотків і розносу газет, журналів та інших видань, листівок, конвертів, знаків поштової оплати, якщо питома вага такої продукції становить понад 50 % загального товарообігу, за відсутності продажу алкогольних напоїв і підакцизних непродовольчих товарів, а також у разі продажу жетонів і проїзних квитків у касах метрополітену;

8) у разі продажу води, молока, квасу, олії та живої риби з автоцистерн, цистерн, бочок і бідонів, страв і безалкогольних напоїв у їдальнях і буфетах загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів під час навчального процесу;

9) якщо в місці отримання товарів (надання послуг) операції з розрахунків у готівковій формі не здійснюються (оптова торгівля тощо).

Під час приймання готівки в офісі або на складі онлайн-магазину зазначена господарська операція оформляється за допомогою друку фіскального касового чека. Одночасно, якщо нормативними документами встановлено гарантійні строки, то покупцю передається технічний паспорт або інший документ, що його замінює. Покупцю, який є платником податку на додану вартість, окрім того, надають другий примірник податкової накладної.

У бухгалтерському обліку операції з відпуску товару зі складу або офісу онлайн-магазину відображуються таким чином (табл. 3.13):

Таблиця 3.13 – Кореспонденція рахунків з обліку господарських операцій, пов’язаних із реалізацією товару зі складу або офісу онлайн-магазину

Зміст господарської операції	Кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку	
	Дебет	Кредит
Списано собівартість реалізованого товару	902 «Собівартість реалізованих товарів»	28 «Товари»
<i>Оплата товару здійснена готівкою власноруч</i>		
Відображено дохід від реалізації товару, оплаченого готівкою	301 «Готівка в національній валюті»	702 «Дохід від реалізації товарів»
Відображено податкове зобов’язання з податку на додану вартість	702 «Дохід від реалізації товарів»	641 «Розрахунки за податками»
<i>Оплата товару здійснена за допомогою банківської платіжної карти</i>		
Відображено дохід від реалізації товару, оплаченого банківською картою	331 «Грошові документи в національній валюті»	702 «Дохід від реалізації товарів»
Відображено податкове зобов’язання з податку на додану вартість	702 «Дохід від реалізації товарів»	641 «Розрахунки за податками»
Інкасація коштів у обслуговуючому банку та надходження коштів на поточний рахунок онлайн-магазину	333 «Грошові кошти в дорозі в національній валюті»	331 «Грошові документи в національній валюті»
	31 «Рахунки в банках»	333 «Грошові кошти в дорозі в національній валюті»
Відображено вартість послуг банку за обслуговування розрахунків за платіжними картками	93 «Витрати на збут»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»

У той же час законодавством передбачено Перелік окремих форм та умов проведення діяльності у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг, яким дозволено проводити розрахункові операції без застосування з використанням розрахункових книжок та книг обліку розрахункових операцій [206]. Нормативно-правовим актом визначено граничний розмір річного обсягу розрахункових операцій з продажу товарів (надання послуг) – 200 тис. грн на один суб’єкт господарської діяльності, або 75 тис. грн на один структурний

(відокремлений) підрозділ (пункт продажу товарів (надання послуг). У разі його перевищення, застосування реєстраторів розрахункових операцій обов'язкове.

Законодавством встановлено, що розрахункова книжка – належним чином зброшурована та прошнурована книжка, зареєстрована в органах доходів і зборів, що містить номерні розрахункові квитанції, які видаються покупцям у разі, коли не застосовуються реєстратори розрахункових операцій.

У разі проведення готівкових розрахунків із застосуванням реєстратора розрахункових операцій або використанням розрахункових квитанцій для оприбуткування готівки сума фактичних надходжень грошових коштів відображується у книзі обліку розрахункових операцій на підставі фіскальних звітних чеків реєстратора розрахункових операцій (даних розрахункових квитанцій).

Разом із товаром кур'єру передають документи на товар – замовлення, технічний паспорт тощо. Кур'єр передає покупцеві за його місцезнаходженням товар, документи, а покупець розписується в першому примірнику замовлення і повертає його кур'єру.

У разі сплати вартості доставки товару готівковими коштами кур'єру власної служби доставки, кур'єр зобов'язаний видати покупцю фіскальний касовий чек або розрахункову квитанцію. Найчастіше онлайн-магазини підпадають під категорію суб'єктів господарювання, які зобов'язані використовувати реєстратор розрахункових операцій. На практиці фіскальний касовий чек видається за допомогою портативного реєстратора розрахункових операцій або роздруковується на підприємстві заздалегідь і передається разом із замовленням кур'єру для передачі покупцю в момент отримання готівки. У цьому разі кур'єр, який отримує готівку за товар, або особа, яка надає послугу за готівку, фактично виконує обов'язки касира. Ці обов'язки мають бути зафіксовані наказом керівника підприємства [57, с. 107–109]. Крім того, Постановою Правління Національного банку України № 637 визначено, що з працівником, який виконує обов'язки касира, має бути укладений договір про повну матеріальну відповідальність [228, 292].

Крім того, кур'єру необхідні гроші, щоб він міг дістатися до покупця. Ці кошти можуть видаватися у підзвіт кур'єру та списуються на витрати на збут. Оплата послуг кур'єра у розрахунку за кожне доставлене замовлення, здійснює онлайн-магазин. В окремих випадках кур'єр отримує фіксовану заробітну плату за місяць (тиждень). Також онлайн-магазин може компенсувати витрати на паливе, що використовується для заправки автомобіля, яким здійснюється доставка. Після повернення до магазину кур'єр здає готівку в касу онлайн-магазину.

У бухгалтерському обліку операції з доставки товару кур'єром власної кур'єрської служби онлайн-магазину відображуються таким чином (табл. 3.14).

Таблиця 3.14 – Кореспонденція рахунків з обліку господарських операцій, пов'язаних із доставкою товару кур'єром власної кур'єрської служби онлайн-магазину

Зміст господарської операції	Кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку	
	Дебет	Кредит
Видано кошти під звіт для здійснення доставки	372 «Розрахунки з підзвітними особами»	301 «Готівка в національній валюті»
Передано товар кур'єру	28 «Товари»	28 «Товари»
Нараховано податкове зобов'язання з податку на додану вартість при відпуску товару зі складу	643 «Податкові зобов'язання»	641 «Розрахунки за податками»
Кур'єр здав готівку в касу онлайн-магазину та надав документи, що підтверджують приймання товару покупцем	301 «Готівка в національній валюті»	702 «Дохід від реалізації товарів»
Відображено податкове зобов'язання з податку на додану вартість при передачі товару покупцеві	702 «Дохід від реалізації товарів»	643 «Податкові зобов'язання»
Списано собівартість реалізованого товару	902 «Собівартість реалізованих товарів»	28 «Товари»
Відображено витрати, пов'язані з доставкою товару до покупця кур'єром	93 «Витрати на збут»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»
Нараховано заробітну плату кур'єру	93 «Витрати на збут»	661 «Розрахунки за заробітною платою»
Здійснено нарахування на соціальні заходи на заробітну плату кур'єру	93 «Витрати на збут»	65 «Розрахунки за страхуванням»
Внесено у касу залишки коштів, що не були використані кур'єром	301 «Готівка в національній валюті»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»

Якщо доставку здійснює стороння кур'єрська організація, вона повинна в узгодженні договором з продавцем строки передати продавцю звіт про виконання доручення (чи інший подібний документ) з перши-

ми примірниками замовлень на доставку товару, що додаються. Якщо покупець отримує товар через поштову організацію або кур'єра служби доставки сторонньої організації, то в разі отримання ними готівки, працівник пошти або кур'єр видає покупцеві фіскальний чек на «приймання готівки для її подальшого переказу». У разі доставки товару кур'єром сторонньої організації, отримана кур'єром готівка може бути передана онлайн-магазину у готівковій і безготівковій формах [3; 21, с. 55; 200, с. 63].

Для того, щоб здійснити переказ отриманих від покупця коштів у безготівковій формі, поштове підприємство або стороння кур'єрська організація повинні належати до категорії підприємств, що мають дозвіл на проведення операцій з приймання готівки для подальшого її переказу, згідно із Постановою правління Національного банку України № 42. Покупцю під час розрахункової операції видається фіскальний чек на «приймання готівки для її подальшого переказу» [221].

Згідно із зазначеним нормативно-правовим актом, операції з приймання готівки в гривнях для подальшого її переказу (далі – операції з приймання готівки) за допомогою платіжних пристроїв і через пункти приймання готівки (робоче місце працівника, облаштоване технічним пристроєм із відповідним програмним забезпеченням, який дає змогу працівникові сформуванню електронний документ на переказ готівки на підставі відповідного паперового документа та забезпечує оброблення і передавання інформації до банку/платіжної організації платіжної системи в режимі реального часу) здійснюють виключно: банки; комерційні агенти банків – юридичні особи, які уклали агентські договори з банками; небанківські фінансові установи, які відповідно до законодавства України отримали ліцензію відповідного органу на переказ коштів і є платіжними організаціями та/або учасниками платіжної системи та здійснюють свою діяльність відповідно до узгоджених Національним банком України правил платіжної системи.

У бухгалтерському обліку операції з доставки товару кур'єром сторонньої організації відображуються таким чином (табл. 3.15).

Доставка поштою відбувається таким чином: товар із документами передається відповідальній особі (з якою також укладається договір про повну матеріальну відповідальність), яка на поштовому відділенні оформляє відправлення на адресу покупця і, як правило, оплачує поштові послуги за доставку, які видаються їй під звіт заздалегідь. Після відправки відповідальній особі повертаються до онлайн-магазину, де надають поштові квитанції та складають Звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт. Далі товар (посилка) надходить на поштове відділення за місцезнаходженням покупця, де поку-

пець його і отримує. Про факт отримання товару продавцю надсилається відповідне повідомлення. Покупець отримує товар у поштовому відділенні, отримує документи на товар і сплачує готівку. Після цього відділення пошти перераховує кошти за товар на поточний рахунок підприємства.

Таблиця 3.15 – Кореспонденція рахунків з обліку господарських операцій, пов'язаних із доставкою товару кур'єром сторонньої організації

Зміст господарської операції	Кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку	
	Дебет	Кредит
Передано товар кур'єру	28 «Товари»	28 «Товари»
Нараховано податкове зобов'язання з податку на додану вартість при відпуску товару зі складу	643 «Податкові зобов'язання»	641 «Розрахунки за податками»
Нарахована плата за послуги кур'єрської служби	93 «Витрати на збут»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
Відображено податковий кредит з податку на додану вартість	641 «Розрахунки за податками»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»
Кур'єрською організацією надано звіт про виконання доручення	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	702 «Дохід від реалізації товарів»
Відображено податкове зобов'язання з податку на додану вартість при передачі товару покупцеві	702 «Дохід від реалізації товарів»	643 «Податкові зобов'язання»
Списано собівартість реалізованого товару	902 «Собівартість реалізованих товарів»	28 «Товари»
Перераховано кошти за послуги кур'єрської служби	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	31 «Рахунки в банках»
Отримано кошти, сплачені покупцем за товар у готівковій формі шляхом:		
перерахування необхідної суми на поточний рахунок онлайн-магазину	31 «Рахунки в банках»	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»
оприбуткування в касі готівки, переданої сторонньою кур'єрською організацією	301 «Готівка в національній валюті»	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»

Якщо поштове підприємство передає онлайн-магазину готівку, то у момент її оприбуткування працівник онлайн-магазину зобов'язаний роздрукувати фіскальний касовий чек. Варто відмітити, що у цьому разі механізм передачі фіскального касового чека покупцю на практиці не відпрацьований, а законодавче регулювання цієї операції відсутнє.

У бухгалтерському обліку операції з доставки поштою відображуються таким чином (табл. 3.16):

Таблиця 3.16 – Кореспонденція рахунків з обліку господарських операцій, пов'язаних із доставкою товару поштою

Зміст господарської операції	Кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку	
	Дебет	Кредит
Видано кошти під звіт для здійснення поштового відправлення	372 «Розрахунки з підзвітними особами»	301 «Готівка в національній валюті»
Передано товар працівнику онлайн-магазину для доставки у поштове відділення	28 «Товари»	28 «Товари»
Нараховано податкове зобов'язання з податку на додану вартість при відпуску товару зі складу	643 «Податкові зобов'язання»	641 «Розрахунки за податками»
Пред'явлено поштові квитанції, що підтверджують факт відправлення	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	702 «Дохід від реалізації товарів»
Відображено податкове зобов'язання з податку на додану вартість при передачі товару покупцеві	702 «Дохід від реалізації товарів»	643 «Податкові зобов'язання»
Нараховано поштові витрати	93 «Витрати на збут»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»
Внесено у касу залишки коштів, що не були використані	301 «Готівка в національній валюті»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»
Нараховано заробітну плату працівникам, що займаються пересиланням	93 «Витрати на збут»	661 «Розрахунки за заробітною платою»
Здійснено нарахування на соціальні заходи на заробітну плату працівників, що займаються доставкою товару до поштового відділення	93 «Витрати на збут»	65 «Розрахунки за страхуванням»

Зміст господарської операції	Кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку	
	Дебет	Кредит
Отримано кошти, сплачені покупцем за товар у готівковій формі шляхом:		
перерахування необхідної суми на поточний рахунок онлайн-магазину	31 «Рахунки в банках»	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»
оприбуткування в касі готівки, переданої поштою	301 «Готівка в національній валюті»	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»

За невиконання вимог чинного законодавства щодо проведення готівкових розрахунків за допомогою реєстратора розрахункових операцій накладаються штрафні санкції у разі їх виявлення спеціальними уповноваженими органами. У разі порушення норм з регулювання обігу готівки у національній валюті, що встановлює Національний банк України, до юридичних осіб усіх форм власності, фізичних осіб – громадян України, іноземних громадян і осіб без громадянства, які є суб'єктами підприємницької діяльності, а також постійних представництв нерезидентів, через які повністю або частково здійснюється підприємницька діяльність, застосовуються фінансові санкції у вигляді штрафів (табл. У.1, додаток У).

Для прискорення обігу готівкових коштів і їх своєчасного надходження до кас банківських установ Постановою Національного банку України № 637 [215] встановлено ліміт каси підприємств і строки здавання готівки до банківських установ.

Строки здавання підприємствами готівкової виручки (готівки) для її зарахування на рахунки в банках визначаються підприємством і встановлюються за погодженням із відповідним банком (у якому відкрито рахунок підприємства, на який зараховуються кошти) згідно із такими вимогами:

- а) для підприємств, що розташовані в населених пунктах, де є банками, – шодня (у день надходження готівкової виручки (готівки) до їх кас);
- б) для підприємств, у яких час закінчення робочого дня (зміни), що встановлений правилами внутрішнього трудового розпорядку та графіками змінності відповідно до законодавства України, не дає змогу забезпечити здавання готівкової виручки (готівки) в день її надходження, – наступного дня після надходження готівкової виручки (готівки) до каси;

в) для підприємств, що розташовані в населених пунктах, де немає банків, – не рідше ніж один раз на п'ять робочих днів.

Якщо підприємство в окремі дні не має перевищення ліміту каси, то таке підприємство може в ці дні не здавати готівку в установлені строки.

Підприємства самостійно визначають ліміт каси на підставі розрахунку встановлення ліміту залишку готівки в касі, який підписує головний (старший) бухгалтер і керівник підприємства (або уповноважена ним особа).

Установлений ліміт каси затверджується внутрішніми наказами (розпорядженнями) підприємства. Для окремих підрозділів ліміт каси встановлюється і доводиться до їх відома відповідними внутрішніми наказами (розпорядженнями) підприємства – юридичної особи.

Кожне підприємство визначає ліміт каси з урахуванням режиму та специфіки його роботи, віддаленості від банку, обсягу касових оборотів (надходжень і видатків) за всіма рахунками, установлених строків здавання готівки, тривалості операційного часу банку, наявності домовленості підприємства з банком про інкасацію тощо.

Якщо підприємство не встановило ліміт каси (незалежно від причин такого невстановлення), то він вважається нульовим. У цьому разі вся нездана готівка, що є в касі підприємства на кінець робочого дня, вважається понадлімітною.

Керівники підприємств несуть відповідальність за дотримання вимог цього Положення щодо встановлення ліміту каси та за достовірність відповідних показників, що зазначені в розрахунку встановлення ліміту залишку готівки в касі.

З метою підвищення «прозорості» ведення бізнесу законодавством встановлено граничні суми розрахунків готівкою.

Згідно з положеннями Постанови правління Національного банку України від 06.06.2013 р. № 210, граничні суми розрахунків готівкою встановлені у таких розмірах: 1) 10 тис. грн – для розрахунків підприємств (підприємців) між собою протягом одного дня; 2) 50 тис. грн – для розрахунків між фізичною особою та підприємством (підприємцем) протягом одного дня; 3) 50 тис. грн – для розрахунків між фізичними особами (не підприємцями) за договорами купівлі-продажу, які підлягають нотаріальному посвідченню.

За порушення порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), в тому числі за перевищення граничних сум розрахунків готівкою, до порушників застосовується адміністративна відповідальність, визначена в ст. 163-15 Кодексу України про адміністративні порушення [93]. Відповідно до цієї статті вказані правопорушення тяг-

нуть за собою накладення на фізичну особу – підприємця або посадових осіб юридичної особи штрафу розміром від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. А якщо особа протягом року вже мала адміністративне стягнення за таке саме порушення, то розмір штрафу значно зростає і становить від 500 до 1 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Оскільки в ст. 163-15 Кодексу України про адміністративні порушення не конкретизовано, хто саме винен у перевищенні суми граничного готівкового платежу, то адміністративний штраф може бути застосований до посадових осіб обох підприємств (підприємців), що здійснювали такі розрахунки [94, 198].

Отже, адміністративна відповідальність для фізичних осіб (не підприємців) не передбачена і застосовується лише до фізичних осіб-підприємців і посадових осіб юридичних осіб. При цьому необхідно враховувати, що згідно із позицією Державної фіскальної служби України, відповідальність за перевищення граничної суми розрахунків готівкою застосовується як до фізичної особи – підприємця (посадових осіб юридичної особи) – платника готівки, так і до фізичної особи – підприємця (посадових осіб юридичної особи), що приймає готівку (Лист міжрегіонального головного управління ДФС – Центрального офісу з обслуговування великих платників від 01.03.2016 р. № 4882/10/28-10-06-11).

Що стосується контролю за дотриманням фізичними особами (не підприємцями) вимог до граничних сум розрахунків за договорами купівлі-продажу, які підлягають нотаріальному посвідченню, відповідно до роз'яснень Національного банку України, нотаріус має здійснювати посвідчення договору на суму понад 50 тис. грн після того, як переконується, що сторони дотримувалися вимоги про проведення розрахунків у безготівковій формі (Лист Національного банку України від 29.08.2013 р. № 18-111/10879 «Про роз'яснення стосовно дотримання фізичними особами вимог законодавства щодо проведення розрахунків у безготівковій формі за договорами купівлі-продажу, що підлягають нотаріальному посвідченню, на суму понад 150 тис. грн»).

У разі порушення чинного законодавства на підприємства накладаються такі санкції (табл. 3.17).

Працівники підприємств мають пам'ятати і про адміністративну відповідальність. Відповідно до ст. 155-1 Кодексу про адміністративні правопорушення, за порушення порядку проведення розрахунків у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг на осіб, які здійснюють розрахункові операції, накладається штраф розміром від 2 до 5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, на посадових осіб – від 5 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Повторні порушення протягом року призводять до накладення на осіб, які здій-

снюють розрахункові операції, штрафу розміром від 5 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, на посадових осіб – від 10 до 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Таблиця 3.17 – Фінансові санкції за порушення розрахунків з готівковими коштами [226]

Вид правопорушення	Розмір штрафної санкції
Перевищення встановлених лімітів залишку готівки в касах	Двократний розмір суми виявленої понадлімітної готівки за кожний день
Неоприбуткування (неповне та/або несвоєчасне оприбуткування) в касах готівки	5-кратний розмір неоприбуткованої суми
Витрачання готівки з виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) та інших касових надходжень (крім коштів, отриманих із кас установ банків) на виплати, що пов'язані з оплатою праці (за винятком екстрених (невідкладних) обставин – соціальних виплат громадянам на поховання, допомоги при народженні дитини, одиноким і багатодітним матерям, на лікування в разі хвороби, компенсацій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи), за наявності податкової заборгованості	У розмірі здійснених виплат
Перевищення встановлених строків використання виданої під звіт готівки, а також видача готівкових коштів під звіт без повного звітування щодо раніше виданих коштів	25 % виданих під звіт сум
Проведення готівкових розрахунків без подання одержувачем коштів платіжного документа (товарного або касового чека, квитанції до прибуткового ордера, іншого письмового документа), який би підтверджував сплату покупцем готівкових коштів	У розмірі сплачених коштів
Використання одержаних в установі банку готівкових коштів не за цільовим призначенням	У розмірі витраченої готівки
Невстановлення установами банків лімітів залишку готівки в касах	50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за кожний випадок такого невстановлення

Готівкові розрахунки є традиційним способом оплати за товари й послуги та більш звичним для населення. У той же час розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зумовлює виникнення нових безготівкових способів платежу, що мають певні переваги над готівко-

вими розрахунками. Основними перевагами безготівкових розрахунків для населення є безпечність і зручність використання.

Поширення безготівкових розрахунків у світі передбачає, що деякі держави у найближчому майбутньому відмовляться від використання готівки. За результатами останніх досліджень, першою країною світу, яка припинить використовувати гроші у фізичному вигляді, буде Швеція. Дані Центрального банку Швеції свідчать про те, що використання грошових знаків у країні значним чином скоротилося за останні кілька років: з 2009 р. до 2014 р. загальна сума банківських білетів, які перебували в обігу, зменшилась із 11,3 млрд до 8,5 млрд євро.

За результатами досліджень Королівського технологічного інституту в Стокгольмі, встановлено, що «до 2030 року Швеція стане, по суті, безготівковою країною. Це означає, що грошові знаки не відіграватимуть більше жодної реальної ролі у суспільстві. Втім, події останніх двох років дають змогу стверджувати, що це відбудеться значно раніше (десь за десять років або й швидше)» [403].

В Україні планується поширити безготівкові розрахунки за допомогою реалізації Проекту Cashless Economy.

Пріоритетні дії уряду у межах вказаного проекту, прописані Національним банком України, спрямовані на залучення усіх членів суспільства, зокрема клієнтів-громадян, бізнес-структур та державних установ (рис. 3.4).

Детальніше розглянемо переваги та недоліки використання безготівкових розрахунків для населення, що є, по суті, основним споживачем товарів і послуг, які реалізуються у сфері е-бізнесу (табл. 3.18).

Таблиця 3.18 – Переваги та недоліки використання безготівкових розрахунків для населення [31]

Переваги використання безготівкових розрахунків	Недоліки використання безготівкових розрахунків
1. Комфорт, економічність та простота використання	1. Платність переказів (оскільки PayPal в Україні не працює)
2. Можливість здійснення шопінгу по всьому світу	2. Втрата паролів і іншої інформації впливає на рівень безпеки збереження коштів
3. Можливість подорожувати із будь-якою сумою коштів на картковому рахунку	3. Неможливість використання безготівкових розрахунків без мережі Інтернет
4. Зручність зберігання коштів	4. Неможливість використання безготівкових розрахунків в окремих географічних районах
5. Відсутність ознак «фізичного» зносу грошових коштів (таких, наприклад, як пошкодження банкнот)	

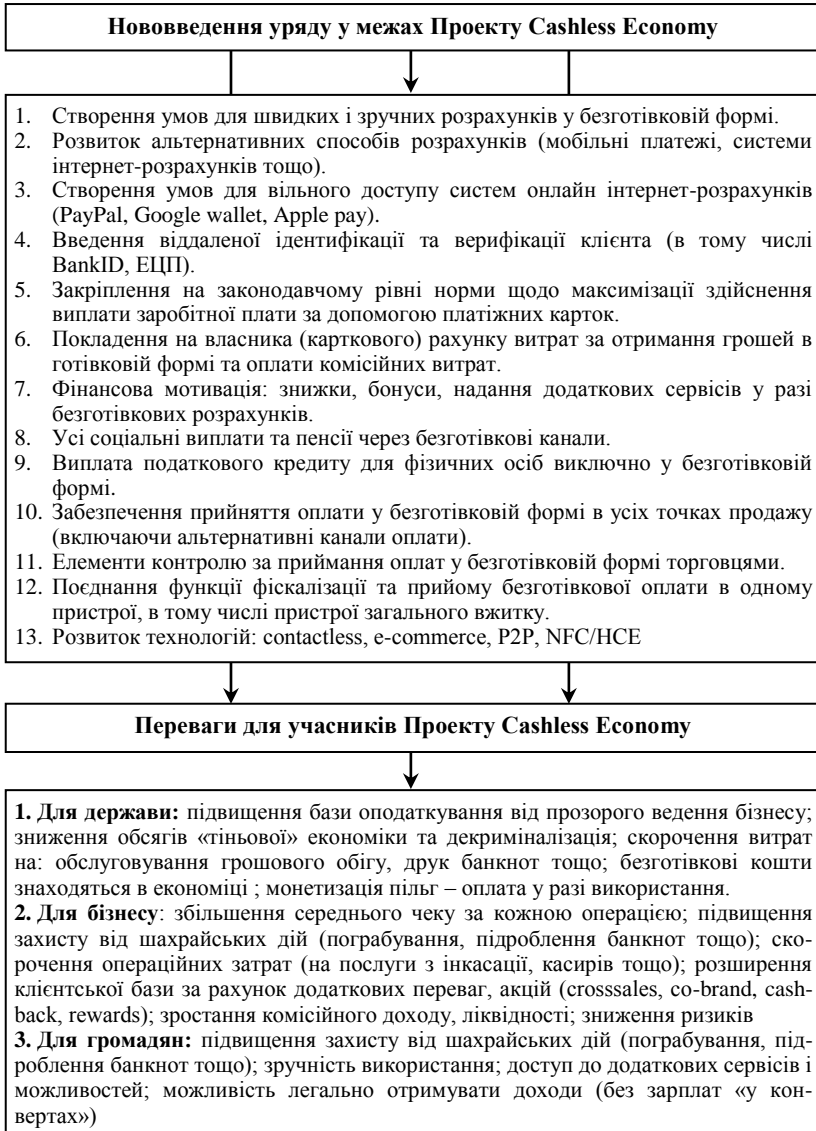

Рисунок 3.4 – Зміст і переваги реалізації проекту Cashless Economy в Україні [262]

Згідно з Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті від 21.01.2004 р. № 22, затвердженою Національним банком України, безготівкові розрахунки – це перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки банк проводить на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті встановлено правила використання під час здійснення розрахункових операцій таких видів платіжних інструментів: меморіального ордера, платіжного доручення, платіжної вимоги-доручення, платіжної вимоги, розрахункового чека, акредитива, інкасового доручення (розпорядження).

Зручність безготівкових розрахунків для онлайн-магазинів полягає у можливості уникнення використання реєстратора розрахункових операцій та інших дозвільних аспектів, пов'язаних готівковою формою розрахунків. Покупці онлайн-магазинів, використовуючи безготівковий спосіб оплати, найчастіше здійснюють покупки за допомогою банківських платіжних карток.

2016 р. Національний банк України також констатує позитивну динаміку зростання безготівкових платежів в Україні та прогнозує, що їх частка продовжить збільшуватися у майбутньому. Якщо 2011 р. частка безготівкових платежів за допомогою карток в Україні становила 8 %, то за підсумками 2016 р. вона перевищила 35 %. За 2016 р. загальна кількість операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, зросла на майже 28 % та становила 2 513 млн шт., а обсяги операцій зросли на 30,6 %, або становили близько 1 610 млрд грн. Частка безготівкових платежів із використанням платіжних карток за 2016 р. збільшилася за обсягом операцій на 4,3 % і становила 571,3 млрд грн (35,5 % загального обсягу операцій за платіжними картками). Крім того, Національний банк відзначає зростання кількості підприємств торгівлі та сфери послуг, що надають можливість своїм клієнтам здійснювати безготівкові розрахунки. За 2016 р. їх кількість зросла на понад 11 % (на 14 674 од.) і становила 145 938 од. [240]. Надалі, Національний банк України буде заохочувати українців частіше розраховуватися банківськими картками та поступово відмовлятися від готівки. Планується, що 2017 р. всі державні виплати будуть переведені в безготівкову форму, зокрема пенсії і стипендії. Упродовж 2016 р. 58 % українців отримували доходи у безготівковій формі, 18 % платили картками [31].

Досліджуючи динаміку показників, що характеризують стан безготівкових розрахунків у сфері е-бізнесу, варто зазначити, що 2016 р. в Україні кількість платіжних карток продовжувала скорочуватися, тоді як кількість транзакцій, проведених у мережі Інтернет, переказів із картки на картку, навпаки, зростала. Кількість карток банків-клієнтів Українського процесингового центру (UPC) скоротилося на 6 %. Однак загальна кількість транзакцій за банківськими платіжними картками 2016 р. збільшилася на 14 %. 2015 р. цей показник скоротився на 18 %, а кількість покупок, оплачених за допомогою платіжних карток, зросла на 42 %. Тенденція до збільшення частки розрахунків платіжною картокою від загальної кількості фінансових операцій зберігалася в 2016 р. і становила 56 % загальної кількості фінансових операцій, що на 3 % більше, ніж 2015 р. Обсяг карткових платежів зріс на 30 %. Кількість фінансових транзакцій на одну активну картку в середньому досягла 5,5 на місяць. За цей рік показник збільшився на 12 %. 2016 р. кількість покупок, оплачених картками в мережі Інтернет, збільшилася на 19 % і становила 56 % загальної чисельності фінансових операцій. 2016 р. кількість грошових переказів з карти на карту збільшилася на 86 %. Їх частка в загальній чисельності транзакцій за участю платіжних карток становила 2 %, а за обсягами – майже 5 %. Безконтактні платежі 2016 р. продемонстрували стрімке зростання. Кількість POS-терміналів, що приймають картки з можливістю безконтактною оплати збільшилася в 2,1 раза і досягла 94 % всіх підключених до UPC торговельних POS-терміналів. Кількість транзакцій за участю безконтактних карток зросла в 10 разів. Зараз частка цих операцій становить 7 % усіх покупок за платіжними картками. Середня сума покупки, сплаченої безконтактною картокою, досягла 148 грн.

Зазвичай онлайн-магазини, що пропонують покупцям можливість оплати товару банківською картою, використовують таку схему зарахування платежів. Перш за все, онлайн-магазин укладає угоду з фінансовим посередником про отримання ним оплати від покупців. У цьому разі на сайті онлайн-магазину є розділ «Оплатити банківською платіжною картокою» або аналогічний. Активізувавши його, покупець потрапляє на сайт посередника, де вводить дані своєї банківської картки, суму оплати і списує відповідну суму коштів. Кошти спочатку потрапляють на рахунок посередника, а потім (за вирахуванням комісії посередника) перераховуються на банківський рахунок онлайн-магазину.

Розглянемо кореспонденцію рахунків з обліку розрахунків з покупцями онлайн-магазину, що оплатили покупку банківською картою. Доставка товару здійснюється кур'єрською службою (табл. 3.19).

Таблиця 3.19 – Кореспонденція рахунків з обліку господарських операцій, пов’язаних із реалізацією товару, оплаченого у безготівковій формі через кур’єра

Зміст господарської операції	Кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку	
	Дебет	Кредит
Отримано передоплату за товар	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	681 «Розрахунки за авансами одержаними»
Відображено податкове зобов’язання з податку на додану вартість до моменту виписки податкової накладної	643 «Розрахунки за податками»	641 «Розрахунки за податками»
Передано кур’єру товар зі складу	2811 «Товари у доставці»	281 «Товари на складі»
Передано товар покупцю	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	702 «Дохід від реалізації товарів»
Відображено податкове зобов’язання з податку на додану вартість	702 «Дохід від реалізації товарів»	643 «Розрахунки за податками»
Списано собівартість реалізованого товару	902 «Собівартість реалізованих товарів»	2811 «Товари у доставці»

Якщо покупець, що здійснив покупку в онлайн-магазині, бажає розірвати договір і повернути кошти за раніше сплачений товар, то він має врахувати те, що кошти, сплачені з допомогою банківської платіжної картки, можуть бути повернені у більшості випадків у безготівковій формі. Винятком є випадки, коли правила платіжної системи, до якої належить платіжна банківська картка, передбачають можливість повернення готівки. А Державна фіскальна служба вважає, що якщо оплата була здійснена карткою, то повернення коштів – лише у безготівковий спосіб [57].

Безготівкові розрахунки здійснюються за допомогою санкціонованих Національним банком України платіжних систем, що створюються на базі банківських і небанківських фінансових установ. В Україні існує декілька платіжних систем, що використовуються у господарській діяльності підприємств, проте широкого розповсюдження вони не набули (табл. 3.20).

Таблиця 3.20 – Платіжні системи, платіжними організаціями яких є небанківські установи

Найменування платіжної системи	Найменування платіжної організації	Номер свідоцтва (дозволу)	Дата видачі свідоцтва (дозволу)	Вид платіжної системи	Ознака платіжної системи
Поштовий переказ	УДППЗ «Укрпошта»	3 3/1 3/2 3/3	29.12.2009 11.01.2011 19.03.2013 18.12.2014	Система переказу коштів	Внутрішньо-державна
ІнтерПейСервіс	ПАТ «Запоріжз'язоксервіс»	4	11.08.2010	те саме	те саме
Фінансовий світ	ТОВ «Українська платіжна система»	2	16.07.2009	» »	» »
Розрахункова Фондова Система	ПАТ «ФК «СУЧАСНІ КРЕДИТНІ ТЕХНОЛОГІЇ»	25-213/2763-21412 68-116/205-1355	17.11.2009 07.02.2012	Система розрахунків за угодами щодо цінних паперів	» »
ГлобалМані	ТОВ «ГЛОБАЛМАНІ»	5 5/2 5/3 5/4 5/5 5/6	14.09.2010 08.09.2011 02.04.2013 29.07.2013 23.06.2016 23.09.2016	Система переказу коштів	» »
YUME	ТОВ «ФК «ОМП-2013»	21 21/1	13.10.2014 02.07.2016	те саме	Міжнародна
WebMoney.UA	ДП «ФК «ЕлМІ»	22 22/1 22/2	20.01.2015 21.05.2015 16.06.2016	Система розрахунків	Внутрішньо-державна

Продовж. табл. 3.20

Найменування платіжної системи	Найменування платіжної організації	Номер свідоцтва (дозволу)	Дата видачі свідоцтва (дозволу)	Вид платіжної системи	Ознака платіжної системи
УКРКАРТ	АТ «УКРКАРТ»	23	20.03.2015	Карткова платіжна система	те саме
УКРОП	ТОВ «ФК «ВАП – КАПІТАЛ»	24	16.06.2015	Система переказу коштів	» »
FORPOST	ТОВ «ПОСТ ФІНАНС»	27 27/1	04.12.2015 03.01.2017.	те саме	» »
RAYPONG	ТОВ «ЄВРОПЕЙСЬКА ПЛАТІЖНА СИСТЕМА»	28	09.03.2016	» »	» »
ЕЛЕКТРУМ	ТОВ «ЕЛЕКТРУМ ПЕЙМЕНТ СИСТЕМ»	30	07.11.2016	» »	» »
ЛЕО	ТОВ «ФК ЛЕОГЕЙМІНГ ПЕЙ»	31	03.01.2017	» »	» »

Згідно з даними табл. 3.20, станом на кінець січня 2017 р. в Україні зареєстрована 31 платіжна система, останньою з яких «ЛЕО». Платіжною організацією вказаної платіжної системи є ТОВ «ФК «ЛЕОГЕЙМІНГ ПЕЙ», що 2016 р. отримала ліцензію Національного банку України на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунків. Ця платіжна система орієнтується на споживачів, які використовують платежі у онлайн-іграх, проте планується розширити сферу діяльності компанії і на інші види платежів.

Більшість із наведених платіжних систем є внутрішньодержавними, що зумовлює обмеженість їх використання підприємствами е-бізнесу в Україні. Одним із важливих чинників розвитку підприємств е-бізнесу є можливість використання міжнародних платіжних систем для проведення безготівкових розрахункових операцій. Найбільшою проблемою у проведенні безготівкових платежів у діяльності вітчизняних підприємств е-бізнесу вважається обмеженість використання платежів, здійснених за допомогою міжнародної платіжної системи «PayPal».

Наразі жителі України можуть користуватися послугами PayPal тільки для оплати замовлень. Приймати оплату за товари через PayPal безпосередньо в Україні неможливо. По суті, українські компанії не мають змоги реалізовувати свої товари через мережу Інтернет за допомогою платіжної системи «PayPal», а можуть лише придбавати товари зарубіжних компаній, підтримуючи таким чином розвиток економіки інших країн та сприяючи збагаченню іноземців. Розвиток вітчизняних підприємств е-бізнесу без використання платіжної системи «PayPal» значно уповільнюється, оскільки споживачі із інших країн звикли розраховуватися кредитними картками або платіжними засобами через платіжну систему «PayPal». Вітчизняні експерти вважають, що «без можливості роботи через PayPal, торгувати чим-небудь у західному сегменті Інтернету – справа безнадійна. PayPal охопив весь зарубіжний ринок переказу грошей в Інтернеті; конкурентів у цієї платіжної системи практично немає. Всі великі торгові мережі, включаючи Walmart, Amazon або NewEgg, а також малі магазини і фірмові бутіки, приймають, як правило, тільки два види оплати – кредитні картки і PayPal».

PayPal – найбільша дебетова електронна платіжна система, яка дає можливість клієнтам сплачувати рахунки і покупки, відправляти й отримувати грошові перекази. Ця система зараз популярна по всьому світу і поступово проникає у фінансову сферу України.

Ймовірно, більшість українців уже знайомо з цією системою і точно знає, що її головною перевагою є безпека і швидкість. Функціонування системи досить просте: необхідно створити акаунт й поповнити рахунок – і можна сміливо здійснювати всі фінансові операції.

Систему «PayPal» можна охарактеризувати трьома словами: захист, універсальність, швидкість. Захист полягає в тому, що дані банківської картки або рахунку покупця в безпеці завдяки найдосконалішим на ринку системам: автоматичного шифрування і захисту від шахрайства. Універсальність підтверджується прив'язкою банківської картки до облікового запису PayPal. При здійсненні покупки потенційному покупцеві варто вибрати PayPal, і він може без зайвих зусиль завершити процес, увівши свою адресу електронної пошти і пароль. Швидкість дає змогу здійснювати покупки в багатьох магазинах, як у країні місцезнаходження покупця, так і за кордоном [396].

Крім того, сьогодні величезною популярністю користуються мобільні версії дебетових систем, такі як «ApplePay» і «GoogleWallet». Вони розраховані для роботи зі смартфонами й дозволяють здійснювати покупки в магазині за допомогою телефону з установленим на ньому спеціальним додатком. В Україні використання вказаних систем має обмеження.

Одним із способів отримання доступу до платіжної системи «PayPal» для представників вітчизняного бізнесу є отримання е-резидентства в Естонії, яка стала першою у світі країною, що запропонувала нерезидентам новий вид резидентства – електронний. Е-резидент Естонії (фізична чи юридична особа) має численні переваги, які доступні для ведення бізнесу у країнах Європейського Союзу. Останні зміни в законодавстві Європейського Союзу свідчать про те, що скоро е-резидентство Естонії дасть можливість ідентифікувати себе і мати доступ до онлайн-послуг і ведення бізнесу по всій Європі. Всі ці зміни плануються ввести у практичну діяльність до 2018 р.

Розвиток інформаційних технологій, постійне зростання кількості користувачів всесвітньої мережі Інтернет, збільшення частки онлайн-торгівлі та бажання усіх учасників ринку скоротити час на проведення розрахунків – стали передумовами виникнення нових засобів платежу, одним із видів яких є електронні гроші.

У науковій літературі ведеться широка дискусія з приводу ідентифікації електронних грошей як об'єкта обліку, що викликана неоднозначністю їхньої природи і недосконалістю нормативного регулювання. Узагальнюючи підходи до розуміння природи електронних грошей, С. Шамон зазначає існування п'яти різних тенденцій, згідно з якими вони є або формою безготівкових грошей; або грошовими зобов'язаннями банку; або правом вимоги, або аналогом цінного паперу, або еквівалентом грошей [286, с. 36], кожна з яких має право на існування, що відповідно дає можливість ідентифікувати і оцінювати електронні гроші підприємству в бухгалтерському обліку як грошові кош-

ти, еквіваленти грошових коштів, дебіторську заборгованість або інвестиції в цінні папери.

Технічно реалізувати електронні гроші можливо за допомогою прив'язки їх до платіжних систем платіжних систем із використанням банківських платіжних карток (Visa, Mastercard тощо), систем електронних гаманців (Qiwі, WebMoney тощо), платіжних посередників (Skrill).

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють випуск і використання електронних грошей в Україні, є Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» та Положення про електронні гроші в Україні № 481 від 04.11.2010 р.

Відповідно до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», електронні гроші – це одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі.

Правове визначення електронних грошей для країн Європейського Союзу міститься в Директиві 2000/46/ЄС про започаткування та здійснення діяльності установами – емітентами електронних грошей, відповідно до якої «Електронні гроші – грошова вартість, яка є вимогою до емітента і яка: 1) зберігається на електронному пристрої; 2) емітується під час отримання грошових коштів у вартісному розмірі не меншому, ніж емітована грошова вартість; 3) приймається як засіб платежу підприємствами, іншими ніж емітент».

У той же час, електронні гроші не є повною мірою повноцінним платіжним засобом в Україні, оскільки чинним законодавством передбачено, що лише гривня є єдиним законним платіжним засобом на території України. Листом Національного банку України № 25-112/6750 від 07.06.2013 р. підтверджено, що електронні гроші не можуть бути прирівняні до статусу гривні, оскільки вони випускаються банками і обмежені в поширенні і здійсненні операцій з ними серед обмеженого кола осіб. Отже, згідно з українським законодавством, електронні гроші мають подвійну природу: з одного боку, вони є засобом платежу, який існує тільки в електронному вигляді, а саме як запис у спеціалізованих електронних системах (але не можуть бути прирівняні до статусу гривні), а з іншого – зобов'язанням емітента, яке має підкріплюватися гривнею.

Також на законодавчому рівні встановлено, що:

- випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк;
- випуск електронних грошей здійснюється шляхом їх надання користувачам або комерційним агентам в обмін на готівкові або безготівкові кошти;

- банк має право випускати електронні гроші на суму, яка не перевищує суму отриманих ним грошових коштів;
- банк, що здійснює випуск електронних грошей, зобов'язаний погашати випущені ним електронні гроші на вимогу користувача;
- порядок здійснення операцій з електронними грошима та максимальна сума електронних грошей на електронному пристрої, що перебуває в розпорядженні користувача, визначаються нормативно-правовими актами Національного банку України.

Відповідно до вимог Положення про електронні гроші в Україні, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 04.11.2010 р. № 481 (зі змінами, внесеними постановою Правління Національного банку України від 19 червня 2014 р. № 378):

- банк, що має намір здійснювати випуск електронних грошей, зобов'язаний до початку їх випуску узгодити з Національним банком України правила використання електронних грошей в Україні;
- банк, що є членом/учасником міжнародної платіжної системи і внесений Національним банком України до Реєстру платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем і операторів послуг платіжної інфраструктури та має намір здійснювати випуск електронних грошей на території України за допомогою цієї міжнародної платіжної системи, зобов'язаний узгодити з Національним банком України правила використання електронних грошей до здійснення їх випуску.

Перелік банків, які мають право здійснювати випуск електронних грошей згідно з законодавством України та платіжних систем, що можуть бути використані, наведений у табл. 3.21.

Таблиця 3.21 – Перелік банків, які мають право здійснювати випуск електронних грошей згідно з законодавством України

Найменування банку	Найменування електронних грошей/найменування платіжної системи, за допомогою якої здійснюються операції з електронними грошима
Альфа-Банк	MaXi
FIDO Банк	Monexy
Експрес-Банк	Простір
Банк «Траст»	Простір
Полікомбанк	Простір
PIN Банк	MasterCard
ПриватБанк	MasterCard
Юнісон Банк	MasterCard
Банк Восток	MasterCard

Найменування банку	Найменування електронних грошей/найменування платіжної системи, за допомогою якої здійснюються операції з електронними грошима
Альфа-Банк	MasterCard
Укрсоцбанк	Visa
Банк Південний	Visa
Банк «Глобус»	ГлобалМані

Найбільш відомими та задіяними у розрахункових операціях у мережі Інтернет є: Webmoney, QIWI Wallet, Wallet One, RBK Money, Яндекс.Деньги, Інтернет.Деньги, E-Gold, PayPal, LiqPay, Z-Payment, Assist, EasyPay, Moneymail, INO Card, ICQMoney, CyberPlat, E-Port, E-pay, Ukash, Portmone, Fethard. Враховуючи дані табл. 3.21, можна стверджувати, що більшість із найпопулярніших у світі платіжних систем обмежено використовуються в Україні. 2016 р. Національний банк України заборонив використовувати в Україні електронні гроші таких платіжних систем, як Webmoney, Яндекс.Деньги, QIWI Wallet та Wallet One. Також на території України була заборонена діяльність шести російських платіжних систем, серед яких «Золота Корона», «Юністрім», «Колібрі», «Міжнародні грошові перекази Лідер», «ANELIK», а також «BLIZKO».

Поділяючи думку Ю. Янюка, зазначимо, що «велику частину на міжнародному фінансовому ринку займають міжнародні платіжні системи, засновані компаніями-нерезидентами, юрисдикція яких містить ліберальніші регуляторні вимоги, ніж в Україні. З огляду на можливості Інтернету, такі системи можуть досить ефективно функціонувати поза межами юрисдикції України, що створює перешкоди для українських компаній у цьому сегменті та погіршує конкурентні можливості вітчизняних підприємств на міжнародному ринку» [295].

Вибір конкретного виду електронних грошей і (або) платіжної системи залежить від багатьох факторів: можливість здійснення розрахунків в межах однієї країни (їх зв'язок із зовнішньоекономічною діяльністю суб'єкта господарювання); наявність пунктів поповнення рахунків електронних грошей (електронних гаманців) і пунктів обміну умовних одиниць тієї чи іншої платіжної системи; зручність користування, наявність служби підтримки, швидкість реагування розробників системи на виникнення збоїв у процедурі розрахунків та інші [237, с. 121].

Проте використання електронних грошей як засобу платежу на сучасному етапі розвитку економіки, безперечно, має більше переваг, ніж недоліків.

Перевагами використання електронних грошей є: високий ступінь анонімності, можливість здійснення міжнародних розрахунків, високий рівень безпеки при здійсненні платежів, моментальність оплати, швидкість отримання даних про рух грошових потоків в електронному вигляді, безвідкличність платежу, скорочення витрат на проведення розрахункових операцій, зручний і цілодобоводоступний сервіс, можливість переказувати малі суми («мікроплатежі»).

Недоліками розрахунків електронними грошима є: значні, порівняно із комісією банку, витрати на конвертацію електронних грошей у готівку, ризики шахрайства, зберігання грошей власників гаманців на рахунках юридичних осіб, недосконале чинне законодавство, згідно із вимогами якого здійснювати розрахунки електронними грошима може обмежена кількість суб'єктів господарювання, сума грошей на електронному гаманці є лімітованою [403].

Звичайно, компанії-оператори платіжних систем зберігають гроші власників електронних гаманців на своїх рахунках у банках. Оскільки це не внески громадян, а рахунки юридичних осіб, то у банках на них не поширюється дія системи страхування внесків. І у разі, якщо банк втратить ліцензію, одержати ці гроші навряд чи вдасться. Компанії-оператори платіжних систем вибирають найбільш великі та надійні банки. Ймовірність втрати такими банками ліцензії і навіть зупинки ними платежів дуже низька. Однак, наприклад, банк загалом може значно зменшити максимальну суму зняття грошей з електронного гаманця [277].

Відповідно до Положення про електронні гроші № 481 від 04.11.2010 р., емітент зобов'язаний визначати суму електронних грошей на електронному пристрої, що перебуває в розпорядженні користувача, ураховуючи такі вимоги:

- сума електронних грошей на електронному пристрої, який не може поповнюватися, не повинна перевищувати 4 тис. грн;
- сума електронних грошей на електронному пристрої, який може поповнюватися, не повинна перевищувати 14 тис. грн.

Користувачі мають право використовувати електронні гроші для здійснення розрахунків за допомогою електронного пристрою, який поповнюється і перебуває в розпорядженні користувача на суму до 62 тис. грн протягом календарного року. До розрахунку цієї суми не включаються електронні гроші, погашені на вимогу користувача протягом календарного року.

Недосконалість нормативно-правового регулювання обліку та оподаткування операцій із електронними грошима стосується таких питань:

- формування та узагальнення інформації щодо електронних грошей за субрахунками другого порядку та в аналітичному обліку;
- оподаткування операцій, пов'язаних із використанням електронних грошей, у тому числі суб'єктами господарювання, що сплачують єдиний податок.

При розрахунку електронними грошима продавець зазначає на сайті номер свого електронного гаманця. Покупець списує на цей номер зі свого електронного гаманця електронні (умовні) гроші (перекладає гроші з одного гаманця в інший). Оплата буде підтверджена випискою з електронного гаманця, яку продавець і покупець отримують здебільшого в електронній формі.

Відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, електронні гроші – одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі. При цьому з метою бухгалтерського обліку не визнаються електронними грошима наперед оплачені картки одноцільового використання: дисконтні картки торговців, картки автозаправних станцій, квитки для проїзду в міському транспорті тощо, які приймають як засіб платежу виключно їх емітенти.

Облік електронних грошей ведеться на субрахунку 335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті», де відображаються операції з електронними грошима, які здійснюють комерційні агенти та користувачі, відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України та правил використання електронних грошей, узгоджених з Національним банком України.

У разі безпосередньому придбанні товару за допомогою картки з використанням електронних грошей застосовується субрахунок підзвітних осіб 372 «Розрахунки з підзвітними особами», і згідно з Інструкцією про застосування Плану рахунків, рахунки 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках», 33 «Інші кошти» не кореспондують із рахунками 2-го класу, рахунок 33 «Інші кошти» не кореспондує з рахунком 64 «Розрахунки за податками й платежами», щоб відобразити податок на додану вартість або сплату податків. Отже, суттєво обмежено використання субрахунку 335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті» [288, с. 198].

Також слід передбачити можливість ведення на підприємстві аналітичного обліку за такими напрямками: за обраною платіжною системою (наприклад, WebMoney – система миттєвих онлайн-розрахунків),

за умовною валютою електронного гаманця (наприклад, відповідно до системи WebMoney Transfer: U-кошелёк – WMU (гривня), R-кошелёк – WMR (російський рубль), Z-кошелёк – WMZ (долар США), E-кошелёк – WME (євро), B-кошелёк – WMB (білоруський рубль), G-кошелёк – WMG (золото) [44]. Таким чином, впровадження субрахунку 335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті» повністю не вирішило суперечностей щодо обліку електронних грошей.

Таблиця 3.22 – Кореспонденція рахунків з обліку господарських операцій, пов’язаних із реалізацією товару, оплаченого електронними грошима [288, с. 198]

Зміст господарської операції	Кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку	
	Дебет	Кредит
Поповнення платіжної або мобільної смарт-картки (електронного гаманця або електронного чека) з поточного рахунку в національній валюті	335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»
Комісія за поповнення платіжної картки	92 «Адміністративні витрати»	333 «Грошові кошти в дорозі в національній валюті»
Оплата товарів за допомогою електронного гаманця або електронного чека з платіжної картки здійснюється підзвітною особою	372 «Розрахунки з підзвітними особами»	335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті»
До первісної вартості придбаного електронними грошима товару включається вартість без податку на додану вартість	281 «Товари на складі»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»
Відображено податковий кредит із податку на додану вартість	641 «Розрахунки за податками»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»
У разі, якщо здійснені підзвітною особою витрати не затверджені (відсутні або неналежно оформлені документи), вона самостійно поповнює смарт-картку	335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті»	372 «Розрахунки з підзвітними особами»

Зміст господарської операції	Кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку	
	Дебет	Кредит
Оплата комісії за використання електронних грошей	92 «Адміністративні витрати»	335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті»
Погашення електронних грошей шляхом перерахування залишку на поточний рахунок	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті»

Щодо особливостей оподаткування суб'єктів господарювання – платників єдиного податку, які бажають використовувати електронні гроші, варто зазначити, що згідно зі ст. 291 Податкового кодексу України платники єдиного податку повинні здійснювати розрахунки за товари (роботи, послуги) виключно в грошовій формі (готівковій та/або безготівковій), також їм заборонені бартерні розрахунки та розрахунки із використанням векселів. Враховуючи те, що електронні гроші наразі не належать до жодної із дозволених форм розрахунків їх використання є нелегітимним. З огляду на це, фізичні особи – платники єдиного податку не можуть здійснювати розрахунки за товари (роботи, послуги) через електронні платіжні системи. У разі ж використання платником єдиного податку у своїй діяльності електронних грошей, він зобов'язаний сплачувати податок за ставкою 15 %. У той же час Стратегією розвитку інформаційного суспільства в Україні визначено одним із пріоритетних напрямів розвитку держави до 2020 р. розвиток електронної економіки, що дозволяє сподіватися, що в майбутньому ці законодавчі обмеження будуть усунені.

Проблеми можливих зловживань із електронними грошима розглядає Е. Бобров [14], який наводить приклад ситуації, коли отримані суб'єктом господарювання електронні гроші не оприбутковуються у банківській установі та автоматично перестають бути об'єктом оподаткування. Також науковець зазначає, що «електронні гаманці поки що не контролюються податковими органами, відповідно, поки що не може бути жодних претензій з їх боку щодо напрямків використання електронних грошей та, відповідно, їх оподаткування у повному обсязі. Навіть якщо податкові органи отримають інформацію по електронному гаманцю, то це їм нічого не дасть, оскільки «страждає» нормативно-доказова база».

Отже, в Україні необхідно врегулювати питання щодо обігу електронних грошей, доступу до ринку емітентів різних форм власності, проведення розрахунків електронними грошима між фізичними, юридичними особами, державними органами, поширення розрахунків електронними грошима найбільш використовуваних у світі платіжних систем. Вищевказані зміни прискорять розвиток електронної комерції та приведення законодавства України у відповідність до директив Європейського Союзу, забезпечать рівні умови конкуренції та скасування надмірних бар'єрів на початку діяльності на ринку електронних грошей. Обмеження використання електронних грошей усіма суб'єктами господарювання стримують розвиток електронних платежів, ділової активності суб'єктів ринку, зручності та мобільності ведення бізнесу [122, с. 144; 136, с. 114].

Додатковим способом оплати товарів і послуг за допомогою сучасних мережних технологій є використання криптовалют (віртуальних валют), функціонування яких ґрунтується на технології блокчейн.

Криптовалюта – це цифрова (віртуальна) валюта, одиниця якої – монета (від англ. – coin). Монета захищена від підробки, оскільки вона являє собою закодовану інформацію, скопіювати яку неможливо (використання методу криптографії і визначило префікс «крипто» у назві). Криптовалюта відрізняється тим, що з'являється на рахунку в електронному вигляді, лише після того, як внесені на рахунок у фізичному втіленні, наприклад, через банк або платіжний термінал. Тобто для звичайної валюти електронний вигляд – лише одна з форм представлення.

Як і більшість видів грошей, криптовалюти мають свої переваги та недоліки. Їхніми перевагами є: 1) відкритий код алгоритму, що дозволяє їх видобувати кожному охочому; 2) анонімність транзакцій – інформація про власника криптогаманця відсутня (є тільки номер гаманця); 3) децентралізований характер, відсутність єдиного цифрового банку та контролю за операціями та платежами; 4) несхильність до інфляції (емітується обмежена кількість монет); 5) високий рівень захисту – криптовалюту не можна скопіювати. Недоліками криптовалюти є: 1) через відсутність регулюючих механізмів немає гарантій збереження електронних криптогаманців; 2) висока волатильність через специфіку використання; 3) з боку національних регуляторів можливі перешкоди щодо їх використання; 4) втрата пароля до електронного криптогаманця призводить до безповоротної втрати всіх криптомонет, що знаходяться у ньому; 5) із підвищенням рівня складності стає нерентабельним майнінг криптомонет на обладнанні окремих користувачів [276].

Криптовалюта емітується безпосередньо в мережі та ніяк не пов'язана з якою-небудь звичайною валютою або валютною системою будь-якої держави. На сьогодні у світі функціонує близько 600 криптовалют, найбільш поширеною з яких є біткойн (табл. 3.23).

Таблиця 3.23 – Найпоширеніші криптовалюти у світі [276]

Назва	Питома вага, %	Вартість капіталізації, дол.	Ціна, дол.
Bitcoin	69,97	177 716 556	1 241,75
Ethereum	13,85	35 186 649	19,16
Dash	4,00	10 169 583	46,08
Monero	2,36	5 991 713	14,10
Tether	2,03	5 151 707	1,00

Основна перевага для бізнесу технології блокчейн (технологія розподіленого реєстру) над традиційними банківськими операціями – це відсутність посередників. Зараз усі операції з грошима, документами чи іншими даними неминуче проходять через посередників. Банки, державні органи або ж нотаріуси постійно підтверджують дійсність проведених операцій. Блокчейн не має центрального органу, тому транзакції перевіряють усі учасники системи. Це дозволяє спростити процедуру і позбутися посередників. Програмний код мережі відкритий, і будь-хто може звернутися до нього, але особистість та інша персональна інформація залишаються таємницею. Все, що бачать учасники господарських операцій – це дані про кожну конкретну операцію. Простіше кажучи, якщо впровадити технологію в повсякденне життя, то контроль банків, державних органів, аудиторів, контролерів, страхових компаній або реєстраторів буде просто не потрібен [275]. Отже, використання блокчейну, як основна умова функціонування криптовалют, є головною причиною обмеження їх використання державними органами. Так, Американський дослідний центр RAND Corporation, що отримує фінансування від уряду Сполучених Штатів Америки і приватних спонсорів, опублікував доповідь під назвою «Значення віртуальної валюти для національної безпеки» [385]. Автори доповіді закликають протистояти цифровим валютам і технологіям, на основі яких вони функціонують. Дослідники впевнені, що криптовалюти можуть бути потенційним інструментом терористів. Більше того, інтерес населення до подібних технологій загрожує національній безпеці Сполучених Штатів Америки. Побоювання урядів, причому не тільки американського, ґрунтуються на тому, що криптовалюти, а відповідно, і блокчейн уже неодноразово використовувалися для скоєння неза-

конних дій. Яскравим прикладом є анонімна електронна торгова площадка Silk Road, на теренах якої продавали наркотики, зброю, викрадені персональні дані та навіть людські органи. Для оплати таких товарів і використовувалися криптовалюти. Американському уряду знадобилося докласти чимало зусиль для того, щоб відшукати засновника майданчика та призупинити діяльність одного з найбільших постачальників заборонених продуктів [385].

У той же час інші дослідження підтверджують необхідність розвитку блокчейну та його регламентації на міжнародному та державному рівнях. За результатами аналізу, проведеного компанією McKinsey, подальший розвиток технології блокчейн допоможе скоротити витрати глобальній індустрії фінансових послуг на 110 млрд дол. Матеріальний ефект технології можна буде спостерігати вже протягом наступних трьох років, а її масштабне впровадження очікують уже через п'ять років. Найбільший ефект технологія буде мати для таких сфер, як транскордонні B2B-платежі, де вона допоможе усунути посередників і торгового фінансування, де вона допоможе заощадити 14 млрд доларів завдяки відходу від роботи з паперами. Також технологія буде мати позитивний ефект у таких сферах як P2P-платежі, транзакції репо, обчислення похідних, КУС, боротьба з відмиванням грошей і шахрайським використанням персональних даних. Експерти McKinsey прогнозують, що інвестиції банків у технологію блокчейн досягнуть 400 млн дол. до 2019 р. Також McKinsey називають блокчейн «найбільш інноваційною технологією з часів появи Інтернету» [25].

Інститут IBM для підвищення цінності бізнесу (IBM Institute of Business Value) за підтримки Economist Intelligence Unit провів дослідження, в якому взяли участь 200 банків із 16 країн світу, що розповіли про свої очікування від технології блокчейн. Згідно з результатами дослідження, 2017 р. 15 % фінансових установ використовують блокчейн в практичній діяльності. Саме ці банки є новаторами, які вважають, що технологія допоможе їм створити нові бізнес-моделі, вийти на нові ринки та скоротити час, витрати та ризики у таких сферах, як довідкові дані, роздрібні платежі та споживче кредитування. Також новатори переконані, що блокчейн відкриває нові можливості у сферах торговельного фінансування та корпоративного кредитування [327, 361, 390]. З ініціативою порівняти біткойн та інші криптовалюти до звичних грошових коштів, щоб захистити права споживачів і збільшити темпи розвитку віртуальної економіки, також виступило Агентство фінансових послуг Японії.

Першим українським банком, який почав впроваджувати платформу електронних грошей із застосуванням технології блокчейн, став

Альпарі Банк (Alparibank). З допомогою розподіленої банківської системи SmartMoney банк буде інфраструктуру для процесингу операцій із електронними грошима. Проект реалізується згідно з вимогами Національної платіжної системи «Простір». Альпарі Банк уже підписав угоду з ІТ-компанією «Attic Lab». Реалізація зазначеного проекту, що буде використовувати технологію блокчейн, дозволить запуснути P2P-перекази між мобільними гаманцями, smart-контракти, спільне управління рахунками та інші сервіси.

Позиція Національного банку України щодо проведення розрахунків за допомогою криптовалюток свідчить про негативне ставлення регулятора до використання криптовалют в Україні. «Національний банк України розглядає «віртуальну валюту (криптовалюту)» Bitcoin як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальної вартості, та не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це суперечить нормам українського законодавства». Національний банк України також вважає, що використання біткойна ризиковане, а міжнародне поширення таких платежів робить цю категорію послуг привабливою для протиправних дій, в тому числі відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму [103].

Отже, функціонування та розвиток е-бізнесу у національному та міжнародному масштабі можливі за рахунок постійного підвищення його мультимедійності. Якщо різноманітність каналів доставки товарів більше пов'язана із технічними та організаційними новаціями, що повинні впроваджувати підприємства е-бізнесу, то мультимедійність розрахунків більше пов'язана із вимогами міжнародного та національного законодавства, які регламентують можливі способи розрахунків.

3.4. Багатоваріантність обліку та е-злочинність: спільні та відмінні аспекти для підприємств е-бізнесу

Основні переваги підприємств, які працюють у сфері е-бізнесу, на нашу думку, полягають у їхній різноманітності, що пов'язана з видами діяльності, географічними кордонами, організаційно-правовими формами, способами оподаткування, особливостями розрахункових операцій тощо. Враховуючи те, що бухгалтерський облік – це процес відображення господарських операцій, то для підприємств е-бізнесу він повинен мати достатньо методів для відображення усіх бізнес-проце-

сів. Поняття «багатоваріантність бухгалтерського обліку» розглядає С. Ф. Легенчук у монографії «Багатоваріантність в бухгалтерському обліку: історико-теоретичні аспекти» [153]. Вчений досліджує багатоваріантність бухгалтерського обліку у межах «радянської» та «англо-американської» його моделей, що в останній перетворюється на облікові політики, які обирають підприємства.

Діяльність підприємств е-бізнесу у багатьох її проявах є інноваційною, окремі аспекти діяльності підприємств е-бізнесу неврегульовані на законодавчому рівні, крім того, у багатьох країнах наявні відмінності у регулюванні тих чи тих бізнес-процесів. Із огляду на це, у межах цього дослідження поняття «багатоваріантність обліку» для підприємств е-бізнесу пропонуємо розширити таким чином (табл. 3.24).

Таблиця 3.24 – Багатоваріантність обліку для підприємств е-бізнесу України

Законодавчі межі	Варіативність обліку	Коментар
У межах чинного законодавства	Облікова політика, сформована відповідно до вимог Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку	Обирають підприємства е-бізнесу, що працюють на території України та створені у формі товариств
	Облікова політика, сформована відповідно до вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності	Характерна для підприємств е-бізнесу – акціонерних товариств, що працюють на міжнародному ринку
	Окремі аспекти діяльності, що не регулюються законодавством	Окремі інновації, що поступово розповсюджуються, проте законодавством ще не регламентовані, наприклад, криптовалюти
	Окремі аспекти діяльності, що заборонені законодавством одних країн, проте дозволені у інших	Платіжна система «PayPal», що дозволена для використання у одних країнах і обмежена у використанні в інших
Поза межами чинного законодавства	Паралельне ведення обліку у кількох інформаційних системах. Вчинення е-злочинів	Ведення подвійного обліку з метою уникнення оподаткування. Використання даних інформаційних систем підприємств е-бізнесу для незаконного збагачення

Підприємства е-бізнесу, що функціонують в Україні та зареєстровані як товариства з обмеженою відповідальністю, варіативність обліку проявляють із огляду на обрану підприємством облікову політику. Складання розпорядчого документу щодо облікової політики для таких підприємств регламентується Методичними рекомендаціями щодо облікової політики підприємства від 27.06.2013 р., уведених у дію Наказом Міністерства фінансів України № 635.

До 07.02.2013 р. вимоги до розкриття облікової політики підприємства регламентувалися Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», пунктом 25 якого було передбачено, що у примітках до фінансових звітів обов'язково слід розкривати облікову політику підприємства. Після припинення чинності зазначеного нормативно-правового акта розкриття облікової політики у звітності регламентується Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Чинним Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» визначається порядок зміни облікової політики підприємства (п. 9) і порядок розкриття інформації у звітності у випадках зміни облікової політики (п. 22). Перелік елементів облікової політики щодо конкретних її об'єктів наведено у інших Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, Плані рахунків, Інструкції про його застосування, інших нормативно-правових актах (табл. Ф.1, додаток Ф).

Порівнявши дані табл. 1, складеної на підставі чинного законодавства та вимог Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства, зазначимо окремі елементи облікової політики, що не відображені у цьому документі (табл. 3.25).

Таблиця 3.25 – Елементи облікової політики, що визначаються нормативно-правовими актами України

Елементи облікової політики, що відображені у Методичних рекомендаціях щодо облікової політики підприємства	Елементи облікової політики, що не відображені у Методичних рекомендаціях щодо облікової політики підприємства
1	2
Методи оцінки вибуття запасів. Періодичність визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів.	Об'єкти основних засобів, наданих та прийняти в оренду.

1	2
<p>Порядок обліку і розподілу транспортно-заготівельних витрат, ведення окремого субрахунку обліку транспортно-заготівельних витрат.</p> <p>Методи амортизації основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів, а також довгострокових біологічних активів та інвестиційної нерухомості, у разі якщо вони обліковуються за первісною вартістю.</p> <p>Вартісні ознаки предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів.</p> <p>Підходи до переоцінки необоротних активів.</p> <p>Застосування класу 8 та/або 9 Плану рахунків бухгалтерського обліку.</p> <p>Підходи до періодичності зарахування сум дооцінки необоротних активів до нерозподіленого прибутку.</p> <p>Метод обчислення резерву сумнівних боргів (у разі потреби – спосіб визначення коефіцієнта сумнівності).</p> <p>Перелік створюваних забезпечень майбутніх витрат і платежів.</p> <p>Порядок виплат, які здійснюються за рахунок прибутку (для державних і комунальних підприємств).</p> <p>Порядок оцінки ступеня завершеності операцій з надання послуг.</p> <p>Сегменти діяльності, пріоритетний вид сегмента, засади ціноутворення у внутрішньогосподарських розрахунках.</p> <p>Перелік і склад змінних і постійних загальнови-робничих витрат, бази їх розподілу.</p> <p>Перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг).</p> <p>Порядок визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом.</p> <p>Дата визначення придбаних в результаті систематичних операцій фінансових активів.</p>	<p>Оцінка об'єкта, одержаного у фінансову оренду в орендаря.</p> <p>Період очікуваного використання об'єкта фінансової оренди.</p> <p>Метод нарахування амортизації об'єкта фінансової оренди.</p> <p>База розподілу загально-виробничих витрат при нормальній потужності.</p> <p>Спосіб обліку фінансових витрат.</p> <p>Визначення суттєвості операційного циклу.</p> <p>Визначення суттєвого часу (час, який для цілей класифікації активу як кваліфікаційного є суттєвим).</p> <p>Строк корисного використання гудвілу.</p> <p>Застосування чи неза-стосування для перерахунку доходів, витрат і руху грошових коштів середньозваженого валютного курсу відповідного місяця.</p> <p>Визначення справедливої вартості біологічних активів.</p> <p>Строк корисного використання довгострокових біологічних активів.</p>

1	2
<p>База розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу.</p> <p>Кількісні критерії та якісні ознаки суттєвості інформації про господарські операції, події та статті фінансової звітності.</p> <p>Періодичність відображення відстрочених податкових активів і відстрочених податкових зобов'язань.</p> <p>Критерії розмежування об'єктів операційної та інвестиційної нерухомості.</p> <p>Підходи до класифікації пов'язаних сторін.</p> <p>Дата включення простих акцій, випуск яких зареєстровано, до розрахунку середньорічної кількості простих акцій в обігу.</p> <p>Дата первісного визнання необоротних активів і групи вибуття як утримуваних для продажу.</p> <p>Складання окремого балансу філіями, представництвами, відділеннями та іншими відокремленими підрозділами підприємства.</p> <p>Періодичність і об'єкти проведення інвентаризації.</p> <p>Визначення одиниці аналітичного обліку запасів.</p> <p>Спосіб складання звіту про рух грошових коштів.</p> <p>Підходи до віднесення витрат, пов'язаних із поліпшенням об'єкта основних засобів, до первісної вартості або витрат звітного періоду</p>	<p>Перелік і склад статей калькулювання собівартості продукції, пов'язаних із біологічними активами.</p> <p>База розподілу загально-виробничих витрат рослинництва і тваринництва.</p> <p>Закриття рахунку 79 «Фінансові результати» та віднесення фінансових результатів на рахунок 44</p>

Положення Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства № 635 від 27 червня 2013 р. [172], на нашу думку, не повною мірою висвітлюють усі необхідні елементи облікової політики для підприємств е-бізнесу в Україні.

Особливо важливими аспектами цього документа для підприємств цієї галузі, що значно впливають на показники фінансової звітності підприємств є:

- перелік створюваних забезпечень майбутніх витрат і платежів;
- методи амортизації основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів;
- періодичність і об'єкти проведення інвентаризації;
- перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг).

Більшість підприємств е-бізнесу в Україні – це онлайн-магазини, що реалізують різні види товарів кінцевим споживачам. Покупці повертають частину товарів, які не можна реалізувати повторно, оскільки вони втратили свої споживчі властивості протягом гарантійного терміну. У таких випадках доцільно передбачити створення гарантійних забезпечень та їх використання протягом року.

Підприємства е-бізнесу використовують нематеріальні активи (програмні продукти, права на торговельні марки (знаки для товарів і послуг), комерційні (фірмові) найменування тощо), тому в обліковій політиці підприємства необхідно передбачити прискорені методи нарахування амортизації на різні види нематеріальних активів. На підприємствах е-бізнесу основні засоби, здебільшого, орендовані, тому у розпорядчому документі про облікову політику методи нарахування амортизації на них не визначаються.

Періодичність і об'єкти проведення інвентаризації є необхідними елементами облікової політики підприємств е-бізнесу, особливо онлайн-магазинів. Інвентаризація повинна забезпечувати достовірну інформацію про стан і наявність товарів у онлайн-магазині на конкретний момент часу.

Для підприємств, що надають послуги в межах здійснення діяльності в електронному середовищі, обов'язковим елементом облікової політики, що повинен відображатися у розпорядчому документі, є перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг).

Враховуючи те, що облік на підприємствах е-бізнесу повністю автоматизований, підприємства автоматично втрачають окремі альтернативи щодо певних елементів облікової політики. Підприємства е-бізнесу для визначення вартості вибуття запасів використовують метод оцінки вибуття запасів за ідентифікованою собівартістю; визначення одиниці аналітичного обліку запасів здійснюється за їх найменуваннями. Оскільки реалізація товарів покупцям здійснюється на умовах передплати, то використання методу обчислення резерву сумнівних боргів (у разі потреби – спосіб визначення коефіцієнта сумнівності) не завжди є необхідним елементом облікової політики. Використання спеціалізованих програмних продуктів для ведення бухгалтерського

обліку та складання фінансової звітності забезпечує можливість складання Звіту про рух грошових коштів за обома методами одночасно, тому цей елемент облікової політики обирає підприємство.

Підприємства е-бізнесу, що функціонують на міжнародному рівні, а також ті, які створені як акціонерні товариства, багатоваріантність обліку застосовують шляхом формування облікової політики підприємства, відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності, зокрема Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» [176]. Метою Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» є визначення критеріїв до обрання та змінювання облікових політик разом із обліковим підходом і розкриттям інформації про зміни в облікових політиках, зміни в облікових оцінках, а також виправлення помилок. Стандарт призначений для покращання доречності та достовірності фінансової звітності суб'єкта господарювання та зіставності такої фінансової звітності через якийсь час, а також для зіставності з фінансовою звітністю інших суб'єктів господарювання. Відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки», облікові політики – це конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовані суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансової звітності. Цим стандартом не передбачені конкретні елементи облікової політики щодо підприємств різних галузей, він містить посилання на міжнародні стандарти фінансової звітності, що регламентують облік окремих об'єктів. Враховуючи, що е-бізнес в Україні є відкритим для зарубіжних компаній, що керуються при веденні обліку Міжнародними стандартами фінансової звітності, у найближчому майбутньому більшість вітчизняних компаній, що планують розширювати свою діяльність за межі України, будуть змушені перейти на міжнародні стандарти та сформулювати облікову політику відповідно до їх вимог [116, с. 127; 119, с. 345; 121, с. 16; 124, с. 36; 130, с. 172; 138, с. 142; 141, с. 193].

Також багатоваріантність обліку може стосуватися підприємств е-бізнесу у разі застосування ними інноваційних підходів до ведення діяльності. Прикладом цього можуть слугувати: використання криптовалют для розрахунків або безпілотних літальних апаратів для доставки товарів покупцям; роботизація бізнес-процесу, пов'язаного із сортуванням посилок; поповнення парку автомобілів для доставки товарів електрокарами. Варто відзначити, що використання криптовалюту біткойн в Україні не заборонено, хоча Національний банк України, оприлюднив Лист, у якому зазначено, що всі ризики від вико-

ристання біткойна як засобу платежу несе підприємство, що його використовує. Облік застосування у господарській діяльності безпілотних літальних апаратів буде здійснюватися на підставі існуючого законодавства, поки особливості їх використання не будуть регламентовані окремими нормативними актами.

Враховуючи міжнародний характер більшості підприємств, які працюють у сфері е-бізнесу, варто відзначити, що вони використовують переваги законодавства країн, які пропонують більш зручні умови для ведення бізнесу. Наприклад, до 2015 р. штаб-квартири глобальних гравців е-бізнесу, таких як Amazon, PayPal і Apple, знаходились у Люксембурзі. Це було пов'язано із низькою, порівняно із іншими країнами Європейського Союзу, ставкою податку на додану вартість на електронні книги та інші електронні послуги. Аналогічною є ситуація щодо використання PayPal вітчизняними підприємствами е-бізнесу – вони або змушені платити додаткову винагороду за користуваннями послугами посередників, що зареєстровані у інших країнах, або отримувати е-резидентство в Естонії.

Усі наведені випадки використання «багатоваріантності бухгалтерського обліку» не порушують чинного законодавства країни, де зареєстровано підприємство е-бізнесу, тобто є легітимними та не передбачають накладення санкцій.

У той же час існують нелегітимні способи ведення господарської діяльності у сфері е-бізнесу та, відповідно, ведення бухгалтерського обліку на таких підприємствах, які порушують чинне законодавство. Їх також необхідно вивчити з метою попередження або розкриття, оскільки вони підпадають під загальну категорію «е-злочини (кіберзлочини)» та завдають економічної шкоди учасникам господарської діяльності. Пріоритетність безпеки при здійсненні господарських операцій визнають усі без винятку підприємства е-бізнесу. Наприклад, такий гігант е-бізнесу як Amazon.com визнає серйозність цієї проблеми і заявляє, що його спроможність протистояти шахрайству з боку третіх сторін через трансакції за допомогою кредитних карток є одним із ключових чинників, які визначають позитивні результати діяльності компанії [162, с. 69].

Нормативно-правове регулювання боротьби зі злочинами у глобальній мережі здійснюється на підставі Конвенції про кіберзлочинність від 23.11.2001 р., яку ратифікувала Україна 07.09.2005 р. Згідно із текстом Конвенції, можна зазначити, що кіберзлочинність – це використання комп'ютерних мереж і електронної інформації для вчинення кримінальних правопорушень, при цьому докази таких правопорушень можуть зберігатися та передаватися за допомогою цих мереж.

Кримінальний кодекс України розглядає такі види кіберзлочинів:

- незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200);
- несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж або мереж електрозв'язку (ст. 361);
- створення з метою використання, поширення або збуту шкідливих програмних або технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут (ст. 3611);
- несанкціоновані дії з інформацією, яка обробляється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї (ст. 362);
- порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж або мереж електрозв'язку чи порядку і правил захисту інформації, яка в них оброблюється (ст. 363);
- перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж або мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку (ст. 3631).

Умовно кіберзлочини можна розділити на три групи: 1) крадіжка даних користувачів; 2) заволодіння коштами користувачів; 3) несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерних систем [57]. Їх мету, схему скоєння та можливі способи захисту наведено у табл. X.1, додаток X.

У міжнародній практиці перелік кіберзлочинів є більш широким (табл. 3.26).

Таблиця 3.26 – Перелік кіберзлочинів, що трапляються у міжнародній практиці [412]

Кіберзлочин	Коментар
Комп'ютерний вірус	Комп'ютерний вірус – це комп'ютерна програма, яка приєднується до програм, які використовуються користувачем або інший вид системного програмного забезпечення; потрапляючи на комп'ютер користувача вірус активує шкідливі програми, закладені у ньому та завдає шкоди програмному забезпеченню, яке використовується користувачем

Кіберзлочин	Коментар
Фішинг	Фішинг виникає, коли злочинець надсилає особам фіктивні електронні листи з посиланнями на шахрайські сайти, які створюються із інтерфейсом, схожим на офіційні сайти, для того щоб змусити потерпілого надавати персональну інформацію про себе
Несанкціоноване використання ботів (ботнет)	Ботнет – зараження відбувається, коли хакер передає інструкції за допомогою спеціальних комп'ютерних програм для інших комп'ютерів з метою контролю над ними. Потім підконтрольні комп'ютери використовуються для різних цілей, таких як розсилка спаму або фішингу
Підміни (спуфінг)	Підміни є незаконними способами використання електронної пошти, спрямованими на те, щоб змусити людину надати особисту інформацію про себе, яка в подальшому використовується для несанкціонованих цілей
Е-крадіжки	Е-крадіжки – це розкрадання, яке відбувається тоді, коли злочинець зламує систему безпеки фінансової установи, наприклад, банку, і переказує кошти клієнтів банку на інші рахунки або здійснює ними оплату товарів або послуг
Мережний шпіонаж	Мережний шпіонаж відбувається, коли злочинці зламують онлайн системи або окремі комп'ютери, для отримання конфіденційної інформації
Шахрайство з кредитними картками, що використовуються для онлайн-покупок	Шахрайство в Інтернеті з кредитними картками полягає у незаконному отриманні онлайн кредитної картки і використання її для несанкціонованих покупок
Онлайн-відмова у обслуговуванні сайту	Онлайн-відмова в обслуговуванні – це спосіб завдати шкоду онлайн-компанії за допомогою комп'ютерних програм, що полягає в обмеженні доступу потенційних покупців до сайту онлайн-підприємства
Комп'ютерне піратство	Комп'ютерне піратство – це злочин щодо права на використання інтелектуальних активів, пов'язаних із комп'ютерними програмами
Спам	Спам належить до небажаної електронної пошти і є незаконним, якщо не дає одержувачам можливість відмовитися від його отримання
Е-шахрайство	Е-шахрайство – це шахрайство із використанням інтернет-технологій; його найпопулярніші види – спуфінг, фішинг та онлайн-шахрайства з кредитними картками
Кібертероризм	Кібертероризм відбувається, коли терористи здійснюють віртуальні руйнування комп'ютерних систем

Порівнюючи е-злочини, поширені в Україні і за кордоном, можна зробити висновок про те, що їхній зміст е-злочинів є ідентичним, проте у західних країнах вони є більш різноманітні, оскільки кількість підприємств е-бізнесу та обсяги їх діяльності є набагато більшими, порівняно з Україною [265]. Тому злочинці мають широкий спектр потенційних «жертв». Економічні збитки, завдані підприємствам унаслідок скоєння е-злочинів, є значними (табл. 3.27).

Таблиця 3.27 – Збитки, завдані міжнародним компаніям унаслідок вчинення е-злочинів

Компанія	Тип е-злочину	Шкода
Amazon.com Inc	Кібер-тероризм	Закриття сайту
ChoicePoint Inc	Мережний шпіонаж	145 000 користувачів мережі розкрили, свою конфіденційну інформацію
Citizens Financial Group	Е-крадіжки	Отримали найнижчі бали у рейтингу банків за показником «Захист вкладів від онлайн-крадіжок»
EBay Inc	Кібертероризм	Закриття сайту
First Data Corp	Мережний шпіонаж. Шахрайство з кредитними картками, що використовуються для онлайн-покупок	Було вкрадено конфіденційну інформацію у 15 700 клієнтів
Hibernia Corp	Е-крадіжки	Отримали найнижчі бали у рейтингу банків за показником «Захист вкладів від онлайн-крадіжок»
JP Morgan Chase	Е-крадіжки Мережний шпіонаж. Шахрайство з кредитними картками, що використовуються для онлайн-покупок	Численні порушення безпеки даних розслідують спеціальні державні органи
Wachovia Corp	Мережний шпіонаж	Було вкрадено конфіденційну інформацію у 500 000 клієнтів
Washington Mutual Inc	Е-крадіжки. Мережний шпіонаж. Шахрайство з кредитними картками, що використовуються для онлайн-покупок	Зумовило закриття рахунків 1 400 осіб
Yahoo!	Кібертероризм	Закриття сайту

Наведені е-злочини та негативні економічні наслідки від них для підприємств е-бізнесу пов'язані із системами обліку на вказаних підприємствах лише опосередковано. Проте у найближчому майбутньому, коли мікро- та макрооблік будуть вестися за допомогою «хмарних» технологій у загальному міжнаціональному просторі, зловживання, пов'язані із порушенням законодавства щодо ведення бухгалтерського обліку з метою незаконного отримання прибутку, будуть більш розповсюдженими.

Висновки до розділу 3

Важливу роль у покращенні ефективності діяльності підприємств е-бізнесу в Україні відіграє удосконалення чинної нормативної бази щодо їх створення та подальшого функціонування. Враховуючи те, що е-бізнес знаходиться у постійному розвитку, державні органи усіх країн світу не встигають регулювати всі особливості діяльності його підприємств. Важливим аспектом удосконалення нормативно-правового регулювання е-бізнесу на міжнародному рівні є гармонізація чинного законодавства. Яскравим прикладом гармонізації законодавства щодо вимог до реєстрації, оподаткування та ведення діяльності підприємствами е-бізнесу є директиви Європейського Союзу. Основним завданням економічної спільноти, зацікавленої у розвитку е-бізнесу в Україні, є створення координаційного органу для перегляду існуючої нормативної бази. Її гармонізація із вимогами міжнародного законодавства та внесення пропозицій щодо її удосконалення до відповідних органів.

Найбільш розповсюдженим видом підприємств е-бізнесу, що функціонують в Україні та світі, є онлайн-магазини. Створення та забезпечення ефективного функціонування онлайн-магазину – це нелегка справа. У той же час стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і прагнення громадян до підприємництва сприяють популярності цього виду бізнесу серед українців. На законодавчому рівні існує безліч регламентів стосовно цього виду бізнесу, що у більшості випадків є обмежувачими факторами для розвитку онлайн-магазинів. Проте в окремих випадках (як, наприклад, можливість використовувати ID-паспорт для накладення електронного цифрового підпису) державні органи «ідуть назустріч» е-бізнесу та полегшують правила його ведення у межах чинного правового поля.

Процес створення та функціонування онлайн-магазину має свої особливості щодо його облікового відображення, пов'язані із бухгал-

терським обліком специфічних об'єктів (доменне ім'я, витрати на створення та обслуговування веб-сайту тощо). У ході проведеного дослідження ми встановили особливості нормативно-правового регулювання організації роботи онлайн-магазину, виявили деякі «прогалини» у чинному законодавстві, що мають бути заповнені найближчим часом, і довели, що сучасна система бухгалтерського обліку має усі необхідні інструменти для відображення господарських операцій онлайн-магазинів, нетипових для підприємств, що працюють у реальному секторі економіки. Визначення особливостей оподаткування онлайн-магазинів допомогло виявити переваги та недоліки різноманітних систем оподаткування, що можуть використати онлайн-магазини при виборі системи оподаткування. Вибір системи оподаткування онлайн-магазину необхідно здійснювати на етапі його створення, з огляду на кількість власників, стратегію розвитку та географічні кордони діяльності.

Однією із необхідних умов діяльності онлайн-магазину є забезпечення мультиканальності для його потенційних покупців, що передбачає надання певного переліку можливих способів оплати та доставки товарів, які переважно залежать від наявної інфраструктури на певній території (наприклад, наявності мережі відділень таких підприємств, як «Нова пошта», «Ін-тайм» тощо) та організаційної структури самого підприємства е-бізнесу, зокрема економічної доцільності створення та використання власної кур'єрської служби (на прикладі підприємства «MakeUp»). Використання різних способів розрахунків за товари та послуги підпадає під широкий перелік нормативно-правових актів, які їх обмежують (наприклад, обмеження розмірів щоденних розрахунків готівкою, використання певних платіжних систем в Україні тощо). Мультиканальність господарської діяльності зумовлює багатоваріантність обліку, що використовують підприємства е-бізнесу.

РОЗДІЛ 4. ПРОФЕСІЯ БУХГАЛТЕРА В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ

4.1. Професійні компетенції фахівців майбутнього

Останнім часом трансформація суспільства та економіки відбувається прискореними темпами, оскільки світ перейшов на стадію глобалізації на усіх рівнях суспільного буття. В умовах глобалізації світ вступає в нову реальність, яка вимагає від нього жити за принципами «глобального онлайну», тобто розвиватись в унісон з іншими державами, творити глобальну державну політику відповідно до технології, вже апробованої вже державами-лідерами геополітичного розвитку. Внаслідок такого тотального впливу глобалізації змінюється специфіка розвитку світу, трансформаційно-модернізаційних перетворень зазнають традиційні форми соціальної організації, на зміну яким приходять глобальне суспільство, глобальне інформаційне суспільство, глобальне масове суспільство, мережне суспільство (суспільство мережних структур) і суспільство глобального ризику [34]. Зазначені фундаментальні зміни впливають на усіх представників нового суспільства, які повинні підтримувати його еволюцію шляхом виконання певних професійних завдань. Для того щоб визначити місце бухгалтерів у інформаційній економіці, доцільно висвітлити визначальні риси майбутнього ринку праці та зробити спробу передбачити, із якими якостями, вміннями та здібностями будуть необхідні професіонали у майбутньому.

У межах цього дослідження ми зробили спробу визначити основні риси інформаційного суспільства, що вплинуть на формування ринку праці у майбутньому.

Сучасне суспільство перебуває на початковій стадії Четвертої промислової революції, яка є наслідком Третьої промислової («цифрової») революції: її визначальними ознаками є злиття технологій і «стирання кордонів» між фізичними, цифровими та біологічними сферами. Особливості Четвертої промислової революції та її вплив на сучасне суспільство стало основною темою Всесвітнього економічного форуму в Давосі (січень 2016 р.), за результатами роботи якого визначено, що Четверта промислова революція торкнеться понад 35 % існуючих наразі робочих навичок. До 2020 р. актуальними будуть робототехніка і автономний транспорт, штучний інтелект і навчання за допомогою машин, з'являться нові матеріали, біотехнології та геноміка [422]. Вчені Оксфордського університету зазначають, що до 2030, у крайньому випадку до 2050 р., людство втратить майже 50 % існуючих профе-

сій унаслідок винайдення штучного інтелекту [399]. За результатами інших досліджень, через 20 років 47 % робочих місць будуть повністю автоматизовані, а мільйони працівників залишаться без роботи [266]. Подальший розвиток інформаційної економіки зумовить зникнення одних професій, появу інших і трансформацію частини існуючих професій.

Тому у найближчому майбутньому, щоб бути кваліфікованим на ринку праці, необхідно буде вміти підлаштовуватися до зміни ситуації і розвивати свої навички відповідно до вимог науково-технічного прогресу. Наведена інформація мотивує вчених на пошук причин, що сповільнюють розвиток людства як ефективної робочої сили для інформаційної економіки. Однією із них є низька комп'ютерна грамотність значної частини населення планети, пов'язана із відсутністю доступу до всесвітньої мережі та масиву знань та інформації, що міститься у ній. Ця проблема надзвичайно гостро стоїть у країнах Африки та частково Азії, які забезпечать найвищий приріст населення планети у найближчому майбутньому. Організація Об'єднаних Націй опублікувала прогноз, згідно з яким, населення нашої планети до 2050 р. збільшиться на 2,5 млрд людей і сягне 9,1 млрд. Експерти ООН визначили, що в майбутньому приріст населення Землі буде відбуватися виключно за рахунок найбільш бідніших держав Африки та Азії [428].

У розвинутих країнах, найбільша кількість користувачів Інтернету – це люди 15–24 років, досвід користування мережею яких становить понад 5 років. Люди цієї вікової категорії – це так зване покоління «Ікс (X)» – народилися після 1980 р. і досягли повноліття у новому тисячолітті. Вони частіше за інших використовують і створюють онлайнові матеріали і вище оцінюють свої новаторські та творчі здатності; більше того, мережні технології змінюють їх спосіб мислення і способи пізнання нового. Це покоління до 2025 р. буде становити 75 % чисельності глобальної робочої сили. Відмінною рисою цього покоління є те, що воно стало першим підростаючим цифровим поколінням. Значна частина діяльності цих людей, включаючи професійні та особисті комунікації, а також управління знаннями, здійснюється за допомогою цифрових технологій [421].

Отже, високий рівень комп'ютерної грамотності є необхідною умовою працевлаштування у майбутньому, проте стрімкий розвиток мережних технологій у світі зумовить низку змін організаційного характеру щодо роботи персоналу. Наведемо деякі із можливих варіантів розвитку подій, до яких необхідно готуватися працівникам і роботодавцям у майбутньому (табл. Ц.1, додаток Ц).

Із огляду на наведену інформацію, зміни умов праці будуть впливати і на працівників, і на роботодавців; кожна із наведених груп матиме як переваги, так і недоліки, пов'язані із розвитком інформаційної економіки та е-бізнесу.

Перевагами для роботодавців стануть: 1) гнучкий штатний розклад; 2) зниження накладних витрат; 3) відсутність пільг і соціального страхування; 4) можливість підвищення прибутковості підприємства; 5) відсутність профспілок; 6) варіативність моделей працевлаштування.

Недоліками можуть бути: 1) зменшення лояльності (відданості) працівників конкретному підприємству; 2) проблеми збереження людського капіталу; 3) втрата спеціалістів, обізнаних у конкретній галузі; 4) вищезазначені соціального характеру.

Перевагами для працівників є: 1) гнучкий графік роботи; 2) можливість працювати віддалено; 3) різноманітність виконуваних робіт; 4) більше можливостей для застосування здібностей; 5) менший ступінь невдоволеності роботою; 6) самозайнятість.

Недоліками є: 1) обмеженість корпоративної соціальної відповідальності; 2) мінімальні соціальні виплати; 3) циклічність заробітної плати; 4) менше можливостей кар'єрного росту [354].

Із огляду на представлену інформацію, актуально переосмислити необхідні навички та компетенції, що мають бути притаманні майбутнім професіоналами. У дослідженні, проведеному Інститутом майбутнього, було визначено 10 основних компетенцій, що дозволять бути успішним на ринку праці 2020 р. та факторів, які на них впливають [347]. До факторів, що впливають на майбутні професійні компетенції, належать: 1) продовжена тривалість життя; 2) збільшення кількості «розумних» технологій; 3) збільшення обчислювальних потужностей; 4) виникнення нових засобів масової інформації; 5) нова структура організацій, націлених на створення нової вартості; 6) взаємопов'язаний глобальний світ. Варто відмітити, що визначені фактори комплексно впливають на формування професійних компетенцій фахівців майбутнього, у той же час вплив окремих факторів є пріоритетним щодо необхідності формування тих чи тих професійних компетенцій (табл. 4.1).

Наприкінці 2015 р. Інститут майбутнього доповнив свій список ще чотирма необхідними компетенціями, такими як: самотивація, тайм-менеджмент, управління джерелами своїх доходів, управління онлайн-рекрутингом.

Таблиця 4.1 – Професійні компетенції фахівців майбутнього до 2020 р. [347]

Професійні компетенції	Фактори	Характеристика
Когнітивне мислення	Збільшення кількості «розумних» технологій	Зазначений навик передбачає здатність розуміти глибокий зміст і значення інформації, яку намагаються донести. На цьому етапі розвитку техніки машини не можуть розуміти зміст інформації, що обробляється ними. Наразі жоден робот не може замінити здатність людини генерувати певні ідеї, приходити до певних висновків, критично підходити до інформації при прийнятті рішень
Адаптивне мислення, вміння мислити «за межами» та «поза правилами»	Збільшення кількості «розумних» технологій. Взаємопов'язаний глобальний світ	Ситуаційна адаптивність – це здатність реагувати на унікальні несподівані обставини. У майбутньому будуть потрібні співробітники, які вміють у потрібний момент виходити за рамки, не програють навіть у найскладнішій ситуації. Співробітники, у яких добре розвинений соціальний і емоційний інтелект можуть відчувати настрій інших, викликати бажані реакції людей
Соціальний інтелект	Збільшення кількості «розумних» технологій. Взаємопов'язаний глобальний світ	Роботи, незважаючи на наявність «соціальних» і «емоційних» прототипів, поки не володіють необхідними соціальними навичками і рівнем емоцій, щоб замінити людини в роботі. Співробітники, у яких добре розвинений соціальний і емоційний інтелект, будуть мати велику конкурентну перевагу в майбутньому. Люди, які можуть відчувати настрій інших, співпрацювати із різними людьми, вміють «підлаштовуватися під співрозмовника, матимуть великий попит на ринку праці

Професійні компетенції	Фактори	Характеристика
Міжкультурна компетентність	Нова структура організацій, націлених на створення нової вартості. Взаємопов'язаний глобальний світ	В умовах глобалізації працівники повинні вміти працювати у будь-якій точці планети. Міжкультурна компетентність передбачає успішну співпрацю із представниками різних культур та національностей. Такі компетенції необхідні не лише для працівників, що будуть працювати за кордоном, а також для тих, що будуть виконувати свої професійні обов'язки у межах однієї країни. Це пов'язано із тим, що великі корпорації розглядають міжнаціональний колектив як джерело потенційних інновацій для підприємства загалом. Поєднання у одному колективі людей різних національностей та вікових структур є одним зі способів підвищення ефективності діяльності підприємства
Вміння працювати віддалено	Нова структура організацій, націлених на створення нової вартості Взаємопов'язаний глобальний світ	Щоб бути успішними у майбутньому, всім співробітникам потрібно буде навчитися працювати продуктивно, повністю залучатися в робочі процеси, будучи членом віртуальної команди. Компанії будуть не тільки вибудовувати виробничі процеси, але і навчатися залучати і мотивувати працівників на відстані. Гейміфікація, тобто впровадження в робочі процеси елементів гри, відіграє одну з вирішальних ролей у цьому процесі. Співробітники віртуальних команд, у свою чергу, повинні подбати про те, щоб працювати продуктивно і ефективно поза межами класичного офісу

Професійні компетенції	Фактори	Характеристика
Проектне мислення	Нова структура організацій, націлених на створення нової вартості. Збільшення обчислювальних потужностей	Сенсори, засоби зв'язку та зростаюча обчислювальна потужність дадуть нові можливості в розвитку роботи людей. Працівники майбутнього повинні стати експертами в розпізнаванні типу мислення, який необхідний для виконання тих чи тих завдань, щоб створювати відповідне навколишнє середовище. Щоб ефективно управляти всіма інформаційними потоками, потрібно не тільки вчитися фільтрувати інформацію, але і використовувати для цього всі досягнення технічного прогресу, розробляти власні техніки, щоб справлятися з інформаційним «шумом»
Управління інформацією	Нова структура організацій, націлених на створення нової вартості. Збільшення обчислювальних потужностей. Виникнення нових засобів масової інформації	Здатність розрізняти і фільтрувати лише найважливішу інформацію. Розуміння, як можна максимально корисно використовувати різні технічні можливості в цьому напрямі. Сьогодні через величезну кількість інформації люди часто відчувають переважання. Цей навик просто необхідно розвивати, оскільки інформації буде ставати ще більше
Медіаграмотність	Продовжена тривалість життя. Збільшення обчислювальних потужностей. Виникнення нових засобів масової інформації	Здатність критично оцінювати зміст тієї чи тієї інформації, вміння використовувати нові медіа-можливості для переконливої комунікації. Блоги, соціальні мережі, форуми – всі ці важливі майданчики для створення образу та взаємодії зі споживачем у майбутньому повністю проникнуть і в професійні комунікації. Працівники майбутнього повинні будуть вільно розробляти текстовий, аудіо- та відео-контент для сучасних форм масової інформації та комунікації

Професійні компетенції	Фактори	Характеристика
Обчислювальне мислення	Збільшення обчислювальних потужностей. Виникнення нових засобів масової інформації	Кількість даних, які люди обробляють кожен день, збільшується в геометричній прогресії. Вміння розібратися у всій цій інформації, резюмувати її – ще один важливий навик у кар’єрі майбутнього. Але в той же час співробітникам не потрібно вчитися покладатися тільки на цифри та дані. Необхідно зберегти вміння приймати рішення і діяти, коли інформація для прийняття рішень відсутня
Міждисциплінарність	Продовжена тривалість життя. Збільшення обчислювальних потужностей	Багато з проблем і завдань як у окремої компанії, так і в світі загалом, вимагають міждисциплінарних рішень. Ідеальний співробітник майбутнього – той, у якого є своя спеціалізація, а також непогані знання і в інших суміжних сферах, щоб розмовляти з фахівцями з інших галузей однією мовою

Перелічені навички повинні бути сформовані протягом тривалого терміну, і не останню роль у цьому мають відігравати заклади освіти. Наведемо перелік заходів, що здійснюються у країнах Європейського Союзу спрямованих на розв’язання цієї проблеми:

- обговорення можливості введення курсу «Філософія» до базового курсу початкової школи (Велика Британія);
- розвиток професійноорієнтованої освіти, заснованої на взаємодії бізнесу локальних компаній, навчальних закладів і представників державних органів влади;
- забезпечення доступу до Інтернету як бази знань верств населення, які не мають такої можливості через фінансові обмеження чи інші обставини (проблеми біженців у Європі) [26].

Подальші дослідження у цьому напрямі дозволили конкретизувати та виокремити необхідні професійні компетенції за такими групами:

- 1) базові види грамотності, пов’язані із тим, як люди застосовують ключові навички для виконання щоденних завдань (літературна грамотність, вміння рахувати, комп’ютерна грамотність, наукова грамотність, фінансова грамотність, соціальна грамотність);

2) компетенції, пов'язані із тим, як люди реагують на виклики у щоденному житті (критичне мислення (вміння розв'язувати проблеми), креативність, вміння спілкуватися, вміння співпрацювати);

3) якісні характеристики, що пов'язані з тим, як люди ставляться до навколишнього середовища, що постійно змінюється (допитливість, наполегливість, ініціативність, адаптивність, лідерство, соціальна та культурна обізнаність) [388].

Такий підхід дозволяє побудувати ієрархічну структуру професійних компетенцій майбутніх фахівців і узгодити зазначені компетенції із видами та рівнями освіти.

Перелік нових професій, що у найближчому майбутньому з'являться у інформаційній економіці, наведений у дослідженні, яке було проведено у рамках Всесвітнього економічного форуму (табл. 4.2).

Таблиця 4.2 – Приблизний перелік професій майбутнього [428]

Сфера	Професії
Комерція	Менеджер е-бізнесу, менеджер із цифрового обліку, менеджер із розвитку цифрових продуктів, менеджер по роботі із е-правопорушеннями
Технології	Керівник інформаційного центру, науковий співробітник із вивчення даних, Спеціаліст із захисту даних, менеджер з трафіку
Веб-індустрія	Менеджер веб-проекту, вебмастер, веб-дизайнер, веб-інтегратор, розробник цифрових продуктів, менеджер з оптимізації пошукових систем
Маркетинг	Професіонал з цифрового маркетингу, професіонал з мікрмаркетингу, дослідник ринків цифрових продуктів, копірайтер, дизайнер цифрового досвіду споживачів, менеджер із залучення засобів масової інформації, менеджер з комунікацій у цифровому середовищі
Співпраця, допомога	Розробник нових видів послуг, менеджер по роботі із масовими суспільними явищами, менеджер співтовариств, менеджер соціальних медіа, редактор, контент-менеджер, менеджер по прослуховуванню контенту

Сфера	Професії
Управління людськими ресурсами	Менеджер із розробки нових підходів до навчання та навчальних матеріалів, менеджер із вивчення та управління цифровим досвідом, менеджер із вивчення брэнда роботодавця, із умінням працювати із соціальними медіа

Наведені здібності та компетенції стануть запорукою успішної професійної діяльності у майбутньому. Набуття необхідних компетенцій повинно здійснюватися за допомогою освіти. Взаємозв'язок майбутніх професійних компетенцій і професій майбутнього із рівнями освіти в Україні наведений на рис. 4.1.

Наведена на рис. 4.1 інформація ілюструє відсутність конкретного галузевого аспекту у майбутніх професіях. Вони більшою мірою є комплексними та перебуватимуть під впливом постійних змін. Враховуючи впровадження в економіку досягнень науково-технічного прогресу, пов'язаних із розробкою та впровадженням штучного інтелекту, необхідність людських глибоких знань у межах певних галузей стає малоактуальною. Надзвичайно великий обсяг інформації, що зростає із кожною секундою, не може бути вміщений у мозок конкретної людини та передаватися іншим людям, поки вона не втратила свою актуальність.

Навчальний процес більшості освітніх закладів націлений на передачу та запам'ятовування масивів інформації, що на момент викладання уже є застарілою. Винятком є дитячі садочки та початкові класи, коли дітей навчають сприймати та обробляти інформацію навколишнього світу, а також закладають основи писемної та комп'ютерної грамотності, логічного мислення та соціального інтелекту.

Ключовим недоліком сучасної вищої освіти в Україні є те, що вона, переважно, готує фахівців, які ніколи не зможуть на практиці використати отримані знання. І це значна проблема як для окремих фахівців і освітніх закладів, так і для економіки країни загалом.

Інформація, подана на рис. 4.1, свідчить про те, що фахівці, які наразі мають вищу освіту, безперечно, зможуть успішно працювати у майбутньому. Проте це буде можливим за умови постійної обов'язкової самоосвіти. Молодше ж покоління за умови наявної якісної дошкільної та шкільної освіти матиме більше можливостей більше можливостей працевлаштуватися, за умови, що воно не буде витратити час на здобуття вищої освіти, у тому вигляді, у якому вона існує зараз.

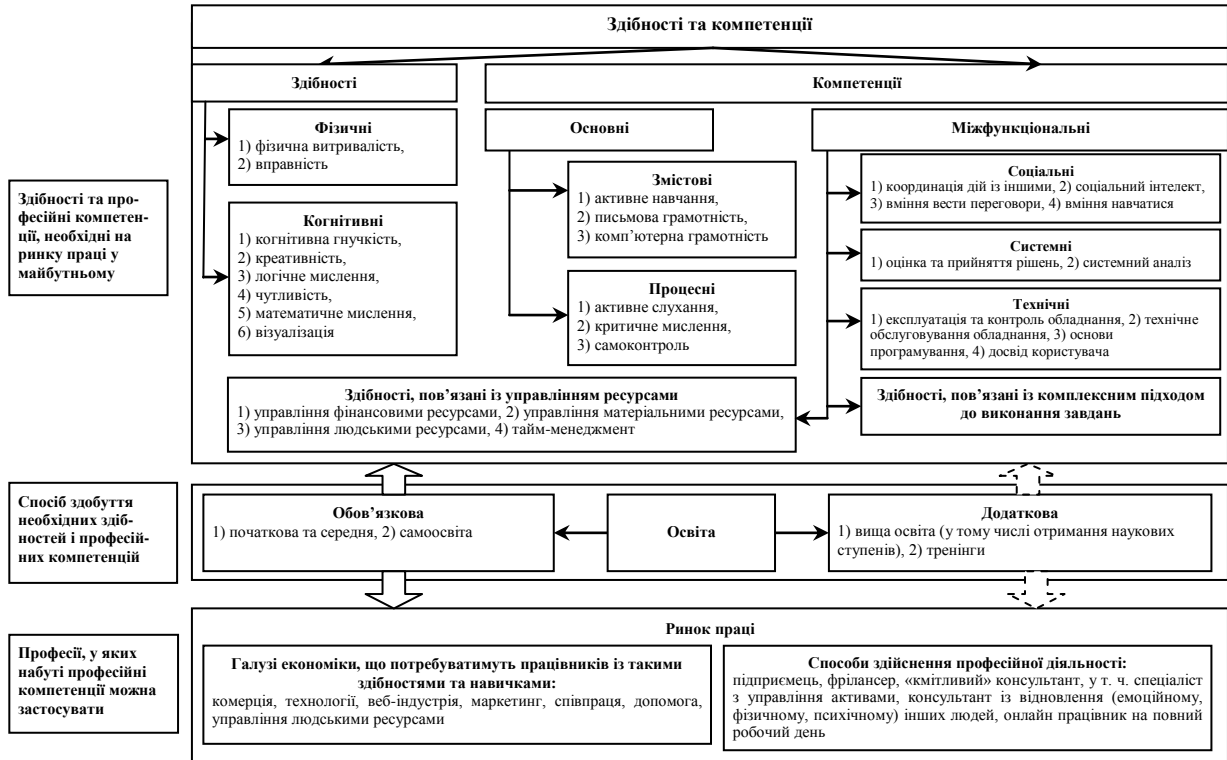

Рисунок 4.1 – Місце освіти у системі формування майбутніх професійних компетенцій

У важливості підготовки висококваліфікованих кадрів переконані роботодавці. За результатами Щорічного опитування керівників найбільших компаній світу, проведеного працівниками компанії «rwc», наявність висококваліфікованих кадрів із високим рівнем адаптивності є другим за важливістю пріоритетом для успішного ведення бізнесу в Україні (табл. 4.3).

Таблиця 4.3 – Пріоритети для бізнесу в Україні, з погляду керівників компаній [207]

Пріоритет	Значення показника, %
Прозора, зрозуміла та передбачувана податкова система	83
Висококваліфіковані освічені кадри з високим рівнем адаптивності	71
Високий рівень зайнятості	37
Оптимальна матеріальна та цифрова інфраструктура	24
Здоров'я та добробут персоналу	22
Більш рівномірний розподіл доходів	22

Результати дослідження показали, що більшість респондентів вважають пріоритетом для свого бізнесу в Україні прозору, зрозумілу та передбачувану податкову систему. Другим за важливістю фактором є наявність висококваліфікованих освічених кадрів із високим рівнем адаптивності. Іншими важливими пріоритетами є збільшення рівня зайнятості та створення оптимальної матеріальної та цифрової інфраструктури.

Українські компанії потребують кваліфікованих спеціалістів нового покоління, здатних ефективно застосовувати на користь компанії новітні технології та впроваджувати найбільш інноваційні розробки. 71 % керівників українських підприємств вважає висококваліфіковані освічені кадри з високим рівнем адаптивності одним із основних пріоритетів для бізнесу та суспільства. Разом з цим лише 24 % українських керівників компаній готові концентруватися на розвитку майбутніх лідерів у своїх компаніях, тоді як удвічі більше керівників компаній світу (49 %) роблять ставку на розвиток перспективних спеціалістів із лідерським потенціалом [207].

Такі невтішні висновки для системи вищої освіти, зумовлюють необхідність перегляду побудови підходів до організації вищої освіти в Україні, її трансформації та подальшого розвитку, оскільки не враховувати наявні здобутки існуючої системи вищої освіти, на нашу думку, неприпустимо.

4.2. Трансформація вищої освіти з підготовки бухгалтерів в Україні під впливом інформаційної економіки

Освіта, виконуючи функцію відтворення головної продуктивної сили – робочої сили, є рушійним чинником суспільного прогресу. З огляду на це, назріла необхідність аналізу ролі освіти як одного із чинників модернізації бухгалтерського обліку, що повинен відповідати вимогам сучасної інформаційної економіки та інформаційного суспільства. На нашу думку, доцільно, провести аналіз напрямів реформування бухгалтерської освіти, пов'язаних із поширенням використання мережних інформаційних технологій в усіх сферах суспільного життя. Оскільки перетворення, пов'язані з переходом до нових соціальних, економічних, технологічних та інших умов, вимагають від людини нових знань і зусиль, спрямованих на адаптацію до змін. Саме тому у розвинених країнах світу освіта розглядається як засіб оновлення суспільства, а будь-які модернізаційні процеси в економіці чи політиці починаються з реформи освіти [269].

Наукові публікації із удосконалення системи вищої освіти в Україні мають «різновекторну» спрямованість, а частина вчених наголошує на необхідності створення розгалуження закладів післядипломної освіти для впровадження у вітчизняні реалії принципу «наука впродовж життя» (Е. В. Астахова, К. В. Березовський, Л. М. Корчагіна, Л. М. Шульгіна); інша група вчених наголошує на необхідності реструктуризації існуючих закладів вищої освіти України у напрямі підвищення їх автономності, запровадженні унікальних авторських методик в освітній процес, і отже, самоокупності вищих навчальних закладів (М. Бердичевська, В. Бунда, Н. Давидова, М. Карпенко); інша група науковців обґрунтовують необхідність державного регулювання системи вищої освіти та уніфікації освітніх програм (Н. О. Борецька, С. В. Григанська). Незважаючи на різноманітність підходів до реформування системи освіти України, усі без винятку дослідження вчених підкреслюють необхідність підвищення її якості, посилення зв'язку освітніх програм із потребами бізнесу, інтеграції вітчизняної системи вищої освіти у міжнародний простір.

З метою побудови інформаційного суспільства в Україні Кабінет Міністрів України розробив Розпорядження «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні». Зазначеним нормативно-правовим документом передбачено такі напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні: 1) формування сучасної інформаційної інфраструктури; 2) доступ до інформації та знань; 3) розвиток

електронної економічної діяльності; 4) впровадження електронного урядування; 5) впровадження електронної демократії; 6) інформатизація системи освіти (е-освіта); 7) розвиток фундаментальних і прикладних наукових досліджень і наукоємних технологій; 8) е-культура; 9) створення єдиної інформаційно-аналітичної системи обліку стану здоров'я громадян України; 10) забезпечення інформаційної безпеки [230]. Щоб розвинути інформаційне суспільство відповідно до зазначених напрямів, необхідно підготувати та перепідготувати професіоналів, здатних втілити у життя конкретні заходи, спрямовані на підвищення інформатизації українського суспільства.

Для підготовки професіоналів, здатних ефективно працювати в умовах інформаційної економіки, вища бухгалтерська освіта повинна дати відповіді на питання, чому вчити, як вчити, що і як виховувати, а з урахуванням зростаючої ролі самоосвіти – на питання, чому вчитися, як вчитися, яких загальнолюдських цінностей дотримуватися [272, с. 235].

Беззаперечно, що система вищої освіти бухгалтерів повинна реагувати на зміни, оскільки існує у середовищі, що постійно змінюється. Серед світових рушійних сил змін в освіті бухгалтерів можна назвати такі фактори, як вплив конкуренції, глобалізація бізнесу, удосконалення корпоративного управління та етики, розвиток інформаційних і комунікаційних технологій [126, 133, 140].

Із огляду на це, вищу бухгалтерську освіту слід змінювати, враховуючи такі тенденції: 1) модернізація парадигми освіти; 2) інтеграція у світову культуру; 3) відновлення історичних традицій національної школи й освіти в нових умовах (рис. 4.2).

Рисунок 4.2 – Тенденції розвитку бухгалтерської освіти [272, с. 259]

На підставі визначених тенденцій Л. В. Чижевська визначила такі напрями зміцнення престижу бухгалтерської професії та підвищення якості облікової освіти: 1) розширення області знань бухгалтера з акцентом на управлінському аспекті; 2) виховання етичних принципів ведення бухгалтерського обліку; 3) посилення ролі наукових досліджень під час навчання фахівців з бухгалтерського обліку [272, с. 270–273].

Інші науковці, також поділяють думку Л. В. Чижевської, зокрема Н. В. Антоненко зазначає, що якість надання освітніх послуг у галузі бухгалтерської освіти залишається актуальним питанням. На сьогодні існує низка недоліків у професійній освіті бухгалтерів на міжнародному рівні, а саме: 1) якість академічної освіти потребує удосконалення; 2) існують розбіжності між теоретичною підготовкою в вузах і вимогами реального підприємства щодо кваліфікації бухгалтера; 3) в жодному вузі професійна етика не викладається як окремий предмет [6].

І. І. Мазур також пропонує розширити перелік навчальних дисциплін економічних спеціальностей, відповідно до сучасних реалій, і зазначає, що «з метою актуалізації навчальних програм вищої школи і приведення їх до вимог сучасного етапу цивілізаційного розвитку необхідно включити до нормативних навчальних дисциплін поряд із філософією та історією також «інтелектуальну економіку», без якої інші знання шкідливі» [241]. Інтелектуальну економіку науковець розглядає як процес створення цінності, де сама людина з її інтелектуальними можливостями та знаннями є творцем блага.

Наведені тенденції розвитку бухгалтерської освіти залишаються актуальними, проте вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів на систему бухгалтерської освіти України із кожним роком посилюється. Що стосується напрямів підвищення якості освіти, то за останнє десятиліття спостерігається значний прогрес у трансформації бухгалтера у менеджера із формування та інтерпретації інформації, його безпосереднє залучення до процесу управління. Два інших напрями дотепер залишаються на етапах розробки та впровадження вищими навчальними закладами.

Зіставлення напрямів розвитку інформаційного суспільства із тенденціями розвитку вищої бухгалтерської освіти в Україні дозволило встановити наступне (табл. 4.4).

Розглядаючи вплив вищої освіти на напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні, варто відмітити, що конкурентоспроможність українських вищих навчальних закладів на міжнародному ринку освітніх послуг є надзвичайно низькою. Так, згідно з даними щоріч-

ного рейтингу вищих навчальних закладів світу, що складає англійська компанія «Quacquarelli Symonds» (QS) із 916 університетів із понад 70 країн світу, 2016 р. найкращим українським університетом став Харківський національний університет імені Н. Каразіна, що посідав 382 сходинку загального рейтингу. 431–440 позиції посіли Київський національний університет імені Тараса Шевченка, який дещо погіршив свій результат проти минулого року (421–430), а Київський політехнічний інститут розташований на 551–600 рядках рейтингу, піднявшись за рік на 50 позицій. На позиціях нижче 701 були, як у 2015 р. Донецький національний університет, Харківський політехнічний інститут і Сумський державний університет. Показовим є факт, що з-поміж значної кількості університетів України (понад 400) тільки шість із них потрапили до цього рейтингу [401].

Таблиця 4.4 – Напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні із урахуванням тенденцій розвитку вищої освіти

Напрямок розвитку інформаційного суспільства	Вплив вищої освіти на напрям розвитку інформаційного суспільства	Коментар
1	2	3
Формування сучасної інформаційної інфраструктури	Опосередкований	Вищі навчальні заклади можуть стати прикладом впровадження та використання сучасної інформаційної інфраструктури, проте на рівні країни цим питанням повинні займатися державні органи
Доступ до інформації та знань	Прямий	На базі вищих навчальних закладів необхідно створити інформаційні бази, що містять інформацію про останні наукові дослідження у різних галузях знань; одним із головних завдань вищих навчальних закладів є забезпечення постійного доступу викладачів і студентів до науково-метричних баз
Розвиток електронної економічної діяльності	Опосередкований	Використання електронної економічної діяльності є пріоритетним напрямом розвитку для усіх без винятку бізнес-структур. На базі вищих навчальних закладів можна створювати «пілотні» бізнес-проекти

1	2	3
Упровадження електронного урядування	Опосередкований	Електронне урядування та електронна демократія слід упроваджувати на рівні державних організацій та установ; вищі навчальні заклади можуть займатися розробкою програмного забезпечення або проводити статистичні дослідження для визначення напрямів підвищення ефективності функціонування е-урядування
Упровадження електронної демократії	Опосередкований	
Інформатизація системи освіти (е-освіта)	Прямий	Вищі навчальні заклади повинні стати прикладом упровадження передових інформаційних технологій у процес надання освітніх послуг (наприклад, дистанційна освіта) та у процес організації освітньої діяльності (використання інформаційних систем у процесі управління вищим навчальним закладом)
Розвиток фундаментальних і прикладних наукових досліджень і наукоємних технологій	Прямий	Вищі навчальні заклади повинні вважати наукову діяльність провідним напрямом своєї діяльності, оскільки лише у такому разі викладачі та студенти будуть залучені до вивчення, використання та вдосконалення останніх розробок у різних галузях знань і їх упровадження у реальне життя
Е-культура	Опосередкований	Вищі навчальні заклади, безумовно, беруть участь у формуванні е-культури, проте формування основних підходів до світосприйняття е-культури повинно бути на рівні загальноосвітніх навчальних закладів
Створення єдиної інформаційно-аналітичної системи обліку стану здоров'я громадян України	Опосередкований	Створенням єдиної інформаційно-аналітичної системи обліку стану здоров'я громадян повинні займатися державні органи; на рівні вищих навчальних закладів може бути розроблене програмне забезпечення
Забезпечення інформаційної безпеки	Опосередкований	Поняття інформаційної безпеки більшою мірою є актуальним для державних органів і суб'єктів господарювання; на рівні вищих навчальних закладів може здійснюватися підготовка спеціалістів, що займаються захистом інформації

Рейтинг будується на основі аналізу вишів за шістьма індикаторами: академічна репутація (40 % оцінки), репутація працівників (10 %), співвідношення кількості студентів і викладачів (20 %), середня кількість цитувань, що припадає на викладача (20 %), а також частка іноземних викладачів і студентів (по 5 %); індикатори визначаються на основі статистичних даних і глобального опитування викладачів і студентів [40].

Щоб успішно реформувати українську систему освіти, необхідно замінити застарілу модель на сучасну модель вищих навчальних закладів, що ефективно працюють у Сполучених Штатах Америки, Великій Британії, Швейцарії, Німеччині. Це означає, що вищі навчальні заклади мають стати не тільки успішними в навчанні та дослідженнях, а й тісно співпрацювати з роботодавцями, комерціалізувати винаходи і створювати стартапи. Вузи мають стати більш міжнародними у процесі залучення студентів і викладачів, а також розширити зв'язки із місцевими та транснаціональними корпораціями.

Аби забезпечити доступ знань, накопичених у світовій науці, крім технічних і фінансових можливостей вищих навчальних закладів, викладачам і студентам слід бути готовими використовувати ці знання. Основною проблемою є відсутність відповідного рівня знання англійської мови переважної більшості викладачів і студентів, тоді як 90 % наукової інформації, опублікованої за останні 10 років, було англійською мовою. Рівень знання англійської мови серед українців є нижчим, ніж у більшості європейських країн (рис. 4.3).

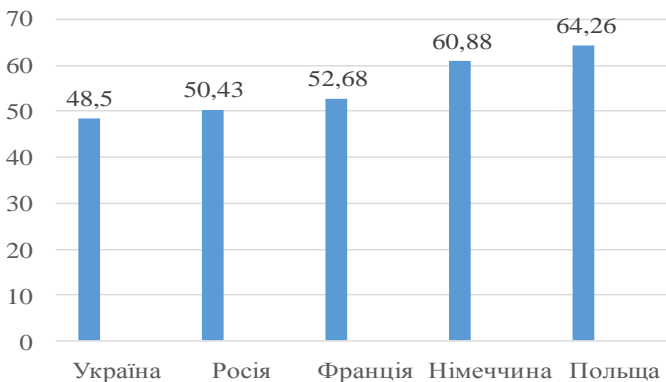

Рисунок 4.3 – Рівень знання англійської мови в Україні та інших європейських країнах (2014, EF English Proficiency Index)

Варто відмітити, що на законодавчому рівні робляться спроби для запровадження англійської мови як другої офіційної мови наукової комунікації. Зокрема Указом Президента України № 641/2015 2016 р. було оголошено «Роком англійської мови в Україні». Проте для ефективного функціонування та розвитку вітчизняної системи освіти, рівень знання англійської мови серед викладачів вищих навчальних закладів і студентів повинен бути значно вищим, ніж є зараз.

На думку західних економістів, для підвищення конкурентоспроможності української економічної освіти на міжнародному ринку освітніх послуг необхідно: 1) реформувати систему вищої освіти у напрямках підвищення автономності вузів і залучення їх діяльності до глобальних інтеграційних процесів; 2) підвищити якість університетських досліджень; 3) узгодити перелік галузей досліджень, відповідно до стандартів, установлених провідними науковими інвестиційними агенціями [270].

Зазначені зміни у діяльності навчальних закладів можливі за умови формування нового типу мислення, притаманного громадянам інформаційного суспільства, що включає альтернативні погляди на організацію та культуру загалом. Результатом таких перетворень будуть масові звільнення викладачів, що стане додатковим навантаженням на економіку, яка перебуває у кризовому стані. Тому зрозумілою є позиція уряду, який стримує реформування освіти у вказаних напрямках. У той же час, залишаючись на теперішньому рівні, вища освіта України, і бухгалтерська у тому числі, перестає бути конкурентоспроможною на ринку освітніх послуг, а спеціалісти, що підготовлені у її системі, не відповідають вимогам інформаційної економіки та не мають цінності на ринку праці.

Щоб реформувати українську вищу освіту, доцільно, на нашу думку, впровадити європейський досвід. Так, країни-члени Європейського Союзу 2009 р. прийняли «Освітню та тренінгову стратегію 2020» (Education and Training 2020 strategy) [342], пізніше на базі вказаної стратегії Європейський Парламент прийняв «Порядок модернізації європейської системи вищої освіти» (Agenda for the Modernisation of Europe's Higher Education Systems) [380].

Згідно з цими документами, пріоритетними напрямами модернізації європейської освіти є такі:

- 1) збільшення кількості випускників вищих навчальних закладів;
- 2) підвищення якості та актуальності викладання та навчання;
- 3) сприяння мобільності студентів і персоналу та міжнародне співробітництво;

4) зміцнення «трикутника знань», що пов'язує освіту, дослідження та інновації;

5) створення ефективних механізмів управління та фінансування вищої освіти, яким слугують Програма Erasmus+ та європейські інвестиційні фонди.

Важливим кроком для законодавчого закріплення та подальшого регулювання процесу інтернаціоналізації української вищої освіти стало затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність [229], у якому чітко визначені форми академічної мобільності для студентів, а саме: навчання за програмами студентського обміну у вищому навчальному закладі-партнері; навчання за спільними освітніми програмами; мовні та наукові стажування; навчальна (дослідницька, виробнича) практика; участь у літніх школах; участь у конференціях, семінарах тощо. Разом із тим Л. Драмарецька зазначає, що, «зважаючи на економічну та політичну кризу в країні, необхідно, у цьому напрямі також розвивати механізми «інтернаціоналізації вдома» в українському освітньому просторі» [61]. Початковими кроками для здійснення «інтернаціоналізації вдома» науковець вважає: 1) введення вивчення онлайн-курсів відкритих іноземних університетів у межах самостійної роботи студентів; 2) запровадження вивчення іноземних мов за допомогою сучасного програмного забезпечення; 3) також заохочення студентів використовувати можливості Інтернету для спілкування з носіями мови.

Модернізація системи європейської освіти у країнах ЄС здійснюється шляхом імплементації передового світового досвіду, тобто шляхом створення та розвитку інноваційних кластерів [325, 360, 405].

Засновником теорії кластерного розвитку вважається М. Портер [398], який розглядав кластер як сконцентровану групу взаємопов'язаних підприємств і залежних від їх діяльності організацій, що діють у певній сфері, характеризуються спільністю діяльності і доповнюють одна одну.

У світовій практиці кластерна модель активно використовується з кінця ХХ ст. В економічно розвинених країнах кластерні об'єднання проявили себе як одна із найефективніших форм організації інноваційних процесів і важливий чинник економічного розвитку. Феномен ефективності мережевих структур, до яких належать, зокрема, кластери, полягає в тому, що вони дають змогу країнам, які їх упроваджують, успішно врегулювати складну систему взаємозалежних економічних і соціальних факторів [167]. Двадцятка європейських країн лідерів за розмірами кластерів наведена у табл. 4.5.

Таблиця 4.5 – Топ-20 європейських країн, у яких розміщені найбільші освітньо-інноваційні кластери [407]

Країна	Номер територіальної одиниці	Назва регіону
Франція	FR10	Ile de France
Велика Британія	UKI1	Inner London
Італія	ITC4	Lombardia
Данія	DK00	Danmark
Німеччина	DE30	Berlin
Іспанія	ES51	Cataluna
Іспанія	ES30	Madrid
Велика Британія	UKJ1	Berks, Bucks and Oxon
Польща	PL12	Mazowieckie
Італія	ITE4	Lazio
Німеччина	DE21	Oberbayern
Нідерланди	NL33	Zuid-Holland
Франція	FR71	Rhone-Alpes
Іспанія	ES61	Andalucfa
Німеччина	DEA2	Koln
Швеція	SE01	Stockholm
Угорщина	HU10	Kozep-Magyarország
Латвія	LV00	Latvija
Фінляндія	FI18	Etela-Suomi
Велика Британія	UKI2	Outer London

Рівень розвитку та ефективності ранжирують за трьома групами: тризіркові кластери, що показують найкращі результати діяльності, дво- та однозіркові. До країн-лідерів, де функціонують тризіркові кластери належить Велика Британія із її трьома тризірковими кластерами (Berks, Bucks and Oxon; Eastern Scotland; Inner London), а також чотири європейські країни, що мають по одному тризірковому кластеру (Нідерланди (Utrecht), Швеція (Stockholm), Латвія (Latvia), Німеччина (Berlin)).

Причинами популярності освітньо-інноваційних кластерів є: 1) функціонування вищих навчальних закладів у межах кластера дає можливість наблизити наукові дослідження до поточних потреб бізнесу та суспільства; 2) залучення студентів у діяльність окремих структурних підрозділів кластера забезпечує наявність необхідного практичного досвіду; 3) отримання доступу освітніх закладів до кращої інфраструктури у межах діючих підприємств; 4) розвиток між-дисциплінарних зв'язків у межах різних галузей знань; 5) створення

єдиної економічно здорової екосистеми регіону, до якої задіяна значна кількість жителів конкретного міста, області, регіону та (або) країни.

Основними партнерами, що співпрацюють між собою у межах освітньо-інноваційних кластерів є заклади освіти, бізнес-партнери, науково-дослідні центри.

Заклади освіти, які є учасниками кластера, можуть забезпечити тестове середовище, де будуть апробовані нові технології навчання. Окремі бізнес-стратегії та бізнес-рішення можуть розроблятися та обговорюватися за участю широкого кола студентів і викладачів. Освітні заклади на міні-бізнес-моделях можуть протестувати окремі бізнес-ідеї, що сприяє зниженню рівня витрат крупних бізнес-партнерів – учасників кластера.

Підприємства та підприємці, що працюють у межах кластера, можуть використовувати результати досліджень, проведених викладачами та студентами вищих навчальних закладів, і надавати інвестиційний капітал для прискорення комерціалізації інтелектуальної власності та підвищувати ймовірність успіху нових підприємств, побудованих на знаннях, і рішень, що генеруються в кластері. Якість і актуальність продукції та послуг, створених у межах кластера, дозволять значно підвищити його ефективність.

Наукові партнери можуть проводити фундаментальні і та прикладні дослідження, пов'язані із науково-технічним прогресом у різних галузях економіки, що будуть нерозривно пов'язувати комерційних партнерів із закладами освіти для забезпечення ефективної розробки освітніх технологій. Крім того, вони будуть мати глибокі відносини з партнерами у сфері освіти з метою упорядкування збору даних і результатів для проведення поточної оцінки продуктів і підходів, розроблених у кластері.

У поєднанні зі сприятливою нормативно-правовою базою та фінансовими ресурсами освітньо-інноваційні кластери мають достатній потенціал для досягнення суспільством нових економічно обґрунтованих позитивних результатів. Необхідність співробітництва бізнесу, науки та освіти висвітлені у працях багатьох українських учених, основні думки яких викладені у табл. 4.6.

На нашу думку, першочерговим завданням освітньо-інноваційного кластера є залучення освітніх закладів у бізнес-середовище регіону. Оскільки найбільшою проблемою економічної освіти, зокрема бухгалтерської, є відірваність викладачів, студентів, а також навчального матеріалу, що викладається у межах вищих навчальних закладів, від практичних реалій. На необхідності такого взаємозв'язку наголошує О. В. Мельниченко, який зазначає, що високу цінність міг би мати

випускник вищого навчального закладу, «який отримав практичний досвід ведення бізнесу, його організації та розвитку протягом навчання. Доцільно перетворити й самі кафедри на бізнес-підрозділи, що здатні самі заробляти, наприклад, завдяки наданню консалтингових послуг різним підприємствам або організаціям» [170, с. 250].

Таблиця 4.6 – Підходи українських учених до кластерів із залученням вищих навчальних закладів

Автор	Підхід
Н. В. Волкова [36, с. 10]	Освітній кластер – це комплекс взаємопов’язаних і взаємодоповнюючих соціально-економічних, державних і муніципальних структур та інститутів, підприємств, систем та установ, які вживають заходи, диференційовані залежно від регіональних особливостей
В. І. Куценко [143, с. 18]	Освітній кластер – це сукупність взаємопов’язаних установ професійної освіти, об’єднаних за галузевою ознакою та партнерськими відносинами з підприємствами галузі
О. М. Петухова [210, с. 108]	Освітні кластери є найпрогресивнішою формою інтеграції системи освіти та виробництва, для задоволення потреб яких вона працює
М. І. Плутова [212]	Науково-освітній кластер – це: група взаємопов’язаних організацій, що діють у сфері освіти та взаємодоповнюють одна одну; сукупність взаємопов’язаних закладів науково-дослідного характеру та закладів професійної освіти, об’єднаних за галузевою ознакою та партнерськими відносинами з підприємствами галузі; система навчання та інструментів самонавчання у ланцюзі «наука – технології – бізнес». Ядром кластера є: організації сфери освіти; взаємопов’язані заклади професійної освіти та науково-дослідного характеру; ВНЗ, на базі яких здійснюється підготовка кадрів
Г. Т. П’ятницька [233, с. 192]	Науково-освітній кластер – це кластерне утворення, що поєднує в собі науково-дослідні установи (центри, інститути, лабораторії тощо) та заклади освіти із сильною науково-освітньою базою та високим рівнем інтелектуального потенціалу, що здатні: продукувати, просувати та сприяти практичному впровадженню та поширенню інновацій; вирішувати складні соціально-економічні, технічні й інші проблеми на замовлення органів влади та різного роду бізнес-структур; розвивати зв’язки та прямо співпрацювати з діючими підприємствами з метою створення баз для виробничої практики та апробації результатів наукових досліджень, ключовим завданням яких є підготовка та

Автор	Підхід
Г. Т. П'ятницька [233, с. 192]	перепідготовка кваліфікованих кадрів відповідно до потреб розвитку країни / регіону / локальної місцевості, а в окремих випадках і конкретних організацій (підприємств, компаній тощо), що відіграють стратегічну роль у процесі економічного зростання тієї чи тієї території або виконують дуже важливу соціальну функцію
О. В. Смірнов [247, с. 45]	Освітній кластер – це система навчання, взаємонавчання та інструментів самонавчання в інноваційному ланцюжку «наука – технології – бізнес», що переважно ґрунтується на горизонтальних зв'язках усередині цього ланцюжка
М. П. Хмара [268]	Науково-освітній кластер – це «скупчення» проектів, досліджень, розробок і публікацій, виконаних спільно з колегами. Це «з'єднання роботодавця та освітніх установ за допомогою комплексу програм»

У багатьох західних вищих навчальних закладах широко застосовується практика використання матеріально-технічної бази, вмінь і навичок студентів і викладачів з метою отримання додаткового фінансування для вищого навчального закладу.

Наприклад, у Сполучених Штатах Америки підприємці підраховали, що витрати компанії на утримання одного висококваліфікованого працівника становлять 200–300 тис. дол. США на рік, тоді як залучення професора із групою студентів шляхом створення та освоєння грантової програми є набагато дешевшим. Вартість праці студента – 17 тис. дол. США на рік. Тому вирішувати важливі завдання шляхом тимчасового залучення висококваліфікованого професора із групою студентів на умовах грантів є більш економічно доцільним для бізнесу, ніж утримувати висококваліфікованих працівників на постійній основі [192].

Іншим прикладом є створення малих бізнес-структур і комерційних проектів у межах окремих структурних підрозділів вищих навчальних закладів. Наприклад, в Університеті Південної Богемії у Чеських Будейовіцах (Ceské Budějovice), що у Чеській Республіці, функціонують такі бізнес-одиниці: 1) ветеринарна клініка, готель для домашніх тварин та кінно-спортивний клуб (на базі факультету сільського господарства); 2) магазин із продажу риби та ікри (на базі факультету рибництва та охорони водойм); 3) курси чеської мови для іноземців, служба психологічної підтримки (на базі педагогічного факультету).

В Україні залучення вищих навчальних закладів у інноваційні кластери – справа не нова. Сьогодні успішно функціонують інформаційно-інноваційні кластери у багатьох містах України, зокрема Львові, Луцьку, Одесі, Харкові, Черкасах. До складу кожного із них входять провідні вищі навчальні заклади регіону.

Наприклад, ІТ-кластер «Харків» було створено 2014 р. Це громадська організація, що об'єднує провідні компанії у сфері інформаційних технологій (ІТ), розробки програмних продуктів і програм, аутсорсингу бізнес-проектів (ВРО), які за підтримки органів місцевої влади та вищих навчальних закладів взяли на себе ініціативу проведення комплексних змін до ІТ-екосистеми міста. Метою організаторів кластера є: зробити Харків точкою входу в ІТ, створити найкращі умови для ІТ-компаній в Україні; забезпечити умови для самореалізації молоді у сфері ІТ-технологій, сучасну вищу ІТ-освіту, гідну роботу для молоді та програми розвитку дітей. Серед навчальних закладів, що входять до ІТ-кластера «Харків»: Національний аерокосмічний університет ім. М. Е. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Український державний університет залізничного транспорту, Харківський національний університет радіоелектроніки (ХНУРЕ), Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова.

Дослідження мети, завдань, структури та особливостей діяльності кластерів, що існують в Україні, підтвердило, що моделі кластерів, визначені у наукових працях, і моделі, що існують на практиці, значно відрізняються. Багато науковців обґрунтовують необхідність так званого «патерналізму» з боку держави по відношенню до освітніх закладів, що функціонують у межах кластера. На думку Ю. Семенець, підтримка розвитку регіональних кластерів з боку держави полягає у: 1) забезпеченні автономності та фінансової незалежності університетів; 2) сприянні створенню відповідної матеріально-технічної бази університетів; 3) формуванні державного замовлення на спеціальності відповідно до потреб ринку праці та бізнес-середовища; 4) заохоченні бізнес-організацій до проведення спільних із університетами науково-дослідних робіт в сфері інновацій шляхом надання пільг [245]. У той же час результати аналізу заходів, що вживаються у межах діяльності кластерів, свідчать, що кластери здебільшого не мають загальнонаціональної державної підтримки та, у найкращому випадку, користуються підтримкою місцевих органів влади. Підтримка розвитку органами місцевої влади ІТ-кластера найбільше проявляється у Львові.

На нашу думку, для створення та ефективного функціонування освітньо-інноваційних кластерів в Україні найбільше підходить структура освітньо-інноваційних кластерів, характерна для Сполучених Штатах Америки та країн Західної Європи, що передбачає мінімальне втручання державних органів у діяльність освітньо-інноваційних кластерів. Порівняння їхніх компонентів, що функціонують у Сполучених Штатах Америки та у країнах Західної Європи, із структурою кластерів, що функціонують в Україні, дозволило зробити висновок про те, що українські кластери були створені саме на основі таких моделей.

Структурні компоненти освітньо-інноваційного кластера та їхнього призначення було досліджено у працях американського вченого Р. Кулатти. Розширена модель компонентів освітньо-інноваційного кластера, за Р. Кулаттою, наведена у табл. 4.7.

Таблиця 4.7 – Структура освітньо-інноваційного кластера, за Р. Кулаттою [328]

Компонент	Структурні елементи	Призначення
Заклади освіти	Інноваційні школи та навчальні середовища	Використання шкіл із гнучкою інфраструктурою та новими технологіями. Головним інструментом навчання є бізнес-процес, результатом – отримання прибутку у реальному часі
	Платформи для обміну знаннями та практичними рекомендаціями	Створюються всередині кластера для отримання конкурентних переваг його учасниками
	Навчальні заклади наступного покоління	Навчальні заклади, що здійснюють підготовку професіоналів із урахуванням досягнень кластера
Бізнес-партнери	Підприємницька підтримка	Підтримка стартапів підприємцями, що допомагає збільшити масштаби діяльності новостворених підприємств. Можливість двостороннього зв'язку між підприємцями та закладами освіти
	Фінансова підтримка та винагорода	Інвестиції у стартапи
Науково-дослідні центри	Дослідницькі центри	Діяльність кластера забезпечує наявність матеріалу для проведення та узагальнення фундаментальних і прикладних досліджень, оцінки бізнес-стратегій і поточних рішень

Компонент	Структурні елементи	Призначення
	Дизайн-центри	Являють собою дослідницькі центри, діяльність яких направлена на людино-орієнтоване проектування
	Загальні показники і поточна оцінка ефективності	Загальні показники ефективності кластера та його окремих складових для розширення його діяльності

Створення освітньо-інноваційних кластерів в Україні є частиною Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 р. в умовах глобалізаційних викликів [257]. Такий підхід до трансформації вищої освіти України є гарною альтернативою ідеї закриття, укрупнення та об'єднання вищих навчальних закладів. Головною перевагою освітньо-інноваційного кластера є досягнення синергетичного ефекту, тобто у взаємодії кожен із його учасників отримує більше, ніж він міг би отримати самостійно (рис. 4.4).

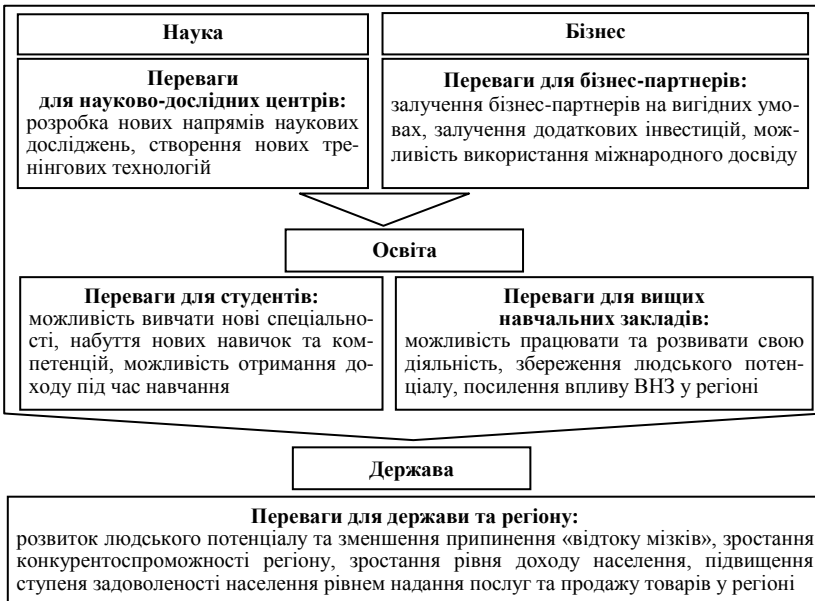

Рисунок 4.4 – Потенційні переваги для усіх учасників освітньо-інноваційного кластера

Прикладом створення освітньо-інноваційного кластера у Полтавському регіоні може слугувати модель, подана в табл. 4.8.

Таблиця 4.8 – Структурні компоненти потенційного освітньо-інноваційного кластера у Полтавському регіоні (кластер «Полтава»)

Структурний компонент	Потенційні партнери
Заклади освіти	ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», Полтавська державна аграрна академія, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка
Бізнес-партнери	Онлайн-магазини (Silf, ITLife, Pixel, Oskar, Неолінк, Строим.com) Туристичні агенції (Марабу, Кругозір, Країна мрій, Листопад) Агенції нерухомості (Полтавська нерухомість, Супермаркет новобудов, Поиск) Кінотеатри Конкорд, Колос, кінотеатр імені І. Котляревського Торговельні центри (Київ, Конкорд, Паровоз, ЦУМ) Рекламні агенції (Бойко) Івент-агенції (Хаус пати, Домино) Заклади громадського харчування Готелі
Науково-дослідні центри	Центр створення способів взаємодії вищих навчальних закладів і бізнесу, що буде працювати із урахуванням вивчення міжнародного досвіду, Центр розробки нових навчальних програм і нових типів тренінгових технологій, Центр координації потенційних працедавців і працівників, Центр вивчення англійської мови, що буде забезпечувати навчання, сертифікацію слухачів та переклад окремих наукових досліджень, Центр дослідження грантових проєктів і програм, що буде забезпечувати пошук та рекламу грантових програм серед учасників кластера, а також забезпечуватиме комунікацію між учасником грантової програми та грантодавцем, Центр дослідження ефективності діяльності кластера, що забезпечуватиме розробку переліку оціночних показників, їх розрахунок і аналіз, Центр IT-підтримки

У табл. 4.8 наведені приклади вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців у сфері економіки у Полтавському регіоні, а також існуючі підприємства малого та середнього бізнесу, що надають різноманітні послуги в Полтавському регіоні. Такий вибір був зроблений, з огляду на припущення, що кластер повинен включати в себе велику кількість незалежних бізнес-партнерів і не прив'язуватися до великих підприємств регіону. Саме такий підхід забезпечить незалежність діяльності кластера та сформує його потенціал у ході взаємодії між відносно рівними учасниками.

Що стосується створення науково-дослідних центрів, то їх співробітників пропонується набирати з-поміж викладачів вищих навчальних закладів. Трансформація закладів вищої освіти зумовлює наявність надлишкових кадрів, які мають високу кваліфікацію та досвід проведення наукових досліджень. На нашу думку, викладачі вищих навчальних закладів повинні стати «ядром» персоналу науково-дослідних центрів, що є об'єднуючою ланкою між закладами освіти та бізнес-партнерами. Діяльність цих центрів повинна здійснюватися на основі самофінансування. Результатом такого перепрофілювання стане збереження наукового потенціалу регіону, підвищення рівня заробітної плати працівників, забезпечення тісної співпраці між бізнесом і освітніми закладами.

Крім того, заклади освіти повинні забезпечити часткове самофінансування факультетів і кафедр шляхом створення продуктів, що можуть бути реалізовані, або надання послуг. Наприклад, працівники кафедри бухгалтерського обліку можуть запропонувати такі продукти (табл. 4.9).

Таблиця 4.9 – Продукти, що можуть створити працівники кафедри бухгалтерського обліку для забезпечення часткового фінансування кафедри

Продукти	Призначення
Курс «Управління особистими фінансами» (із застосуванням програмних продуктів)	Для учнів середньої та старшої школи
Курс «Сімейний бюджет» (із застосуванням програмних продуктів)	Для дорослих слухачів
Курс «Складання та подання фінансової звітності для приватних підприємців» (із застосуванням різних програмних продуктів)	Для підприємців
Курси «1 С: Підприємство» (за різними рівнями та галузями)	Для бухгалтерів

Продукти	Призначення
Курси підготовки до міжнародної сертифікації бухгалтерів CAP/CIPA	Для бухгалтерів
Курси підготовки до міжнародної сертифікації бухгалтерів АССА	Те саме
Міжнародні стандарти фінансової звітності (українською, англійською)	» »
Тематичні семінари щодо змін у податковому законодавстві	» »
Тематичні семінари щодо аналізу фінансової звітності та його використання для управління	» »
Тематичні семінари з бухгалтерського обліку галузевого спрямування (наприклад, ОСББ, онлайн-магазини, послуги)	» »

Особливістю представлених заходів є те, що вони потребують глибокої підготовки та є, по суті, разовими. Якщо таку діяльність проводити у систематичному режимі, викладачі кафедри бухгалтерського обліку та аудиту будуть конкурентоспроможними на ринку праці регіону не лише у навчальних закладах, а й у більш широкому масштабі, а також завжди будуть цікаві своїм студентам та корисні бізнес-партнерам.

Трансформаційні зміни вищої освіти України повинні стосуватися не лише підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», а й підготовки студентів, що бажають отримати більш високу кваліфікацію – «магістра», «кандидата наук», «доктора наук». На нашу думку, перш за все необхідно гармонізувати вітчизняну систему присудження наукових ступенів із міжнародною, а також вимоги, що висуваються до кандидатів на кожному рівні. Такий підхід дозволить підвищити рівень міжнародної співпраці між вищими навчальними закладами, а також конкурентоспроможність фахівців на міжнародному ринку праці. Для поступового та якісного переходу на міжнародні стандарти підготовки фахівців більш високої кваліфікації необхідно провести ряд реформ (табл. 4.10).

Оцінюючи майбутнє вищої освіти фахівців з бухгалтерського обліку, згідно із зазначеними тенденціями, варто зазначити, що кордони між викладацькою та професійною діяльністю у сфері бухгалтерського обліку будуть поступово стиратися. Викладачі, які основною метою своєї діяльності визначають лише підготовку до лекцій і відтворення підготовленого матеріалу в аудиторії, через деякий час будуть змушені реалізовувати себе у інших сферах економіки. Дипломи, які отримали

викладачами, і студенти у минулому, не будуть запорукою успішної професійної діяльності в майбутньому. Існування навчального процесу стане можливим лише за умови використання підходу «освіта протягом усього життя» та стане обов'язковою частиною людського життя, необхідною для виживання у мінливому інформаційному середовищі.

Таблиця 4.10 – Передумови ефективного функціонування PhD-програм в Україні [188]

На макрорівні	На мікрорівні
<p>1. Подальша децентралізація системи вищої освіти загалом і управління PhD-програмами зокрема. Вищий рівень децентралізації сприятиме вищому рівню конкуренції між університетами за створення кращої PhD-програми в певній сфері.</p> <p>2. Формування чітких критеріїв якості для акредитації програм третього циклу підготовки. Такі критерії повинні суттєво відрізнитися від тих, які прийняті сьогодні та використовуються для акредитації навчальних програм, та базуватися на досвіді європейських і американських програм, а також на положеннях Зальцбурзьких рекомендацій щодо формування докторських програм (від 2005 р.).</p> <p>3. Формування можливостей для підключення українських університетів до наукометричних баз даних за зниженою ціною. Наявність у західному університеті підписки на наукометричні бази даних публікацій є однією із ключових передумов для успішного навчання за PhD-програмою та написання якісної дисертації.</p> <p>4. Формування вимог до публікування результатів дисертації англійською мовою. Поступове переведення наукових журналів на англійську мову, що сьогодні вже частково відбувається.</p> <p>5. Запровадження вступних іспитів на третій цикл підготовки та забезпечення об'єктивних вступних змагань для PhD-кандидатів</p>	<p>1. Введення в сучасну PhD-програму курсу «Методи дослідження» («Research Methods») чи його аналогів. У сучасній українській аспірантурі, крім хіба що філософії, не викладають предмети, які формують достатню методичну базу для PhD-кандидатів для здійснення майбутніх наукових досліджень.</p> <p>2. Пропонується запровадити цикл стажувань у закордонних вищих навчальних закладах для молодих українських викладачів зі ступенями кандидата або доктора наук.</p> <p>3. Поступове переведення українських PhD-програм на англійську мову викладання. Наразі мовою науки є англійська. В наукометричних базах переважна більшість текстів публікується англійською мовою. Відповідно, переведення українських PhD-програм на англійську мову викладання забезпечить можливість для PhD-кандидатів читати результати зарубіжних наукових досліджень та публікувати результати своїх у міжнародних виданнях.</p> <p>4. Реформування структури управління підготовкою PhD, яке могло б реалізовуватися шляхом формування докторських шкіл в Україні та/або введення оплачуваної посади директора з аспірантських програм на кожній із кафедр університету, на яких здійснюється підготовка PhD-кандидатів</p>

4.3. Е-освіта для майбутніх фахівців з бухгалтерського обліку

Інформаційне суспільство не є кінцевою точкою розвитку суспільних явищ, а лише його черговим етапом. У ході дослідження концепції інформаційного суспільства П. Друкер 1969 р. зробив акцент на кардинальній зміні підходу до навчання, що супроводжується використанням інформаційних технологій, і обґрунтував необхідність такого навичу як «вміння вчитися». Продовжуючи дослідження у вказаному напрямі, Р. Хатчинс (1970 р.), Т. Хусен (1986 р.) і С. Рансон (1998 р.) ввели у науку та глибоко обґрунтували поняття «суспільство, що навчається» (англ. learning society) [355, 356, 404]. Наступним етапом розвитку суспільства після «суспільства, що навчається» може бути, згідно з прогнозами Дж. Моравца, «номадичне суспільство» [383].

Номадичне суспільство («knowmad society») – це суспільство, яке живе інноваціями і в інноваціях. Номади («knowmads») – це креативні, творчі, винахідливі люди, які можуть працювати будь-де, будь з ким і в будь-який час. Основними принципами, на яких будується номадичне суспільство, є: 1) акселерація технологічних і соціальних змін; 2) продовження глобалізації та горизонтального поширення знань та де-ієрархізації; 3) невизначеність; 4) взаємозалежність – успіх одного індивіда залежить від успіху інших; 5) відповідальність за дизайн і творення нашого майбутнього лежить на нас самих. Але поки концепцію «номадичного суспільства» переважно досліджують футурологи, то основні положення концепції «суспільства, що навчається» вже втілюються у сучасне життя.

Згідно з визначенням науковців, «суспільство, що навчається» – це новий тип суспільства, де набуття знань відбувається не лише у межах навчальних закладів і не закінчується із досягненням людиною певного віку. У «суспільстві, що навчається» пріоритетними у навчанні є процес навчання та навчальна діяльність, а не місце, де вона здійснюється; навчальний процес у новому суспільстві є децентралізованим та не регулюється ніякими інституціями.

Розглянемо прогнози вчених щодо розвитку освіти у найближчому майбутньому.

1. Онлайн-навчання набуде широкого розповсюдження. Раніше всі необхідні знання людям давали університети та школи, а зараз з'явилася безліч додаткових джерел інформації, в тому числі онлайн-курси. Можливо, вже через рік онлайн-навчання буде давати більшу частину необхідних базових професійних знань.

2. Набуває популярності «навчання навпаки». Flipped Classroom – це американська модель навчання, яку поступово почали вводити в Європі та Сполучених Штатах Америки. Її суть полягає у тому, щоб слухати теоретичний матеріал вдома, а завдання виконувати в університеті, де у викладача буде можливість усе пояснити й допомогти. Така система набагато зручніша, тому в майбутньому вона може легко замінити нинішню.

3. Система обміну досвідом буде обов'язковою складовою навчального процесу. У багатьох країнах існують системи обміну освітнім досвідом, які застосовують як для викладачів, так і для студентів. Час від часу людина відвідує інший освітній заклад із метою навчання або ж викладання. Це збільшує її продуктивність, а рідний університет не так набридає. Ця тенденція позитивна та стрімко поширюється, тож, її будуть активно застосовувати вже через кілька років.

4. Розробка та впровадження системи «індивідуальної освіти». Викладач не може запам'ятати, який підхід до навчання потрібен кожному учневі, адже це фізично неможливо. Але ж кожен студент має індивідуальний темп та певні проблеми з розумінням матеріалу, які зазвичай не беруться до уваги. Проте порозуміння викладача з учнем – це запорука його успіху в навчанні. Сучасні експериментальні системи пропонують використовувати комп'ютери, щоб побудувати особисту модель освіти для кожного студента.

Концепцію «суспільства, що навчається» підтримують міжнародні організації (ЮНЕСКО) та уряди. Вона є запорукою успішного економічного розвитку країни. Основні навчальні функції у межах зазначеної концепції повинні здійснювати не навчальні заклади (школи, університети), а неофіційні навчальні центри, що, крім навчання слухачів, будуть забезпечувати їхню соціалізацію у глобальному середовищі [367].

У рамках проведення Світового освітнього форуму (2015 World Education Forum, 19–22 May 2015, Incheon, Republic of Korea) було прийнято Декларацію, у якій зафіксовано п'ять основних сфер освіти у суспільстві, що навчається:

- право на освіту (забезпечення справедливої і всеосяжної якості освіти впродовж всього життя для всіх до 2030 р.);
- рівність в освіті (рівний доступ до навчання, особливо для дівчаток і жінок, призначений для розкриття потенціалу усіх членів суспільства);
- інклюзивна освіта (вона не тільки рефлексує та пристосовується до потреб кожного учня, але й співвідноситься із соціальною культурою);

- якість освіти (високоякісна освіта – це право кожного у суспільстві, а не лише привілей небагатих);
- безперервне навчання або навчання протягом життя (кожна людина на кожному етапі свого життя повинна мати можливості для безперервного навчання, здобуття нових знань і набуття навичок, необхідних їй для досягнення своїх цілей і цілей суспільства) [429].

Інчхонська декларація була схвалена представниками урядів і неурядових організацій понад 100 країн світу.

Щоб визначити напрями розвитку освіти в Україні та знайти місце для університетів у сфері надання освітніх послуг, необхідно, на нашу думку, вивчити особливості навчального процесу у «суспільстві, що навчається» (рис. 4.5).

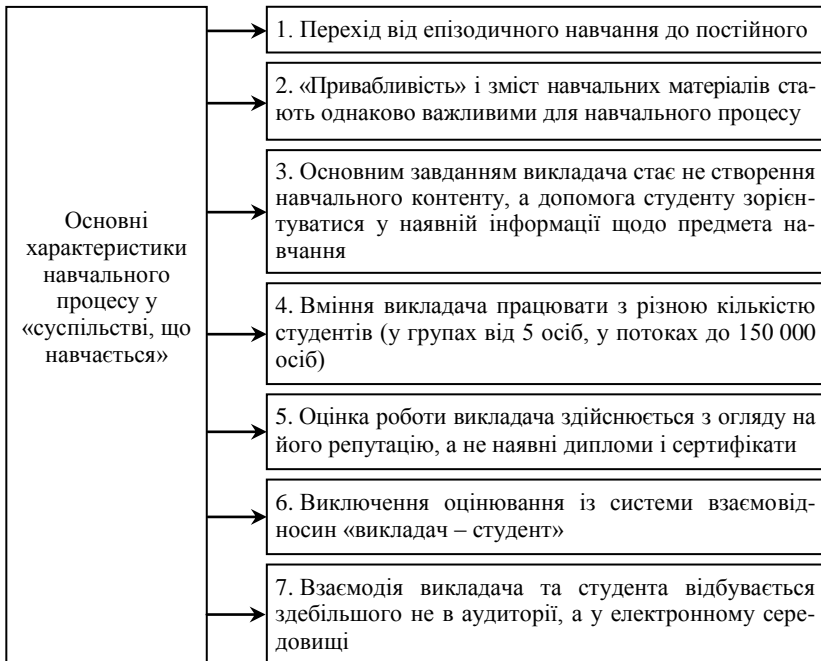

Рисунок 4.5 – Основні характеристики навчального процесу в «суспільстві, що навчається» [346]

У сучасній системі вищої освіти України особливості навчального процесу у «суспільстві, що навчається» використовуються частково у

дистанційному навчанні. Крім того, в мережі Інтернет існує безліч дистанційних навчальних центрів, що пропонують дистанційне навчання за різними галузями знань.

Згідно з Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 15 вересня 2011 р. № 1064 «Про впровадження педагогічного експерименту з дистанційного навчання на базі Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», дистанційне навчання було впроваджено у цьому вищому навчальному закладі.

У межах цього експерименту автором дослідження було розроблено два дистанційні курси: дистанційний курс «Облікова політика підприємства» для студентів спеціальності «Облік і оподаткування» і дистанційний курс «Облік і аудит» для студентів напряму підготовки «Менеджмент», «Товарознавство і торговельне підприємництво», «Документознавство та інформаційна діяльність»), що використовуються зараз у навчальному процесі Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Також автором здійснювалось супроводження шести дистанційних курсів («Звітність підприємств», «Аудит», «Аналіз господарської діяльності», «Організація і методика економічного аналізу», «Облік у сфері торговельного бізнесу», «Організація обліку»), що були розроблені іншими викладачами кафедри бухгалтерського обліку та аудиту Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Для дослідження зарубіжного досвіду проведення дистанційного навчання, автор дослідження була слухачем курсу «Англійська мова на робочому місці (English for the Workplace)», що розміщений на ресурсі «Навчання майбутнього» (Future Learn), розробниками та тьюторами якого були представники Британської Ради (British Council): провідний викладач М. Хутен (M. Houten), викладачі-асистенти Д. Левіс (D. Lewis), Н. МакЛарен (N. McLaren) and К. Уотерстон (K. Waterston).

У ході підготовки до іспиту на знання англійської мови – IELTS (International English Language Testing System – Міжнародна тестова система з визначення рівня англійської) було використане навчальне електронне середовище підготовлене фахівцями Британської Ради.

Ознайомлення із передовими технологіями навчання за кордоном відбувалося під час стажування у Південночеському університеті (The University of South Bohemia), що стало можливим за фінансової підтримки Вишеградського фонду (Visegrad Fund).

Дослідження сучасних технологій навчання, що пропонують комерційні організації, здійснювалось автором дослідження під час вивчення англійської мови за допомогою ресурсу Puzzle English.

Враховуючи те, що існуючі ресурси для здійснення дистанційного навчання є дуже різноплановими, ми не змогли охопити та порівняти більшість із них, тому подальші висновки будуть ґрунтуватися на нашому особистому досвіді та результатах аналізу зазначених ресурсів.

По-перше, слід зазначити, що необхідність постійного підвищення професійних якостей була завжди необхідною для успішної кар'єри бухгалтера. Зміни в економіці та у чинному законодавстві постійно вимагали від бухгалтера «тримати руку на пульсі». Підписка на фахові видання, відвідування семінарів у податковій інспекції та інші заходи, спрямовані на професійне зростання, – це повсякденні складові роботи бухгалтера. Із переходом суспільства у фазу інформаційного багатого способів навчання перемістилося в електронне середовище. Наразі постало питання про необхідність навчити бухгалтера орієнтуватися у безперервно зростаючій кількості навчальних матеріалів, обирати необхідні для нього курси, залежно від потреб та можливостей у конкретний момент часу, розширити перелік навчальних матеріалів за рахунок створення якісних навчальних матеріалів, у яких використовуються нові методики навчання.

По-друге, розробникам навчальних матеріалів слід вивчати зарубіжний досвід щодо створення навчальних ресурсів, що використовуються дистанційно. Порівнюючи матеріали дистанційних курсів ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» із ресурсами Future Learn, необхідно зазначити, що останні мають певні, на нашу думку, переваги для потенційних студентів, а саме те, що:

1) їхній навчальний контент різноплановий і включає відео- та аудіо- файли; цікавим, на нашу думку, є те, що тривалість кожного відео- та аудіофайлу не перевищує 15 хвилин; через аудіо- та відео-матеріали відбуваються не лише звернення викладача до студентів і пояснення матеріалів, а й імітуються «життєві» ситуації, в яких може бути використаний матеріал уроку; тестові завдання можна проходити нескінченну кількість разів, що допомагає запам'ятовувати матеріал;

2) комунікація викладача та студента здійснюється у загальному чаті, а також викладачі записують відеозвернення до студентів за результатами кожного навчального тижня та дають відповіді на питання, що були задані студентами протягом цього тижня; у кінці курсу викладач записує відеозвернення до усіх студентів, що пройшли курс, вказує на їхні досягнення та дає подальші рекомендації щодо вивчення суміжних дисциплін;

3) створюється активну співтовариство студентів, що постійно обговорюють виконання завдань, поставлених викладачами курсу в за-

гальному чаті; така практика навчання є дуже цікавою, оскільки студент спочатку виконує завдання кожного уроку самостійно і викладає його у чат, а лише потім має доступ до відповідей інших учасників.

Про важливість «привабливості» контенту також свідчить робота ресурсу Puzzle English. Проект почав розвиватися швидкими темпами після того, як запропонував потенційному студенту неординарні підходи до вивчення англійської мови: 1) розбор пазлов; 2) ігри «данетка», «переводилка дня», «дуель умов»; 3) «вітамінки и плюшки»; 4) «багаж слів»; 5) рейтинги студентів. Ці методи навчання націлені на те, щоб сприймати навчальний процес як гру, спілкуватися із однодумцями, а лише потім вивчати та засвоювати певний навчальний матеріал.

По-третє, роль викладача у новому навчальному процесі суттєво трансформується. Викладач перестає бути джерелом інформації для студента і перетворюється на керівника, який допомагає орієнтуватися у інформаційних потоках. Для цього викладач перш за все повинен бути «у потоці» необхідних знань і змогти підібрати різний набір ресурсів залежно від потреб кожного студента.

По-четверте, вміння викладача працювати із аудиторією різних масштабів новий виклик для викладача. Десять років тому взаємодію викладача зі студентами умовно можна було поділити на три категорії: 1) індивідуальна робота (курсова робота, дипломна робота); 2) робота у групі із 20–25 осіб (практичне або семінарське завдання); 3) робота із потоками студентів близько 80–120 осіб (лекція). Підготовка робочих матеріалів і завдань була підпорядкована кількості студентів, що відвідують те чи те заняття. Важливим було те, що приблизна кількість студентів, що відвідують заняття, була відомою.

Запровадження дистанційної освіти внесло свої корективи, крім того, що змінилася форма подачі матеріалу (за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій), змінилися кількість студентів, що відвідують заняття, та потенційні способи взаємодії із ними. Тепер викладач повинен уміти читати цікаві лекції дистанційно для 5 осіб і проводити практичні заняття дистанційно для 50 осіб. Що стосується зарубіжного досвіду, то викладачі Стенфордського університету пропонують потенційним студентам онлайн-курси із розробки штучного інтелекту, у яких одночасно можуть брати участь до 150 000 студентів.

Отже, у XXI ст. викладачі повинні бути орієнтовані на роботу з малими групами і надвеликими потоками, уміти пристосовуватися до масштабів аудиторії та коригувати навчальний процес, враховуючи кількість учасників.

П'ятим викликом для викладача є зміна підходів до оцінки його знань, здібностей і навичок. Якщо у минулому на рейтинг викладача впливали отримані ним дипломи та сертифікати, то у найближчому майбутньому найбільш важливим показником буде думка студентів, які навчались у конкретного викладача. Зараз зростає кількість платформ, де студенти чи слухачі курсів залишають свої відгуки про окремих викладачів. У майбутньому створена таким чином репутація буде суттєво впливати на конкурентоспроможність викладача на ринку праці.

По-шосте, у найближчому майбутньому зникне оцінювання із системи взаємовідносин «викладач – студент». У світі, де можливо використовувати BigData епізодичне оцінювання є неефективним, бо сучасні інформаційно-комунікаційні технології дозволяють забезпечити постійний зворотний зв'язок студента із тренінговим центром на постійній основі. Результати роботи студента після проходження курсу може проаналізувати система та врахувати їх для подальшого вдосконалення роботи курсу.

Сьомим аспектом, який має бути врахований під час трансформації навчального процесу, є те, що приміщення для навчання стають архаїчним атрибутом навчального закладу. Навчальний процес повністю переноситься в електронне середовище та здійснюється саме там.

У міжнародному освітньому навчальному онлайн-просторі лідерами є такі освітні проекти, як «Coursera», «Udacity», «Khan Academy», «Udemy», «Duolingo». Це впливові освітні платформи, які окреслили нову тенденцію до демократизації та віртуалізації освіти ще декілька років тому. Вони (як і мотиваційно-освітня платформа конференцій TED) можуть слугувати зразком того, як має виглядати онлайн-освіта в будь-якому куточку Землі.

Вітчизняні комерційні навчальні онлайн-проекти більше пов'язані із IT-технологіями та галузевими аспектами бізнесу (табл. 4.11). На відміну від зарубіжних аналогів, доступ до навчального контенту у більшості вітчизняних онлайн-проектів – платний.

Отже, розробка навчальних матеріалів для майбутніх бухгалтерів є нагальною необхідністю та вимогою часу. Наразі, такі матеріали розробляються здебільшого у межах навчальних закладів, що має як свої переваги, так і недоліки. Але 2017 р., до розробників онлайн-курсів приєдналися крупні аудиторські компанії. На вітчизняній платформі Prometheus був розміщений онлайн-курс «Бухгалтерський облік для початківців». Викладачі курсу – провідні фахівці відділу аудиту компанії «Ernst & Young» в Україні.

Таблиця 4.11 – Вітчизняні компанії, що представляють свої послуги у сфері онлайн-навчання

Проект	Направленість	Доступність для потенційного слухача
Prometheus	Ключовими ініціативами є підготовка до ЗНО та низка курсів за різними спеціальностями («Підприємництво», «Громадянська освіта», «Аналіз даних», «Аналіз даних»)	Усі курси безкоштовні
Програма IT LABS	QA Automation for beginners: Selenium+Ruby (онлайн). QA Automation: Selenium+Java (онлайн)	Усі курси платні
Телепортус	Платформа проведення онлайн-трансляцій лекцій, конференцій і освітніх заходів. Проект робить доступнішим і зручнішим процес долучення до різних освітніх ініціатив	Частина трансляцій платна. Частина – безкоштовна
WebPromoExperts	Освітня платформа з інтернет-маркетингу. Вебінари та семінари вони проводять регулярно, а навчальні відео викладають у YouTube	Матеріали на YouTube – у вільному доступі. Онлайн-курси – платні

Дистанційна освіта, що здійснюється за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, розвивається в Україні швидкими темпами. На нашу думку, значною перевагою розвитку онлайн-освіти України є її впровадження у межах вищих навчальних закладів. За результатами навчального експерименту, проведеного на базі Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» було досягнуто низку позитивних результатів після впровадження дистанційного навчання. Здобутки та подальші перспективи розвитку дистанційної освіти у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» наведені у табл. 4.12.

Отже, онлайн-освіта в Україні постійно розвивається, не є винятком і бухгалтерський облік, навчальні матеріали щодо якого є у вільному доступі для усіх охочих навчатися.

Таблиця 4.12 – Здобутки та напрями розвитку дистанційного навчання у ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» [58]

Здобутки та напрями розвитку	Коментар
Здобутки	Усі без винятку студенти отримали з кожної навчальної дисципліни найповніше інформаційне забезпечення, в якому підручник, що раніше був доступний у бібліотеці університету лише кожному третьому студенту, став лише складовою дистанційного курсу, що містить гіперпосилання на десятки наукових і навчальних джерел, закони, історичні та сучасні документи, копії фрагментів із наукових джерела, фотодокументи, тренажери, відео та інші матеріали
	Завдяки інформаційному забезпеченню всіх студентів науковими та навчальними джерелами дистанційних курсів значно активізувалася їхня самостійна робота, в якій елементи пошукової та дослідницької діяльності стали притаманними їм під час вивчення кожної теми, а не тільки під час написання курсових робіт та виконання семестрових занять
	Зосередження більшості складових навчального процесу на сайті дистанційного навчання вперше дозволило відстежувати та контролювати навчання студентів-заочників у міжсесійний період. Менеджери дистанційного навчання і викладачі можуть відстежити у режимі реального часу та згодом усі кроки навчальної діяльності студента з усіх навчальних дисциплін, зберігати ці дані в архіві електронного деканату. Прозорість навчального процесу дозволяє, коли це потрібно, коригувати навчальну діяльність студента, що також сприяє підвищенню його якості
	Повсякденне використання студентами комп'ютерів і їх участь у дистанційних заняттях дозволяють сформувати кожному з них навички висококваліфікованого користувача ПЕОМ, що є однією із найважливіших кваліфікаційних характеристик сучасного фахівця
	Посилення дистанційного характеру навчання значної кількості студентів зменшило потребу у паперових виданнях навчальної і наукової літератури, затратах часу на бібліотечне обслуговування цієї категорії студентів і рекреаційне навантаження на гуртожитки, їдальню і інші приміщення навчального корпусу університету
	Упровадження експерименту дозволило розширити географію абітурієнтів і сприяє зростанню іміджу університету серед тих випускників загальноосвітніх шкіл, коледжів і технікумів і їхніх

Здобутки та напрями розвитку	Коментар
Здобутки	батьків, які налаштовані на справжнє навчання, а не на його імітацію та отримання диплома, а в соціальній площині – відкриттю можливості для навчання працюючим громадянам і громадянам із особливими потребами, зменшенню часу і витрат студентів на навчання тощо
Напрями розвитку	<p>Завершення трансформації традиційного заочного навчання у сучасне дистанційне</p> <p>Створення дистанційних курсів навчальних дисциплін, які дозволяють відтворювати всі складові навчального процесу, включаючи практичні та лабораторні заняття</p> <p>Розробка дистанційних курсів і лекцій провідними докторами наук, професорами, розміщення їх у мережі Інтернет і надання до них вільного доступу</p> <p>Створення російсько- та англійських дистанційних курсів і лекцій та поширення на цій основі надання освітніх послуг громадянам інших країн; формування нового покоління науково-педагогічних працівників, які б поєднували глибоку наукову ерудицію, педагогічні здібності, знання іноземних мов і дистанційних технологій навчання</p>

У той же час фахівці називають низку проблем, що сповільнюють розвиток онлайн-освіти в Україні, а саме: 1) повільний розвиток швидкісного мобільного Інтернету; 2) несприйняття зарубіжної практики дистанційної освіти вітчизняними вишами; 3) відсутність інноваційного мислення у викладачів традиційних університетів; 4) дотаційність так званої «державної» освіти; 5) малий досвід потенційних викладачів у формуванні курсів; 6) відсутність методологічного апарату та практики дистанційного викладання; 7) дефіцит інвестицій в онлайн-освіту; 8) тривале ігнорування державою можливостей онлайн-освіти для дистанційного та інклюзивного навчання. Як не дивно, але проблеми онлайн-освіти в Україні можуть стати і можливостями: 1) інклюзивна освіта в школах та університетах може отримати новий поштовх завдяки онлайн-платформам; 2) інтеграція сільських районів і малих міст і молоді з таких населених пунктів у загальні процеси розвитку освіти та науки, технологій та комунікацій, що задіє «соціальний ліфт» для талановитої молоді; 3) поява нових спеціальностей і освіти за ними в тих сферах, де бракує літератури та академічних знань; 4) викладання для діаспори та вчених-україністів за кордоном на базі вітчизняних вишів [258, с. 122].

Висновки до розділу 4

Постійні трансформації суспільства зумовлюють його перехід на нові шаблі еволюції. Якщо раніше зміни суспільних формацій відбувалися у межах кількох поколінь, то зараз у зв'язку із розвитком технологій і продовженою тривалістю життя, одна людина може пережити декілька суспільних трансформацій. І якщо така тенденція збережеться, то наші нащадки мають бути готовими до інтенсивних змін ще більш. На зміну інформаційному суспільству приходить «суспільство, що навчається», яке поступово буде трансформуватися у номадичне або інший вид суспільства. У будь-якому разі людина майбутнього повинна бути готова знайти своє місце на ринку праці нового суспільства.

Майже до кінця ХХ ст. вища освіта була привілеєм небагатьох і забезпечувала високий рівень конкурентоспроможності на ринку праці. Після винайдення мережі Інтернет у системі освіти відбулися суттєві трансформаційні зміни. По-перше Інтернет змінив саму сутність інформації, перетворивши її із сукупності відокремлених фактів на сукупність безкінечних взаємозв'язків. Крім того, останні досягнення наукового прогресу забезпечують акумулювання такого обсягу інформації, який не під силу опрацювати (навіть у вузькій галузі) одній людині протягом усього життя. А враховуючи те, що цей обсяг інформації постійно збільшується, то запам'ятовування окремих фактів у певній галузі знань втрачає будь-який сенс.

Одним із першочергових завдань дослідження було встановлення переліку компетенцій і навичок, необхідних для фахівців майбутнього. Згідно із результатами дослідження, до них належать: 1) базові грамотності; 2) компетенції, пов'язані із тим, як люди реагують на виклики у щоденному житті; 3) якісні характеристики, пов'язані із тим, як люди ставляться до навколишнього середовища, що постійно змінюється. Отриманий перелік компетенцій для працівників майбутнього тісно пов'язаний із новими професіями, що через 50 років замінять 90 % професій, які існують сьогодні. У ході дослідження ми вивчили перелік потенційних професій майбутнього, в яких можуть себе проявити фахівці з бухгалтерського обліку. Із огляду на те, що майбутні фахівці потребують нових компетенцій у межах нових професій, стає зрозумілим факт нагальної необхідності трансформації системи вищої освіти, у тому числі бухгалтерської.

Під час дослідження було визначено потенційні підходи до трансформації системи вищої освіти, яка б допомагала сформувати необ-

хідні у майбутньому навички для бухгалтерів. Підходи до трансформації вищої освіти в Україні ми розглядали у коротко- та довготерміновій перспективі. Пріоритетним напрямом трансформації вищої освіти в Україні є формування освітньо-інноваційних кластерів за участю вищих навчальних закладів. Запропонована модель потенційного освітньо-інноваційного кластеру проілюстрована на прикладі вищих навчальних закладів і бізнес-партнерів у Полтавській області.

Трансформування вищої освіти у довгостроковій перспективі передбачає повний перехід діяльності вищих навчальних закладів у електронне середовище та надання освітніх послуг у дистанційному режимі. Ми проілюстрували доцільність використання онлайн-навчання для підготовки майбутніх фахівців із бухгалтерського обліку, із огляду на майбутні потреби ринку праці, а також провели критичний аналіз дистанційних курсів як одного із способів онлайн-освіти. Враховуючи досвід навчального експерименту, що проводився у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», у якому ми безпосередньо брали участь, визначені напрями розвитку дистанційної освіти з підготовки бухгалтерів в Україні та надані рекомендації до змісту дистанційних курсів із бухгалтерського обліку.

ВИСНОВКИ

Електронний бізнес – це новий вид бізнесу, який стрімко поширюється в Україні і в усьому світі. Використання інформаційно-комунікаційних технологій надає нові переваги підприємствам е-бізнесу порівняно із підприємствами, що працюють оффлайн. Водночас, компанії, що працюють в електронному середовищі, змушені постійно вдосконалювати свою діяльність, оскільки вони конкурують не лише з компаніями, що реалізують аналогічні товари та послуги у межах певних територій, а й зі світовими лідерами. Безумовно, позитивним фактом у розвитку е-бізнесу є підвищення якості обслуговування споживачів і задоволення їхніх потреб найбільш економічно вигідними способами. У цьому випадку, поліпшення сервісу вітчизняних підприємств е-бізнесу є значною перевагою для українських споживачів.

Розглядаючи історичні передумови виникнення постіндустріального суспільства та інформаційної економіки, слід зазначити, що ключовим фактором при переході суспільної формації на новий етап еволюції стало виникнення всесвітньої павутини. Перехід бізнесу із оффлайн- в онлайн середовище характеризується використанням інформаційно-комунікаційних технологій для підтримки зв'язку із кінцевим споживачем та їх імплементацією в управління усіма без винятку бізнес-процесами на підприємстві.

Для дослідження основних тенденцій розвитку бухгалтерського обліку в умовах функціонування інформаційної економіки було використано інструменти прогнозування. Визначені тенденції розвитку бухгалтерського обліку в Україні було сформульовано на підставі вивчення широкого кола публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері бухгалтерського обліку. За результатами прогнозування виявлені такі групи тенденцій: 1) тенденції щодо регламентації бухгалтерського обліку; 2) тенденції щодо розвитку теорії та методології бухгалтерського обліку; 3) тенденції щодо особливостей бухгалтерського обліку у межах суб'єкта господарювання; 4) тенденції щодо розвитку бухгалтерської професії та професійної освіти.

У межах дослідження трансформацій елементів методу бухгалтерського обліку, які відбуваються на підприємствах е-бізнесу було використано еволюційний підхід. У ході дослідження встановлено, що окремі елементи методу бухгалтерського обліку змінюються за рахунок зміни способу фіксації господарської операції (документація, інвентаризація, подвійний запис, баланс, звітність), водночас як зміна інших елементів методу бухгалтерського обліку пов'язана з еволюцією

економічної теорії (оцінка, рахунки) та теоретичних основ бухгалтерського обліку (рахунки, подвійний запис). За результатами дослідження встановлено, що усі традиційні елементи методу бухгалтерського обліку залишаються актуальними у бухгалтерському обліку підприємств е-бізнесу та мають значний потенціал розвитку в умовах розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій в економіці.

Наразі, найбільш поширеним видом підприємств е-бізнесу є онлайн-магазини. Саме тому, на законодавчому рівні розроблено низку нормативно-правових актів, що регламентують особливості діяльності та ведення бухгалтерського обліку підприємств цього виду. Водночас, значна частина господарських операцій, що мають місце на підприємствах е-бізнесу та особливості їх відображення у бухгалтерському обліку залишаються невисвітленими у правовому полі. У межах цього дослідження було визначено перелік господарських операцій та проблеми, що виникають при їх відображенні у бухгалтерському обліку. Особливості здійснення цих операцій та особливості їх бухгалтерського обліку доцільно регламентувати у чинному законодавстві. Визначальною рисою онлайн-магазинів є мультиканальність, саме вона впливає на організацію облікового процесу на підприємствах е-бізнесу та форму організації роботи облікової служби. Створення та функціонування онлайн-магазинів пов'язано із необхідністю відображення в бухгалтерському обліку нових об'єктів бухгалтерського обліку (доменного імені, витрат на створення та підтримку роботи сайту тощо).

Кардинальні соціальні перетворення, надшвидкий розвиток різних видів економічної діяльності та значні зміни, що відбуваються в теорії і практиці бухгалтерського обліку зумовлює необхідність зміни підходів до професійної підготовки фахівців з бухгалтерського обліку. За результатами дослідження визначено перелік основних професійних компетенцій необхідних бухгалтерам у майбутньому та підходи до трансформації системи бухгалтерської освіти в Україні в короткостроковій та довгостроковій перспективі з використанням кластерного підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 10 трендов e-commerce України в 2015 году [Електронний ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: http://mmr.ua/show/10_trendov_elektronnoy_kommertsii_ukrainy_v_2015_godu.
2. 13 українських ІТ-компаній вошли в рейтинг кращих аутсорсингових компаній світа [Електронний ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <https://delo.ua/tech/12-ukrainskih-it-kompanij-voshli-v-rejting-luchshih-outsorsingov-328294/>.
3. Абліцов О. Торговельні операції Інтернет-магазину. Бухгалтерський та податковий облік [Електронний ресурс] / О. Абліцов – Режим доступа до ресурсу: <http://byhgalter.com/torgivelni-operaci%D1%97-internet-magazinu-buhgalterskij-ta-podatkovij-oblik/#more-459>.
4. Акатъева М. Д. Постулаты, парадигмы и научные теории: бухгалтерский взгляд и оременная оценка / М. Д. Акатъева // Международнй бухгалтерский учет. – 2014. – № 37 (331). – С. 23–30.
5. Андреев О. И. Об информационной прозрачности, документообороте, о раскрытии информации и ее предоставлении по требованию акционеров [Електронний ресурс] / О. И. Мишин. – Режим доступа к ресурсу: <http://www.ipnrou.ru/print/002756>.
6. Антоненко Н. В. Проблеми підготовки бухгалтерських кадрів в Україні [Електронний ресурс] / Н. Антоненко. – Режим доступа до ресурсу: http://stimul.kiev.ua/articles.htm?a=problemi_pidgotovki_buhgalterskikh_kadriv_v_ukraini.
7. Бадрак О. Цілі та пріоритети сталого розвитку України / О. Бадрак, Л. Шостак // Економіка України. – 2002. – № 10. – С. 30–36.
8. Бардаш С. В. Методологія і організація системи економічного превентивного контролю в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Бардаш С. В. – Київ, 2011. – 36 с.
9. Безверхий К. Принципи бухгалтерського обліку та їх вплив на обліково-звітну інформацію підприємства / К. Безверхий // Галицький економічний вісник. – 2012. – № 6(39). – С. 76–92.
10. Бенько М. М. Бухгалтерський облік в торгівлі за інноваційними інформаційними технологіями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Бенько М. М. – Київ, 2011. – 40 с.
11. Білуха М. Т. Теорія бухгалтерського обліку: підручник / М.Т. Білуха. – Київ : КДТЕУ, 2000. – 66 с.
12. Біляченко О. Л. Особливості бухгалтерського обліку інтернет-реклами в сучасних умовах господарювання / О. Л. Біляченко. // Вісник Львівської комерційної академії. – 2015. – № 48. – С. 44–53.

13. Блакита А. В. Нефінансова звітність як інструмент оцінювання соціальної відповідальності бізнесу / А. В. Блакита, Р. С. Поляк. // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – № 15. – С. 126–129.
14. Бобров Е. Електронні гроші + єдиний податок = український «податковий рай» [Електронний ресурс] / Е. Бобров – Режим доступу до ресурсу: <http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=228&ArtID=772>.
15. Бондар М. І. Методологія та організація обліку і контролю інвестиційної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Бондар М. І. – Київ, 2008. – 32 с.
16. Бондар М. Обліково-аналітична інформація в управлінні підприємницькою діяльністю / М. Бондар. // Економічний аналіз. – 2010. – № 6. – С. 13–16.
17. Бондарчук В. В. Функції бухгалтерського обліку як науки та практичної діяльності / В. В. Бондарчук // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 1. – С. 35–39.
18. Боримська К. П. Рахунки бухгалтерського обліку: на шляху до моделювання системи бухгалтерського обліку / К. П. Боримська // Вісник ЖДТУ. – 2008. – № 3(45). – С. 21–31.
19. Бочуля Т. В. Вплив інформатизації суспільства на розвиток динамічної концепції бухгалтерського обліку / Т. В. Бочуля. // Зростання ролі бухгалтерського обліку в сучасній економіці : матеріали І міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Київ, 21 лютого 2013 р.). – Київ, 2013. – С. 30–35.
20. Бочуля Т. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення системи управлінського обліку / Т. В. Бочуля, А. В. Янчев // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 3. – С. 275–282.
21. Бочуля Т. В. Учетные тонкости торговых операций интернетизированных экономических субъектов / Т. В. Бочуля. // Международный бухгалтерский учет. – 2013. – № 28 (274). – С. 55–62.
22. Бочуля Т. В. Феномен інтернет-магазину в понятійному апараті бухгалтерського обліку / Т. В. Бочуля // Науковий вісник ПУЕТ. – 2012. – № 3. – С. 187–191.
23. Брадул О. М. Теорія та методологія бухгалтерського обліку і аналізу діяльності корпорацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Брадул О. М. – Київ, 2009. – 35 с.
24. Бублик Є. О. Обмеження готівкових розрахунків в Україні: проблеми та перспективи / Є. О. Бублик // Економіка і прогнозування. – 2013. – № 2. – С. 32–42.

25. Будущее блокчейна: эксперты прогнозируют инвестиционный бум [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <http://psm7.com/news/budushchee-blokcheyna-eksperty-prognoziruyut-investicionnyj-bum.html>.
26. Будущее образования: уроки неопределенности [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <http://biz.liga.net/upskill/all/stati/3225018-budushchee-obrazovaniya-uroki-neopredelennosti.htm>.
27. Бутинець Т. А. Документування в системі бухгалтерського обліку: теорія і методологія : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.06.04 / Бутинець Т. А. – Київ, 2001. – 21 с.
28. Бутинець Т. А. Розвиток науки господарського контролю: проблеми теорії, методології, практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Бутинець Т. А. – Київ, 2012. – 40 с.
29. Бутинець Ф. Ф. Історія бухгалтерського обліку. В 2-х частинах. Ч. I : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050.106 «Облік і аудит» / Ф. Ф. Бутинець. – 2-е вид., доп. і перероб. – Житомир : ПП «Рута», 2001. – 512 с.
30. Бухгалтерський облік : підручник / за заг. ред. В. Ф. Максимової. – Одеса : ОНЕУ. – 2013 – 784 с.
31. В Украине набирают обороты безналичные расчеты [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: http://hyser.com.ua/business_and_finance/v-ukraine-nabirayut-oboroty-beznalichnye-raschety-137323.
32. Виговська Н. Г. Розвиток системи фінансового контролю в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.08 / Виговська Н. Г. – Київ, 2010. – 36 с.
33. Взлетят в 2017: топ-10 перспективных стартапов по мнению инвесторов [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://psm7.com/review/top-10-perspektivnyx-startapov-po-mneniyu-investorov.html>.
34. Войтович В. Р. Вплив глобалізації на розвиток сучасного світу [Електронний ресурс] / В. Р. Войтович. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2013/06/blog-post.html>.
35. Волков С. И. Методологические основы автоматизированного учета на предприятиях / С. И. Волков, Т. А. Краева, В. П. Савин. – Москва : Финансы, 1977. – 272 с.
36. Волкова Н. В. Використання кластерного підходу в управлінні освітою / Н. В. Волкова // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №1. – С. 8–15.

37. Воронина Л. И. Теория бухгалтерского учета : учебное пособие / Л. И. Воронина. – Москва : Изд-во «Эксмо», 2006. – 480 с.
38. Геєць В. М. Якісні зміни в економіці України є нагальними / В. М. Геєць // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 4(218). – С. 5–9.
39. Гейер Е. С. Класифікація систем та моделей бухгалтерського обліку / Е. С. Гейер // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2010. – № 29. – С. 29–33.
40. Глобальний рейтинг університетів світу: український вимір [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.osvita.org.ua/news/78357.html>.
41. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік в Україні : аналіз стану та перспективи розвитку : монографія / С. Ф. Голов. – Київ : Центр учбової літератури, 2007. – 522 с.
42. Голов С. Ф. Сучасний стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Голов С. Ф. – Київ, 2009. – 31 с.
43. Голов С. Ф. Теорія багатоцільового бухгалтерського обліку / С. Ф. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2011. – № 4. – С. 3–13.
44. Гончарук М. О. Специфіка облікового відображення електронних грошей [Електронний ресурс] / М. О. Гончарук – Режим доступу до ресурсу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/2668/1/3.pdf>.
45. Горбатенко В. Еволюція прогностики як системи наукових знань про майбутнє / В. Горбатенко // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1. – С. 11–17.
46. Грабовецький Б. Є. Основи економічного прогнозування : навч. посіб. / Б. Є. Грабовецький. – Вінниця, 2004. – 162 с.
47. Грицунов О. В. Інформаційні системи та технології / О. В. Грицунов. – Харків : Харківська національна академія міського господарства, 2010. – 222 с.
48. Гуцаленко Л. В. Методологічні засади обліку прибутків у міжнародних облікових стандартах / Л. В. Гуцаленко // Інноваційна економіка. – 2010. – С. 120–127.
49. Гушко С. В. Методологічний та організаційний аспекти обліку, аналізу та аудиту в управлінні підприємств гірничо-металургійного комплексу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Гушко С. В. – Київ, 2011. – 33 с.
50. Давидов Г. М. Формування теоретичних основ аудиту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.06.04 / Давидов Д. Г. – Київ, 2006. – 33 с.

51. Давидюк Т. В. Бухгалтерський облік в системі управління людським капіталом: теорія та методологія : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Давидюк Т. В. – Житомир, 2011. – 36 с.
52. Давидюк Т. В. Зміна концепції бухгалтерського обліку під впливом дії постіндустріальної економіки / Т. В. Давидюк // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 2(52). – С. 20–22.
53. Давидюк Т. В. Зміна концепції бухгалтерського обліку під впливом інституційних змін / Т. В. Давидюк // Удосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності в сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 26–28 квітня 2010 р.). – Ужгород, 2010. – С. 72–75.
54. Данилевич О. XBRL – универсальный язык для финансов [Электронный ресурс] / О. Данилевич. – Режим доступа к ресурсу: <http://www.management.com.ua/finance/fin133.html>.
55. Деньга С. М. Удосконалення балансу комерційних підприємств згідно з юридичною теорією прав власності та концепцією майна / С. М. Деньга, В. А. Деньга // Проблеми і перспективи розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки : монографія / [колектив авторів] ; за заг. ред. проф. Вериги Ю. А., доц. Ночовної Ю. О. – Полтава : ПУЕТ, 2014. – 333 с.
56. Дерій В. А. Теоретико-методологічні засади обліку і контролю витрат та доходів підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Дерій В. А. – Тернопіль, 2012. – 36 с.
57. Деркач Т. А. Інтернет-торгівля: облік у продавця і покупця / Т. А. Деркач, Т. Т. Алієв. – Київ : Бліц-Інформ, 2016. – 192 с.
58. Дистанційне навчання (досвід проведення педагогічного експерименту у Полтавському університеті економіки і торгівлі) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://el.puet.edu.ua/sites/default/files/book_el.pdf.
59. Домарадзька Г. С. Прогнозування та макроекономічне планування: навч. посіб. / Г. С. Домарадзька, Т. М. Гладун, Р. В. Фещур. – Львів : Магнолія 2006, 2007. – 211 с.
60. Домбровская Е. Н. Достоверность как императив финансовой отчетности в условиях инфляции [Электронный ресурс] / Е. Н. Домбровская. – Режим доступа к ресурсу: <http://ej.kubagro.ru/2006/04/pdf/18.pdf>.
61. Драмарецька Л. Інтернаціоналізація української вищої освіти [Електронний ресурс] / Л. Драмарецька. – Режим доступу до ресурсу: http://www.edu-trends.info/wp-content/uploads/2015/04/Dramaretska_abstract_16_04_15.pdf?x47754.

62. Дрозд І. К. Система фінансовоекономічного контролю в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.06.04 / Дрозд І. К. – Київ, 2006. – 33 с.
63. Дубовик Т. В. Особливості здійснення роздрібної торгівлі продовольчими товарами в інтернеті / Т. В. Дубовик // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2013. – № 1(64). – С. 74–78.
64. Електронні гроші [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=125412.
65. Євдокимов В. В. Концепція інтегрованої системи бухгалтерського обліку: теорія, методологія, організація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Євдокимов В. В. – Житомир, 2011 – 37 с.
66. Євдокимов В. В. Розвиток бухгалтерського обліку в умовах глобалізації: ісламська модель : монографія / В. В. Євдокимов, С. Ф. Леженчук, Д. О. Грицишен. – Житомир : ЖДТУ, 2012. – 419 с.
67. Житній П. Є. Організаційно-методологічні аспекти облікової політики фінансово-промислових систем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Житній П. Є. – Київ, 2009. – 33 с.
68. Жиглей І. В. Бухгалтерський облік соціально-відповідальної діяльності: теорія, методологія, організація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Жиглей І. В. – Житомир, 2011 – 36 с.
69. Жук В. М. Наукова гіпотеза трактування бухгалтерського обліку як соціально-економічного інституту / В. М. Жук // Облік і фінанси АПК. – 2012. – № 2. – С. 14–22.
70. Жук В. М. Розвиток бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки : теорія, методологія, практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Жук В. М. – Київ, 2010. – 36 с.
71. Задорожний З.-М. В. Внутрішньогосподарський облік в будівництві: методологія та організація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Задорожний З.-М. В. – Тернопіль, 2007. – 40 с.
72. Задорожний З. Стан та перспективи обліково-інформаційної системи в Україні / З. Задорожний // Бухгалтерський облік і аудит. – 2013. – № 8. – С. 43–45.
73. Замула І. В. Бухгалтерський облік екологічної діяльності: теорія та методологія : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Замула І. В. – Житомир, 2010. – 36 с.

74. Згуровский М. З. Принятие решений в сетевых системах с ограниченными ресурсами : монография / М. З. Згуровский, А. А. Павлов. – Киев : Наукова думка, 2010.– 573 с.
75. Згуровський М. Суспільство знань та інформації – тенденції, виклики, перспективи [Електронний ресурс] / М. Згуровський – Режим доступу до ресурсу: http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/suspilstvo_znan_ta_informatsiyi_tendentsiyi_vikliki_perspektivi.html.
76. Іваненко В. О. Звітність як елемент методу бухгалтерського обліку та форма статистичного спостереження / В. О. Іваненко // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 2(52). – С. 104–112.
77. Івахненков С. В. Електронні технології звітування як передумова аналізу та контролю фінансової звітності / С. В. Івахненков // Облік і фінанси АПК. – 2008. – № 4. – С. 67–76.
78. Івахненков С. В. Інформаційні технології в аудиті та внутрішньогосподарському контролі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Івахненков С. В. – Київ, 2011. – 40 с.
79. Івахненков С. В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: навч. посіб. / С. В. Івахненков. – Київ : Знання-Прес, 2008. – 343 с.
80. Інтернет-магазин. Правові особливості діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://priazrda.gov.ua/index.php?page=page&ID=203>.
81. Інтернет-магазин: організація діяльності та розрахунків для приватних підприємців [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/ib/1320/3713>.
82. Інтернет-магазин: особливості діяльності та обліку [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DG090561.html.
83. Калюга Є. В. Реформування економічного контролю в Україні (теорія і практика) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.06.04 / Калюга Є. В. – Київ, 2002. – 34 с.
84. Каморджанова Н. А. Бухгалтерский учет и психология : монография / Н. А. Каморджанова. – Санкт-Петербург : СПбГИЭУ, 2010. – 226 с.
85. Кантаєва О. В. Бухгалтерський облік та аналіз інноваційної діяльності підприємств: організація і методологія : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Кантаєва О. В. – Житомир, 2011. – 36 с.
86. Кирпа И. Итоги рынка электронной коммерции Украины в 2014 году [Электронный ресурс] / И. Кирпа – Режим доступа к ресурсу: <http://igate.com.ua/news/4797-itogi-rynka-ehlektronnoj-kommertsii-ukrainy-v-2014-godu>.

87. Кіндрацька Л. М. Система бухгалтерського обліку в комерційних банках: методологія та практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.06.04 / Кіндрацька Л. М. – Київ, 2002. – 32 с.
88. Кіндрацька Л. М. Сучасні тенденції розвитку бухгалтерського обліку і їх вплив на підготовку спеціалістів у ВНЗ [Електронний ресурс] / Л. М. Кіндрацька. – Режим доступу до ресурсу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/12730>.
89. Кінєва Т. С. Місце та роль оцінки у системі обліково–аналітичного забезпечення управління / Т. С. Кінєва // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 3 (57). – С. 62–64.
90. Кірейцев Г. Г. Обумовленість розвитку бухгалтерського обліку / Г. Г. Кірейцев // Вісник ЖІТІ. – 1998. – № 7. – С. 12–16.
91. Кірейцев Г. Г. Розвиток функцій бухгалтерського обліку / Г. Г. Кірейцев // Вісник ЖІТІ. – 2000. – № 12. – С. 67–71.
92. Ковальчук Т. М. Оперативний економічний аналіз: теорія, методологія, організація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.06.04 / Ковальчук Т. М. – Київ, 2004. – 39 с.
93. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-Х [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
94. Козак О. Готівка під прицілом. Вимоги до готівкових розрахунків [Електронний ресурс] / О. Козак – Режим доступу до ресурсу: <http://economist.net.ua/node/699>.
95. Козлова М. О. Класифікація національних систем бухгалтерського обліку: аналіз наукових підходів та спроба переосмислення / М. О. Козлова // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 2 (52) – С. 116–122.
96. Корягін М. В. Оцінка як методологічна складова системи бухгалтерського обліку / М. В. Корягін // Фінанси, облік і аудит. – Київ : КНЕУ, 2012. – № 20. – С. 309–314.
97. Корягін М. В. Теорія та методологія бухгалтерського обліку в системі формування вартості підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Корягін М. В. – Київ, 2013. – 39 с.
98. Корягін М. В. Удосконалення обліку доходів, витрат та фінансових результатів підприємств сфери електронної комерції / М. В. Корягін, І. Б. Плотніченко // Облік і фінанси. – 2014. – № 2. – С. 24–31.
99. Костирко Р. О. Контроль і аналіз в управлінні економічним потенціалом підприємств: методологія та організація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Костирко Р. О. – Київ, 2010. – 36 с.

100. Костюченко В. М. Методологія й організація обліку і аналізу діяльності юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Костюченко В. М. – Київ, 2008. – 33 с.
101. Кравченко Д. ID-паспорт – носитель ЭЦП: Фантастика? – Нет, реальность! / Д. Кравченко, С. Децюра // Бухгалтерская неделя. – 2016. – № 51. – С. 56–59.
102. Красовська І. Електронний документообіг / І. Красовська // Головбух. – 2008. – № 34. – С. 8–12.
103. Криптовалюта Bitcoin поставлена в Україні вне закона [Електронний ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <http://minfin.com.ua/2014/11/10/5247634/>.
104. Крупка Я. Д. Облік і аналіз інвестиційної діяльності підприємств : методологія та організація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.06.04 / Крупка Я. Д. – Тернопіль, 2002. – 32 с.
105. Крутова А. С. Електронний документообіг на підприємствах електронної комерції / А. С. Крутова // Економіст. – 2011. – № 3. – С. 31–35.
106. Крутова А. С. Методологія та організація бухгалтерського обліку в сфері електронної торгівлі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Крутова А. С. – Київ, 2011. – 40 с.
107. Крутова А. С. Методологія та організація ведення обліку в умовах автоматизації / А. С. Крутова // Облік і фінанси АПК. – 2010. – С. 48–52.
108. Крутова А. С. Облік в системі електронної комерції : монографія / А. С. Крутова. – Харків, 2010. – 395 с.
109. Крутова А. С. Обліково-звітні аспекти монетизації продуктів ігрової індустрії з використанням електронних грошей / А. С. Крутова, О. О. Нестеренко // Бізнес Інформ. – 2016. – № 7. – С. 147–152.
110. Кужельний М. В. Теорія бухгалтерського обліку / М. В. Кужельний, В. І. Линник. – Київ : КНЕУ, 2001. – 334 с.
111. Кузіна Р. В. П(С)БУ і МСФО: анализ конвергенции / Р. В. Кузіна // Бухгалтерський облік і аудит. – 2015. – С. 10–20.
112. Кузіна Р. В. Гармонізація фінансової звітності: міжнародний досвід та українська практика / Р. В. Кузіна // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – № 721. – С. 126–131.

113. Кузіна Р. В. Формування системи корпоративної звітності: теорія, методологія та організація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Кузіна Р. В. – Одеса, 2016. – 39 с.
114. Кузьмінський Ю. А. Оперативний облік і контроль міжнародних фінансово-господарських операцій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.06.04 / Кузьмінський Ю. А. – Київ, 2002. – 30 с.
115. Кулик В. А. Вплив е-бізнесу на розвиток системи бухгалтерського обліку / В. А. Кулик, М. О. Любимов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2016. – № 4. – С. 33–38.
116. Кулик В. А. Вплив облікової політики на показники фінансової звітності підприємства / В. А. Кулик // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2011. – № 20. – С. 127–132.
117. Кулик В. А. Документування господарських операцій в електронному середовищі / В. А. Кулик // Науковий вісник ПУЕТ. – 2013. – № 3(59). – С. 325–331.
118. Кулик В. А. Зміна методології бухгалтерського обліку в електронному середовищі / В. А. Кулик // Актуальні питання обліку, аналізу і аудиту: теорія та практика : [колективна монографія у 2 т. / за ред. П. Й. Атамас.] – Дніпропетровськ : ФОП Дробязко С. І., 2014. – Т. 2 – 408 с.
119. Кулик В. А. Зміст та порядок складання Наказу про облікову політику та організацію обліку / В. А. Кулик // Збірник наукових праць Одеського державного економічного університету. Економічні науки. – 2012. – № 20. – С. 345–348.
120. Кулик В. А. Критична оцінка нових форм фінансової звітності / Ю. О. Ночовна, В. А. Кулик // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. Збірник наукових праць. – Київ : ПП «Рута», 2013. – 463 с.
121. Кулик В. А. Нормативно-правове забезпечення облікової політики та суб'єкти її формування / В. А. Кулик // Збірник наукових праць ЧДТУ. Економічні науки. – 2013. – № 34. – С. 15–20.
122. Кулик В. А. Облік та оподаткування операцій з електронними грошима в Україні / В. А. Кулик // Науковий вісник ПУЕТ. – 2015. – № 2. – С. 143–149.
123. Кулик В. А. Облікова політика підприємства: набутий досвід та перспективи розвитку : монографія / В. А. Кулик. – Полтава : ПУЕТ, 2014. – 380 с.

124. Кулик В. А. Організаційні аспекти розробки та застосування наказу про облікову політику / Ю. О. Ночовна, В. А. Кулик // Проблеми і перспективи розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки : монографія / [колектив авторів] ; за заг. ред. проф. Вериги Ю. А., доц. Ночовної Ю. О. – Полтава : ПУЕТ, 2014. – 333 с.
125. Кулик В. А. Організація обліку на підприємствах України: розробка внутрішніх регламентів / В. А. Кулик, М. О. Любимов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2013. – № 6. – С. 12–18.
126. Кулик В. А. Образовательные–инновационные кластеры как эффективный способ трансформации высшего образования / Д. Шкодова-Пармова, В. А. Кулик // Научный вестник ПУЭТ. – 2017. – № 2. – С. 105–110.
127. Кулик В. А. Організація обліку основних засобів: методичний аспект / В. А. Кулик // Університетські наукові записки. – 2013. – № 2(46). – С. 404–408.
128. Кулик В. А. Перегляд теоретичних основ бухгалтерського обліку для побудови системи обліку підприємств електронного бізнесу / В. А. Кулик // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 11. – С. 390–400.
129. Кулик В. А. Приемы первичного наблюдения в системе методов бухгалтерского учета: трансформация в информационной экономике / В. А. Кулик // Икономиката на България и Европейския Съюз – Съвременни предизвикателства и подходи за решения : [колективна монография]. – София, 2015. – 481 с.
130. Кулик В. А. Проблеми формування облікової політики підприємств електронного бізнесу в Україні / Л. В. Чижевська, В. А. Кулик // Науковий вісник ПУЕТ. – 2015. – № 3. – С. 171–178.
131. Кулик В. А. Професія бухгалтер у постіндустріальній економіці / В. А. Кулик // Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. – 2014. – № 2(34). – С. 45–50.
132. Кулик В. А. Рахунки та подвійний запис в умовах використання інформаційних технологій / В. А. Кулик // Науковий журнал «ScienceRise». – 2014. – № 3/2. – С. 89–94.
133. Кулик В. А. Реформування системи бухгалтерської освіти в Україні в умовах інформатизації суспільства / В. А. Кулик // Науковий вісник ПУЕТ. – 2017. – № 1. – С. 325–331.
134. Розвиток електронного бізнесу в Україні / В. А. Кулик // Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 1. – С. 168–176.
135. Кулик В. А. Розвиток бухгалтерського обліку в Україні / В. А. Кулик // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 6. – С. 343–350.

136. Кулик В. А. Розрахунки готівкою в Інтернет-магазині: документальне оформлення та облік / В. А. Кулик // Науковий вісник ПУЕТ. – 2016. – № 4. – С. 114–121.
137. Кулик В. А. Створення онлайн-магазину: особливості обліку та оподаткування / В. А. Кулик // Науковий вісник ПУЕТ. – 2016. – № 5. – С. 300–309.
138. Кулик В. А. Сучасний стан та проблеми формування облікової політики підприємства / Ю. О. Ночовна, В. А. Кулик // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2013. – № 776. – С. 141–146.
139. Кулик В. А. Трансформація мети бухгалтерського обліку в умовах глобалізації та інформатизації економіки / В. А. Кулик // Науковий вісник ПУЕТ. – 2013. – № 5(61). – С. 161–168.
140. Кулик В. А. Трансформація професійних компетенцій відповідно до вимог інформаційного суспільства / В. А. Кулик // Науковий Вісник Херсонського державного університету. – 2014. – № 16. – С. 100–104.
141. Кулик В. А. Формування облікової політики підприємства щодо запасів / В. А. Кулик // Науковий Вісник ПУЕТ. – 2012. – № 3(54). – С. 191–195.
142. Куликова Л. И. Принцип непрерывности деятельности предприятия в бухгалтерском учете и отчетности : монография / Л. И. Куликова, К. А. Степанов. – Казань, 2009. – 214 с.
143. Куценко В. І. Кластеризація в контексті формування людино-орієнтованої парадигми розвитку освіти / В. І. Куценко // Теорія та методика управління освітою. – 2009. – № 2. – С. 17–31.
144. Куцик П. О. Процесний підхід до розробки корпоративних регламентів обліку і звітності / П.О. Куцик, В. О. Шевчук // Економічний аналіз. – 2016. – № 1. – С. 174–182.
145. Лаговська О. А. Розвиток бухгалтерського обліку та аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління: теорія, методологія, організація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Лаговська О. А. – Житомир, 2012. – 40 с.
146. Лазаришина І. Д. Економічний аналіз: теорія, методологія, практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.06.04 / Лазаришина І. Д. – Тернопіль, 2006. – 36 с.
147. Лазаришина І. Підготовка фахівців за спеціальністю «Облік і аудит» у контексті інтеграції до Європейського простору вищої освіти / І. Лазаришина, О. Павелко // Нова педагогічна думка. – 2013. – № 1.1. – С. 117.

148. Лангазова В. В. Проблемні питання оцінки основних засобів та інших необоротних матеріальних активів / В. В. Лангазова // Науковий вісник ЛНАУ. – 2009. – № 5. – С. 1–8.
149. Лебедев К. Н. Основы современной концепции метода счетоводства / К. Н. Лебедев // Международный бухгалтерский учет. – 2015. – № 40. – С. 19–33.
150. Лебедев К. Н. Проблемы и перспективы науки «Экономический анализ»: монография / К. Н. Лебедев. – МАКС Пресс, 2013. – 600 с.
151. Левченко Н. М. Трансакційні витрати інтернет-магазину: обліковий аспект / Н. М. Левченко, В. Г. Биковський // Інноваційна економіка. – 2014. – № 3. – С. 233–238.
152. Левицька С. О. Соціальний облік: методичний підхід та організаційне забезпечення / С. О. Левицька // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2014. – № 797. – С. 255–262.
153. Легенчук С. Ф. Багатоваріантність в бухгалтерському обліку: історико-теоретичні аспекти: монографія / С. Ф. Легенчук. – Житомир, 2017. – 204 с.
154. Легенчук С. Ф. Метатеорія бухгалтерського обліку: сутність та шляхи побудови / С. Ф. Легенчук // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. – 2010. – № 1 (16). – С. 124–137.
155. Легенчук С. Ф. Моделювання відображення об'єктів зовнішнього середовища в системі рахунків бухгалтерського обліку / С. Ф. Легенчук, К. П. Боримська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. – 2008. – № 2(11). – С. 215.
156. Легенчук С. Ф. Принцип превалювання сутності над формою: історія виникнення та місце в сучасній бухгалтерській доктрині / С. Ф. Легенчук // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 2(56). – С. 126–128.
157. Легенчук С. Ф. Розвиток теорії і методології бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук: спец. 08.00.09 / Легенчук С. Ф. – Житомир, 2011. – 36 с.
158. Ловінська Л. Г. Оцінка в бухгалтерському обліку: монографія / Л. Г. Ловінська. – Київ: КНЕУ, 2006. – 256 с.
159. Ловінська Л. Г. Оцінка в сучасній системі бухгалтерського обліку підприємств України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук: спец. 08.00.09 / Ловінська Л. Г. – Київ, 2007. – 30 с.

160. Лукашенко аплодує. Як Білорусь буде третю в світі IT-країну [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://fakty.ictv.ua/ru/lifestyle/tehnika/20170127-lukashenko-aploduye-yak-bilorus-buduye-tretyu-v-sviti-it-krayinu/>.
161. Лютова Г. М. Дослідження предмету бухгалтерського обліку / Г. М. Лютова, С. В. Медвідь // Фінансовий простір. – 2012. – № 2(6). – С. 93–97.
162. Маєвська А. А. Електронна комерція і право / А. А. Маєвська. – Харків, 2010. – 256 с.
163. Макарова М. В. Тенденції розвитку цифрової економіки : монографія / М. В. Макарова. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2004. – 236 с.
164. Максимова В. Ф. Теоретичні та методологічні засади формування цілісної системи внутрішнього контролю в управлінні промисловим підприємством : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.06.04 / Максимова В. Ф. – Київ, 2006. – 34 с.
165. Малюга Н. М. Бухгалтерський облік в Україні: теорія й методологія, перспективи розвитку : монографія / Н. М. Малюга. – Житомир : ЖДТУ, 2005. – 548 с.
166. Малюга Н. М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в Україні: теоретико-методологічні основи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.06.04 / Малюга Н. М. – Київ, 2006. – 36 с.
167. Мартиняк І. О. Роль інфраструктури підтримки малого підприємництва в системі кластерних утворень [Електронний ресурс] / І. О. Мартиняк. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pdaa.edu.ua/nr/pdf2/4.pdf>.
168. Медведев М. Ю. Теория учета и двойная запись / М. Ю. Медведев. – Москва : Магистр: ИНФРА–М, 2010. – 176 с.
169. Мельник Т. Електронний документообіг та електронний підпис / Т. Мельник // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 7. – С. 47–53.
170. Мельниченко О. В. Теорія, методологія та практика обліку, аналізу і аудиту електронних грошей в банках : монографія / О. В. Мельниченко. – Житомир : ЖДТУ, 2015. – 384 с.
171. Мервенецька В. Ф. Щодо розмежування передумов організації облікового процесу, принципів ведення бухгалтерського обліку та принципів складання фінансової звітності / В. Ф. Мервенецька // Облік і контроль на підприємствах АПК: стан та перспективи розвитку: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 10–11 жовтня 2008 р.). – Київ : КНЕУ, 2008. – С. 118–121.

172. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства від 27.06.2013 р. № 635 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=382876&cat_id=293537&search_param=%EE%E1%B3%E3&searchPublishing=1.
173. Мишин Ю. А. Формирование учетной управленческой информации в системе контроля деятельности промышленной организации: вопросы теории, методологии и практики [Электронный ресурс] / Ю. А. Мишин. – Режим доступа к ресурсу: <http://www.dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-ekonomika/a1139.php>.
174. Мокринська З. В. Особливості бухгалтерського обліку в Китаї / З. В. Мокринська // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – № 10. – С. 188–192.
175. Мороз Ю. Ю. Бухгалтерський облік та аналітичне забезпечення моніторингу економічного потенціалу підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Мороз Ю. Ю. – Житомир, 2012. – 39 с.
176. МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» від 01.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_020.
177. Муравський В. Документування в умовах повної автоматизації обліку / В. Муравський // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 5. – С. 48–52.
178. Муравський В. В. Трансформація облікових принципів з позиції теорії обліку та інформатики / В. В. Муравський // Комунальне господарств міст. – 2013. – № 108. – С. 299–305.
179. Нападівська Л. В. Управлінський облік в системі гірничорудних підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.06.04 / Нападівська Л. В. – Київ, 2002. – 30 с.
180. Нимчинов П. П. Общая теория бухгалтерского учета / П. П. Нимчинов. – Киев : Издательское объединение «Вища школа», 1977. – 240 с.
181. Німко О. Б. Правове регулювання електронної комерції в Україні [Електронний ресурс] / О. Б. Німко. – Режим доступу до ресурсу: <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/5965>
182. Новиков И. В. Русская форма счетоводства по Ф. В. Езерскому / И. В. Новиков // Проблемы и перспективы экономики и управления : материалы международной научной конференции (Санкт-Петербург, апрель 2012 г.). – Санкт-Петербург : Реноме, 2012. – С. 8–11.

183. Облік і аудит : дистанційний курс для студентів за напрямом підготовки 6.020105 «Документознавство та інформаційна діяльність» [Електронний ресурс] / В. А. Кулик, М. М. Зюкова. – Полтава: ПУЕТ, 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://www2.el.puet.edu.ua/wk/course/view.php?id=39>.
184. Облік і аудит : дистанційний курс для студентів за напрямом підготовки 6.030601 «Менеджмент» [Електронний ресурс] / В. А. Кулик, М. М. Зюкова. – Полтава: ПУЕТ, 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://www2.el.puet.edu.ua/izdo/course/view.php?id=268>.
185. Облік і аудит : дистанційний курс для студентів за напрямом підготовки 6.030510. «Товарознавство і торговельне підприємництво» програми професійного спрямування «Товарознавство та експертиза в митній справі» та 6.030510 «Товарознавство і торговельне підприємництво» програми професійного спрямування «Товарознавство і комерційна діяльність» [Електронний ресурс] / В. А. Кулик, М. М. Зюкова. – Полтава: ПУЕТ, 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://www2.el.puet.edu.ua/wk/course/view.php?id=38>.
186. Облікова політика підприємства : дистанційний курс для студентів спеціальності 7.03050901, 8.0305901 «Облік і аудит» [Електронний ресурс] / В. А. Кулик. – Полтава: ПУЕТ, 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://www2.el.puet.edu.ua/izdo/course/view.php?id=665>.
187. Облікова політика підприємства / Ю. А. Верига, В. А. Кулик, Ю. О. Ночовна, С. І. Іванюк. – Київ : Центр учбової літератури, 2015. – 312 с.
188. Олексів І. Формування передумов щодо розвитку докторських програм в галузі управління та адміністрування в Україні [Електронний ресурс] / І. Олексів. – Режим доступу до ресурсу: http://www.edu-trends.info/wp-content/uploads/2015/04/Oleksiv_abstract_16_04_15.pdf?x47754.
189. Олійник О. В. Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: теорія, методологія, організація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Олійник О. В. – Київ, 2009. – 36 с.
190. Оліфірова Ю. О. Облік витрат та розрахунків в інтерактивній торгівлі: організація та методика / Ю. О. Оліфірова, К. А. Ягмур // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. – 2013. – № 3. – С. 154–164.

191. Орлов І. В. Призначення бухгалтерського обліку та його історична модифікація / І. В. Орлов // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. – 2011. – № 3 (21). – С. 231–241.
192. Орлова О. Жизнь американского профессора – это непрерывная борьба за финансирование [Електронний ресурс] / О. Орлова. – Режим доступа к ресурсу: <http://www.svoboda.org/a/463297.html>.
193. Осмятченко В. О. Бухгалтерський облік в умовах застосування інформаційних технологій : монографія / В. О. Осмятченко. – Київ : КНЕУ, 2010. – 263 с.
194. Осмятченко В. О. Бухгалтерський облік в умовах застосування інформаційних технологій: теорія та організація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Осмятченко В. О. – Київ, 2011. – 33 с.
195. Осмятченко В. О. Трансформація теоретичних аспектів бухгалтерського обліку під впливом інформаційних технологій / В. О. Осмятченко // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 3(61). – С. 134–138.
196. Остап'юк М. Я. Історія бухгалтерського обліку / М. Я. Остап'юк, М. Р. Лучко, Й. Я. Даньків. – Київ : Знання, 2005. – 276 с.
197. Остап'юк Н. А. Розвиток теорії та методології бухгалтерського обліку інфляційних процесів в умовах постіндустріальної економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Остап'юк Н. А. – Житомир, 2012. – 36 с.
198. Павленко А. «50 тыщ» – много или мало? (новые наличные ограничения) [Електронний ресурс] / А. Павленко – Режим доступа к ресурсу: <https://buhgalter911.com/news/news-1026192.html>.
199. Павлов О. А. Від інформаційного до цифрового суспільства: глобальна стратегія розвитку smart-планети [Електронний ресурс] / О. А. Павлов – Режим доступу до ресурсу: <http://derzhava.in.ua:8081>.
200. Паламаренко Ю. О. Особливості бухгалтерського обліку і оподаткування в інтернет-торгівлі / Ю. О. Паламаренко // Облік і фінанси. – 2012. – № 1. – С. 63–66.
201. Палий В. Ф. Теория бухгалтерского учета: современные проблемы / В. Ф. Палий. – Москва : Бухгалтерский учет, 2007. – 88 с.
202. Пантелеев В. П. Концепція внутрішньогосподарського контролю діяльності підприємств: методологія, організація, розвиток : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Пантелеев В. П. – Київ, 2009. – 41 с.
203. Парасій-Вергуненко І. М. Стратегічний аналіз в банках: методологія та практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Парасій-Вергуненко І. М. – Київ, 2009. – 24 с.

204. Пархоменко В. М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку, контролю та аналізу витрат на якість продукції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Пархоменко В. М. – Житомир, 2011. – 36 с.
205. Пачоли Л. Трактат о счетах и записях / под ред. проф. Я. В. Соколова. – Москва : Финансы и статистика, 1982. – 286 с.
206. Перелік окремих форм та умов проведення діяльності у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг, яким дозволено проводити розрахункові операції без застосування реєстраторів розрахункових операцій з використанням розрахункових книжок та книг обліку розрахункових операцій [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2000 р. № 1336. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1336-2000-%D0%BF>.
207. Переосмислення критеріїв успіху в епоху глобальних змін. Опитування CEO [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2016/ceo-survey-ukraine-issue.pdf>.
208. Петрук О. М. Розвиток національної системи бухгалтерського обліку в Україні: стратегія, гармонізація, регламентація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.06.04 / Петрук О. М. – Київ, 2006. – 33 с.
209. Петрик О. А. Стан та перспективи розвитку аудиту в Україні: методологічні та організаційні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.06.04 / Петрик О. А. – Київ, 2004. – 31 с.
210. Петухова О. М. Науковий парк як джерело інноваційного розвитку / О. М. Петухова. // Вісник ЖДТУ. – 2014. – № 1(67). – С. 107–111.
211. Пилипенко О. І. Корпоративні права в системі бухгалтерського обліку: теорія, методологія, організація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Пилипенко О. І. – Житомир, 2010. – 40 с.
212. Плутова М. И. Влияние научно-образовательных кластеров на воспроизводство образовательного потенциала экономически активного населения / М. И. Плутова // Наукоеведение. – 2013. – № 6. – Режим доступу: <http://naukovedenie.ru/PDF/53EVN613.pdf>.
213. Подъем XBRL [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: http://eizvestia.com/sp_business_finance/full/podem-xbrl.
214. Поленова С. Н. Природа регулирования бухгалтерского учета в Китае / С. Н. Поленова, К. Ю. Татаров // Аудит и финансовый анализ. – 2009. – № 6. – С. 82–92.

215. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні [Електронний ресурс] : Постанова Правління Національного банку України від 15.12.2004 р. № 637. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0040-05>.
216. Попадюха Н. Особливості комп'ютеризації бухгалтерського обліку та вибору програмного забезпечення / Н. Попадюха // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2009. – № 2 (14). – С. 148–159.
217. Порядок інформаційного наповнення та технічного застосування Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади [Електронний ресурс] : Наказ Державного комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення від 25.11.2002 р. № 327/225. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1021-02?test=4/UMfPEGznhhnRk.ZiY5vBNZHI4VIs80msh8Ie6>.
218. Правдюк Н. Л. Фінансовий облік в агропромисловому виробництві: теорія, методологія, практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.06.04 / Правдюк Н. Л. – Київ, 2006. – 30 с.
219. Правові основи організації діяльності інтернет-магазину [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://jurist-blog.com.ua/yuridichna-konsultaciya-31-diyalnist-internet-magazinu-poradi-yuristiv-shhodo-kupivli-prodazhu-tovariv-v-merezhi-internet.html>.
220. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
221. Про врегулювання питань щодо приймання готівки для подальшого її переказу [Електронний ресурс] : Постанова Правління НБУ від 12.02.2013 № 42 – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0372-13>.
222. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від від 22.05.2003 р. № 851-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
223. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 № 879. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14?test=4/UMfPEGznhhnRk.ZiY5vBNZHI4VIs80msh8Ie6>.

224. Про затвердження Порядку внесення засобів електронного цифрового підпису до безконтактного електронного носія, що міститься в паспорті громадянина України, та надання послуг електронного цифрового підпису з використанням паспорта громадянина України з імплантованим безконтактним електронним носієм [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 р. № 869. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/869-2016-%D0%BF?test=4/UMfPEGznhhnRk.ZiY5vBNZHI4VIs80msh8Ie6>.
225. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг [Електронний ресурс]: Закон України від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
226. Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки [Електронний ресурс]: Указ Президента України від від 12.06.1995 р. № 436/95. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436/95>.
227. Про затвердження плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» у 2015 році [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету міністрів України від 4.03.2015 р. № 213-р. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/213-2015-%D1%80?test=4/UMfPEGznhhnRk.ZiY5vBNZHI4VIs80msh8Ie6>.
228. Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні [Електронний ресурс]: Постанова НБУ 15.12.2004 р. № 637. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0040-05>.
229. Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету міністрів України № 579 від 12.08.2015 р. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF?test=4/UMfPEGznhhnRk.ZiY5vBNZHI4VIs80msh8Ie6>.
230. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету міністрів України від 15.03.2013 р. № 386-р. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80?test=4/UMfPEGznhhnRk.ZiY5vBNZHI4VIs80msh8Ie6>.
231. Пушкар М. С. Креативний облік: створення інформації для менеджерів: монографія / М. С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2006. – 334 с.

232. Пушкар М. С. Філософія обліку : монографія / М. С. Пушкар. – Тернопіль : Карт–бланш, 2002. – 157 с.
233. П'ятницька Г. Т. Науково-освітні кластери: відмітні характеристики та передумови розвитку / Г. Т. П'ятницька // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2016. – № 3. – С. 191–207.
234. РwC переоценила залоги Привата [Електронний ресурс]. – Режим доступу к ресурсу: <http://minfin.com.ua/2017/01/18/25725993/>.
235. Рабошук А. В. Принципи, стандарти та професійне судження в бухгалтерському обліку: теоретико–методичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.06.04 / Рабошук А. В. – Київ, 2006. – 21 с.
236. Радченко М. А. Облік створення інтернет-магазину / М. А. Радченко // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – № 1. – С. 232–234.
237. Радченко М. А. Особливості відображення електронних грошей в обліку / М. А. Радченко // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2015. – № 1(45). – С. 121–124.
238. Редченко К. І. Розвиток бухгалтерського обліку в Китаї: історія та сучасність / К. І. Редченко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 7. – С. 872–875.
239. Рейтинг найдорожчих брендів світу 2016 від Forbes [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.management.com.ua/news/?id=1572>.
240. Ринок платіжних карток у 2016 році продемонстрував суттєве зростання [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=44001494.
241. Роль вищого навчального закладу в організації наукоємного підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.edu-trends.info/wp-content/uploads/2015/06/Mazur.pdf?x47754>.
242. Романчук К. В. Розвиток бухгалтерського обліку активів в умовах трансформації інституту права власності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Романчук К. В. – Київ, 2013. – 39 с.
243. Рудакова Т. А. Учетно-отчетная информация: принципы подготовки в условиях ограничений / Т. А. Рудакова // Международный бухгалтерский учет. – 2015. – № 6. – С. 2–13.
244. Свірко С. В. Бухгалтерський облік в бюджетних установах України: методологія і організація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.06.04 / Свірко С. В. – Київ, 2006. – 33 с.

245. Семенець Ю. Партнерство бізнесу, держави та університетів як стратегічний ресурс інноваційного розвитку України [Електронний ресурс] / Ю. Семенець. – Режим доступу до ресурсу: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/2_2016/37.pdf.
246. Сиротинська А. П. Інформаційні системи підприємств малого бізнесу : навч. посіб. / А. П. Сиротинська, І. Д. Лазарішина. – Київ : Центр учбової літератури, 2008. – 264 с.
247. Смирнов О. В. Освітні кластери та інноваційна освіта в ВНЗ : монографія / О. В. Смирнов. – Київ, 2010. – 102 с.
248. Соколов Я. В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней : учебное пособие для вузов / Я. В. Соколов. – Москва : Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 638 с.
249. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета / Я. В. Соколов. – Москва : Финансы и статистика, 2000. – 496 с.
250. Соколова Е. С. Методология оценки качества учетной информации [Электронный ресурс] / Е. С. Соколова. – Режим доступа к ресурсу: <http://www.dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-ekonomika/a59.php>
251. Сопко В. Бухгалтерський облік: загальна теорія бухгалтерського обліку / В. Сопко, Вал. Сопко, О. Сопко. – Навчальний посібник. – 2001. – 353 с.
252. Сопко В. В. Мета і принципи автоматизації бухгалтерського обліку / В. В. Сопко, М. М. Бенько // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 12. – С. 186–192.
253. Сопко Вал. В. Інформаційні технології в організації облікового процесу / Вал. В. Сопко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 1. – С. 205–211.
254. Сопко Вал. В. Концепція бухгалтерського обліку пасивів (капіталу, власності) в управлінні підприємницькою діяльністю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Сопко Вал. В. – Київ, 2008. – 31 с.
255. Станут ли цифровая экономика и стратегия создания «точек роста» локомотивом развития Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <https://delo.ua/news-companies/stanut-li-cifrovaia-ekonomika-i-strategija-sozdaniya-tochek-rost-304952/>.
256. Степова Т. Г. Облік грошових коштів: навчальний посібник / Т. Г. Степова, Г. О. Татарінова, Р. І. Грещук. – Одеса : ОНЕУ, Ротапринт, 2013 р. – 120 с.
257. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів : Матеріали Парламентських слухань у Верховній Раді України 17.06.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/doccatalog/document?id=48719>.

258. Студінський В. А. Підходи до визначення економічної ефективності у сфері освіти / В. А. Студінський, В. О. Шевчук // Водний транспорт. – 2014. – № 2. – С. 120–125.
259. Сук П. Л. Облік виробництва і реалізації продукції в сільськогосподарських підприємствах: методологія і практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Сук П. Л. – Київ, 2009. – 42 с.
260. Сук П. Л. Принципи бухгалтерського обліку / П. Л. Сук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2011. – № 168. – С. 356–363.
261. Супрунова І. В. Актуальні питання оцінки в бухгалтерському обліку / І. В. Супрунова // Вісник ЖДТУ. – 2009. – № 3 (49). – С. 180–185.
262. Ткачук Я. Життя без готівки, або Як боротися з «вкладами» в трилітрових банках [Електронний ресурс] / Я. Ткачук. – Режим доступу до ресурсу: http://24tv.ua/zhittya_bez_gotivki_abo_yak_borotisy_a_z_vkladami_v_trilitrovih_bankah_n749400.
263. Топ–30 самых посещаемых украинцами e-commerce-сайтов по версии Rambler.ru. [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <http://minfin.com.ua/2015/03/23/6523277/>.
264. Федулова Л. І. Форсайт: сучасна методологія технологічного прогнозування / Л. І. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2008. – № 4. – С. 124–138.
265. Хаос в киберзашите: кто защищает цифровые границы Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <http://biz.liga.net/all/it/stati/3173620-khaos-v-kiberzashchite-cto-zashchishchaet-tsifrovye-granitsy-ukrainy.htm>.
266. Хель И. Индустрия 4.0: что такое Четвертая промышленная революция? [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <http://hi-news.ru/business-analitics/industriya-4-0-cto-takoe-chetvertaya-promyshlennaya-revoluciya.html>.
267. Хендриксен Э. С. Теория бухгалтерского учета / Э. С. Хендриксен, М. Ф. Ван Бреда. – Москва : Финансы и статистика, 2000. – 576 с.
268. Хмара М. Кластеризація у сфері вищої освіти України [Електронний ресурс] / М. Хмара. – Режим доступу до ресурсу: http://www.edu-trends.info/wp-content/uploads/2015/04/Khmara_abstract_16_04_15.pdf?x47754.
269. Ховрак І. В. Особливості переходу до інформаційного суспільства в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / І. В. Ховрак. – Режим доступу до ресурсу: <http://dsfa.mybb3.net/viewtopic.php?p=7418>.

270. Чего не хватает Украине: интервью с преподавателем Стэнфордского университета Бертоном Ли [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <http://hubs.ua/economy/chego-ne-hvataet-ukraine-2-46754.html>.
271. Чижевська Л. В. Бухгалтерський облік як професійна діяльність: теорія, організація, прогноз розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Чижевська Л. В. – Київ, 2007. – 36 с.
272. Чижевська Л. В. Бухгалтерський облік як професійна діяльність: теорія, організація, прогноз розвитку : монографія / Л. В. Чижевська. – Житомир : ЖДТУ, 2007. – 528 с.
273. Чижевська Л. В. Поява та розвиток соціально-орієнтованого обліку [Електронний ресурс] / Л. В. Чижевська. – Режим доступу до ресурсу: http://www.confcontact.com/2007may/+1_chizhev.php.
274. Чілоні А. Розвиток матричної системи обліку в Азії в ХІХ–ХХ століттях. Японсько-європейський підхід / А. Чілоні, К. Ейїчіро, М.І. Кутер, С. Сугахара // Незалежний аудитор. – 2013. – № 6. – С. 32–39.
275. Что такое блокчейн и почему эта технология вскоре изменит мир [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <https://www.gazeta.ru/tech/2016/02/01/8038769/blockchain.shtml>.
276. Что такое криптовалюта? [Электронный ресурс]. – Режим доступа к ресурсу: <http://onecoins.info/chto-takoe-kriptovalyuta.html>.
277. Цветкова Н. Електронні гроші, їх переваги та недоліки [Електронний ресурс] / Н. Цветкова – Режим доступу до ресурсу: http://www.u-fin.com.ua/analit_mat/poradnyk/105.htm.
278. Цыганков К. Ю. Происхождение двойной бухгалтерии / К. Ю. Цыганков // Бухгалтерский учет. – 2002. – № 16. – С. 53–62.
279. Шарманська В. М. Первинна документація і реєстри бухгалтерського обліку : навч. посіб. / В. М. Шарманська. – Київ : Знання-Прес, 2003. – 268 с.
280. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку: підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. / В. Г. Швець – Київ : Знання, 2006. – 525 с.
281. Шевчук В. О. Знання як чинник виробництва: дискусійні питання теорії / В. О. Шевчук // Водний транспорт. – 2016. – № 1. – С. 130–138.
282. Шевчук В. О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою : монографія / В. О. Шевчук. – Київ : КДТЕУ, 1998. – 371 с.
283. Шевчук В. О. Обліковий вимір соціальної відповідальності сучасного підприємництва / В. О. Шевчук // Економіка України. – 2016. – № 12. – С. 82–83.

284. Шигун М. М. Місце рахунків бухгалтерського обліку в пізнанні функцій облікової системи / М. М. Шигун, К. П. Боримська // Вісник ЖДТУ. – 2009. – № 1(47). – С. 1–5.
285. Шигун М. М. Розвиток моделювання системи бухгалтерського обліку: теорія і методологія : монографія / М. М. Шигун. – Житомир : ЖДТУ, 2009. – 632 с.
286. Шимон С. Електронні гроші: форма грошей чи майнові права вимоги? / С. Шимон // Юридична Україна. – 2015. – № 9. – С. 36–41.
287. Шпак В. А. Концепція організації бухгалтерського обліку: теоретичний та методологічний вимір : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Шпак В. А. – Київ, 2011. – 32 с.
288. Шпирко О. М. Електронні гроші як об'єкт бухгалтерського обліку підприємства / О. М. Шпирко // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – № 1(42). – С. 197–200.
289. Щеулов Д. Понимание термина «электронная среда» для нужд предпринимательства в Латвии [Электронный ресурс] / Д. Щеулов, Э. Гайле–Саркане. – Режим доступа к ресурсу: <http://www.freun-conference.enges.ru/upload/files/164-170.pdf>.
290. Що таке інтернет-магазин [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2015/december/issue-101/article-14158.html>.
291. Щодо веб-сайта як об'єкта авторського права [Електронний ресурс]: Лист Державного департаменту інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України від від 22.01.2007 р. № 16-14/231. – Режим доступу до ресурсу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS5421.html.
292. Як використовувати РРО при інтернет-торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.golovbukh.ua/news/12185-qqn-16-m6-06-06-2016-yak-vikoristovuvati-rrro-pri-internet-torgivl>.
293. Які бувають види хостингу? [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://ittexnoall.com/index.php/internet/323-yaki-buvayut-vidi-khostingu.html>.
294. Янчев А. В. Організаційно-методологічні положення електронного документування в системі бухгалтерського обліку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.00.09 / Янчев А. В. – Житомир, 2015. – 36 с.
295. Янюк Ю. Електронні гроші в Україні / Ю. Янюк // Юридична Газета. – 2013. – № 35–36. – С. 32–33.

296. Яремко І. Й. Економічні категорії в методології обліку : монографія / І. Й. Яремко. – Львів : Каменяр, 2002. – 192 с.
297. Яровая М. «Кризисный» рейтинг украинских интернет-магазинов по сегментам – итоговое исследование УАДМ за 2014 год [Электронный ресурс] / М. Яровая. – Режим доступа к ресурсу: <http://ain.ua/2015/05/28/582480>.
298. Яцко М. В. Особливості подання та оприлюднення та оприлюднення фінансової звітності за допомогою мережі Інтернет / М. В. Яцко // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 2(60). – С. 283–287.
299. 5 differences between E-Commerce and E-Business [Electronic resource] – Available from: <http://accountlearning.com/5-differences-between-e-commerce-and-e-business/>.
300. Accounting Horizons [Electronic resource]. – Available from: <http://aaajournals.org/loi/acch>.
301. Accounting Review [Electronic resource]. – Available from: <http://aaapubs.org/loi/accr>.
302. Al-Debei M. Defining the Business Model in the New World of Digital Business [Electronic resource] / M. M. Al-Debei, R. El-Haddadeh, D. Avison. – Available from: <http://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/2887/1/AMCIS2008.pdf>.
303. Alon A. Early Adoption of IFRS as a Strategic Response to Transnational and Local Influences [Electronic resource] / A. Alon, P.D. Dwyer. – Available from: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0020706314000661>.
304. AmazonServices [Electronic resource] – Available from: <https://services.amazon.com/fulfillment-by-amazon/benefits.htm>.
305. Ambrus R. A. Hungarian accounting regulations: exposed to the cross-fire [Electronic resource] / R. A. Ambrus, K. Borbély. – Available from: <http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.ekon-element-000171396567>.
306. Amit R. Value creation in e-business [Electronic resource] / R. Amit, Ch. Zott. – Available from: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/smj.187/full>.
307. Baba M. Quality management of the accounting services [Electronic resource] / M. Baba. – Available from: <http://but.unitbv.ro/BU2009/BULETIN2009/Series%20V/BULETIN%20V%20PDF/059%20Baba%20Mirela%20BUT%202009.pdf>.
308. Banks A. The Mystifications of Post-Industrialism [Electronic resource] / F. Banks, J. Foster. – Available from: https://www.jstor.org/stable/40932539?seq=1#page_scan_tab_contents.

309. Beattie V. Accounting narratives and the narrative turn in accounting research: Issues, theory, methodology and a research framework [Electronic resource] / V. Beattie. – Available from: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S089083891400033X>.
310. Beattie V. Voluntary Annual Report Disclosures: What Users Want [Electronic resource] / V. Beattie, K. Pratt. – Available from: <http://eprints.gla.ac.uk/33580/>.
311. Beatrice V. A. Importance and vulnerability of true and fair view in the Romanian accounting environment – case study [Electronic resource] / V. A. Beatrice, M. Dumitru. – Available from: <http://steconomicueoradea.ro/anale/volume/2012/n1/142.pdf>.
312. Beyer A. The financial reporting environment: review of the recent literature [Electronic resource] / A. Beyer, D. A. Cohen, T. Z. Lys, B. R. Walther. – Available from: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0165410110000431>.
313. Bodnar G. H. Accounting information systems [Electronic resource] / G. H. Bodnar, W. S. Hopwood. – Available from: http://trove.nla.gov.au/work/6953862?q&sort=holdings+desc&_=1489994469067&versionId=171545807.
314. Brennan N. M. Accounting narratives and impression management [Electronic resource] / N. M. Brennan, D. M. Merkl-Davis. – Available from: http://irserver.ucd.ie/bitstream/handle/10197/4949/03_14_Brennan_Merkl-Davies_Accounting_Narratives_and_Impression_Management.pdf?sequence=1.
315. Brennan N. M. Impression management: Developing and illustrating a scheme of analysis for narrative disclosures – a methodological note [Electronic resource] / N. M. Brennan, E. Guillaumon-Saorin, A. Pierce. – Available from: <http://www.emeraldinsight.com/doi/full/10.1108/09513570910966379>.
316. Breton G. Accounting information and analysts stock recommendation decisions: A content analysis approach [Electronic resource] / G. Breton, R. Taffler. – Available from: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00014788.2001.9729604>.
317. Business Finance Accounting [Electronic resource] – Available from: [http://onlinelibrary.wiley.com/journal/10.1111/\(ISSN\)1468-5957](http://onlinelibrary.wiley.com/journal/10.1111/(ISSN)1468-5957).
318. Canadian urban regions: trajectories of growth and change [Electronic resource]. – Available from: <http://www.gbv.de/dms/zbw/65486733X.pdf>.
319. Canton J. Future Smart: Managing the Game-Changing Trends that Will Transform Your World Hardcover [Electronic resource] / J. Canton. – Available from: <https://www.amazon.com/Future-Smart-Managing-Game-Changing-Transform/dp/0306824418>.

320. Caraiman A.-C. Accounting information system – qualitative characteristics and the importance of accounting information at trade entities [Electronic resource] / A.-C. Caraiman. – Available from: http://www.utgjiu.ro/revista/ec/pdf/2015-01.Volumul%202/26_Caraiman.pdf.
321. Carmen M. The importance of the qualitative characteristics of accounting information for decision making empirical study conducted in the hospitality industry in Romania [Electronic resource] / M. Carmen, B. Sorin, R. Luminita. – Available from: <http://anale.steconomiceuoradea.ro/volume/2015/n1/160.pdf>.
322. Chaston I. E-commerce in Small UK Manufacturing Firms: A Pilot Study on Internal Competencies / I. Chaston, T. Mangles // Journal of Marketing Management. – 2002. – № 18. – P. 341–360.
323. Chesbrough H. The role of the business model in capturing value from innovation: evidence from Xerox corporation’s technology spinoff companies [Electronic resource] / H. Chesbrough, R. S. Rosenbloom. – Available from: <https://academic.oup.com/icc/article-abstract/11/3/529/1044102/The-role-of-the-business-model-in-capturing-value?redirectedFrom=PDF>.
324. Ciuhureanu A.-T. Quality accounting principles and information implications for the company’s management [Electronic resource] / A.-T. Ciuhureanu. – Available from: <https://ideas.repec.org/a/aio/rtey/v1y2015i25p7-14.html>.
325. Cluster policy in Europe: a brief summary of cluster policies in 31 European countries, Oxford Research AS, January 2008 [Electronic resource]. – Available from: <http://www.clusterobservatory.eu/system/modules/com.gridnine.opencms.modules.eco/providers/getpdf.jsp?uid=100146>.
326. Conceptual Framework for Financial Reporting 2010 [Electronic resource]. – Available from: <https://www.iasplus.com/en/standards/other/framework>.
327. Cryptocurrency Bitcoin: Disruption, challenges and opportunities [Electronic resource]. – Available from: <https://hollandfintech.com/cryptocurrency-bitcoin-disruption-challenges-and-opportunities/>.
328. Culatta R. From Innovation Clusters to Datapalooza: Accelerating Innovation in Educational Technology [Electronic resource] / R. Culatta. – Available from: <http://er.educause.edu/articles/2012/11/from-innovation-clusters-to-datapalooza-accelerating-innovation-in-educational-technology>.
329. Dănescu T. The informational risk – oriental research over the net accounting result [Electronic resource] T. Dănescu, M. Prozan, A. Danescu, R. D. Prozan. – Available from: <http://www.oeconomica.uab.ro/upload/lucrari/1520132/16.pdf>.

330. Daniel B. The Coming of Post-Industrial Society [Electronic resource] / B. Daniel. – Available from: https://www.os3.nl/_media/2011-2012/daniel_bell_-_the_coming_of_post-industrial_society.pdf.
331. Darabos É. Accounting systems and their convergences nowadays [Electronic resource] / É. Darabos. – Available from: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?sid=8f6beaf-5f52-415a-a409-9d0fceeadea%40sessionmgr104&vid=0&hid=122&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1lZHMtbGl2ZQ%3d%3d#AN=97635612&d b=bth>.
332. DaSilva C. Business model: what it is and what it is not [Electronic resource] / C. M. DaSilva, P. Trkman. – Available from: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0024630113000502>.
333. Deaconu A. Principles-And Rules-Based Accounting Debate. Implications For An Emergent Country [Electronic resource] / A. Deaconu. – Available from: https://www.researchgate.net/publication/227462799_Principles-And_Rules-Based_Accounting_Debate_Implications_For_An_Emergent_Country.
334. Digital development: Report of the Secretary-General [Electronic resource]. – Available from: http://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/ecn162015d2_ru.pdf.
335. Drucker P. Postcapitalist Society [Electronic resource] / P. Drucker. – Available from: <http://www.sciencedirect.com/science/book/9780750609210>.
336. Drucker P. The Age of Discontinuity, Guidelines to our changing society [Electronic resource] / P. Drucker. – Available from: <https://www.elsevier.com/books/the-age-of-discontinuity/drucker/978-0-434-90395-5>.
337. Dunham-Jones E. New Urbanism as a Counter-Project to Post-Industrialism [The Promise of New Urbanism] [Electronic resource] / E. Dunham-Jones. – Available from: <https://placesjournal.org/assets/legacy/pdfs/new-urbanism-as-a-counter-project-to-post-industrialism.pdf>.
338. Durbhakula V. E-business for Nations: A Study of National Level E-business Adoption Factors Using Country Characteristics-Business-Technology-Government Framework [Electronic resource] / V. Durbhakula, D. Kim. – Available from: <http://www.scielo.cl/pdf/jtaer/v6n3/art02.pdf>.
339. Ellerman D. Double entry multidimensional accounting [Electronic resource] / D. Ellerman. – Available from: <http://www.ellerman.org/Davids-Stuff/Maths/Omega-DEB.CV.pdf>.

340. Ellerman D. On Double-Entry Bookkeeping: The Mathematical Treatment [Electronic resource] / D. Ellerman. – Available from: <http://www.ellerman.org/wp-content/uploads/2014/11/DEB-MathTreatment-reprint.pdf>.
341. Ellerman D. The mathematics of double entry bookkeeping [Electronic resource] / D. Ellerman. – Available from: <http://www.ellerman.org/Davids-Stuff/Maths/DEB-Math-Mag.CV.pdf>.
342. EU cooperation in education and training (ET 2020) [Electronic resource]. – Available from: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TEXT/?uri=URISERV%3Aef0016>.
343. EU-FINSTAR [Electronic resource]. – Available from: <http://www.uaib.com.ua/files/articles/2511/65/EU-FINSTAR.pdf>.
344. European B2C e-commerce Report 2015: Facts, Figures, Infographics & Trends of 2014 and the 2015 Forecast of the European B2C e-commerce Market of Goods and Services [Electronic resource]. – Available from: <https://www.ecommerce-europe.eu/facts-figures/free-light-reports>.
345. European B2C E-commerce Report 2016 [Electronic resource]. – Available from: <https://www.ecommerce-europe.eu/app/uploads/2016/08/european-b2c-e-commerce-report-2015-light-20150615.pdf-1.pdf>.
346. From educational institutions to learning flows [Electronic resource] – Available from: http://www.iftf.org/uploads/media/SR-1580-IFTF_-Future_of_Learning_01.pdf.
347. Future Work Skills 2020, Institute for the Future for Apollo Research Institute [Electronic resource]. – Available from: https://uqpn.uq.edu.au/files/203/LIBBY%20MARSHALL%20future_work_skills_2020_full_research_report_final_1.pdf.
348. Girsch-Bock M. Document Management and Storage Systems [Electronic resource] / M. Girsch-Bock. – Available from: <http://www.cpapracticeadvisor.com/article/12096015/2015-review-of-document-management-and-document-storage-systems-for-accounting-firms>.
349. Golden M. Domestic and International Causes for the Rise of Pay Inequality: PostIndustrialism, Globalization and Labor Market Institutions [Electronic resource] / M. Golden, M. Wallerstein. – Available from: <http://escholarship.org/uc/item/4rv06108#page-1>.
350. Hayden F. G. Restructuring Double-Entry Accounting for Climate Change Remediation by Monetary Authorities [Electronic resource] / F. G. Hayden. – Available from: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2753/JEI0021-3624480229>.

351. Hendriksen E. S. Accounting Theory [Electronic resource] / E. S. Hendriksen, M. F. Van Breda. – Available from: <http://www.worldcat.org/title/accounting-theory/oclc/24219005>.
352. Higgins J. Document Storage to the Cloud [Electronic resource] / J. H. Higgins. – Available from: <http://www.cpapracticeadvisor.com/article/10709233/2012-review-document-storage-systems>.
353. Horngren T.Ch. Cost Accounting A Managerial Emphasis [Electronic resource] / Ch. T. Horngren, Sr. M. Datar, M. V. Rajan. – Available from: <http://www.turboteamhu.com/wp-content/uploads/2015/10/cost-accounting-a-managerial-emphasis-14ed-horengren1.pdf>.
354. Houlne T. No Buildings. No Fear.™ The Rise of the Virtualpreneur™ [Electronic resource] / T. Houlne. – Available from: <https://workingsolutions.com/no-buildings-no-fear-the-rise-of-the-virtualpreneur/>.
355. Husén T. The Learning Society Revisited [Electronic resource] / T. Husén. – Available from: <https://www.elsevier.com/books/the-learning-society-revisited/husen/978-0-08-034037-1>.
356. Hutchins R. M. The Learning Society [Electronic resource] / R. M. Hutchins. – Available from: <http://www.newfoundations.com/GALLERY/Hutchins.html>.
357. Ijiri Y. A framework for triple-entry bookkeeping [Electronic resource] / Y. Ijiri. – Available from: https://www.jstor.org/stable/247368?seq=1#page_scan_tab_contents.
358. Ijiri Y. Momentum Accounting and Triple-Entry Bookkeeping: Exploring the Dynamic Structure of Accounting Measurements [Electronic resource] / Y. Ijiri. – Available from: <http://econpapers.repec.org/paper/cmugsiawp/88-89-35.htm>.
359. Indochino [Electronic resource]. – Available from: <http://www.indochino.com/>.
360. Innovation Clusters in Europe: A statistical analysis and overview of current policy support, 2007 [Electronic resource]. – Available from: http://www.central2013.eu/fileadmin/user_upload/Downloads/Tools_Resources/Cluster.pdf.
361. Jacobs E. Bitcoin: A Bit Too Far? [Electronic resource] / E. Jacobs. – Available from: <http://timelex.eu/nl/blog/detail/bitcoin-a-bit-too-far>.
362. Jayanthi R. Green accounting: A study about its importance and concept [Electronic resource] / R. Jayanthi. – Available from: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=9439f0b1-2021-4c38-bd64-110fa5737df5%40sessionmgr102&vid=0&hid=122>.
363. Jovanovic B. The Life Cycle of a Competitive Industry [Electronic resource] / B. Jovanovic, G. M. MacDonald. – Available from: <http://www.jstor.org/stable/2138664>.

364. Kabureck G. The case for principles-based accounting [Electronic resource] / G. Kabureck. – Available from: <https://www.iasplus.com/en-ca/news/part-i-ifers/june-2016/the-case-for-principle-based-accounting>.
365. Kiani B. Using casual loop diagram to achieve a better understanding of e-business models [Electronic resource] / B. Kiani, M. R. Gholamian, A. Hamzehei, S. H. Hosseini. – Available from: http://ijebm.ie.nthu.edu.tw/ijebm_web/ijebm_static/paper-v7_n3/a02.pdf.
366. Knežević M. Specificities of Electronic Contracts Quality [Electronic resource] / M. Knežević. – Available from: https://www.researchgate.net/publication/283100630_Specificities_of_electronic_contracts.
367. Knowledge Management in the Learning Society [Electronic resource]. – Available from: <http://ocw.metu.edu.tr/file.php/118/Week11/ oecd1.pdf>.
368. Kozic M. Position of Local Governance Units in the Process of Introducing and Legal Standardization of the e-Business [Electronic resource] / M. Kozic, A. Batlak. – Available from: http://www.temjournal.com/documents/vol3no1/TemJournalFebruary2014_59_62.pdf.
369. Kuchciak I. E-money and electronic payments as a way of reducing the shadow economy [Electronic resource] / I. Kuchciak. – Available from: http://212.191.71.9/cgi-bin/expertus.cgi?KAT=%2Fhome%2Fexpertus%2Fpar%2F&FST=data.fst&FDT=data.fdt&ekran=ISO&lnkmsk=2&cond=AND&mask=2&F_00=02&V_00=Kuchciak+lwa+.
370. Lane R. The Decline of Politics and Ideology in a Knowledgeable Society [Electronic resource] / R. Lane. – Available from: https://www.jstor.org/stable/2091856?seq=1#page_scan_tab_contents.
371. Lapadusi M. L. Means of payment in e-commerce (Credit cards and e-money) [Electronic resource] / M. L. Lapadusi. – Available from: http://feaa.ucv.ro/annals/v3_2008/0036v3-030.pdf.
372. Laudon K. Management Information Systems: Managing the Digital Firm [Electronic resource] / K. C. Laudon, J. P. Laudon. – Available from: <http://www.icto.info/laudon-management-information-systems-13th-global-edition-c2014-1.pdf>.
373. Lyttleton R. A. The Gold Effect [Electronic resource] / R. A. Lyttleton. – Available from: http://www.oxfordhousebooks.com/?page=shop/flypage&product_id=145360.
374. Machlup F. The production and Distribution of Knowledge in the United States [Electronic resource] / F. Machlup. – Available from: <https://archive.org/details/productiondistri00mach>.

375. Mamić-Sačar I. The regulatory framework of accounting and accounting standard–setting bodies in the European Union member states [Electronic resource] / A. Alon, P.D. Dwyer, I. Mamić-Sačar. – Available from: http://fintp.ijf.hr/upload/files/ftp/2015/4/mamic_sacer.pdf.
376. Markides C. Pioneering and First Mover Advantages: The Importance of Business Models [Electronic resource] / C. Markides, L. Sosa. – Available from: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0024630113000319>.
377. Masztalerz M. Why Narratives in Accounting? [Electronic resource] / M. Masztalerz. – Available from: <http://bazekon.icm.edu.pl/bazekon/element/bwmeta1.element.ekon-element-000171440348>.
378. Maximon H. M. The MixMax Company [Electronic resource] / H. M. Maximon, G. H. Sorter. – Available from: <http://www.worldcat.org/title/mixmax-company/oclc/29842353>.
379. Mazeika A. Digital time stamping service for small and medium enterprises development prospects in Lithuania [Electronic resource] / A. Mazeika. – Available from: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.502.5913&rep=rep1&type=pdf>.
380. Modernising higher education in the EU [Electronic resource]. – Available from: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3Aef0030>.
381. Modigliani F. The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment [Electronic resource] / F. Modigliani, M. H. Miller. – Available from: https://www.jstor.org/stable/1809766?seq=1#page_scan_tab_contents.
382. Moffa M. Posthuman Economies: New or No Economic Roles for Most Humans? [Electronic resource] / M. Moffa. – Available from: <https://www.recruiter.com/downloads/posthuman-economics-new-or-no-economic-roles-for-most-humans>.
383. Moravec J. W. Knowmad Society Paperback [Electronic resource] / J. W. Moravec. – Available from: <https://educationfutures.com/books/knowmadsociety/download/KnowmadSociety.pdf>.
384. Mueller G. G. Accounting – an International Perspective [Electronic resource] / G. G. Mueller H. Gernon, G. K. Meek. – Available from: <https://ideas.repec.org/a/eee/accoun/v33y1998i3p394-396.html>.
385. National Security Implications of Virtual Currency. Examining the Potential for Non-state Actor Deployment [Electronic resource]. – Available from: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1200/RR1231/RAND_RR1231.pdf.
386. Needleman T. Getting closer to paperless. Document management is about more than clearing out your filing room [Electronic resource] /

- T. Needleman. – Available from: https://brc.zionsbank.com/Template.cfm?document=accountingcolumn.cfm&article=accountingtoday_2015Jun15.htm.
387. Needleman T. Weaving through tax prep workflow [Electronic resource] / T. Needleman. – Available from: <https://www.accountingtoday.com/news/weaving-through-tax-prep-workflow>.
388. New Vision for Education: Fostering Social and Emotional Learning through Technology [Electronic resource]. – Available from: http://www3.weforum.org/docs/WEF_New_Vision_for_Education.pdf.
389. Nicolae T. C. The Accounting Model for Calculating Performance of Entities and Share Based Payments [Electronic resource] / T. C. Nicolae. – Available from: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=3bcf45ee-eeeb-41c9-9a80-3c296f560789%40sessionmgr101&vid=0&hid=121>.
390. Nieman A. A few South African cents' worth on Bitcoin [Electronic resource] / A. Nieman. – Available from: <https://www.ajol.info/index.php/pelj/article/view/130781>.
391. Noguchi M. The development of budgets and their use for purposes of control in Japanese aviation, 1928–1945: The role of the state [Electronic resource] / M. Noguchi, T. Boyns. – Available from: <http://www.emeraldinsight.com/doi/full/10.1108/09513571211209590>.
392. Official IFRS translations [Electronic resource]. – Available from: <http://www.ifrs.org/IFRSs/Pages/Official-Unaccompanied-IFRS-Translations.aspx>.
393. Oprean D. Importance, role and qualitative characteristics of accounting information in the decision making process [Electronic resource] / D. Oprean, L. Podoabă. – Available from: https://www.researchgate.net/publication/305430796_Importance_role_and_qualitative_characteristics_of_accounting_information_in_the_decision_making_process.
394. Osterwalder A. Clarifying business models: origins, present, and future of the concept [Electronic resource] / A. Osterwalder, Y. Pigneur, C. L. Tucci. – Available from: <http://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=3016&context=cais>.
395. Osterwalder A. The business model ontology: A proposition in a design science approach [Electronic resource] / A. Osterwalder. – Available from: https://www.researchgate.net/publication/33681401_The_Business_Model_Ontology_-_A_Proposition_in_a_Design_Science_Approach.
396. Paypal [Electronic resource]. – Available from: <https://www.paypal.com/>.

397. Perera D. Issues in the adoption of international financial reporting standards (IFRS) for small and medium-sized enterprises (SMES) [Electronic resource] / D. Perera, P. Chand. – Available from: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0882611015000139>.
398. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations [Electronic resource] / M. E. Porter. – Available from: <http://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=189>.
399. Price D. Open: How We'll Work, Live and Learn In The Future [Electronic resource] / Price D. – Available from: <https://www.bookdepository.com/OPEN-David-Price/9781909979017>.
400. Pwc [Electronic resource]. – Available from: <http://www.pwc.com/ua/uk/survey/2016/ceo-survey-ukraine-issue.pdf>.
401. Quacquarelli Symonds Top Universities [Electronic resource]. – Available from: <https://www.topuniversities.com/university-rankings>.
402. Radebaugh H. L. International accounting and multinational enterprises nowadays [Electronic resource] / H. L. Radebaugh, J. S. Gray, L. E. Black. – Available from: <http://www.goodreads.com/book/show/5440381-international-accounting-and-multinational-enterprises>.
403. Radu M. E. Electronic money – payment instrument nowadays [Electronic resource] / M. E. Radu, A.-A. Voicu. – Available from: http://orizonturi.ucdc.ro/arhiva/khe-vol7-nr3-2015/Radu_Voicu_2.pdf.
404. Ranson S. Inside the Learning Society [Electronic resource] / S. Ranson. – Available from: <http://www.bloomsbury.com/uk/inside-the-learning-society-9781847141620/>.
405. Regional Research Intensive Clusters and Science Parks, European Commission, September 2007 [Electronic resource]. – Available from: https://ec.europa.eu/research/regions/pdf/publications/sc_park.pdf.
406. Ren Z. Legal Requirements and Challenges for e-Business within the Single Electronic European Market [Electronic resource] / N. K. Vijayalakshmi, J. Madegowda, Z. Ren, T. M. Hassan. – Available from: <http://ascelibrary.org/doi/abs/10.1061/%28ASCE%291052-3928%282007%29133%3A3%28246%29>.
407. Research and Education Clusters in Europe [Electronic resource]. – Available from: <https://www.hhs.se/contentassets/f5af04d2a71a470289b4151bd5a1f5c3/suun-education-clusters.pdf>.
408. Rogoff K. Paul Samuelson's Contributions to International Economics [Electronic resource] / K. Rogoff. – Available from: <https://scholar.harvard.edu/files/rogoff/files/samuelsn.pdf>.
409. Samuelson P. Maximum Principles in Analytical Economics [Electronic resource] / P. A. Samuelson. – Available from: https://www.jstor.org/stable/1803374?seq=1#page_scan_tab_contents.

410. Seltin J. Production of the post-human: political economies of body and technology [Electronic resource] / J. Seltin. – Available from: https://www.parrhesiajournal.org/parrhesia08/parrhesia08_seltin.pdf.
411. Silviu-Virgil Ch. The importance of the accounting information for the decisional process [Electronic resource] / Ch. Silviu-Virgil. – Available from: <http://steconomiceuoradea.ro/anale/volume/2014/n1/063.pdf>.
412. Smith K. T. Case studies of cybercrime and their impact on marketing activity and shareholder value [Electronic resource] / K. T. Smith, L. M. Smith, L. Jacob. – Available from: <http://www.freepatentsonline.com/article/Academy-Marketing-Studies-Journal/263035519.html>.
413. Souza E. Strategic Antecedents and Consequents for the Performance of E-Business Companies [Electronic resource] / E. M. de Souza, P. C. de Sousa Batista. – Available from: http://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1808-23862017000100059&lng=en&nrm=iso.
414. Spătărelu I. The Importance of Accounting Information in Decision Making [Electronic resource] / I. Spătărelu, D. Petec. – Available from: http://stec.univ-ovidius.ro/html/anale/RO/2016/2016-I-full/Section-V/32.Spatarelu_Ionut.pdf.
415. Spremic M. The impact of accounting information system usage on company'e-business efficiency [Electronic resource] / M. Spremic, B. Jacovic. – Available from: http://www.daaam.info/Downloads/Pdfs/proceedings/proceedings_2012/1067_Spremic&Jakovic.pdf.
416. Stanger M. 9 ways the workplace will be different in 2050 [Electronic resource]. – Available from: <http://www.businessinsider.com/ways-the-workplace-will-look-different-in-the-future-2016-1>.
417. Svirskas A. Architectures and Techniques for modern E-business Systems [Electronic resource] / A. Svirskas. – Available from: <http://www.mif.vu.lt/~adam/courses/ebarch/e-business-architectures-sept-05.pdf>.
418. Targ Harry R. Global Dominance and Dependence, Post-Industrialism, and International Relations Theory: A Review [Electronic resource] / Harry R. Targ. – Available from: <https://academic.oup.com/isq/article-abstract/20/3/461/1784906/Global-Dominance-and-Dependence-Post-Industrialism?redirectedFrom=PDF>.
419. The 2017 Global Outsourcing 100 [Electronic resource]. – Available from: <https://www.iaop.org/Content/19/165/4701>.
420. The Global Information Technology Report 2016: Innovating in the Digital Economy [Electronic resource]. – Available from: http://www3.weforum.org/docs/GITR2016/GITR_2016_full%20report_final.pdf.

421. The Fastest And Slowest Growing Jobs [Electronic resource]. – Available from: <https://www.forbes.com/pictures/efkk45fmhd/the-jobs-with-the-brightest-future-2/#73cddc9b40b1>.
422. The Future of Jobs Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution [Electronic resource]. – Available from: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf.
423. Trites G. Decline of the Age of Pacioli: The Impact of E-Business on Accounting and Accounting Education [Electronic resource] / G. Trites. – Available from: <http://connection.ebscohost.com/c/articles/15476322/decline-age-pacioli-impact-e-business-accounting-accounting-education>.
424. UNCTAD B2C e-commerce Index 2016. UNCTAD Technical Notes on ICT for Development [Electronic resource]. – Available from: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tn_unctad_ict4d07_en.pdf.
425. Understanding the XML Standard for Business Reporting and Finance [Electronic resource]. – Available from: <http://www.xbrl.org/Business/General/SoftwareAG-CaseForXBRL.pdf>.
426. Vijayalakshmi N. K. Consumer Protection Legislations and Ethics of Business Community in Market Place [Electronic resource] / N. K. Vijayalakshmi, J. Madegowda. – Available from: <http://connection.ebscohost.com/c/articles/111340398/consumer-protection-legislations-ethics-business-community-market-place>.
427. Voices of workable futures people transforming work in the platform economy [Electronic resource]. – Available from: <https://workablefutures.org/publications/reports/voices-of-workable-futures/>.
428. World Economic Forum White Paper Digital Transformation of Industries: In collaboration with Accenture, Digital Enterprise [Electronic resource]. – Available from: <http://reports.weforum.org/digital-transformation/wp-content/blogs.dir/94/mp/files/pages/files/dti-digital-enterprise-white-paper.pdf>.
429. World Education Forum 2015 [Electronic resource]. – Available from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002332/233245E.pdf>.
430. Worldwide Retail Ecommerce Sales Will Reach \$1.915 Trillion This Year [Electronic resource]. – Available from: <https://www.emarketer.com/Article/Worldwide-Retail-Ecommerce-Sales-Will-Reach-1915-Trillion-This-Year/1014369#sthash.FnDaDW3s.dpuf>.

431. Wright James D. The Political Consciousness of Post-Industrialism: The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics [Electronic resource] / James D. Wright. – Available from: https://www.jstor.org/stable/2064449?seq=1#page_scan_tab_contents.
432. XBRL Europe Portal [Electronic resource]. – Available from: <http://www.xbrleurope.org/>.
433. Zilber S. Small Companies Innovations in Emerging Countries: E-Business Adoption and its Business Model [Electronic resource] / S. N. Zilber, J. B. De Araujo. – Available from: http://www.scielo.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0718-27242012000200009.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 – Країни-лідери за обсягами онлайн-продажів за 2016 р. [428]

Місце у рейтингу	Країна	Обсяг продажів, млн дол.	Коментар
1	Китай	562,66	33 % покупок відбуваються за допомогою мобільних пристроїв (планшетів і смартфонів), 67 % – за допомогою стаціонарних комп'ютерів. Середній вік онлайн-покупця – 25 років. Шопінг – найдинамічніша онлайн-активність у Китаї
2	США	349,06	13 % покупок відбуваються з планшетів, 15 % – зі смартфонів, 72 % – зі стаціонарних комп'ютерів. Американці більше купують за допомогою комп'ютерів, менше – за допомогою мобільних пристроїв. 72 % малих і середніх підприємств не займаються онлайн діяльністю
3	Великобританія	93,89	12,1 % покупок відбуваються з планшетів, 16,5 % – зі смартфонів, 71,4 % – зі стаціонарних комп'ютерів. 33 % онлайн-продажів відбуваються після 6 вечора. Онлайн-торгівля становить 30 % економіки країни
4	Японія	79,33	6 % покупок відбуваються із планшетів, 46 % – зі смартфонів, 48 % – зі стаціонарних комп'ютерів. 97 % інтернет-користувачів роблять покупки онлайн. Улюблена онлайн-активність серед жителів Японії – читання електронної пошти
5	Німеччина	74,46	11,5 % покупок відбуваються з планшетів, 16,2 % – зі смартфонів, 72,3 % – зі стаціонарних комп'ютерів. Найчастіше електронну пошту німці відкривають уранці. Половина онлайн-продажів припадає на Amazon і Otto
6	Франція	42,62	8,1 % покупок відбуваються з планшетів, 11,1 % – зі смартфонів, 80,8 % – зі стаціонарних комп'ютерів. Тільки 68 % французів користуються мережею Інтернет. 19 % покупок відбуваються на закордонних сайтах

Місце у рейтингу	Країна	Обсяг продажів, млн дол.	Коментар
7	Південна Корея	36,76	1 % покупок відбуваються із планшетів, 50 % – зі смартфонів, 49 % – зі стаціонарних комп'ютерів. У цій країні швидкість Інтернету є найвищою у світі. Більшість людей роблять покупки з 22:00 до 24:00
8	Канада	28,77	7,5 % покупок відбуваються із планшетів, 8,7 % – зі смартфонів, 83,8 % – зі стаціонарних комп'ютерів. 45 % покупок відбуваються на закордонних сайтах. Близько 70 % користувачів смартфонів купують за допомогою мобільних пристроїв
9	Росія	20,30	12 % покупок відбуваються з планшетів, 8 % – зі смартфонів, 80 % – зі стаціонарних комп'ютерів. 13 % росіян купують онлайн. Найбільш популярний спосіб оплати – готівкою при доставці
10	Бразилія	18,80	4 % покупок відбуваються з планшетів, 8 % – зі смартфонів, 88 % – зі стаціонарних комп'ютерів. 18 % усіх онлайн-магазинів продають одяг і аксесуари. Тільки 8 % покупок здійснюються із смартфонів

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Відмінності між е-комерцією та е-бізнесом

Ознака	Е-комерція	Е-бізнес
Зміст	Електронна комерція – це будь-яка транзакція, вчинена із використанням комп'ютерних мереж, що передбачає передачу прав власності на товар чи послугу. Е-договори не завжди передбачають вартість товару чи послуги, оскільки е-комерція включає у себе операції, пов'язані із безкоштовним завантаженням окремих програмних продуктів. Е-комерція включає у себе операції, що здійснюються із використанням всесвітньої мережі, внутрішніх мереж, електронної пошти і, навіть, факсу (наприклад, Online Shopping)	Електронний бізнес є більш широким поняттям ніж е-комерція, та включає е-комерцію та інші підприємства, що здійснюють обслуговування діяльності в Інтернеті. Підприємства е-бізнесу можуть здійснювати свою діяльність онлайн лише частково та включають діяльність із управління запасами, фінансованими ризиками, людськими ресурсами, тощо. Підприємства можуть здійснювати продаж своїх товарів і послуг онлайн та у фізичних точках продажу (наприклад, Real Estate Joint Ventures NJ; SEO Training and Link Building Strategies – Backlinko)
Компоненти	Е-комерція поширюється на два основні аспекти діяльності підприємств онлайн: онлайн покупки та онлайн-магазини. Такий поділ пов'язано із тим, що не усі види товарів можуть продаватися онлайн. Тому окремі підприємства використовують свої веб-сайти для надання інформації про товари потенційним споживачам, а реалізують їх у фізичних точках продажу (наприклад, лікарські засоби, алкогольні вироби). Онлайн-магазини забезпечують повний цикл продажу товарів, починаючи із надання вичерпної інформації про товар, закінчуючи його доставкою, використовуючи засоби Інтернет	Е-бізнес може бути застосований до будь-якого виду бізнесу, що функціонує у реальному секторі економіки, оскільки е-бізнес включає усі етапи господарської діяльності, наприклад, процес придбання, процес виробництва, процес реалізації, тощо

Ознака	Е-комерція	Е-бізнес
Стратегії	Е-комерція і е-бізнес передбачають створення «нових ланцюгів доданої вартості» між підприємством, що працює онлайн та кінцевим споживачем. Мережеві технології передбачають створення нових способів взаємодії між постачальником та споживачем, а також їх посередниками. Врахування постійних інновацій у цій сфері є запорукою успіху е-комерції	Е-бізнес повинен враховувати потенційні напрями розвитку бізнесу у вертикальному та горизонтальному напрямках. При формуванні стратегії розвитку підприємства е-бізнесу мають бути враховані способи розвитку відносин із клієнтами, розширення мережі ланцюгів поставок, удосконалення системи управління ресурсами (у тому числі людськими)

Додаток В

Таблиця В.1 – Сильні та слабкі сторони е-бізнесу

Сильні сторони	Слабкі сторони
В е-бізнесі можна використовувати доступ на глобальні ринки, що дає змогу компанії розширити свою базу клієнтів, а також асортимент товарів	Правова невизначеність: для е-бізнесу поки що не розроблена правова база, яка б діяла у планетарному масштабі. Особливо актуальною є проблема захисту авторських прав
Надає можливості розширити бізнес-контакти. Продавці товарів промислового призначення можуть налагоджувати більш тісні зв'язки з покупцями	Конкуренція для підприємств е-бізнесу переходить із глобального рівня у локальний
Доступність інформації про товари та послуги в онлайн-магазинах у режимі реального часу дозволяє покупцям швидко, просто і безкоштовно отримати інформацію про товари	Оскільки в Інтернеті відсутній персональний контакт, рівень прихильності клієнтів не стабільний
Укладення угоди в електронному режимі знижує операційні витрати підприємства, що, у свою чергу, дозволяє знизити ціну товарів	Інтернет дає можливість легко порівнювати ціни, тому вони будуть знижуватися, що зумовить негативні економічні наслідки для багатьох підприємств е-бізнесу
Е-бізнес дозволяє постачальникам підвищувати конкурентоспроможність, стаючи ближче до замовника та використовуючи різні способи отримання та узагальнення інформації про потенційних споживачів	Існує багато нерозв'язаних проблем захисту даних (інформаційна безпека)
Технології е-бізнесу скорочують час виходу товару на ринок і процес адаптації компанії до змін ринку	Засобами ідентифікації особи-користувача можна контролювати людей, перевіряти їх діяльність (унікальний ідентифікаційний код особи може стати об'єктом загрози для людини)
Забезпечує появу нових бізнес-моделей у вигляді віртуальних підприємств, віртуальних агентів тощо	Неохопленим залишається деякий сегмент населення, що не має доступу до Інтернету
Е-бізнес відкриває можливість появи абсолютно нових продуктів і послуг	–
Якість обслуговування в Інтернеті постійно поліпшується, оскільки споживач може отримати нову інформацію про компанію та товари в будь-який зручний для себе час	–

Додаток Г

**Таблиця Г.1 – Найуспішніші стартапи у сфері е-бізнесу 2017 р.
(прогноз) [33]**

Назва стартапу та призначення	Назва компанії та обсяг фінансування	Сфера використання	Переваги	Тренд
1	2	3	4	5
Exabeam: усунення внутрішніх шпигунів-хакерів	Exabeam \$35 млн	Рішення у сфері безпеки, яке стежить за людською поведінкою в мережі з метою дізнатися, хто намагається зламати систему інформаційної безпеки підприємства	Простота, зрозумілий для користувача інтерфейс. На думку інвесторів, Exabeam може істотно скоротити кількість інцидентів зламу мереж завдяки науковому підходу до виявлення загроз	Е-безпека
Classy: фандрайзинг нового покоління для некомерційних організацій	Classy \$48 млн	Платформа для збору коштів для соціальних некомерційних організацій	Це операційна бізнес-система для некомерційних підприємств, альтернатива Blackbaud, яку називають «Oracle для некомерційних організацій»	Соціальна направленість
Clari: штучний інтелект, який допомагає продавцям продавати	Clari \$26 млн	Clari пропонує хмарне програмне забезпечення аналізу та прогнозу продажів	Clari є частиною важливого тренду під назвою «системи залучення»: це програми, які використовують відмінний дизайн, інтеграцію і машинне навчання, для того щоб допомогти людям бути більш продуктивними. Ці додатки збирають більше даних, а також аналізують ці дані з допомогою штучного інтелекту	Соціальна спрямованість Підвищення продуктивності праці Е-навчання

1	2	3	4	5
Periscope Data: перетворює базу даних інструмент бізнес-аналізу	Periscope Data \$34,5 млн	Periscope Data бере дані з додатків, такі як бази даних і білінгові системи, щоб допомогти компаніям зрозуміти, що впливає на їх бізнес. Наприклад, які канали продажів призводять найбільш лояльних клієнтів	Компанія буде сучасні інструменти дослідження даних для підприємств	Прогнозування діяльності Аналіз BigData
Sisense: аналітика великих даних для ділових людей	Sisense \$94 млн	Sisense дозволяє не-технічних бізнес-менеджерам аналізувати великі дані (Big Data), які надходять з величезної кількості джерел	Sisense дає користувачам свободу задавати будь-яке питання та отримати відповідь на нього зі своїх даних швидко і легко. Маючи клієнтів (серед яких Target і Samsung) у 50 країнах, Sisense революціонує ринок бізнес-аналітики	Прогнозування діяльності Підвищення продуктивності праці Аналіз BigData
Rubrik: кращий спосіб захисту корпоративних даних	Rubrik \$112 млн	Rubrik створений тими ж людьми, які створили Google File System/Search/Maps. Компанія допомагає підприємствам легко створювати резервні копії, архіви, а також захищати свої дані. Незалежно від того, чи знаходяться ці дані в їх власному центрі обробки даних або в хмарі	Rubrik може управляти контентом в хмарі або на звичайному сервері. Це те, чого не вистачає застарілим рішенням інших компаній, у тому числі service Amazon Web Services	Е-безпека
Align Commerce: спрощення глобальних платежів для компаній	Align Commerce \$20,25 млн	Align Commerce дозволяє малим підприємствам відправляти й одержувати платежі по всьому світу в локальній валюті	Align розробила систему, здатну перемішувати гроші по всьому світу і за найнижчою ціною, з можливістю відслідковувати гроші в міру їхнього руху в системі. Надає багато більше переваг порівняно з банківськими переказами	Е-платежі

1	2	3	4	5
Prevedere: отримання даних за межами компанії для створення прогнозів	Prevedere \$9,55 млн	Prevedere забезпечує миттєвий доступ до всіх видів зовнішніх даних у світовій економіці, виробничій діяльності, поведінці споживачів	Prevedere дозволяє робити більш ефективні бізнес-прогнози шляхом аналізу того, які внутрішні і зовнішні чинники впливають на ці прогнози	Прогнозування діяльності Аналіз BigData
Freightos	Freightos \$23,3 млн	Онлайн-маркетплейс вантажних перевезень, що включає інформацію щодо ціноутворення та міжнародних маршрутах	Перший у світі B2B-маркетплейс для експедирування вантажів – результат чотирьох років розробок для автоматизації однієї з найбільших галузей промисловості	Логістика
Sixgill	Sixgill \$6 млн	Sixgill є платформою кіберрозвідки, яка постійно відстежує місця, де проводять час хакери (відомі як дарквеб). Мета цієї діяльності – виявити і знешкодити кіберзагрози ще до того, як вони перетворяться в атаки	Платформа Sixgill забезпечує безперервний захист організаціям	Е-безпека

Додаток Д

Таблиця Д.1 – Виклики, із якими стикаються менеджери підприємств е-бізнесу у країнах, що розвиваються

Компоненти середовища	Виклики та проблеми	Міжнародний досвід розв'язання проблем
<i>Зовнішнє середовище</i>		
Особливості країни	Політична нестабільність. Високий рівень корупції в країні	Політичні та економічні реформи
Державне управління	Торгові бар'єри. Відмінності в правовому регулюванні торгівлі	Спрощення системи оподаткування податком на додану вартість для різних видів е-бізнесу у країнах-членах Європейського Союзу
Бізнес-середовище	Високий рівень конкуренції на міжнародному ринку	Уряд може зобов'язати онлайн-магазини створювати різні версії веб-сайту зі встановленням різних цін для клієнтів із різних країн світу
Технології	Недостатній рівень розвитку інфраструктури	Створення нової законодавчої бази, що передбачає регулювання торговельної діяльності за допомогою мобільних телефонів інших пристроїв, які будуть використовуватися в е-бізнесі в найближчому майбутньому
<i>Внутрішнє середовище</i>		
Продукт	Високі ціни на товар і обмеження щодо продажу та використання окремих видів товарів уніфікації законодавства держав-членів Європейського Союзу	Уніфікація законодавства щодо е-бізнесу між державами-членами Європейського Союзу
Інтерфейс споживача	Недостатній рівень довіри споживача до підприємств, що працюють в електронному середовищі. Мовний бар'єр	Покращення системи захисту персональних даних. Реформування системи освіти та введення англійської мови як обов'язкового предмета, починаючи із початкової школи
Управління інфраструктурою	Відсутність законодавства, що регламентує співпрацю у сфері електронного бізнесу Запобігання електронній злочинності і боротьба із нею	Створення однакових вимог для електронного бізнесу з урахуванням регіонального аспекту, рівних умов для всіх підприємств, які працюють в електронній сфері бізнесу та реалізація цих вимог на законодавчому рівні
Фінансові аспекти	Відмінності у веденні бухгалтерського обліку та складанні фінансової звітності	Імплементация Міжнародних стандартів фінансової звітності

Додаток Е

Учасники	ПІДПРИЄМСТВО (B – Business)	СПОЖИВАЧ (C – consumer)	ДЕРЖАВА (G – government)	ПРАЦІВНИК (E – employee)
ПІДПРИЄМСТВО (B – Business)	B2B Convisint.com, EDI, EFT, Ariba, SAP, Оракул, Алібаба, Qualcomm	B2C Yahoo, Amazon, Flipkart.com, Rediff.com, Intel, Dell	B2G надання послуг по розробці програмного забезпечення	B2E е-навчання; е-працевлаш- тування; е-системи управління персоналом
СПОЖИВАЧ (C – consumer)	C2B Priceline, naukri.com, портали з пошуку роботи	C2C Facebook, eBay.In, OLX, quickr	C2G заповнення податкових декларацій онлайн	C2E (на стадії розвитку)
ДЕРЖАВА (G – government)	G2B електронні закупівлі (тендери)	G2C взаємодія державних органів влади та громадян, наприклад електронна виписка з ЄДР	G2G взаємодія між центральною та місцевими урядовими органами	G2E (на стадії розвитку)
ПРАЦІВНИК (E – employee)	E2B телекомунікації, аутсорсинг	E2C (на стадії розвитку)	E2G (на стадії розвитку)	E2E (на стадії розвитку)

Рисунок Е.1 – Види ринкових відносин із використанням інформаційно-комунікаційних технологій

Додаток Ж

Таблиця Ж.1 – Принципи співпраці топ-менеджерів і бухгалтерів [324]

Принципи	Способи практичної реалізації
Принцип постійного співробітництва	Співпраця професійних бухгалтерів із керівництвом та іншими категоріями персоналу. Співпраця професійних бухгалтерів із зовнішнім середовищем для отримання інформації
Принцип орієнтації на користувачів інформації	Облік інформації для задоволення інформаційних потреб користувачів. Прозора звітність
Принцип безперервного удосконалення корисності бухгалтерської інформації для управління	Соціальна відповідальність. Коригування залежно від результатів зовнішнього контролю, «прислухайтеся» до аудиторів
Прагнення до бездоганної роботи системи управління та системи обліку	Здійснення процедур обліку відповідно до вимог чинного законодавства. Професійна етика. Організація внутрішнього контролю, внутрішнього аудиту. Автоматизація інформаційної системи бухгалтерського обліку
Принцип використання людських і технологічних ресурсів для розвитку	Участь у програмах розвитку в галузі фінансів і бухгалтерського обліку. Використання інформаційних технологій і їх удосконалення
Принцип вимірювання результатів і ефективності	Використання облікової інформації в управлінні з урахуванням його специфічних функцій

Додаток К

Таблиця К.1 – Моделі регламентації бухгалтерського обліку [узагальнено автором за 39, 66, 95, 174, 238]

Назва моделі	Країни, що використовують модель	Характеристика	Призначення	Особливості застосування
Британо-американська	Австралія, Велика Британія, Канада, Кіпр, Мексика, Нідерланди, Сполучені Штати Америки, країни Центральної Америки	Традиційна модель, що набула широкого розповсюдження	Облікові системи, що належать до британо-американського типу, орієнтуються на мікрорівень, оскільки основними користувачами облікової інформації визнаються інвестори (постачальники капіталу). Основною характеристикою облікових систем, орієнтованих на мікрорівень, є їх спрямованість на забезпечення інформацією ринків капіталу. При цьому основною вимогою до бухгалтерського обліку є забезпечення достовірного і надійного розкриття інформації у фінансовій звітності та застосування таких методів обліку, які б відображали економічний зміст, а не юридичну форму господарських операцій (використання принципу прервалювання сутності над формою)	Орієнтація обліку на потреби широкого кола інвесторів, що зумовлено високорозвиненим ринком цінних паперів. Відсутність законодавчого регулювання обліку, який регламентується стандартами, що розробляються професійними організаціями бухгалтерів. Обліковій системі притаманна гнучкість. Характерний високий освітній рівень як бухгалтерів, так і користувачів фінансової інформації
Континентальна	Австрія, Бельгія, Греція, Єгипет, Італія, Норвегія, Німеччина, Португалія, Франція, Швейцарія, Швеція, Японія	Традиційна модель, що набула широкого розповсюдження	Облікові системи континентального типу орієнтуються на макрорівень. Основними користувачами облікової інформації (бухгалтерської звітності) визнані урядові організації, зокрема з екологічного та податкового планування.	Наявність законодавчого регулювання обліку. Тісні зв'язки підприємства з банками, що є основними постачальниками капіталу.

Продовж. дод. К

Назва моделі	Країни, що використовують модель	Характеристика	Призначення	Особливості застосування
Континентальна	Австрія, Бельгія, Греція, Єгипет, Італія, Норвегія, Німеччина, Португалія, Франція, Швейцарія, Швеція, Японія	Традиційна модель, що набула широкого розповсюдження	В облікових системах, орієнтованих на макрорівень, основним завданням обліку є не представлення інформації, а забезпечення збереженості майна власника та його захист від розкрадання. Методам обліку властивий консервативний характер, що призводить до зниження оцінки майна і прибутку підприємства	Орієнтація обліку на державні потреби оподаткування і макроекономічного регулювання. Консерватизм облікової практики
Ісламська (релігійна)	Країни, зони поширення ісламу	Традиційна модель, що набула широкого розповсюдження	Ісламська модель бухгалтерського обліку покликана вирішити ряд нагальних соціально економічних проблем, а саме: підвищення соціальної захищеності суспільства, подолання безробіття та бідності, підвищення соціальних стандартів, упровадження в економічні відносини принципів соціальної справедливості, підвищення екологічної безпеки як окремої країни, так і світу загалом, побудова безкризового суспільства через систему зниження впливу окремих суб'єктів на національну економіку та світову економіку загалом	Економічні принципи визначають особливості запитів користувачів в обліковій інформації. Такий підхід висуває державу на ключові позиції в регулюванні економічних відносин та надає їй статусу основного користувача облікової інформації. Економічні умови, які впливають на діяльність суб'єкта господарювання. Специфіка об'єктів бухгалтерського обліку і нормативного регулювання економічних процесів та бухгалтерського обліку зумовлюють особливості його методики

Продовж. дод. К

Назва моделі	Країни, що використовують модель	Характеристика	Призначення	Особливості застосування
Латиноамериканська	Аргентина, Бразилія, Болівія, Еквадор, Перу, Чилі	Перехідна модель	Облік орієнтований на потреби державних планових органів, а методи обліку, які використовуються на підприємствах, досить уніфіковані. Інформація, необхідна для контролю, спрямована на виконання податкової політики. Це значно спрощує і підвищує ефективність роботи урядових органів. Основною відмінністю такої моделі є постійне коригування облікових даних з огляду на темпи інфляції	Використовують країни з такими характеристиками: нестабільна політична система; нерозвинута економіка; фінансовий звіт спрямований на задоволення потреб державних органів; облікові стандарти регламентуються законодавчо; використовуються, – уніфіковані методики обліку; постійне коригування облікових даних відносно темпів інфляції; облік зорієнтований на державні органи
Комуністична	Китайська Народна Республіка, Куба, Північна Корея	Перехідна модель	У Китайській Народній Республіці і на Кубі відбувається перехід від комуністичної облікової моделі до британо-американської, оскільки країни намагаються поступово інтегруватися у міжнародний економічний простір і залучити іноземні інвестиції, тому поступово запроваджують міжнародні стандарти бухгалтерського обліку для певних типів компаній. Щодо Північної Кореї, то країна залишається повністю закритою, її економіка розвивається у межах внутрішніх кордонів, система обліку повністю підконтрольна державі, планова економіка	Комуністичні країни розробили національні стандарти бухгалтерського обліку, наближені до міжнародних, крім Північної Кореї

Продовж. дод. К

Назва моделі	Країни, що використовують модель	Характеристика	Призначення	Особливості застосування
Модель бухгалтерського обліку колишніх соціалістичних країн і країн СНД	Країни СНД і колишні соціалістичні країни	Перехідна модель	У постсоціалістичних країнах традиція державного управління обліком поступово змінюється на державне регулювання. Вивчення законів про бухгалтерський облік десяти таких країн показало, що суб'єктом регулювання є певний державний орган, уповноважений урядом. При цьому в країнах, які створюють власну нормативну базу, тобто мають національну систему бухгалтерського обліку, до компетенції регулюючого органу належить створення методологічного та методичного забезпечення та його затвердження. Лише у Вірменії та Україні державний орган тільки затверджує національну нормативну базу, при цьому уточняється, хто має її розробляти. В країнах, які визначили як методологічну основу системи обліку міжнародних стандартів фінансової звітності, за державними органами закріплено створення методичного забезпечення та умов для їх запровадження.	Концептуальні основи державного регулювання бухгалтерського обліку в країнах колишнього Радянського Союзу знаходяться на стадії становлення. З цієї причини правове забезпечення цього процесу є недосконалим. Аналіз функцій державної влади та професійного співтовариства відповідно до цього документа показує, що при такій моделі регулювання за державною залишається вирішення ключових питань: визначення державної політики у сфері обліку, вдосконалення правових основ, прийняття нормативного забезпечення, державний контроль дотримання законодавства у сфері бухгалтерського обліку

Продовж. дод. К

Назва моделі	Країни, що використовують модель	Характеристика	Призначення	Особливості застосування
Модель бухгалтерського обліку колишніх соціалістичних країн і країн СНД	Країни СНД і колишні соціалістичні країни	Перехідна модель	Казахстан і Киргизія включили в компетенцію державного органу взаємодію (Казахстан), а також співпрацю та регулярне консультування (Киргизія) з професійними організаціями бухгалтерів і аудиторів із питань бухгалтерського обліку та звітності	
Інтернаціональна, заснована на використанні міжнародних стандартів		Модель, яку будуть використовувати у майбутньому усі країни-учасники глобальної економіки	У моделі враховані потреби міжнародного капіталу, її сутність зумовлена необхідністю міжнародного погодження обліку насамперед з міжнародними валютними і ринковими інтересами. Тільки незначна кількість великих корпорацій може тепер стверджувати, що їхні річні фінансові звіти відповідають міжнародним обліковим стандартам	Результатом розповсюдження міжнародних стандартів фінансової звітності має стати визнання їх як національних усіма країнами світу, проте на цьому етапі розвитку бухгалтерського обліку не усі країни погоджуються із цією тезою

Додаток Л

**Таблиця Л.1 – Альтернативи прогнозуванню
(доповнено автором на підставі джерела [46, с. 30])**

Альтернатива	Зміст	Можливі позитивні та негативні наслідки, за умови застосування альтернативи
Відсутність прогнозу	Така ситуація означає, що спеціаліст, який приймає рішення, діє «навмання», використовуючи власні знання, досвід, індукцію. Поняття «відсутність прогнозу» не слід сприймати буквально, просто спеціаліст, використовуючи цей метод виходить із незмінності зовнішнього середовища або передбачає, що ці зміни будуть незначними	Зазвичай такий підхід доцільний у короткостроковій перспективі, оскільки внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на ситуацію, є відносно стабільними або змінюються незначною мірою. Якщо мова йде про середньо- або довгострокові прогнози, то такий підхід є неефективним, оскільки не враховує зміну зовнішнього чи внутрішнього середовища або враховує ці зміни неповністю. У цьому випадку вплив суб'єктивних чинників на процес прийняття рішень є стовідсотковим
Принцип «може трапитись все, що завгодно»	У цьому випадку суб'єкт, який здійснює передбачення, виходить з фатальності подій, тобто з того, що нічого не можливо вчинити, щоб вплинути на майбутнє у бажаному напрямі, а тому передбачення майбутніх подій є непотрібним та не має сенсу	Зазначений підхід передбачає постійні зміни зовнішнього середовища та визначає необхідність адаптації діяльності до них. Разом із цим конкретні потенційні зміни середовища залишаються поза увагою суб'єкта, що здійснює передбачення. У зазначеному випадку планування діяльності відповідно до можливих змін середовища функціонування неможливе
Принцип «славетне минуле»	Зазначений підхід є консервативним, оскільки не передбачає застосування нових методів управління. Управляючий суб'єкт вважає за необхідне використовувати у процесі прийняття рішень принципи управління, які забезпечили значні досягнення у минулих періодах, передбачаючи, що ефективність їх використання у майбутньому буде такою ж високою	Пристрасть до ідеалів «славетного минулого» є небезпечною у процесі управління; незмінне використання одних і тих же принципів управління рано чи пізно призведе до «фатального майбутнього», оскільки такий підхід до передбачення майбутнього не враховує динамізму навколишнього середовища

Альтернатива	Зміст	Можливі позитивні та негативні наслідки, за умови застосування альтернативи
Прогнозування «крізь шори»	Названий принцип характеризується такими поняттями, як «вище, швидше, далі» або «ще більше та ще краще» та передбачає планування і спробу збільшити кількісні показники	Такий підхід має переваги над іншими альтернативами прогнозування, оскільки передбачає потенційний розвиток об'єкта передбачення, хоча лише у одному напрямі – у напрямі зростання його кількісних показників. Разом із цим такий підхід не припускає можливості орієнтації у різних напрямках, диверсифікації діяльності, використання інших більш дієвих методів управління, виробництва, реалізації тощо, що може бути причиною зниження ефективності діяльності у майбутньому
Принцип «рішучих дій»	Зміст зазначеного підходу полягає у тому, що прогнозування недоцільне, а діяти потрібно лише тоді, коли у цьому виникає гостра необхідність	Функціонування об'єкта управління у зазначеному випадку здійснюється без чітко визначеної стратегії, що базується на обґрунтованих прогнозах; управління здійснюється ситуативно, унаслідок чого тренд розвитку має «зигзагоподібну» траєкторію; рішення приймаються лише у кризових ситуаціях у надії, що часу достатньо для їх розробки та реалізації
Передбачення за допомогою «генія»	Зміст зазначеного підходу полягає у пошуку «генія» та отримання від нього інтуїтивного передбачення. Такий підхід не передбачає науково обґрунтованих методів прогнозування	Передбачення «від генія» може бути прийнятне лише на віру та не передбачає можливості оцінки його вірогідності іншим спеціалістом, навіть іншим «генієм», оскільки виключає використання точних і раціональних методів прогнозування. Ефективність такого підходу в сучасних умовах є низькою та не може забезпечити ефективність діяльності на довгострокову перспективу

Додаток М

Таблиця М.1 – Тенденції бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в Україні (2000–2009 рр.)

Тенденції	Вчені, що її визначали	Коментар
<i>Щодо подальшої регламентації обліку, аналізу, контролю</i>		
Гармонізація національної системи бухгалтерського обліку відповідно до міжнародних стандартів	С. Ф. Голов [42], Я. Д. Крупка [104], Н. М. Малюга [166], О. М. Петрук [208]	Запровадження необхідності використання міжнародних стандартів фінансової звітності окремими групами підприємств із 2012 р. підтверджує правильність визначеної тенденції
Посилення ефективної взаємодії макро- та мікрообліку	Ю. А. Кузьмінський [114], Л. Г. Ловінська [159], Н. Л. Правдюк [218]	У процесі виконання
Законодавча регламентація облікової політики підприємства	С. Ф. Голов [42], П. Є. Житній [67]	Розробка Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства № 635 від 27.06.2013 р.
Подальша регламентація внутрішнього контролю	І. К. Дрозд [62], В. Ф. Максимова [164], В. П. Пантелєєв [202], О. А. Петрик [209]	У межах стандартизації внутрішнього контролю було прийнято: Кодекс етики працівників підрозділу внутрішнього аудиту, затверджений Наказом Міністерства фінансів України від 29.09.2011 р. № 1217; Стандарти внутрішнього аудиту, затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 04.10.2011 р. № 1247
<i>Щодо розвитку теорії та методології обліку, аналізу та контролю</i>		
Доповнення переліку об'єктів бухгалтерського обліку	М. І. Бондар [15], І. Д. Лазаришина [146], І. М. Парасій-Вергуненко [203]	Упровадження окремих положень (стандартів) бухгалтерського обліку після 2009 р. може підтвердити правильність визначеної тенденції
Подальша трансформація методології бухгалтерського обліку	О. М. Брадул [23], Л. М. Кіндрацька [87], П. Л. Сук [259]	Елемент методу бухгалтерського обліку – документування постійно трансформується
Застосування міждисциплінарного підходу у наукових дослідженнях з обліку, аналізу та контролю	Т. М. Ковальчук [92], О. М. Петрук [208]	Простежується у дисертаційних роботах наступників
Застосування нефінансових (якісних) показників з метою визначення достовірної оцінки облікової інформації	М. І. Бондар [15], В. М. Костюченко [100], Я. Д. Крупка [104]	Окремими підприємствами розробляється система нефінансових показників для оцінки діяльності та використовується у межах конкретного підприємства

Тенденції	Вчені, що її визначали	Коментар
Подальший розвиток соціальної функції обліку	Н. М. Малога [166]	У процесі виконання
<i>Щодо особливостей обліку, аналізу та контролю у межах суб'єкта господарювання</i>		
Запровадження комплексної комп'ютеризації обліку (контролю, аналізу) окремими суб'єктами господарювання	П. Є. Житний [67], Є. В. Калюга [83], О. В. Олійник [189]	Перехід на систему електронного звітування передбачає необхідність автоматизації обліку на підприємствах
Посилення уваги до процесу організації роботи облікового персоналу	С. В. Свірко [244]	У процесі виконання
Впровадження управлінського обліку значною кількістю суб'єктів господарювання	С. Ф. Голов [42], З.-М. В. Задорожний [71], Л. В. Нападівська [179]	Частина підприємств використовує запропоновані системи управлінського обліку, виходячи із принципу економічної доцільності
<i>Щодо розвитку бухгалтерської професії та професійної освіти</i>		
Приведення професійної бухгалтерської освіти до вимог світового співтовариства	С. В. Свірко [244]	Набуття чинності Закону України «Про вищу освіту» із 2016 року підтверджує правильність визначеної тенденції
Посилення ролі бухгалтерського обліку (аудиту) як професійної діяльності	Г. М. Давидов [50], О. М. Петрук [208], Вал. В. Сопко [254], Л. В. Чижевська [271]	У процесі виконання

Таблиця М.2 – Виявлені тенденції бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в Україні (2010–2015 рр.)

Тенденції	Вчені, що її визначали	Кількість робіт	Питома вага, %
Упровадження у систему обліку нових об'єктів	Т. В. Давидюк [51], В. А. Дерій [56], С. Ф. Легенчук [157], В. М. Пархоменко [204], О. І. Пилипенко [211]	8	33,3
Суцільне застосування комп'ютерних програм для ведення обліку, контролю, аналізу в умовах використання локальних і глобальних комп'ютерних мереж	М. М. Бенько [10], Н. Г. Виговська [32], С. В. Івахненков [78], В. О. Осмятченко [194], Н. А. Остап'юк [197]	4	16,7
Подальша інтеграція обліку у систему управління	С. В. Гушко [49], О. А. Лаговська [145], Ю. Ю. Мороз [175], К. В. Романчук [242]	4	16,7
Посилення взаємодії макро- та мікрообліку	В. В. Євдокимов [65], І. В. Жиглей [68], В. М. Жук [69]	3	12,5
Підвищення ролі та значення системи контролю на підприємствах різних галузей	С. В. Бардаш [8], Т. А. Бутинець [28], Р. О. Костирко [99]	3	12,5
Посилення уваги до процесу організації роботи облікового персоналу	О. В. Кантаєва [85], В. А. Шпак [287]	2	8,3
Продовження застосування в обліку нефінансових показників	Т. В. Давидюк [51], М. В. Корягін [97]	2	8,3
Гармонізація національної системи бухгалтерського обліку відповідно до міжнародних стандартів	В. М. Жук [70], І. В. Замула [73], Р. В. Кузіна [113]	2	8,3
Використання е-бізнесу як способу диверсифікації діяльності господарюючих об'єктів	С. В. Гушко [49]	1	4,2
Подальше вдосконалення методики обліку на підприємствах електронної торгівлі	А. С. Крутова [106]	1	4,2
Використання системи електронного документообігу усіма суб'єктами економіки	А. В. Янчев [294]	1	4,2

Додаток Н

Таблиця Н.1 – Принципи бухгалтерського обліку відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (ст. 4) і їх можлива трансформація

Принцип бухгалтерського обліку та фінансової звітності	Зміст принципу відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Коментар
1	2	3
Обачність	Застосування в бухгалтерському обліку методів оцінювання, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства	Принцип обачності в економічній літературі часто розглядають як принцип консерватизму або обережності. Він забезпечує пріоритетність оцінки за цінами, що «мінімізують» прибуток підприємства. З допомогою принципу обачності завищені оцінки історичної (фактичної) собівартості коригують відповідно до ринкових цін. Пристрої автоматичної фіксації параметрів господарських операцій запобігають впливу людського фактора на завищення або заниження реальної вартості об'єктів обліку. Також коли використовується автоматизована система бухгалтерського обліку, при дотриманні принципу обачності контролюються витрати та одержані доходи. Дотримання принципу обачності не повинно створювати приховані резерви та надлишкові запаси, свідомо зменшувати активи або доходи, навмисно збільшувати зобов'язання та витрати підприємства. У цьому разі обліково-звітна інформація не буде нейтральною, а тому втратить властивість надійності [9, с. 78]
Повне висвітлення	Фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі	Ми поділяємо думку П. Л. Сука про те, що «сучасна електронна техніка дозволяє накопичувати великі обсяги інформації. Але тут треба мати здоровий глузд – обмеження об'єму інформації не повинно регулюватися тільки обмеженнями комп'ютерної техніки. Головним критерієм є людські можливості щодо осмислення і використання накопиченої інформації» [260, с. 356].

1	2	3
Повне висвітлення	Фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі	Крім того, автоматизована система бухгалтерського обліку дозволяє вести облік, контролювати і аналізувати в реальному режимі відображення операцій, що додатково захищає достовірність інформації про всі господарські процеси
Автономність	Кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства	За допомогою комп'ютерних програм принцип автономності можна використовувати не тільки для окремого відображення майна власника та майна підприємства, але і для більшої деталізації облікової інформації за окремими сегментами діяльності, філіями, представництвами, відокремленими структурними підрозділами. Автоматизована система бухгалтерського обліку дає можливість отримувати узагальнену інформацію про фінансовий стан і результати діяльності підприємства його структурним підрозділам, а також узагальнену інформацію про підприємство загалом
Послідовність	Постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності	Застосування принципу послідовності передбачає формування і дотримання підприємством його облікової політики. Вибір конкретних методів елементів облікової політики призводить до того, що рівень фінансових результатів можна змінити шляхом застосування інших підходів до оцінки окремих об'єктів обліку. У кінцевому підсумку це призводить до впливу суб'єктивних факторів на розмір прибутку, оскільки облікову політику формують люди. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій допомагає формулювати базові підходи до формування основних елементів облікової політики – найбільш економічно доцільні для конкретного підприємства і пристосовані до гнучких змін у сучасних умовах господарювання

1	2	3
Безперервність	Оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність триватиме	Розглядаючи безперервність як один із принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні, С. Ф. Голлов стверджує, що «принцип безперервності втрачає сенс, якщо метою бухгалтерського обліку є оцінка вартості бізнесу. В цьому випадку навіть при наявності допущення безперервності діяльності активи та зобов'язання оцінюються за ринковими цінами. З огляду на це, такий принцип не має самостійного значення для багатоцільового обліку» [43, с. 4]. Деталізуючи принцип безперервності, Л. І. Куликова та К. О. Степанов зазначають, що «принцип безперервності діяльності підприємства необхідно розуміти як основний принцип ведення бухгалтерського обліку та підготовку фінансової (бухгалтерської) звітності згідно з яким робиться припущення, що підприємство буде функціонувати у майбутньому і не має наміру або необхідності в ліквідації, припиненні або суттєвому скороченні фінансово-господарської діяльності чи звернень за захистом від кредиторів. При цьому активи та зобов'язання обліковуються на основі того, що підприємство зможе виконати свої зобов'язання та реалізувати свої активи в ході своєї діяльності у встановленому порядку» [142, с. 180, 181].
Нарахування та відповідність доходів і витрат	Для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів	Застосування інформаційно-комунікаційних технологій підвищує оперативність визначення фінансового результату ще до завершення звітного періоду. Порівнюючи доходи і витрати підприємства за кожною господарською ситуацією можна визначати її фінансовий результат на будь-який момент часу. Завдяки оперативному розрахунку прибутку (збитку) після реалізації кожної господарської операції можна визначати ефективність діяльності підприємства й оперативно корегувати її у разі виявлення негативних тенденцій.

1	2	3
Нарахування та відповідність доходів і витрат	Для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів	«Принцип нарахування являє собою варіант відповіді на одне з найважливіших питань бухгалтерської методології, яке полягає в тому, з якого моменту можна розглядати факт господарського життя, що мав місце для цілей бухгалтерського обліку. Факт повинен визнаватись (відображатись) у бухгалтерському обліку не з моменту руху грошових коштів, який з ним пов'язаний, а з моменту здійснення цього факту. Ідея принципу нарахування полягає в тому, щоб розсунути часові рамки обліково-звітної інформації та показати не тільки проведені, але й майбутні грошові потоки підприємства, надаючи таким чином базу для прогнозування відносно майбутнього стану справ підприємства» [9, с. 77]
Превалювання сутності над формою	Операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми	Застосування сучасних комп'ютерних технологій не призводить до суттєвих змін принципу превалювання сутності над формою, оскільки внесення інформації про факти господарського життя в систему бухгалтерського обліку здійснює людина, яка визначає економічну сутність конкретної господарської операції. «Загальною тенденцією побудови міжнародних бухгалтерських доктрин IAS/IFRS та GAAP US в умовах процесу їх конвергенції є виключення концепції превалювання сутності над формою зі складу принципів бухгалтерського обліку, однак не повна відмова від її використання, оскільки вона залишається невід'ємною складовою справедливого представлення фінансової звітності» [156, с. 127]
Історична (фактична) собівартість	Пріоритетною є оцінка активів підприємства, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання	Принцип історичної (фактичної) собівартості має свої переваги та недолки, з одного боку, він надає найбільш достовірну інформацію про активи підприємства, з іншого – його застосування утруднює прийняття управлінських рішень у режимі реального часу, тоді як використання ринкової вартості є зручнішим.

1	2	3
Історична (фактична) собівартість	Пріоритетною є оцінка активів підприємства, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання	Рациональне зерно є і в першому і в другому випадку, хоча проблем з використанням ринкової вартості при веденні бухгалтерського обліку, на наш погляд, все-таки більше. Враховуючи, що в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій, облік на підприємстві можна вести за допомогою різних підходів до оцінки активів, вважаємо, що при веденні фінансового обліку доцільно використовувати історичну (фактичну) собівартість, а для ведення управлінського обліку – ринкову вартість
Єдиний грошовий вимірник	Вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій одиниці	Вимірювання господарських операцій в грошовій формі здійснюється для визначення кругообігу капіталу підприємства та його контролю. Використання у регістрах обліку та звітності єдиного грошового вимірника необхідне для групування та узагальнення інформації про факти господарського життя, зареєстровані у первинних документах у різних видах вимірників (натуральних, умовно-натуральних, трудових). Але оцінка в умовах використання інформаційно-комунікаційних технологій уже давно не обмежується тільки єдиною грошовою одиницею. «Програмні бухгалтерські продукти дозволяють паралельно відображати господарські операції в різних валютах (з урахуванням курсових різниць). Відображення звітних показників діяльності підприємства в кількох національних валютах забезпечує більшу доступність і зрозумілість звітності для іноземних користувачів» [178, с. 299]
Періодичність	Можливість розподілу діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності	В інформаційній економіці принцип періодичності, з одного боку, втрачає свою значимість, оскільки баланс і звіт про фінансові результати в автоматизованій системі обліку можуть бути сформовані на будь-який момент часу; з іншого – звітна інформація за рівні проміжки часу є важливою інформаційною базою для розрахунку аналітичних показників та прогнозування

Додаток П

Таблиця П.1 – Напрями вдосконалення системи принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, наведених у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»

Вчений	Шлях удосконалення	Перелік принципів
Т. В. Бочуля [20, с. 275]	Доповнення принципів, наведених у чинному законодавстві	Додаткові принципи: 1) підпорядкованість загальній логіці управління; 2) доцільності наближення функцій обліку до управління; 3) делегування повноважень; 4) локалізація інформації; 5) психологічний клімат; 6) економія часу; 7) чіткості; 8) конкуренція в контролі; 9) методологічна незалежність
В. О. Осмятченко [195, с. 135]	Доповнення принципів, наведених у чинному законодавстві	Учений пропонує ввести в бухгалтерський облік «принципи забезпечення», до яких належать принципи: 1) системність; 2) відкритість; 3) сумісність; 4) уніфікація; 5) ефективність
В. В. Сопко, Вал. В. Сопко, О. В. Сопко [251, с. 141]	Заміна традиційної системи принципів бухгалтерського обліку дворівневою системою	Принципом першого рівня – «основоположним принципом» – вчені називають принцип подвійності; до принципів другого рівня – «істотних принципів» – зараховують такі: 1) вартісного виміру; 2) доказовості; 3) індивідуалізації та персоніфікації; 4) повноти; 5) безперервності (історизму); 6) одиниці обліку (відділення власника від підприємства); 7) періодичності (облікового періоду); 8) нарахування; 9) реєстрації доходу; 10) співвідношення
С. Ф. Голов [41, с. 85]	Зміна традиційних принципів бухгалтерського обліку принципами глобального обліку	До принципів глобального обліку вчений зараховує: 1) принцип релевантної економічної сукупності; 2) принцип нарахування та (або) касовий принцип; 3) превалювання сутності над формою або форми над сутністю; 4) принцип релевантного оцінювання; 5) принцип чутливості до ризику; 6) принцип збалансованості грошових і негрошових вимірників; 7) принцип своєчасності; 8) принцип послідовності (якщо інше не зазначено користувачем); 9) принцип репрезентативності
К. В. Безверхий [9, с. 77]	Доповнення принципів, наведених у чинному законодавстві	Необхідно доповнити існуючу систему принципів бухгалтерського обліку такими принципами: 1) суттєвості; 2) раціональності (економічності)

Вчений	Шлях удосконалення	Перелік принципів
О. М. Петрук [208, с. 24]	Наближення вітчизняної системи принципів бухгалтерського обліку до вимог міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності	Принципи потрібно поділити на припущення (гіпотези): автономності, безперервності, послідовності, періодичності і вимоги (диспозиції): обачності, повного висвітлення, нарахування та відповідності доходів і витрат, превалювання сутності над формою, історичної собівартості, єдиного грошового вимірника
А. В. Рабошук [235, с. 10]	Класифікація принципів, визначених у чинному законодавстві за етапами облікового процесу, а також включення до складу принципів окремих елементів методу бухгалтерського обліку	Принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності поділено на три групи: 1) організації облікового процесу; 2) ведення бухгалтерського обліку; 3) складання фінансової звітності
В. Ф. Мервенецька [171, с. 120]	Класифікація принципів, визначених у чинному законодавстві, а також включення до складу принципів окремих елементів методу бухгалтерського обліку	Запропоновано принципи розмежовувати за групами. 1) організації облікового процесу; 2) ведення бухгалтерського обліку; 3) складання фінансової звітності
М. М. Шигун [285, с.584]	Класифікація принципів, визначених у чинному законодавстві, а також доповнення переліку принципів	Необхідно відокремлювати рівні ведення обліку та складання звітності та відповідно виокремлювати принципи організації бухгалтерського обліку, ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності. Принципи організації бухгалтерського обліку повинні забезпечувати створення умов для ведення обліку діяльності господарюючого суб'єкта. Група принципів ведення бухгалтерського обліку включає ті, що відображають умови застосування облікових процедур у ході збору, реєстрації, групування, систематизації, класифікації та зведення даних про факти господарського життя. Принципи складання і подання фінансової звітності пов'язані з умовами підготовки та оприлюднення звітності господарюючими суб'єктами

Додаток Р

Таблиця Р.1 – Специфіка застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності підприємствами e-бізнесу

Аспект обліку	Інформація, що відображається у фінансовій звітності	Коментар
Оцінка запасів	Відповідно до вимог законодавства у фінансовій звітності запаси відображаються за найменшою із двох оцінок – первісною вартістю чи чистою вартістю реалізації	При оцінці вибуття запасів можна використовувати різні методи, які обов'язково повинні бути зазначені у обліковій політиці підприємства. При розкритті інформації про вибуття запасів у пояснювальній записці наводяться формули, що були використані для розрахунку вартості запасів, які вибули
	У разі переміщення товарів від підприємства-постачальника до підприємства-торгового майданчика (фактичному чи віртуальному) до вартості запасів іноді включається частина потенційного доходу, що може бути отримана внаслідок реалізації цих товарів (торгова націнка)	Спосіб обліку товарів (за продажними чи за купівельними цінами) відображається в обліковій політиці підприємства. Обираючи спосіб обліку товарів за продажними цінами, який передбачений чинним законодавством, система бухгалтерського обліку підприємства, начебто, суперечить такому принципу бухгалтерського обліку як обачність (консервативність), оскільки фактично підприємство збільшує вартість запасів, що відображаються у балансі, на величину потенційного прибутку. А такий прибуток може бути отриманий, а може бути і не отриманий у різних економічних умовах. З іншого боку, якщо такий підхід до обліку товарів доцільний для підприємства, то цю проблему слід дана проблема має вирішувати у законодавчій площині, а не у площині формування облікової політики конкретного підприємства
	У разі проведення аудиту запасів, що обліковуються за міжнародними стандартами, аудиторам дозволяється вважати вартість запасів достовірною та зазначати їх як «такі, що оцінені та засвідчені системою управління»	Такий підхід до аудиту запасів є досить спірним, оскільки метою аудиту є саме перевірка даних фінансової звітності, складеної та затвердженої керівниками підприємства. Тому аудиторам, на нашу думку, зобов'язані перевіряти усі розрахунки пов'язані із вартістю наявних запасів, а також тих, що надійшли або вибули із підприємства

Аспект обліку	Інформація, що відображається у фінансовій звітності	Коментар
Амортизація переоцінених необоротних активів	Суми амортизації переоцінених активів мають бути представлені у фінансовій звітності	У разі розкриття інформації фінансової звітності доцільно вказувати суми до та після переоцінки, а також залишкову вартість переоцінених активів та строк їх корисного використання
Оцінка необоротних активів	У разі переоцінки основних засобів сума додатково нарахованої амортизації повинна бути віднесена до складу доходів від іншої операційної діяльності	Доцільно відображати суми таких доходів у Звіті про фінансові прибутки та збитки окремим рядком. Оскільки наявність таких доходів не повинна вводити «в оману» користувачів фінансової звітності
Нематеріальні активи	У більшості випадків гудвіл компанії не амортизується, якщо інше не передбачено обліковою політикою підприємства	Зазвичай гудвіл або вартість ділової репутації, виникає у разі придбання чи об'єднання підприємств і відображається у складі необоротних активів підприємства. Більшість необоротних активів підприємства амортизуються, зокрема, чинним законодавством передбачено строк корисного використання гудвілу 10 років. При амортизації гудвілу у фінансовій звітності повинні розкриватися інформація про методи нарахування амортизації, наведені в обліковій політиці, та розраховані показники
Курси іноземних валют	В обліковій політиці підприємств, що працюють із іноземними партнерами зазначається, що операції з купівлі-продажу мають коригуватися на курсові різниці	Валютні коливання, що виникають при здійсненні експортних операцій, не слід включати у величину доходу підприємства
Допомоги працівникам	Допомоги працівникам деяких підприємств здійснюються зі спеціальних пенсійних фондів, якими управляють підприємства. Правила, що стосуються роботодавців, які застосовують системи резервних фондів, вимагають, щоб такі виплати були більшими за ті, що пропонують урядові пенсійні фонди. Отже, компанія повинна гарантувати певний рівень прибутковості у невизначеному часовому інтервалі	З огляду на зазначені вимоги, роботодавці виплати за такими фондами повинні враховувати у формі пенсійних планів із установленими та гарантованими платежами

Аспект обліку	Інформація, що відображається у фінансовій звітності	Коментар
Прибуток на акцію	Відповідно до вимог законодавства, підприємства не зобов'язані розкривати номінальну вартість акції одночасно із показником прибутку на акцію	На нашу думку, доцільно відображати у Звіті про прибутки і збитки показника «номінальна вартість акції»; і хоча цей показник зазначається у Звіті про зміни у капіталі, у цьому контексті його відображення буде корисним для користувачів фінансової звітності
Податок на прибуток	Визнання відстрочених податкових активів відбувається унаслідок податкових різниць і припущення підприємства, що у майбутньому такі активи принесуть економічні вигоди	На нашу думку, такі активи слід відображати у фінансовій звітності тоді, коли підприємство має переконливі докази отримання таких активів у майбутньому. Перелік цих доказів необхідно розкривати у фінансовій звітності

Додаток С

Таблиця С.1 – Основні положення Закону України «Про електронну комерцію» щодо регламентації діяльності підприємств, що працюють у галузі е-комерції

Розділ	Коментар
<p>У першому розділі зазначено нормативно-правового акта законодавчо врегульований зміст таких понять: «електронна комерція», «електронна торгівля», «електронна форма представлення інформації», «електронне повідомлення», «електронний договір», «електронний підпис з одноразовим ідентифікатором», «електронний правочин», «інтернет-магазин», «інформаційні електронні послуги», «комерційне електронне повідомлення», «мережний ідентифікатор», «одноразовий ідентифікатор», «послуга проміжного характеру в інформаційній сфері», «реалізація товару дистанційним способом», «суб'єкт електронної комерції», суб'єктів господарювання, які функціонують в електронному середовищі</p>	<p>Важливим є зазначення принципів правового регулювання у сфері комерційної діяльності, які можуть бути використані при вирішенні господарських спорів між суб'єктами електронної комерції, за відсутності нормативно-правового регулювання конкретної господарської ситуації. Враховуючи швидкі темпи розвитку електронної комерції та постійне виникнення нових форм взаємодії між покупцем і продавцем послуг в електронному середовищі, ймовірність виникнення таких ситуацій є високою.</p> <p>До принципів правового регулювання у сфері електронної комерції належать:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) свобода провадження підприємницької діяльності за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем; 2) свобода вибору контрагента, електронних засобів, видів і форм діяльності; 3) свобода конкуренції та забезпечення її сумлінності; 4) свобода вчинення електронних правочинів; 5) рівність і охорона прав учасників відносин у сфері електронної комерції; 6) дотримання вимог законодавства, правил професійної етики, повага до прав, свобод, законних інтересів учасників відносин у сфері електронної комерції; 7) забезпечення належної якості товарів, робіт і послуг, що реалізуються у сфері електронної комерції; 8) однаковість юридичної сили електронних правочинів та правочинів, укладених в іншій формі, передбаченій законодавством; 9) забезпечення доступу до інформації всіх учасників відносин у сфері електронної комерції; 10) доступність комерційних електронних повідомлень і можливість обмеження їх надходження

Розділ	Коментар
<p>У другому розділі регламентовані права та коло суб'єктів-учасників електронної комерції, якими є: суб'єкти електронної комерції, постачальники послуг проміжного характеру в інформаційній сфері, органи державної влади та органи місцевого самоврядування в контексті виконання ними функцій держави або місцевого самоврядування</p>	<p>Суттєвою відмінністю від традиційного підходу до учасників господарської діяльності у цьому випадку є наявність постачальників послуг проміжного характеру в інформаційній сфері, якими є оператори (провайдери) телекомунікацій, оператори послуг платіжної інфраструктури, ресстратори (адміністратори), що присвоюють мережні ідентифікатори, та інші суб'єкти, що забезпечують передачу та зберігання інформації за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем. Враховуючи неможливість здійснення електронної комерції поза межами електронного середовища, постачальники послуг проміжного характеру в інформаційній сфері стають важливою частиною господарської діяльності, що здійснюється в електронному середовищі.</p> <p>Крім того, у другому розділі визначений правовий статус покупця та продавця товарів і послуг, а також перелік необхідної інформації, який мають повідомляти обидві сторони електронного правочину одна одній</p>
<p>У третьому розділі міститься інформація про порядок укладання електронних договорів. Зокрема, регулюється порядок поширення комерційних електронних повідомлень у сфері електронної комерції, визначаються ознаки, що повинні міститися в електронному повідомленні комерційного характеру, яке розсилається з метою реклами. Після прийняття покупцем рішення щодо придбання конкретного товару чи послуги між покупцем і продавцем укладається електронний договір і проводиться оплата за придбані товари чи послуги</p>	<p>Законом передбачено, що розрахунки у сфері електронної комерції можна здійснювати за допомогою платіжних інструментів, електронних грошей, шляхом переказу коштів або оплати готівкою з дотриманням вимог законодавства щодо оформлення готівкових і безготівкових розрахунків, а також іншим способом, передбаченим законодавством України, який визначається в електронному договорі з урахуванням вимог законодавства України</p>
<p>Четвертий розділ містить інформацію про відповідальність учасників відносин у сфері електронної комерції</p>	<p>У цьому розділі не вказані особливості вирішення спорів між учасниками електронної комерції, порівняно із іншими видами діяльності</p>

Додаток Т

Таблиця Т.1 – Нормативно-правове регулювання діяльності підприємств е-бізнесу в Україні

Нормативно-правовий акт	Аспект е-бізнесу, що регламентується нормативно-правовим актом	Коментар
Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (зі змінами та доповненнями)	Пов'язує інтернет-торгівлю із торгівлею за зразками та не зобов'язує інтернет-магазини мати власні стаціонарні приміщення для здійснення господарської діяльності Регламентує порядок надання та акцептування оферти (ст. 641–647) Регламентує питання, що виникають у ході господарської діяльності у сфері е-бізнесу між покупцями і продавцями – суб'єктами господарювання (гл. 54)	Не обмежує прав господарюючих суб'єктів, що функціонують у сфері е-бізнесу
Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (зі змінами та доповненнями)	Регламентує питання, що виникають у ході господарської діяльності у сфері е-бізнесу між покупцями і продавцями – суб'єктами господарювання (гл. 30)	Сьогодні найбільш поширеним видом е-бізнесу в Україні є е-торгівля. Тому регламентація взаємовідносин між продавцем і покупцем є важливим аспектом, що має бути врегульований чинним законодавством
Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змінами та доповненнями)	Визначає різні системи оподаткування, що можуть бути обрані суб'єктами господарювання, що функціонують у сфері електронної комерції	Багато представників е-бізнесу впровадження нововведень щодо оподаткування розглядають як небажання держави підтримувати е-бізнес. Незважаючи на посилення податкового тиску, е-бізнес в Україні стрімко розвивається
Кримінальний кодекс України від 05.04.2010 р. № 2341-III (зі змінами та доповненнями)	Визначає види кіберзлочинів (ст. 200, 361, 362, 363)	Відповідальність за вчинення цих злочинів не деталізована

Нормативно-правовий акт	Аспект е-бізнесу, що регламентується нормативно-правовим актом	Коментар
Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI (зі змінами та доповненнями)	Визначає, що суб'єкт господарювання, який має офісні, торговельні та складські приміщення, може починати свою господарську діяльність тільки з дня реєстрації декларації відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства з питань пожежної безпеки відповідним дозвільним органом (ч. 5, ст. 57)	Така декларація не обов'язкова у разі, якщо використовувані об'єкти щойно прийняті в експлуатацію після завершення будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту (п. 3, ч. 4, ст. 57), а також у разі, якщо господарську діяльність здійснює фізична особа-підприємець, що використовує як офіс власне житло
Закон України «Про електронну комерцію» від 30.09.2015 р. № 675-VIII (зі змінами та доповненнями)	Визначає особливості організації діяльності суб'єктів господарювання, що функціонують у галузі електронної комерції, порядок встановлення правочинів із використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій, регламентує права й обов'язки учасників у галузі електронної комерції	Значний перелік питань, пов'язаних із веденням бізнесу у сфері електронної комерції, у Законі не відображений
Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 р. № 755-IV (зі змінами та доповненнями)	Визначає перелік документів, що подаються державному реєстратору для внесення даних про новостворений інтернет-магазин у Єдиний державний реєстр, які потім передаються податковим органам, органам статистики, органам обов'язкового соціального страхування	Порівняно із попередньою редакцією Закону, перелік необхідних для реєстрації документів скоротився
Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. № 1023-XII (зі змінами та доповненнями)	Захищає права споживачів-фізичних осіб, які придбавають, замовляють, використовують або мають намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, не пов'язаних із підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника	Захист споживачів, які придбали товари дистанційно, регламентується положеннями ст. 13 зазначеного Закону

Нормативно-правовий акт	Аспект е-бізнесу, що регламентується нормативно-правовим актом	Коментар
Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р. № 2297-VI (зі змінами та доповненнями)	Усі господарські операції, що здійснюються у сфері е-бізнесу, можливі за умови, що покупець повідомив свої персональні дані, необхідні для укладання електронного договору. Персональними даними є відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яку ідентифіковано або може бути конкретно ідентифіковано. Кожне підприємство, що реалізує товари чи послуги у мережі Інтернет, зобов'язане обробляти персональні дані відповідно до вимог чинного законодавства	Питаннями захисту персональних даних відає Уповноважений ВРУ з прав людини. Без відома Уповноваженого ВРУ із прав людини, без відома якого не можна збирати дані про: – расове, етнічне та національне походження; – політичні, релігійні та світоглядні переконання; – членство в політичних партіях та/або організаціях, професійних спілках, релігійних організаціях або в громадських організаціях світоглядної спрямованості; – стан здоров'я; – статеве життя; – біометричні дані; – генетичні дані; – притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності; – застосування до особи заходів у рамках досудового розслідування; – застосування до особи заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.92 р. № 2135-XII; – вчинення щодо особи тих або тих видів насильства; – місце перебування та/або шляхи пересування особи

Нормативно-правовий акт	Аспект е-бізнесу, що регламентується нормативно-правовим актом	Коментар
Закон України «Про електронні документи та електронний документо-обіг» від 22.05.2003 р. № 851-IV (зі змінами та доповненнями)	Встановлює вимоги до оригіналів електронних документів, що мають юридичну силу	Вимоги до оформлення електронних документів гармонізовані із вимогами Закону України «Про електронний цифровий підпис», що полегшує застосування електронних документів на підприємствах е-бізнесу
Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 р. № 852-IV (зі змінами та доповненнями)	Визначає способи підписання електронного договору, що надають йому юридичної сили	
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змінами та доповненнями)	Визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні	У Законі не передбачені особливості ведення бухгалтерського обліку для підприємств е-бізнесу, оскільки загальноприйнято галузеві особливості бухгалтерського обліку відображати у підзаконних актах
Закон України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР (зі змінами та доповненнями)	Регламентує необхідність використання реєстраторів розрахункових операцій у разі реалізації товарів за готівку, а також якщо покупець сплачує вартість товару або послуги платіжною картою (наприклад, Visa, MasterCard)	Господарюючі суб'єкти, що належать до першої групи платників єдиного податку не застосовують реєстраторів розрахункових операцій. Суб'єкти господарювання, що належать до другої та третьої груп, не застосовують реєстратори розрахункових операцій за умови, що обсяг доходу за календарний рік не перевищує 1 млн грн. У разі ж перевищення, застосування реєстратора розрахункових операцій є обов'язковим у кварталі, що настає за кварталом перевищення. Якщо інтернет-магазин виписує покупцеві рахунок, а той сплачує його через банк, термінал самообслуговування, за допомогою інтернет-банкінгу, на рахунок платіжного посередника (еквайера), то

Нормативно-правовий акт	Аспект е-бізнесу, що регламентується нормативно-правовим актом	Коментар
Закон України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР (зі змінами та доповненнями)	Регламентує необхідність використання реєстраторів розрахункових операцій у разі реалізації товарів за готівку, а також якщо покупець сплачує вартість товару або послуги платіжною картою (наприклад, Visa, MasterCard)	реєстратор розрахункових операцій також не застосовується. У разі видачі товару покупцю прикладається нефіскальний розрахунковий документ (наприклад, товарний чек). У разі безконтактного способу продажу комп'ютерних програм або надання інформаційно-консультаційних послуг, за умови, що їх вартість буде оплачена у безготівковій формі за допомогою платіжних карт Visa і MasterCard, реєстратор розрахункових операцій також не застосовується
Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2346-III (зі змінами та доповненнями)	Визначає загальні засади функціонування платіжних систем і систем розрахунків в Україні, поняття та загальний порядок проведення переказу коштів у межах України, встановлює відповідальність суб'єктів переказу, а також визначає загальний порядок здійснення нагляду (оверсайту) за платіжними системами	Визначає способи отримання онлайн-магазинем коштів від покупців у безготівковій формі
Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III (зі змінами та доповненнями)	Створює правові основи для захисту інтересів споживачів фінансових послуг, правове забезпечення діяльності та розвитку конкурентоспроможного ринку фінансових послуг в Україні та єдиної державної політики у фінансовому секторі України	Онлайн-магазин не має права продавати товари у кредит без залучення банків та небанківських фінансових установ
Закон України «Про рекламу» від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР (зі змінами та доповненнями)	Визначає засади рекламної діяльності в Україні, регулює відносини, що виникають у процесі виробництва, розповсюдження та споживання реклами	Визначає зміст і порядок розсилки електронних повідомлень, як одного зі способів рекламної діяльності онлайн-магазинів

Нормативно-правовий акт	Аспект е-бізнесу, що регламентується нормативно-правовим актом	Коментар
Закон України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 р. № 1280-IV (зі змінами та доповненнями)	Окреслює термінологію, що необхідна для ідентифікації об'єктів обліку на підприємствах е-бізнесу (наприклад, адреса мережі Інтернет, адресний простір мережі Інтернет, Інтернет) (ст. 1). Визначає поняття «домен» як частину ієрархічного адресного простору мережі Інтернет, яка централізовано адмініструється, має унікальну назву, що її ідентифікує, яку обслуговує група серверів	Адміністрування адресного простору українського сегмента мережі Інтернет включає комплекс організаційно-технічних заходів, необхідних для забезпечення функціонування технічних засобів підтримки адресування, у тому числі серверів доменних назв українського сегмента мережі Інтернет і реєстру домену.UA, в координації з міжнародною системою адміністрування мережі Інтернет, спрямованих на систематизацію та оптимізацію використання, обліку та адміністрування доменів другого рівня, а також створення умов для використання простору доменних імен на принципах рівного доступу, захисту прав споживачів послуг Інтернету та вільної конкуренції
Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 р. № 222-VIII (зі змінами та доповненнями)	Забороняє оптову та роздрібну торгівлю лікарськими засобами. Реалізація спирту етилового, коньячного та плодового, алкогольних і тютюнових виробів можлива за наявності місця торгівлі, що відповідає вимогам чинного законодавства (площа, наявність реєстраторів розрахункових операцій). Торгівля вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 мм і швидкістю польоту кулі понад 100 м на секунду також може відбуватися лише у спеціально обладнаних приміщеннях	Законодавством не заборонена реклама цих товарів і послуг в Інтернеті. У цьому разі сайт магазину можна використовувати для реклами та онлайн-бронювання вказаних товарів

Нормативно-правовий акт	Аспект е-бізнесу, що регламентується нормативно-правовим актом	Коментар
Закон України від 15.12.1993 № 3689-ХІІ «Про охорону прав на знаки» (зі змінами та доповненнями)	Визначає поняття «доменне ім'я» як ім'я, що використовується для адресації ресурсів і комп'ютерів в Інтернеті	Питання щодо права власності на доменне ім'я остаточно не регламентоване чинним законодавством
Порядок провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 15.06.2006 р. № 833	Визначає, що у разі реалізації товарів безпосередньо в офісі суб'єкт господарювання повинен забезпечити право покупця на отримання необхідної інформації про підприємство-продавця у куточку споживача.	Куточок споживача необхідно розмішувати на видному місці; він має бути доступним споживачеві та містити інформацію про найменування власника або уповноваженого ним органу, адреси та номери телефонів органів, що забезпечують захист прав споживачів, книгу відгуків і пропозицій
Правила продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями, затверджені Наказом Мінекономіки від 19.04.2007 р. № 103	Визначають дистанційну торгівлю як форму продажу товарів поза торговельними та офісними приміщеннями, за якою вибір товару та його замовлення не збігаються у часі із отриманням товару споживачем	Поширюються не на всі види товарів, зокрема лікарські засоби, алкогольні та тютюнові вироби, зброя тощо
Правила роздрібною торгівлі непродовольчими товарами, затверджені Наказом Мінекономіки України від 19.04.2007 р. № 104	Регламентують порядок приймання, зберігання, підготовки до продажу та продаж непродовольчих товарів через роздрібну торговельну мережу, а також визначають вимоги до дотримання прав споживачів стосовно належної якості та безпеки товарів і рівня торговельного обслуговування	Правила поширюються на всіх суб'єктів господарської діяльності на території України незалежно від форм власності, які пройшли реєстрацію в установленому порядку та здійснюють продаж непродовольчих товарів
Правила роздрібною торгівлі продовольчими товарами, затверджені Наказом Мінекономіки України від 11.07.2003 р. № 185	Регламентують порядок приймання, зберігання, підготовки до продажу і продаж продовольчих товарів через роздрібну торговельну мережу, а також визначають вимоги до дотримання прав споживачів щодо якості й безпеки товару та рівня торговельного обслуговування. Особливості роздрібною торгівлі картоплею та плодоовочевою продукцією, алкогольними напоями та тютюновими виробами регулюються окремими правилами	Правила поширюються на всіх суб'єктів господарської діяльності незалежно від форм власності, які здійснюють на території України роздрібний продаж продовольчих товарів

Нормативно-правовий акт	Аспект е-бізнесу, що регламентується нормативно-правовим актом	Коментар
Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене Постановою Правління НБУ від 15.12.2004 р. № 637	Визначає порядок ведення касових операцій у національній валюті України підприємствами (підприємствами), а також окремі питання організації банками роботи з готівкою	В окремих випадках кур'єр онлайн-магазину приймає від покупців готівкові кошти, виконуючи таким чином, обов'язки касира. Організація роботи кур'єра у такому разі має супроводжуватися укладенням договору про матеріальну відповідальність за отримані кошти
Положення про форму та зміст розрахункових документів, затверджене Наказом Мініфіну України від 21.01.2016 р. № 13	Розроблено відповідно до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг». Визначає форми та зміст розрахункових документів, які необхідно видавати під час розрахунків, які роблять суб'єкти господарювання для підтвердження факту продажу (повернення) товарів, надання послуг, отримання (повернення) коштів у сфері торгівлі, ресторанного господарства та послуг, а також комерційні агенти банків і небанківські фінансові установи при прийманні готівки для подальшого її переказу за допомогою програмно-технічних комплексів самообслуговування (ПТКС), крім тих, що дають змогу користувачеві здійснювати виключно операції з отримання коштів і розрахунки при купівлі-продажу іноземної валюти	Підприємства е-бізнесу, що використовують у своїй діяльності реєстратори розрахункових операцій повинні враховувати вимоги, зазначеного нормативно-правового акту
Міжнародні стандарти фінансової звітності	Регламентують окремі типи господарських операцій, що здійснюють підприємства е-бізнесу на міжнародному рівні та національному рівні, для акціонерних товариств	Передбачають регламентацію специфічних господарських операцій, притаманних е-бізнесу. Наприклад, Тлумачення ПКТ 32 «Нематеріальні активи: витрати на сторінку в Інтернеті» регламентує порядок обліку витрат підприємства на створення веб-сторінки

Нормативно-правовий акт	Аспект е-бізнесу, що регламентується нормативно-правовим актом	Коментар
Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку	Регламентують окремі типи господарських операцій, що здійснюють підприємства е-бізнесу на національному рівні	Немає окремих рекомендацій щодо специфічних об'єктів обліку, характерних для підприємств е-бізнесу
Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена Наказом Міністерства України від 30.11.1999 р. № 291	Передбачає можливість введення додаткових субрахунків для обліку об'єктів, не зазначених у Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій	Потрібно доповнити субрахунки до рахунку 12 «Нематеріальні активи», 15 «Капітальні інвестиції», 28 «Товари» тощо
Національний класифікатор України ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності», затверджений Наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. № 457	Визначає, що діяльність інтернет-магазинів підпадає під код 47.91 «Роздрібна торгівля, що здійснюється фірмами поштового замовлення або через мережу Інтернет»	Код КВЕД визначається під час реєстрації суб'єкта господарської діяльності
Методологічні основи та пояснення до позицій національного класифікатора ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності», затверджені Наказом Держкомстату від 23.12.2011 р. № 396	Роз'яснюють, що код 47.91 використовують підприємства, що реалізують товари за допомогою компаній поштового замовлення, мережі Інтернет, телебачення, радіо, телефону, інтернет-аукціонів	Підприємства, що за допомогою мережі Інтернет реалізують автотранспортні засоби, деталі та приладдя до них, підпадають під коди 45.1, 45.3. Торгівля мотоциклами, деталями та приладами для них відноситься до групи 45.40
Правила роздрібної торгівлі ювелірними виробами та іншими виробами з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органічного утворення та напівдорогоцінного каміння, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.1999 р. № 460	Дозволяють торгівлю ювелірними виробами тільки у спеціально обладнаних місцях, тобто спеціально обладнаних магазинах або спеціалізованих відділах (секціях) магазинів із універсальним асортиментом товарів. Торговельні приміщення мають бути обладнані спеціальним торговельно-технологічним обладнанням і торговим інвентарем, що забезпечують необхідні умови для зберігання, підготовки до продажу, демонстрації і продажу ювелірних виробів. Обов'язковою умовою є наявність охоронної та протипожежної сигналізації	Сайт магазину можна використовувати лише для реклами товарів

Нормативно-правовий акт	Аспект е-бізнесу, що регламентується нормативно-правовим актом	Коментар
Рекомендації щодо організації продажу товарів за зразками, затверджені Наказом Мінекономіки України від 20.07.2000 р. № 152	Дозволяють торгівлю за зразками лише у торговельному залі	Мають рекомендаційний характер та не є обов'язковими до виконання
Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 р. (ратифікована Україною 07.09.2005 р.)	Визначає, що кіберзлочинність – це використання комп'ютерних мереж і електронної інформації для вчинення кримінальних правопорушень, при цьому докази таких правопорушень можуть зберігатися та передаватися за допомогою цих мереж	До кіберзлочинів належать: – крадіжка даних користувачів; – заволодіння коштами користувачів; – несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерних систем
Порядок інформаційного наповнення та технічного застосування Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади, затверджений Наказом Державного комітету зв'язку та інформатизації України та Державного комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення від 25.11.2002 р. № 327/225	Визначає поняття «веб-сайт» та «веб-портал». Веб-сайт – це сукупність програмних і апаратних засобів із унікальною адресою у мережі Інтернет разом із інформаційними ресурсами, що перебувають у розпорядженні певного суб'єкта і забезпечують доступ юридичних і фізичних осіб до цих інформаційних ресурсів та інші інформаційні послуги через мережу Інтернет. Веб-портал – веб-сайт, організований як системне багаторівневе об'єднання різних ресурсів і сервісів для забезпечення максимальної можливості доступу до інформації і послуг	На підставі зазначеної інформації веб-сайт можна ідентифікувати як конкретний об'єкт бухгалтерського обліку

Додаток У

Таблиця У.1 – Санкції за порушення законодавства щодо застосування реєстраторів розрахункових операцій

Вид правопорушення	Санкції*
<p>Встановлення протягом календарного року в ході перевірки факту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – проведення розрахункових операцій з використанням реєстратора розрахункових операцій або розрахункових книжок на неповну суму вартості проданих товарів (наданих послуг); – непроведення розрахункових операцій через реєстратор розрахункових операцій із фіскальним режимом роботи; – невідповідності у юридичних осіб на місці проведення розрахунків суми готівкових коштів сумі коштів, зазначеній у денному звіті, більше ніж на 10 % розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року, а в разі використання юридичною особою розрахункової книжки – загальній сумі продажу за розрахунковими квитанціями, виданими з початку робочого дня; – нероздрукування відповідного розрахункового документа, що підтверджує виконання розрахункової операції, або проведення її без використання розрахункової книжки на окремому господарському об'єкті такого суб'єкта господарювання 	<p>За вперше вчинене порушення – штраф 1 грн, за кожне наступне – 100 % вартості проданих із порушеннями товарів (послуг)</p>
<p>Невикористання при здійсненні розрахункових операцій у передбачених Законом України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» випадках розрахункової книжки, або використання незареєстрованої належним чином розрахункової книжки чи порушення встановленого порядку її використання, або незберігання розрахункових книжок протягом встановленого терміну</p>	<p>20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян</p>
<p>Недрукування контрольної стрічки або нестворення її в електронній формі на реєстраторі розрахункових операцій або виявлення спотворення даних про проведені розрахункові операції, інформація про які міститься на контрольній стрічці, створеній в електронній формі</p>	<p>10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян</p>
<p>Проведення розрахункових операцій через реєстратор розрахункових операцій без використання режиму попереднього програмування найменування, цін товарів (послуг) та обліку їх кількості</p>	<p>5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян</p>

Вид правопорушення	Санкції*
Порушення встановленого в п. 1 ст. 9 Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» порядку проведення розрахунків через каси підприємств, в яких ці операції мають проводитися з оформленням прибуткових і видаткових касових ордерів та видачею відповідних квитанцій	10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян
Застосування при здійсненні розрахункових операцій реєстратора розрахункових операцій, в конструкцію чи програмне забезпечення якого внесено зміни, не передбачені конструкторсько-технологічною та програмною документацією виробника, за умови відсутності чи пошкодження пломби центру сервісного обслуговування	100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян
Неподання до органів доходів і зборів звітності, пов'язаної із застосуванням реєстратора розрахункових операцій, розрахункових книжок і копій розрахункових документів і фіскальних звітних чеків із реєстратора розрахункових операцій по дрових або бездротових каналах зв'язку, в разі обов'язковості її подання	10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян
Реалізація за допомогою реєстратора розрахункових операцій, в конструкцію чи програмне забезпечення якого внесені зміни, не передбачені конструкторсько-технологічною та програмною документацією його виробника	500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за кожний реалізований реєстратор розрахункових операцій, при цьому вартість реалізованої продукції повертається покупцю, а сама продукція підлягає конфіскації
Реалізація товарів, не облікованих у встановленому порядку	У розмірі подвійної вартості товарів, які не обліковані за місцем реалізації та зберігання, за цінами реалізації, але не менше 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян **
* Суми фінансових санкцій суб'єкти господарювання повинні перерахувати до Державного бюджету України в десятиденний термін з дня прийняття органами доходів і зборів рішення про застосування таких фінансових санкцій.	
** Такі вимоги не поширюються на фізичних осіб – підприємців, які є платниками єдиного податку та не зареєстровані платниками податку на додану вартість.	

Додаток Ф

Таблиця Ф.1 – Нормативно-правове забезпечення облікової політики підприємств в Україні [123, с. 89]

Нормативно-правовий акт	Елементи облікової політики	Альтернативні варіанти обліку та облікових оцінок
<i>Основні засоби</i>		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»	Виокремлення об'єкта основних засобів	Самостійно встановлюється підприємством
	Строк корисного використання (експлуатації) об'єкта основних засобів	Самостійно встановлюється підприємством; можуть використовуватися вимоги податкового законодавства
	Методи нарахування амортизації основних засобів:	– прямолінійний; – зменшення залишкової вартості; – прискореного зменшення залишкової вартості; – кумулятивний; – виробничий
	Методи нарахування амортизації інших необоротних матеріальних активів (крім малоцінних необоротних матеріальних активів і бібліотечних фондів):	– прямолінійний; – виробничий
	Методи нарахування амортизації малоцінних необоротних матеріальних активів і бібліотечних фондів:	– прямолінійний; – виробничий; – метод нарахування 50 % вартості в першому місяці використання об'єкта і решти 50 % амортизованої вартості в місяці їх вилучення з активів (списання з балансу); – метод нарахування 100 % вартості в першому місяці використання об'єкта
	Поріг суттєвості для проведення переоцінки	Порогом суттєвості для проведення переоцінки або відображення зменшення корисності об'єктів основних засобів може прийматися величина, що дорівнює: – 1 відсотку чистого прибутку (збитку) підприємства; – величина, що дорівнює 10-відсотковому відхиленню залишкової вартості об'єктів основних засобів від їх справедливої вартості
	Періодичність зарахування сум дооцінки основних засобів активів до нерозподіленого прибутку	Самостійно встановлюється підприємством

Нормативно-правовий акт	Елементи облікової політики	Альтернативні варіанти обліку та облікових оцінок
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»	Величина вартісного критерію приналежності матеріального активу до малоцінних необоротних	Стандартом не регламентовано, але її може бути встановлено підприємством самостійно
	Ліквідаційна вартість об'єкта основних засобів	Самостійно встановлюється підприємством
	Підходи до оцінки вибуття малоцінних необоротних матеріальних активів:	– пооб'єктно; – у розрізі класифікаційних груп
Нематеріальні активи		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи»	Термін корисного використання нематеріальних активів	Самостійно встановлюється підприємством
	Методи амортизації нематеріальних активів:	– прямолінійний; – зменшення залишкової вартості; – прискореного зменшення залишкової вартості; – кумулятивний; – виробничий
	Ліквідаційна вартість об'єкта нематеріальних активів	Самостійно встановлюється підприємством
	Критерій суттєвості і порядок проведення переоцінки	Самостійно встановлюється підприємством, якщо для нематеріального активу існує активний ринок
Запаси		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»	Одиниця обліку запасів:	– найменування; – однорідна група (вид)
	Призначення та умови використання запасів	Самостійно встановлюється підприємством
	Методи оцінки вибуття запасів:	– ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів; – середньозваженої собівартості; – собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО); – нормативних витрат; – ціни продажу
	Метод обліку транспортно-заготівельних витрат:	– шляхом, прямого списання транспортно-заготівельних витрат до первісної вартості одиниці запасів, що придбаваються (за можливості точного розподілу (віднесення)); – за середнім відсотком (при узагальненні суми транспортно-заготівельних витрат на окремому субрахунок з подальшим їх розподілом)

Нормативно-правовий акт	Елементи облікової політики	Альтернативні варіанти обліку та облікових оцінок
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»	Періодичність визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів:	<ul style="list-style-type: none"> – оцінка за щомісячною середньозваженою собівартістю проводиться щодо кожної одиниці запасів діленням сумарної вартості залишку таких запасів на початок звітного місяця і вартості одержаних у звітному місяці запасів на сумарну кількість запасів на початок звітного місяця і одержаних у звітному місяці запасів; – оцінка за періодичною середньозваженою собівартістю запасів проводиться щодо кожної одиниці запасів діленням сумарної вартості залишку таких запасів на дату операції на сумарну кількість запасів на дату операції з їх вибуття
Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості, затвержені Наказом Міністерства промислової політики України від 09.07.2007 р. № 373	Оцінка залишків незавершеного виробництва:	<ul style="list-style-type: none"> – за нормативною виробничою собівартістю; – за прямими витратами; – за вартістю сировини, напівфабрикатів, матеріалів
	Оцінка готової продукції:	<ul style="list-style-type: none"> – за фактичною виробничою собівартістю; – за нормативною виробничою собівартістю
Поточна дебіторська заборгованість		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»	Методи визначення величини резерву сумнівних боргів:	<ul style="list-style-type: none"> – застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості – застосування коефіцієнта сумнівності
	Спосіб розрахунку коефіцієнта сумнівності (за необхідності):	<ul style="list-style-type: none"> – визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході; – класифікація дебіторської заборгованості за строками непогашення – визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3–5 років

Нормативно-правовий акт	Елементи облікової політики	Альтернативні варіанти обліку та облікових оцінок
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»	Класифікація дебіторської заборгованості за строками погашення	Самостійно встановлюється підприємством
	Варіант аналітичного обліку розрахунків з дебіторами:	– за договорами; – за контрагентами тощо
Зобов'язання		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання»	Створення забезпечень для відшкодування наступних (майбутніх) витрат і платежів:	– на оплату відпусток працівникам підприємства; – на додаткове пенсійне забезпечення; – на виконання гарантійних зобов'язань; – на реструктуризацію; – на виконання зобов'язань за обтяжливими контрактами тощо
Фінансові інвестиції		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції»	Методи відображення фінансових інвестицій залежно від їх виду:	– за справедливою вартістю; – за собівартістю інвестиції з урахуванням зменшення корисності; – участі в капіталі
	Суттєвий вплив:	– володіння двадцятьма або більше відсотками акцій (статутного капіталу) підприємства – представництво в раді директорів або аналогічному керівному органі підприємства – участь у прийнятті рішень – взаємообмін управлінським персоналом – забезпечення підприємства необхідною техніко-економічною інформацією
	Методи визначення собівартості цінних паперів, що були реалізовані професійними учасниками ринку цінних паперів:	– середньозважена собівартість; – FIFO; – LIFO
Фінансові інструменти		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»	Методи визнання і оцінки фінансових активів, зобов'язань та інструментів власного капіталу:	– за фактичною собівартістю; – за справедливою вартістю; – за амортизованою собівартістю
	База розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу:	– кількість акцій; – сума операції тощо

Нормативно-правовий акт	Елементи облікової політики	Альтернативні варіанти обліку та облікових оцінок
<i>Оренда</i>		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 «Оренда»	Об'єкти основних засобів, наданих та прийнятих в оренду:	<ul style="list-style-type: none"> – перелік основних засобів, зданий (прийнятих в оренду); – джерела покращення орендованого майна; – орендодавець вказує, чи є оренда доходом від основної діяльності, чи іншими доходами
	Оцінка об'єкта, одержаного у фінансову оренду в орендаря:	<ul style="list-style-type: none"> – за справедливою вартістю; – за теперішньою вартістю суми мінімальних орендних платежів
	Період очікуваного використання об'єкта фінансової оренди:	Встановлюється підприємством самостійно, виходячи із строку корисного використання (якщо угодою передбачено перехід права власності на актив до орендаря) або коротшого із двох періодів – строку оренди або строку корисного використання об'єкта фінансової оренди (якщо переходу права власності на об'єкт фінансової оренди після закінчення строку оренди не передбачено)
	Метод нарахування амортизації об'єкта фінансової оренди:	<ul style="list-style-type: none"> – прямолінійний; – зменшення залишкової вартості; – прискореного зменшення залишкової вартості; – кумулятивний; – виробничий
База розподілу загальновиробничих витрат при нормальній потужності:	Самостійно обирається підприємством. Як база розподілу можуть використовуватися: <ul style="list-style-type: none"> – прямі витрати; – обсяги доходів; – прямі витрати на оплату праці; – відпрацьований будівельними машинами та механізмами час тощо 	
<i>Доходи</i>		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід»	Методи оцінки ступеня завершеності операцій з надання послуг:	<ul style="list-style-type: none"> – вивчення виконаних робіт; – визначення питомої ваги обсягу послуг, наданих на певну дату, в загальному обсязі послуг, які має бути надано; – визначення питомої ваги витрат, понесених підприємством у зв'язку з наданням послуг, у загальній очікуваній вартості таких витрат

Нормативно-правовий акт	Елементи облікової політики	Альтернативні варіанти обліку та облікових оцінок
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід»	Оцінка ступеня завершеності операції з надання послуг	Вивчення виконаної роботи: – визначення частки обсягу послуг, наданих на певну дату в загальному обсязі; – визначення частки витрат у зв'язку з наданням послуг у загальній сумі витрат
	Критерії віднесення доходів до майбутніх періодів та їх перелік; порядок списання доходів майбутніх періодів	Самостійно обираються підприємством
Витрати		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»	Методи калькулювання виробничої собівартості продукції, робіт, послуг	Самостійно обираються підприємством
	Перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг)	Самостійно визначаються підприємством
	Перелік і склад змінних та постійних загальновиробничих витрат	Самостійно встановлюються підприємством
	База розподілу загальновиробничих змінних та розподілених постійних загальновиробничих витрат	Самостійно обираються підприємством: – години роботи; – заробітна плата; – обсяг діяльності; – прямі витрати тощо
	Перелік об'єктів обліку витрат, об'єктів калькулювання та калькуляційних одиниць	Встановлюється підприємством самостійно, виходячи із галузевих особливостей та потреб управління Об'єкти можуть визначатися за: – видами продукції; – місцями виникнення (підрозділами підприємства); – центрами відповідальності; – видами діяльності, тощо
	Метод обліку витрат і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг):	– попроцесний; – позамовний; – попередільний; – нормативний
	Система обліку витрат	– повних витрат; – неповних витрат («директ-костинг»)
	Варіант зведеного обліку витрат виробництва	– напівфабрикатний; – безнапівфабрикатний

Нормативно-правовий акт	Елементи облікової політики	Альтернативні варіанти обліку та облікових оцінок
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»	Критерії розмежування та методика накопичення постійних та змінних загальновиробничих витрат	Самостійно визначаються підприємством
	Перелік центрів витрат та сфер відповідальності	Самостійно визначається підприємством
	Методика списання постійних загальновиробничих витрат із урахуванням нормальної потужності:	– визначення факторів, що визначають нормальну потужність; – визначення видів показників нормальної потужності (планові, середньорічні тощо); – визначення одиниць виміру нормальної потужності (відпрацьовані людино-години, машино-години роботи обладнання, обсяг випуску в натуральних, вартісних показниках)
	Методика оцінки та списання зустрічних послуг:	– за фактичною собівартістю; – за плановою собівартістю; – за нормативною собівартістю; – за фактичною собівартістю минулого періоду
	Критерії віднесення витрат до майбутніх періодів і їх перелік; порядок списання витрат майбутніх періодів	Самостійно обираються підприємством
Інструкція про застосування Плану рахунків	Варіанти обліку витрат:	– із використанням рахунків усіх класів (0–9); – із використанням рахунків усіх класів, крім рахунків 8 класу; – із використанням рахунків усіх класів, крім рахунків 9 класу
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 31 «Фінансові витрати»	Спосіб обліку фінансових витрат	– визнаються витратами звітного періоду; – капіталізуються
	Визначення суттєвості операційного циклу	Підприємство самостійно визначає тривалість у роках (місяцях) суттєвого операційного циклу для віднесення активів до кваліфікаційних або некваліфікаційних
	Суттєвий час (час, який для цілей класифікації активу як кваліфікаційного є суттєвим)	Час, що перевищує три місяці, самостійно обирається підприємством
	Кваліфікаційні активи	Самостійно визначаються підприємством з урахуванням суттєвості часу, необхідного для їх створення

Нормативно-правовий акт	Елементи облікової політики	Альтернативні варіанти обліку та облікових оцінок
<i>Відстрочені податкові активи і зобов'язання</i>		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток»	Періодичність ведення обліку відстрочених активів та зобов'язань:	– шокварталу, на дату проміжної фінансової звітності; – раз на рік, на дату річної фінансової звітності
<i>Будівельні контракти</i>		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 18 «Будівельні контракти»	Методи визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом:	– вимірювання та оцінка виконаної роботи; – співвідношення обсягу завершеної частини робіт та їх загального обсягу за будівельним контрактом у натуральному вимірі; – співвідношення фактичних витрат із початку виконання будівельного контракту до дати балансу та очікуваної (кошторисної) суми загальних витрат за контрактом
	База розподілу загальновиробничих витрат при нормальній потужності	Самостійно обирається підприємством, за базу можуть бути використані: – прямі витрати; – обсяги доходів; – прямі витрати на оплату праці; – відпрацьований будівельними машинами та механізмами час тощо
<i>Гудвіл</i>		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств»	Строк корисного використання гудвілу	Визначається підприємством самостійно з урахування: – прогнозованого строку діяльності підприємства; – нормативно-правових актів або контрактів, що впливають на строк корисного використання; – зміни попиту на продукцію (роботи, послуги) підприємства тощо, але не більше 20 років
<i>Облікова політика груп підприємств</i>		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 20 «Консолідована фінансова звітність»	Погодження облікової політики групи підприємств	Порядок погодження облікової політики групи підприємств для цілей складання консолідованої фінансової звітності

Нормативно-правовий акт	Елементи облікової політики	Альтернативні варіанти обліку та облікових оцінок
<i>Вплив валютних курсів та інфляції</i>		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів»	Застосування чи незастосування для перерахунку доходів, витрат і руху грошових коштів середньозваженого валютного курсу відповідного місяця	Встановлюється підприємством самостійно
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 22 «Вплив інфляції»	Застосування чи незастосування для перерахунку доходів, витрат і руху грошових коштів середньозваженого валютного курсу відповідного місяця	Підприємство може застосовувати або не застосовувати середній індекс інфляції протягом періоду, якщо доходи і витрати протягом звітного року (або проміжних періодів) визнавалися майже рівномірно; підприємство може застосовувати або не застосовувати середній індекс інфляції протягом цього періоду до загальної суми статті доходів і витрат замість індексу інфляції на дату визнання окремих доходів і витрат
<i>Операції з пов'язаними сторонами</i>		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних осіб»	Перелік пов'язаних сторін:	<ul style="list-style-type: none"> – материнське (холдингове) та його дочірні підприємства; – спільне підприємство та контрольні учасники спільної діяльності; – підприємство-інвестор і його асоційовані підприємства; – підприємства та фізичні особи, які здійснюють контроль або суттєво впливають на це підприємство, а також близькі члени сім'ї кожної такої фізичної особи; – підприємства та його керівники, інші особи, які належать до провідного управлінського персоналу підприємства, а також близькі члени сім'ї таких осіб
	Методи оцінки активів або зобов'язань в операціях пов'язаних сторін:	<ul style="list-style-type: none"> – порівняльної неконтрольованої ціни; – ціни перепродажу; – «витрати плюс»; – балансової вартості

Нормативно-правовий акт	Елементи облікової політики	Альтернативні варіанти обліку та облікових оцінок
<i>Звітність суб'єктів малого підприємництва</i>		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва»	Вартість залишку незавершеного виробництва і готової продукції (для суб'єктів малого підприємництва):	– інвентаризацією на кінець звітного року (або кварталу) встановлюється залишок незавершеного виробництва, який оцінюється за прямими матеріальними витратами і прямими витратами на оплату праці; – вартість залишку визначається на підставі первинних документів, якими оформляється рух готової продукції. Залишок готової продукції оцінюється за справедливим вартістю (ціна реалізації за вирахуванням непрямих податків, витрат на збут і суми прибутку, виходячи з прибутку для цього конкретного виду готової продукції)
<i>Виплати працівникам</i>		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам»	Програми виплат інструментами власного капіталу підприємства	Підприємству слід розкривати облікову політику стосовно виплат за кожною з таких програм
<i>Необоротні активи, утримувані для продажу</i>		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність»	Оцінка необоротного активу, групи вибуття у разі відмови від їх реалізації	За нижчою з оцінок: а) балансовою вартістю необоротного активу або групи вибуття на момент їх визнання як утримуваних для продажу, скоригованою на суми амортизації та переоцінки, які було б визнано за період його утримання для продажу; б) або за вищою з оцінок: чистою вартістю реалізації необоротного активу або вартістю використання
<i>Сегменти діяльності</i>		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 29 «Фінансова звітність за сегментами»	Види сегментів, пріоритетний вид сегмента, засади ціноутворення у внутрішньогосподарських розрахунках	Встановлюються підприємством самостійно
	Види сегментів:	– географічний виробничий; – географічний збутовий; – господарський

Нормативно-правовий акт	Елементи облікової політики	Альтернативні варіанти обліку та облікових оцінок
<i>Біологічні активи</i>		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи»	Визначення справедливої вартості біологічних активів	Визначають методика аналізу джерел інформації з метою встановлення справедливої вартості біологічних активів і сільськогосподарської продукції (п. 14 П(С)БО 30 «Біологічні активи»: – за останньою ринковою ціною таких активів (якщо суттєвих змін на ринку не відбулося); – за цінами на подібні активи; – за додатковими показниками
	Строк корисного використання довгострокових біологічних активів	Визначається підприємством самостійно залежно від тривалості використання в запланованих цілях або можливого часу отримання від них сільськогосподарської продукції, додаткових біологічних активів (робіт, послуг)
	Об'єкт бухгалтерського обліку:	– вид біологічних активів; – група біологічних активів
	Перелік і склад статей калькулювання собівартості продукції, пов'язаних із біологічними перетвореннями	Встановлюється підприємством самостійно із огляду на галузеві особливості та потреби управління
	База розподілу загальновиробничих витрат рослинництва та тваринництва	Встановлюється підприємством самостійно
<i>Інвестиційна нерухомість</i>		
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 32 «Інвестиційна нерухомість»	Критерії щодо розмежування операційної та інвестиційної нерухомості	Самостійно встановлюються підприємством
	Методи оцінки об'єктів інвестиційної нерухомості:	– за справедливою вартістю, якщо її можна достовірно визначити; – за первісною вартістю, зменшеною на суму нарахованої амортизації, з урахуванням втрат від зменшення корисності та вигод від її відновлення
<i>Фінансові результати</i>		
Інструкція про застосування Плану рахунків	Закриття рахунку 79 та віднесення фінансових результатів на рахунок 44:	– щомісячно; – щоквартально; – щорічно

Нормативно-правовий акт	Елементи облікової політики	Альтернативні варіанти обліку та облікових оцінок
<i>Суттєвість інформації</i>		
Про суттєвість: Лист Міністерства фінансів України від 29.07.2003 р. № 304230-04108	Визначення порогу суттєвості	Визначається підприємством самостійно залежно від виду господарських операцій, об'єктів обліку, статей фінансової звітності
<i>Фінансова звітність</i>		
Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	Метод складання Звіту про рух грошових коштів:	– за непрямим методом; – за прямим методом

Додаток X

Таблиця X.1 – Схеми кіберзлочинів, поширених в Україні [57, с. 98]

Мета кіберзлочину	Суб'єкти, проти яких здійснюється злочин	Схема	Відповідальність	Можливі способи захисту
1	2	3	4	5
Заволодіння партією товару, оплату за який здійснила інша особа	Переважно юридичні особи	Шахраї дають оголошення в Інтернеті про продаж товару за привабливою ціною. Після того, як покупець товару знайшовся, шахраї просять у відомого онлайн-магазину виставити рахунок на оплату іншого товару за такою ж ціною. Реквізити рахунку змінюють, вказують назву товару, який бажає купити покупець, інформацію неіснуючого онлайн-магазину, інші дані, крім поточного рахунку. Покупець перераховує кошти на рахунок справжнього онлайн-магазину, той відвантажує замовлений шахраями товар. Пізніше з'являється ошуканий платник коштів, який не може повернути свої кошти	Повернути кошти, сплачені онлайн-магазину, буде складно. Адже, товар онлайн-магазин фактично відправив, а шахраї – зникли	<ol style="list-style-type: none"> 1. Товар повинна отримувати людина, яка його замовила. 2. Перед відправленням замовлення юридична адреса замовника перевіряється у базі Єдиного державного реєстру (ЄДР). Доставка здійснюється, якщо адреса доставки збігається з юридичною адресою замовника. 3. Якщо замовлення здійснюється на іншу адресу, деталі уточнюються за телефоном, указаним у базі Єдиного державного реєстру (ЄДР). 4. Покупець повинен оплачувати товар у момент його отримання, якщо придбаває товар вперше або у компанії, щодо якої має сумніви
Заволодіння інформацією про банківські рахунки покупця (фішинг)	Фізичні особи-покупці	Шахраї розсилають листи на електронні адреси фізичних осіб, нібито від імені інтернет-магазину, покупцями якого є отримувачі листів. У листі, стилізованому під лист онлайн-магазину, міститься прохання підтвердити свій логін і пароль.	У цьому випадку відповідальність за передачу своїх персональних даних лежить повністю на покупцеві онлайн-магазину	Потенційні покупці повинні пам'ятати, що великі онлайн-магазини не розсилають листів із подібними проханнями

1	2	3	4	5
Заволодіння інформацією про банківські рахунки покупця (фішинг)	Фізичні особи-покупці	Покупець натискає на посилання, що міститься у листі, та переходить на фіктивний сайт онлайн-магазину, де вводить свої дані. Шахраї фіксують ці дані та отримують доступ до акаунта покупця у справжньому онлайн-магазині		
Заволодіння інформацією про банківські рахунки покупця (фармінг)	Фізичні особи-покупці	На комп'ютер користувача потрапляє шкідливе програмне забезпечення, яке розповсюджується шахраями. Таке програмне забезпечення, наприклад, керує користувача на фіктивні сайти, які змушують його надати свою персональну інформацію, у тому числі про банківські рахунки	У цьому разі відповідальність за передачу своїх персональних даних лежить повністю на користувачеві	Використання якісного антивірусного програмного забезпечення на власному персональному комп'ютері та інших гаджетах
Заволодіння грошовими коштами фізичних і юридичних осіб	Фізичні особи-покупці, суб'єкти господарювання	Шахраї створюють сайти, на яких пропонують відвідувачам заробити гроші на трейдерській діяльності. Для цього треба зробити членський внесок. Учасники цієї діяльності внесок роблять реальними грошима, а на свій рахунок отримують фіктивне поповнення. Деякий час шахраї імітують діяльність – для залучення більшої кількості учасників, а потім зникають. Аналогічно працює багато фінансових пірамід, інвестиційних фондів; іноді шахраї створюють таким чином «благодійні фонди»	Відповідальність за передачу коштів лежить на фізичній або юридичній особі	Необхідно володіти повною інформацією про компанію, із якою планується подальша співпраця

Додаток Ц

Таблиця Ц.1 – Зміни умов праці під впливом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій до 2050 р. [416]

Професійний аспект	Характеристика
1 «Корпоративні сходи» перетворяться на «корпоративні сітки»	За останні 25 років кожна четверта компанія почала перехід від вертикальної до горизонтальної ієрархії, скоротивши значну частину рівнів управління, – це не тільки допомагає скоротити витрати на зарплати, але і не знижує продуктивність. З одного боку, рядовим співробітникам не залишають перспектив для кар'єрного зростання, зате з іншого – відсутність менеджерів допомагає розв'язати проблему нерівності зарплат
2. Штучний інтелект замінить людей на багатьох робочих місцях	Фахівці з Оксфорда вивчали різні галузі економіки та визначили ті, в яких співробітники мають ризик втратити свої робочі місця. Цей список включає в себе безліч галузей: 1) транспорт і логістика, оскільки багато корпорацій намагається впроваджувати у процес доставки безпілотні літальні апарати; 2) освіта, хоча для багатьох із нас професія вчителя асоціюється із прямою людською участю у навчальному процесі [319]
3. Нові професії з'являться внаслідок роботизації економіки	У майбутньому люди і роботи будуть працювати разом. Представники нових професій будуть контролювати роботи зі штучним інтелектом. Працівники, які володітимуть «старими» професіями, будуть виконувати роботи під керівництвом роботів
4. Роботодавці можуть відмовитися від найманих працівників на користь фрілансерів	Використання праці фрілансерів буде дуже популярним серед роботодавців, що зекономить гроші компанії. Для працівників фріланс – це можливість працювати за гнучким графіком з будь-якої точки земної кулі. Особливістю фрілансу є відсутність медичного та соціального страхування
5. Відсутність пенсійного забезпечення	Тривалість життя постійно зростає, тому багатьом людям доведеться працювати до його логічного завершення. У той же час, молодше покоління не має можливості накопичувати заощадження на майбутнє через недоліки фінансової системи та кризові явища в економіці. Позитивним у цій ситуації є те, що останні досягнення у медицині допоможуть людям мати добре здоров'я протягом усього життя
6. Працівники будуть підвищувати вимоги до роботодавців і частіше змінювати місця роботи	Концепція «одне життя – одна професія» відійде у минуле. Працівники будуть змінювати місця роботи «за покликом серця». Соціальна відповідальність компанії та моральні принципи керівництва стануть важливим критерієм при виборі місця роботи
7. Працівники перебуватимуть під пильним контролем роботодавця, навіть у вільний час	У майбутньому роботодавці зможуть на більш високому рівні спостерігати та відстежувати своїх співробітників. Датчики будуть передавати інформацію про їхнє місцезнаходження, продуктивність і здоров'я

Професійний аспект	Характеристика
8. Компанії будуть відмовлятися від традиційних офісів і штаб-квартир	Коворкінги стають усе більш популярними не тільки в середовищі фрілансерів і підприємців, але і корпорацій, які можуть розміщувати там своїх співробітників. Відмова від традиційної системи офісів і штаб-квартир дозволить компаніям наймати найкращих кандидатів по всьому світу незалежно від того, як далеко вони знаходяться від головного офісу
9. Використання безпілотних автомобілів допоможе швидше та простіше дістатися до робочого місця	З одного боку, безпілотні автомобілі здатні спричинити хвилю масових звільнень нинішніх співробітників транспортної галузі, а з іншого боку – безпілотний транспорт допоможе розв'язати проблему ранкових заторів і зменшить кількість дорожньо-транспортних пригод

Наукове видання

КУЛИК Вікторія Анатоліївна

РОЗВИТОК БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЕЛЕКТРОННОГО БІЗНЕСУ

МОНОГРАФІЯ

Головний редактор М. П. Гречук
Комп'ютерне верстання Г. А. Бжікян

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 20,0.
Тираж 300 пр. Зам. № 106/847.

Видавець і виготовлювач
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»,
к. 115, вул. Коваля, 3, м. Полтава, 36014; ☎ (0532) 50-24-81

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3827 від 08.07.2010 р.*